

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ-ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

**ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (1946-1949)**

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΪΤΤΑΝΗΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2018

**Πολιτικές πτυχές του κυπριακού ποδοσφαίρου κατά την
περίοδο του ελληνικού εμφυλίου πολέμου (1946-1949)**

ΥΠΟ

Νικόλαος Καϊτάνης

**Μεταπτυχιακή Εργασία υποβληθείσα για την εκπλήρωση
των προϋποθέσεων απονομής Διπλώματος Ειδίκευσης
του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων**

2018

© Νικόλαος Καϊτάνης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	4
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ (1940-1953)

1. Η μεταβολή του πολιτικού και κοινωνικού τοπίου στην περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.....	16
2. Οι δημοτικές εκλογές του 1943.....	18
3. Οι δημοτικές εκλογές του 1946.....	22
4. Οι διπλές αρχιεπισκοπικές εκλογές και η Διασκεπτική.....	26
5. Η μετακένωση του εμφυλίου και η σύγκρουση.....	29
6. Οι δημοτικές εκλογές του 1949.....	34
7. Οι δημοτικές εκλογές του 1953.....	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ (1900-1947)

1. Περίοδος 1900-1929.....	43
2. Περίοδος 1930-1947.....	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΤΟΥ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (1948)

1. Η ίδρυση των αριστερών σωματείων.....	54
2. Η σύσταση της ΚΕΠΟ και η παράλληλη λειτουργία με την ΚΟΠ.....	71

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Η ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (1953)

.....	82
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	104
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	107
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	128

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΛ	Αθλητική Ένωση Λεμεσού
ΑΚΕΛ	Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού
ΑΠΟΕΛ	Αθλητικός Ποδοσφαιρικός Όμιλος Ελλήνων Λευκωσίας
ΕΑΚ	Ένωση Αγροτών Κύπρου
ΕΟΚΑ	Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών
ΕΠΑ	Ένωσις Πεζοπορικού-Αθλητικού Μουσικού Ομίλου Λάρνακος
Θ.Ο.Ι.	Θρησκευτικό Ορθόδοξο Ίδρυμα
ΚΕΚ	Κυπριακό Εθνικό Κόμμα
ΚΕΠΟ	Κυπριακή Ερασιτεχνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία
ΚΚΕ	Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας
ΚΚΚ	Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου
ΚΟΠ	Κυπριακή Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου
ΠΑΟΚ	Ποδοσφαιρική Αθλητική Ομοσπονδία Κύπρου
ΠΕΚ	Παναγροτική Ένωσις Κύπρου
ΠΕΟ	Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία
ΠΣΕ	Παγκύπρια Συντεχνιακή Επιτροπή
ΣΕΓΑΣ	Σύνδεσμος Ελληνικών Γυμναστικών Αθλητικών Σωματείων
ΣΕΚ	Συνομοσπονδία Εργατών Κύπρου
ΤΕΣΚ	Τοπική Επιτροπή ΣΕΓΑΣ Κύπρου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αν μπορούσαμε να παραφράσουμε τη διαχρονική ρήση του Ευριπίδη «*Όλβιος ὅστις ἱστορίας ἔσχεν μάθησιν*» θα προσθέταμε χωρίς αμφιβολία τη λέξη αθλητική ή στην συγκεκριμένη περίπτωση ποδοσφαιρική στο χαρακτήρα της Ιστορίας. Μέσω της μελέτης οποιασδήποτε μορφής αθλητισμού ο ενδιαφερόμενος μαθαίνει πάρα πολλά στοιχεία, τόσο ειδικότερα αλλά κυρίως γενικότερα, για ποικίλες πτυχές της ζωής όπως πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και πολιτιστικές. Ιδιαίτερα δε όταν ασχολείται με ένα μαζικό σπορ όπως το ποδόσφαιρο το ενδιαφέρον γίνεται ακόμα μεγαλύτερο καθώς εμπεριέχει τα πιο πάνω στοιχεία σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Συνεπώς, συλλογιζόμενος τα προαναφερόμενα και με την παρότρυνση του επόπτη καθηγητή του Λάμπρου Φλιτούρη για μελέτη και ενασχόληση με μία εντελώς διαφορετική θεματική πέραν των συνηθισμένων που αφορούν την περίοδο μετά την τουρκική εισβολή του 1974 και την πορεία του Κυπριακού, αποφάσισα να εντρυφήσω στην ιδιαίτερη περίοδο της κάθετης τομής του κυπριακού ποδοσφαιρικού χώρου (Μάρτιος-Ιούνιος 1948). Μεσούσης της ελληνικής εμφύλιας διαμάχης και εν μέρει όπως θα δούμε εξαιτίας αυτής έλαβε χώρα ένας διχασμός στους κόλπους των ασχολούμενων με το ποδόσφαιρο και η ταυτόχρονη λειτουργία δύο πρωταθλημάτων και κυπέλλων υπό την αιγίδα δύο ξεχωριστών Ομοσπονδιών, ΚΟΠ και ΚΕΠΟ, μέχρι την ιστορική στιγμή της ενοποίησης (Σεπτέμβριος 1953).

Η έμπνευση ωστόσο από μόνη της δεν είναι αρκετή για την ολοκλήρωση ενός εγχειρήματος. Ως εκ τούτου, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες προς όλους εκείνους που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο συνεισέφεραν στην υλοποίηση της μελέτης. Κατ' αρχάς, το προσωπικό του Αρχείου Τύπου του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών (ΓΤΠ/ΠΙΟ) στη Λευκωσία για την παρεχόμενη εξυπηρέτηση ούτως ώστε, παρ' όλες τις τεχνικές δυσκολίες που θα αναφερθούν αργότερα, να καθίσταται ευκολότερη η διαδικασία της έρευνας. Εξίσου σημαντική υπήρξε τόσο η βοήθεια όσο και η εξυπηρέτηση του προσωπικού της Κυπριακής Βιβλιοθήκης στη Λευκωσία.

Επίσης, το Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών (ΕΑΔΔ) του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης της Ελλάδος και το Ιδρυματικό Καταθετήριο Επιστημονικών Εργασιών (ΙΚΕΕ) του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης αποτέλεσαν σημαντικότητα εργαλεία έρευνας λόγω της δυνατότητας πρόσβασης εξ' αποστάσεως.

Καθοριστική υπήρξε η συνεισφορά της βάσεως δεδομένων διαφόρων φορέων όπως το *British Pathé* (βρετανικά Επίκαιρα), το Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο (ΕΟΑ) της Ελλάδος και ασφαλώς τα Βρετανικά Εθνικά Αρχεία (The National Archives).

Επιπλέον, θα ήθελα να εκφράσω ιδιαίτερες ευχαριστίες προς τους κύριους Γιώργο Μελετίου, Ντίνο Φοινικαρίδη, Χρυσάνθο Χρυσάνθου και Κυριάκο Τζιαμπάζη και τους συμφοιτητές-φίλους Σπύρο Κόντο, Γεώργιο Κεχαΐδη και Στράτο Ψαράκη. Οι μεν πρώτοι όντας αθλητικογράφοι του Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου (ΡΙΚ) ασχολήθηκαν με πολλαπλές πτυχές του χώρου¹ ενώ η παρούσα συνεισφορά έγκειται στην αποστολή βοηθητικού υλικού. Όσον αφορά τους έτερους δύο, σημειώνεται και πάλι η αποστολή σχετικών μελετών για το χώρο.

Τέλος, ευχαριστώ και εκτιμώ απεριόριστα τον επόπτη καθηγητή κο Λάμπρο Φλιτούρη για την συμβολή, επιμονή και ανοχή που επέδειξε καθ' όλη τη μακρόχρονη διάρκεια των σπουδών. Θα ήθελα να υπερτονίσω ότι χάρι σ' αυτόν κατέστη εφικτή η ενασχόληση με εξαιρετικά ενδιαφέρουσες θεματικές που απέχουν από τα συνηθισμένα όπως λ.χ. ιμπεριαλισμός και αποικιοκρατία, κινηματογράφος και Ιστορία, πηγές της Ιστορίας.

Ωστόσο, το μεγαλύτερο χρέος και ευχαριστίες οφείλονται στην οικογένεια μου- τον πατέρα και τα αδέρφια- που επέδειξε αμέριστη συμπαράσταση καθ' όλη τη διάρκεια όχι μόνο της συγγραφής αλλά και των σπουδών. Η εργασία είναι αφιερωμένη τόσο σ' αυτούς όσο κυρίως στην μνήμη της μητέρας, που δυστυχώς μας εγκατέλειψε πολύ νωρίς νικημένη από

¹ Ο Γιώργος Μελετίου μέσω της μοναδικής, για τα κυπριακά αθλητικά δημοσιογραφικά δεδομένα, εκπομπής *Αθλητικό Ρετρό* (ΡΙΚ, 2004-2012) συνέβαλε στην προβολή τόσο άγνωστων και γνωστών περιστατικών ποδοσφαιρικών ομάδων και παικτών όσο και στη βιογραφία αθλητών από διαφορετικούς χώρους λ.χ. στίβος. Επίσης, εμπνεόμενος από ασίγαστο ποδοσφαιρικό πάθος προχώρησε το 2011 στην έκδοση ενός εξαιρετικά σημαντικού βιβλίου που πραγματεύεται την πορεία του χώρου κατά τη διάρκεια έξι δεκαετιών (1900-1960) μέσω της παράθεσης ενός πολύ μεγάλου αριθμού ανέκδοτων φωτογραφιών (*Κυπριακό ποδόσφαιρο: 1900-1960*, Λευκωσία: Power Publishing, 2011).

Ο Ντίνος Φοινικαρίδης σε συνεργασία με τους πανεπιστημιακούς, Πέτρο Παπαπολυβίου (αναπληρωτής καθηγητής Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου), Χρήστο Κασσιμέρη (καθηγητής Διεθνών Σχέσεων, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου) και Ανδρέα Παναγιώτου (επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Δημοσιογραφίας, Πανεπιστήμιο Frederick), καθώς και τους δημοσιογράφους Χρυσάνθο Χρυσάνθου (*Φιλελεύθερος*) και Γιώργο Μελετίου (ΡΙΚ), έφεραν εις πέρας με απόλυτη επιτυχία την ολοκλήρωση και προβολή του μοναδικού, καινοτόμου και πρωτόγνωρου στο είδος του ντοκιμαντέρ «*Οι κερκίδες της πολιτικής*». Προβλήθηκε για πρώτη φορά στις 21/03/2014 μέσω των συχνοτήτων του ΡΙΚ1 και ΡΙΚ SAT ενώ είναι διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=w1-9-WHJME> (πρόσβαση: 12/09/2016). Ακόμη, με τη συγγραφή του ενδιαφέροντος βιβλίου, *Ποδόσφαιρο: άθλημα του λαού ή των κομματικών ελίτ*, Λευκωσία: Power Publishing, 2013, εντράφησε ιδιαίτερα μεταξύ άλλων στην κοινωνιολογική μελέτη του χώρου.

την επάρατη νόσο. Πιστεύω ότι παρ' όλη τη σημαντική χρονική καθυστέρηση που επήλθε για την αποπεράτωση θα καμαρώνει από τη μια και θα προσεύχεται για ό,τι καλύτερο από την άλλη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος έγκειται στην παρότρυνση του επόπτη καθηγητή από τη μια και στο διαχρονικό μου ενδιαφέρον για τον αθλητισμό και ιδιαίτερα για το «ωραίο άθλημα», το «μπαλέτο των φτωχών» και «το όπιο του λαού» δηλαδή το ποδόσφαιρο από την άλλη. Επίσης, η ισχνή παρουσία σχετικών μελετών, ιστορικών και μη, τόσο για την συγκεκριμένη θεματική όσο κυρίως για την παραμελημένη από ιστοριογραφική άποψη δεκαετία του 1940 υπήρξε ακόμη ένας ιδιαίτερος λόγος για την πρόκληση της αποδοχής ενασχόλησης².

Σκοπός της εργασίας μέσα από την αξιοποίηση και μελέτη των διαθέσιμων πηγών είναι η διερεύνηση και ανάλυση των παραγόντων που καθόρισαν την κάθετη επιβολή και ρητορική του διαχωρισμού των Ελλήνων της Κύπρου σ' έναν από τους σημαντικότερους τομείς της ζωής της κοινωνίας των πολιτών, τον αθλητισμό και ειδικότερα στον κυρίαρχο κατά πολλούς εκφραστή του το ποδόσφαιρο μεσούσης της εμφύλιας σύρραξης στην Ελλάδα. Ειδικότερα, το 1948 αποτέλεσε ταυτόχρονα το σημείο καμπής και την κορωνίδα της διπαραταξιακής αντιπαράθεσης καθώς η ισχύουσα μετωπική ιδεολογική και κοινωνική ρήξη μέσω της διεξαγωγής του ιδιότυπου ιδεολογικού αγώνα επέδρασε σε κάθε πτυχή της ζωής καταλήγοντας σχεδόν στα όρια της έναρξης ουσιαστικού εμφυλίου πολέμου.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν είναι τα ακόλουθα: 1. Τι γνωρίζουμε για τα γεγονότα και πώς επηρεάστηκαν λόγω της πολιτικής κατάστασης στην Κύπρο και στην Ελλάδα; Ακόμη, ποιός υπήρξε ο ρόλος και οι ενέργειες του Τύπου και των δρώντων προσώπων; 2. Έλαβαν χώρα παρόμοια φύσης διαχωρισμοί στους υπόλοιπους τομείς της ζωής

² Ο Ρολάνδος Κατσιαούνης στο εξαιρετικά σημαντικό του βιβλίο, *Η Διασκεπτική 1946-1948 (Με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945)*, Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 2000, αναφέρει σχετικά ότι: «Τη μερίδα του λέοντος στη βιβλιογραφία καταλαμβάνουν εργασίες οι οποίες ασχολούνται με τη δεκαετία του 1950. Σε κάποιο βαθμό αυτό είναι φυσιολογικό, δεδομένου ότι την εποχή εκείνη σημειώνεται η έξαρση του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα, ο οποίος κατέληξε στη δημιουργία της ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας. Υπάρχουν όμως και άλλοι λόγοι που εξηγούν την πενιχρή βιβλιογραφία αυτής της περιόδου» (σ. 10), όπως η διαπίστωση ότι: «κατά τη δεκαετία του 1950 καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε η Εθναρχία, η οποία και ανέλαβε αργότερα το ηδάλιο της νεαρής δημοκρατίας» (ό.π.). Αντιθέτως, κατά την προηγούμενη δεκαετία «την πρωτοβουλία στα πολιτικά δρώμενα είχε το νεαρό και ανερχόμενο κίνημα της εργατικής τάξης» (ό.π.). Ακόμη, ένας άλλος συναφής λόγος σχετίζεται με την απουσία μιας χαρισματικής ηγετικής προσωπικότητας καθώς στη δεκαετία του 1950 «κυριαρχεί η φυσιογνωμία του μεγαλύτερου ηγέτη που ανέδειξε η νεότερη κυπριακή ιστορία, του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'» (ό.π.).

ως αποτέλεσμα της «πολιτικής μετακένωσης»³ του ελλαδικού εμφυλιοπολεμικού κλίματος κατά την εξεταζόμενη περίοδο; Επίσης, ποιές ενέργειες πραγματοποιήθηκαν από αμφοότερες τις παρατάξεις με στόχο την όξυνση της περιρρέουσας ατμόσφαιρας; 3. Ποιά γεγονότα ακολούθησαν τη διάσπαση του 1948; Πώς έδρασε ο Τύπος και οι ιθύνοντες, αθλητικοί και μη; Επαναλήφθηκαν σκηνές άκρατου φανατισμού και πόλωσης ή επικράτησε νηνεμία;

Προχωρώντας στην περαιτέρω ανάλυση, η αρχική διαπίστωση που θα μπορούσε να γίνει και η οποία υπήρξε καθοριστική για την έρευνα και σύνθεση της εργασίας, έγκειται στην χαρακτηριστική έλλειψη πρωτογενών πηγών όχι μόνο για το συγκεκριμένο ζήτημα αλλά και για το ευρύτερο φάσμα του αθλητισμού του τόπου. Η διαχρονική «έλλειψη αρχειακής συνείδησης» όπως σημειώνει η Χριστίνα Κουλούρη όχι μόνο για τα αθλητικά⁴ αλλά και για τα ιστορικά αρχεία ενισχύεται αναπόφευκτα και από την αδιαφορία σημαντικού μέρους της κοινότητας των επαγγελματιών ιστορικών απέναντι στο αντικείμενο. Χαρακτηριστικά, ο Γιάννης Ζαϊμάκης επισημαίνει ότι: «με ελάχιστες εξαιρέσεις που αφορούσαν τους Ολυμπιακούς αγώνες και την αίγλη της πολιτισμικής κληρονομιάς των αρχαίων αγώνων, ο αθλητισμός και ιδιαίτερα τα πιο δημοφιλή αθλήματα όπως το ποδόσφαιρο αποτελούσαν ένα πεδίο αρνητικά σημασιοδοτημένο, συνδεδεμένο με την ψυχαγωγία, τις σωματικές ανάγκες και λειτουργίες και, κατά συνέπεια, με τις λιγότερο σοβαρές όψεις του πολιτισμού της καθημερινότητας, που δεν είχαν θέση στα ενδιαφέροντα των «σοβαρών» κοινωνικών μελετών»⁵.

Επιπλέον, τονίζεται ότι η επικρατούσα δυσχερής και παράλληλα θλιβερή κατάσταση επιδεινώνεται δραματικά με την εκδήλωση της διαχρονικής, ερμηνεύσιμης και μη, άρνησης του συνόλου των αρμόδιων φορέων (θεσμικοί ή μη) είτε των εμπλεκομένων ή μη σωματείων⁶

³ Βασίλης Πρωτοπαπός, *Εκλογική ιστορία της Κύπρου: Πολιτευτές, κόμματα και εκλογές στην Αγγλοκρατία: (1878-1960)*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2012, σ. 62, 561.

⁴ Χριστίνα Κουλούρη, «Η ιστορία του ελληνικού αθλητισμού: Σπορ, φυσική αγωγή και Ολυμπιακοί αγώνες», στο Γιάννης Ζαϊμάκης-Ελένη Φουρναράκη (επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα: κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2015, σ. 49, 54. Κατά την προσωπική μας άποψη, η έλλειψη οργανωμένων και προσβάσιμων αθλητικών αρχείων επεξηγείται ουσιαστικά και παράλληλα στον ίδιο βαθμό ευθύνης με τον προαναφερόμενο λόγο στην «κυρίαρχη αντίληψη, που προβάλλει τις «επιτυχίες», τους «θριάμβους» και τα «τρόπαια» μιας ομάδας, περιθωριοποιεί ως ασήμαντα (δηλαδή ως κενά νοήματος) τεκμήρια τα οποία δεν τροφοδοτούν τη συγκινησιακή συμμετοχή του οπαδού» (ό.π., σ. 49).

⁵ Γιάννης Ζαϊμάκης-Ελένη Φουρναράκη, «Εισαγωγή», στο Γιάννης Ζαϊμάκης-Ελένη Φουρναράκη (επιμ.), ό.π., σ. 21.

⁶ Σημειώνεται ότι κάποιος είτε αγνόησαν είτε περιφρόνησαν απολύτως την έκφραση ενδιαφέροντος ενώ άλλοι προς τιμήν τους ξεκαθάρισαν εξαρχής τόσο το ανέφικτο της πρόσβασης στο αρχειακό υλικό

είτε της Κυπριακής Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου (ΚΟΠ)⁷ για την διεξαγωγή έρευνας που αφορά την ιστορία, την εθνική, κοινωνική και πολιτιστική δράση του οποιοδήποτε σωματείου κλπ. Ακόμη, τολμούμε να υποστηρίξουμε ότι διακρίνεται στις ενέργειες τους «εσωστρέφεια, δεδομένου ότι, και στις περιπτώσεις που υπάρχουν αρχεία σε καλή κατάσταση, [...] αντιμετωπίζουν με δυσπιστία τους «παρείσακτους» ερευνητές»⁸. Όμως, για να είμαστε δίκαιοι, οφείλουμε να τονίσουμε τις εξαιρέσεις όταν λ.χ. ένα Σωματείο προχωρεί στην ανάθεση εκπόνησης και έκδοσης ενός λευκώματος λόγω της συμπλήρωσης και συνεπακολούθως του εορτασμού της δεκαετηρίδος ή πολλών δεκαετιών λειτουργίας και δράσης⁹, σε άτομο ή ομάδα ατόμων¹⁰.

Δεδομένων λοιπόν των πιο πάνω συνθηκών, σημειώνουμε ακόμη ότι για διάφορους λόγους δεν κατέστη εφικτή η επιτόπια μελέτη στα Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ)¹¹ και στο Διπλωματικό Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών (ΔΙΑΥΕ), αμφότερα στην Αθήνα. Όσον αφορά τα Βρετανικά Εθνικά Αρχεία (The National Archives), μέσω της αναζήτησης στη σχετική ιστοσελίδα καταγράφηκε αριθμός φακέλων και θεμάτων

όσο και τη διαθεσιμότητα των οποιονδήποτε πληροφοριών μόνο σε προγενέστερες δημοσιευμένες εκδόσεις.

⁷ Το Γραφείο Τύπου της Ομοσπονδίας τόνισε εξ αρχής την αδυναμία πρόσβασης στο Αρχείο όχι μόνο για την συγκεκριμένη αλλά και για την οποιαδήποτε περίοδο χωρίς όμως να αναλύσει το σκεπτικό της απόφασης. Ωστόσο, σε πλήρη αντιδιαστολή διαπιστώνεται μέσω των τευχών του περιοδικού της Ομοσπονδίας η χρήση του Αρχείου για την παρουσίαση της δραστηριότητας της. Ως ενδεικτικό παράδειγμα, το τεύχος 16 (Ιούλιος 2015) αναφέρει ιστορικά σημειώματα για την αγωνιστική περίοδο 1973-1974 όπως καταγράφονται στη Λογοδοσία. Το τεύχος είναι διαθέσιμο στον σύνδεσμο: <http://www.cfa.com.cy/images/DownloadsGr/PERIODIKO%20KOP-T16.pdf> (πρόσβαση: 12/11/2016)

⁸ Κουλούρη, ό.π., σ. 54.

⁹ Βλ. ενδεικτικά: 1) Κωνσταντίνος Χρ. Ριής, Ανδρέας Λ. Καλλής, Γιώργος Στεφανίδης (επιμ.), «*Η Ανόρθωσις και η Αμμόχωστος*», Λεμεσός: Κωνσταντίνος Χρ. Ριής, 2005. Πρόκειται για ανατύπωση του πρωτότυπου κειμένου του Κωνσταντίνου Χρ. Ριή (1971) ως αναθεωρημένη και συμπληρωμένη έκδοση · 2) Βάσος Γεωργίου, Ντίνος Θεοδώρου, Κωστάκης Πούλλος (επιμ.), *Ομόνοια 1948-78: 30 χρόνια πορείας*, Λευκωσία, 1978 · 3) Ελένη Βρεττού, Μίκης Σιανής, Ανδρέας Χατζηθωμάς (επιμ.), *{90} χρόνια ΤΡΑΣΤ: επετειακή έκδοση*, Λευκωσία: Ένωση Νέων ΤΡΑΣΤ, 2014.

¹⁰ Κατά την προσωπική μας άποψη η εν λόγω απόφαση είναι αποδεκτή καθώς αποτελεί ουσιαστικά τη μοναδική ευκαιρία δημόσιας προβολής του διαθέσιμου πρωτογενούς αρχειακού υλικού.

¹¹ Τα «κυπριακά αρχεία» των ΑΣΚΙ «*αποτελούν, άκομα περισσότερο, πολύτιμη πηγή για τη μελέτη της σύγχρονης κοινωνικής και πολιτικής Ιστορίας της «άριστερης Κύπρου», για τις κομματικές οργανώσεις, για την κοινωνική τους άντανάκλαση και τη δυναμική*» όπως αναφέρει η Σία Αναγνωστοπούλου στο άρθρο «*Η Κύπρος και το κυπριακό πρόβλημα στα ΑΣΚΙ*», *Αρχειοτάξιο*, τχ. 2, Ιούνιος 2000, σ. 101.

ειδικότερου αλλά και γενικότερου ενδιαφέροντος¹² ο οποίος σε κατοπινό ερευνητικό στάδιο θα αποτελέσει αναντίρρητα εξαιρετική βάση για περαιτέρω διεξοδική ανάλυση.

Ιδιαίτερη αναφορά και σημασία δίνεται επίσης στην αξιοποίηση πρόσβασης σε ιστοσελίδες επικαίρων όπως το *British Pathé*¹³ και το Εθνικό Οπτικοακουστικό Αρχείο (ΕΟΑ)¹⁴ της Ελλάδος. Έτερο σημαντικό πεδίο έρευνας αποτέλεσε το διαθέσιμο δευτερογενές

¹² Πέραν της αδιαμφισβήτητης αξίας ως μία από τις κύριες πηγές έρευνας, ο μελετητής καλείται να υπερκεράσει το ουσιαστικό και ταυτοχρόνως διαχρονικό πρόβλημα της παρατεταμένης επιβολής κλεισίματος φακέλων για τον οποιοδήποτε λόγο. Ως ενδεικτικά παραδείγματα σημειώνονται δύο κραυγαλέες περιπτώσεις φακέλων όπου ο χρόνος πρόσβασης υπερβαίνει κατά πολύ τα συνηθισμένα όρια των 30, 50 και 70 χρόνων: α) FCO 141/3464 Τίτλος: “Cyprus: communism; relations between AKEL (Progressive Party of Working People) and EOKA” [Κύπρος: κομμουνισμός· σχέσεις μεταξύ ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού) και ΕΟΚΑ], περίοδος 01/01/1958-31/12/1959, ημερομηνία πρόσβασης: 01/01/2080 (κλειστός για 121 χρόνια). β) FCO 141/4570 Τίτλος: “Cyprus: removal of Cypriots threatened by EOKA to safety in the UK” [Κύπρος: απομάκρυνση Κυπρίων απειλούμενων από την ΕΟΚΑ για ασφάλεια στο Ηνωμένο Βασίλειο], περίοδος: 01/01/1959-31/12/1960, ημερομηνία πρόσβασης: 01/01/2085 (κλειστός για 125 χρόνια).

Περνώντας στα επιμέρους, ερευνήθηκαν οι ακόλουθες σειρές φακέλων: α) Υπουργείο Αποικιών-Colonial Office (CO) 67, 537, 926, β) Υπουργείο Εξωτερικών-Foreign Office (FO) 371 και γ) Υπουργείο Εξωτερικών και Κοινοπολιτείας-Foreign&Commonwealth Office (FCO) 141. Όσον αφορά την ειδικότερη θεματική (ποδόσφαιρο) βρέθηκε μόνο το εξής: FO 371/136444 Description: Visit to Turkey by football team of Turkish Cypriots from Cyprus [Περιγραφή: Επίσκεψη στην Τουρκία από τουρκοκυπριακή ποδοσφαιρική ομάδα της Κύπρου], Date: 1958. Από την άλλη, τα ανευρεθέντα για την γενικότερη θεματική (αθλητισμός και πολιτική) αφορούν τους Παγκύπριους αγώνες των ετών 1934, 1937, 1940 και τις συνεπακόλουθες ενέργειες της αποικιακής κυβέρνησης: α) CO 67/254/7 Description: Possible use of pancyprian games for panhellenic propaganda [Περιγραφή: Πιθανή χρήση των παγκυπρίων αγώνων για την πανελλήνια προπαγάνδα], Date: Jan.-Mar. 1934, β) CO 67/254/8 Description: Pancyprian games: precautionary measures [Περιγραφή: Παγκύπριοι αγώνες: προληπτικά μέτρα], Date: Jan.-1934, γ) CO 67/272/17 Description: Use of athleticism for enosis propaganda [Περιγραφή: Χρήση του αθλητισμού για την ενωτική προπαγάνδα], Date: Feb-June 1937 και δ) CO 67/306/6 Description: Attendance of Greeks at Pan-Cyprian Games [Προσέλευση των Ελλήνων στους Παγκύπριους αγώνες], Date: Mar.-May 1940.

¹³ Σχετικά με την ειδικότερη θεματική το μοναδικό στοιχείο είναι διαθέσιμο στον σύνδεσμο: <http://www.britishpathe.com/video/british-troops-in-cyprus/query/football+Cyprus> (πρόσβαση: 10/10/2016). Έτος Παραγωγής: 1955. Συνολική διάρκεια: 08:57. Τα αποσπάσματα που ενδιαφέρουν βρίσκονται: α) στο 01:41-02:42 όπου «διακρίνονται θεατές και διάφορες σκηνές του ποδοσφαιρικού αγώνα μεταξύ της ελληνοκυπριακής κομμουνιστικής ομάδας Ομόνοιας και της αρμενικής κυπριακής ομάδας ΑΥΜΑ». Επίσης, ιδιαίτερο στιγμιότυπο αποτελεί η χαρακτηριστική σκηνή της παράταξης μεγάλου αριθμού ποδηλάτων (κυριότερο μέσο μεταφοράς) στους τοίχους του γηπέδου, β) στο 03:08-03:27 όπου απεικονίζονται διάφορες σκηνές με τις αγωνιζόμενες ομάδες να εισέρχονται στον αγωνιστικό χώρο, τους θεατές και το εξελισσόμενο παιχνίδι.

¹⁴ <http://mam.avarchive.gr/portal/> (πρόσβαση: 15/11/2016). Όσον αφορά το πολιτικό πλαίσιο της ειδικότερης θεματικής, αποτελεί σημαντική πηγή μελέτης για τις διαδηλώσεις υπέρ της Ένωσης που λάμβαναν χώρα κυρίως στην Αθήνα. Από την άλλη, για τα αμιγώς ποδοσφαιρικά θέματα διατίθεται κάποιος αριθμός επικαίρων σχετικών με τη συμμετοχή των πρωταθλητριών ομάδων της Α΄ Κατηγορίας, Ολυμπιακού Λευκωσίας (1967-68, 1969-70, 1971-72), ΑΕΛ (1968-69), ΕΠΑ Λάρνακος (1970-71), Ομόνοιας (1972-73) και ΑΠΟΕΛ (1973-74) στο Πανελλήνιο Πρωτάθλημα της Α΄ Εθνικής.

υλικό (βιβλία¹⁵ και περιοδικά¹⁶, μεταπτυχιακές διπλωματικές εργασίες και διδακτορικές διατριβές¹⁷, ιστοσελίδες) ειδικότερου και γενικότερου περιεχομένου.

Συνεχίζοντας την ανάλυση των πηγών, μεταβαίνουμε στο πεδίο της επιστημονικής έρευνας αναφορικά με το ποδόσφαιρο. Η διαπίστωση είναι θλιβερή καθώς βρίσκεται σε πρωταρχικό στάδιο αντίθετα με άλλες χώρες όπως λ.χ. Ελλάδα, Ιταλία και Αγγλία. Παρά ταύτα, ασχολείται ως επί το πλείστον με τις κοινωνικές πτυχές του ζητήματος όπως: α) «Η

Υπογραμμίζεται ιδιαίτερα ότι η συγκεκριμένη περίοδος πρέπει επιτέλους να μελετηθεί επισταμένα καθώς αποτελεί τον μοναδικό τομέα υλοποίησης της Ένωσης («ποδοσφαιρική Ένωση»). Συνοπτικά, το κυπριακό πρωτάθλημα υπολογιζόταν σαν ο 4^{ος} όμιλος της ελλαδικής Β' Εθνικής. Όμως, τόσο κυρίως λόγω της εμφανέστατης αδυναμίας των ομάδων να αντιμετωπίσουν τις ελλαδικές όσο και των κατάφωρων αδικιών που υπέστησαν σε διαιτητικό επίπεδο στο σύνολο τους, δεν κατόρθωσαν να παραμείνουν μέχρι την περίοδο 1973-74 όταν και ο ΑΠΟΕΛ κατάφερε να κερδίσει την παραμονή του. Στη συνέχεια τα τραγικά γεγονότα του πραξικοπήματος και της τουρκικής εισβολής σε πολύ μεγάλο βαθμό αλλά και οι εσωτερικές πιέσεις, κυρίως από τις επαρχιακές ομάδες, σε μικρότερο βαθμό άλλαξαν για πάντα τον ρου της Ιστορίας. Τελικά, ένα χρόνο αργότερα η ΕΠΟ με απόφαση δεν επέτρεψε ξανά τη συμμετοχή της πρωταθλήτριας Κύπρου στην Α' Εθνική.

¹⁵ Βλ. κυρίως το Υποκεφάλαιο 7.2 «Επιδράσεις του ελληνικού Εμφυλίου», σ. 433-451, στο εξαιρετικά ενδιαφέρον και πλήρες από πλευράς πηγών έργο του Βασίλη Πρωτοπαπά, ό.π.

¹⁶ Βλ. κυρίως το άρθρο του Πέτρου Παπαπολυβίου, «Ο αντίκτυπος του Μακεδονικού Ζητήματος στην Κύπρο στα χρόνια του ελληνικού εμφυλίου και οι επιπτώσεις του στο κυπριακό ενωτικό ζήτημα», *Επετηρίδα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών*, XXV, Λευκωσία, 1999, σ. 263-283.

¹⁷ Από την βιβλιογραφία που μελετήθηκε σημειώνουμε:

α) Κωνσταντίνα Π. Κωνσταντίνου, *Ο αντίκτυπος του ελληνικού εμφυλίου: οι πολιτικές, κοινωνικο-οικονομικές, εκπαιδευτικές και αθλητικές εξελίξεις στο κυπριακό πλαίσιο*, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2015. Αρχικά, θεωρώ ότι πρόκειται για την πληρέστερη προσέγγιση καθώς οι παρεχόμενες πληροφορίες όπως παρουσιάστηκαν στη δημόσια υποστήριξη είναι μοναδικές και πλούσιες σε όγκο. Επίσης, όσον αφορά την πρόσβαση σημειώνεται ότι ναι μεν είναι διαθέσιμη σε έντυπη μορφή στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου αλλά τέθηκε ο χρονικός περιορισμός των 36 μηνών (σκοπός έκδοσης) τόσο για την πρόσβαση στην έντυπη μορφή όσο και για την ηλεκτρονική δημοσίευση στο Λημματολόγιο Ηλεκτρονικών Κυπριακών Θεματικά Οργανωμένων Συλλογών (ΛΗΚΥΘΟΣ), Ψηφιακό Ιδρυματικό Αποθετήριο της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κύπρου. Τέλος, για κάθε ενδιαφερόμενο η περίληψη είναι διαθέσιμη στο: <http://lekythos.library.ucy.ac.cy/handle/10797/14401> (πρόσβαση: 01/12/2016).

β) Αλέξης Χρ. Αλέκου, *1948: Ο Ελληνικός Εμφύλιος και η Κύπρος*, Λευκωσία: Power Publishing, 2012. Πρόκειται για επεξεργασμένη μορφή της διδακτορικής διατριβής του ίδιου: «Οι πολιτικές εξελίξεις στην Κύπρο, 1945-1955», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2011.

γ) Σοφία Αργυρίου, *Το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την τελευταία περίοδο της Αγγλοκρατίας 1945-1960*, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2014. Στο Α' μέρος, Υποκεφάλαιο 4.1: «Εθνικοφροσύνη και αντικομμουνισμός υπό την επιρροή του ελληνικού εμφυλίου», σ. 107-116, περιέχονται σημαντικές πληροφορίες. Η διατριβή είναι διαθέσιμη στο <https://www.didaktorika.gr/eadd/readonline?handle=10442/36383> (πρόσβαση: 01/12/2016)

*Χρήση Πολιτικών Συμβόλων στη Δημόσια Σφαίρα της Κυπριακής Κοινωνίας*¹⁸, β) η «Ποδοσφαιρική βία στην Κύπρο»¹⁹ και γ) η ανάλυση δεδομένων και αντιλήψεων όπως είναι π.χ. η δημοτικότητα των ομάδων, για ποιούς λόγους πάει κάποιος στο γήπεδο, αν υπάρχει διαφθορά κλπ²⁰.

Ωστόσο, για όλα τα προαναφερόμενα καθώς και για πολλά άλλα όπως λ.χ. την πολιτική πτυχή, άρχισε επιτέλους να ασχολείται και η ιστορική, επιστημονική και μη, κοινότητα του τόπου επωφελούμενη από τη διεξαγωγή του πρώτου σχετικού συνεδρίου υπό τον τίτλο «*Όψεις και πτυχές της ιστορίας του ποδοσφαίρου στην Ελλάδα και στην Κύπρο*» (18-19/10/2013, Πανεπιστήμιο Κύπρου). Το εγχείρημα υπήρξε απόλυτα επιτυχημένο (εν αναμονή έκδοσης των Πρακτικών) καθώς αποτέλεσε ουσιαστικό πεδίο συζήτησης, ανταλλαγής και υγιούς αντιπαράθεσης απόψεων μεταξύ των συνέδρων και ακροατών. Επίσης, υπερτονίζεται ότι για την ειδικότερη θεματική παρουσιάστηκαν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες ανακοινώσεις²¹.

¹⁸ Πρόκειται για ερευνητικό πρόγραμμα που έλαβε χώρα τον Σεπτέμβριο 2009-Αύγουστο 2011 με επιστημονικό υπεύθυνο της διεπιστημονικής ομάδας τον Στέλιο Στυλιανού (αναπληρωτής καθηγητής κοινωνιολογίας, Τμήμα Επικοινωνίας και Σπουδών Διαδικτύου, Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου (ΤΕΠΑΚ). · Βλ. περισσότερες πληροφορίες και κυρίως τη σύνοψη των κύριων ευρημάτων και συμπερασμάτων στο σχετικό βιβλιαράκι που εκδόθηκε.

¹⁹ Πρόκειται για ερευνητικό πρόγραμμα που έλαβε χώρα το 2000-2002 υπό την καθοδήγηση των κοινωνιολόγων Νίκου Περισιτιάνη και Χριστίνας Λοϊζου. Υπήρξε το πρώτο συγκεκριμένο γεγονός του είδους στην Κύπρο. Αξίζει να γίνει ιδιαίτερη αναφορά και στα δύο πρόσωπα καθώς αποτέλεσαν ουσιαστικά τους πρώτους επιστήμονες που ασχολήθηκαν με τη γενικότερη και ειδικότερη εξέταση του θέματος υπό το κοινωνιολογικό πρίσμα (βλ. σχετικά το υποκεφάλαιο «1900-2003: Η πολιτικοποίηση του ποδοσφαίρου» στο Χρύσανθος Χρυσάνθου (επιμ.), «Ποδόσφαιρο και πολιτική», *Κύπρος {Ιστορία}, Πρόσωπα και Γεγονότα, Ο Φιλελεύθερος*, τχ. 21, 04/05/2003, σ. 4-9). Κατά την προσωπική μας άποψη, καταγράφεται ως η πρώτη προσέγγιση του φαινομένου προς το ευρύτερο κοινό το οποίο εκδηλώνεται με πάθος στις κερκίδες και στον οποιονδήποτε δημόσιο χώρο κραδαινοντας τα ποδοσφαιρικά και κομματικά σύμβολα αγνοώντας στην πλειονότητα του για το τι προηγήθηκε, ποιές προεκτάσεις υπήρξαν κλπ.

²⁰ Βλ.: «*Κυπριακό Ποδόσφαιρο: Δεδομένα και αντιλήψεις*», (Νοέμβριος 2011-Μάρτιος 2012), Κέντρο Έρευνας και Ανάπτυξης για τον Τουρισμό και τον Αθλητισμό (CLTS: Centre for Leisure, Tourism and Sport Research and Development) του Πανεπιστημίου Λευκωσίας. Επίσης, από το ίδιο Κέντρο βλ. «*Κυπριακό Ποδόσφαιρο: Δεδομένα και Αντιλήψεις*», (Ιούνιος 2015), με στόχο τόσο τη σύγκριση των δεδομένων όσο και τη διαπίστωση της ύπαρξης αλλαγών.

²¹ Βλ.: α) Χρύσανθος Χρυσάνθου (Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου), «*Πολιτική σύρραξη και ποδοσφαιρική διάσπαση: Από τον ΑΠΟΕΛ στην “Ομόνοια” και από τον “Ολυμπιακό” στον “Ορφέα”*», β) Πέτρος Παπαπολυβίου (Πανεπιστήμιο Κύπρου), «*Στον απόηχο του ελληνικού εμφυλίου: Οι ποδοσφαιρικές διασπάσεις του 1948 στην Αμμόχωστο, τη Λάρνακα και τη Λεμεσό*», γ) Νικόλας Καϊττάνης (μεταπτ. φοιτητής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων), «*“Φθάνει πεια η φθοροποιά διάσπαση των αθλητικών μας σωματείων! Φθάνει πεια το χάρισμα των ποδοσφαιρικών σωματείων σε δύο ομοσπονδίες!”: Η ενοποίηση του κυπριακού ποδοσφαίρου (23 Σεπτεμβρίου 1953)*» και δ) Σώτος Κτωρής (δρ Τουρκικών και Μεσανατολικών σπουδών, Πανεπιστήμιο Κύπρου) «*Το τουρκοκυπριακό ποδόσφαιρο στη δίνη της εθνοτικής διένεξης στις τελευταίες δεκαετίες της Αγγλοκρατίας*».

Την σημαντικότερη πηγή αποτέλεσε ο ελληνοκυπριακός Τύπος της εποχής²² γιατί εκτός από την ανάλυση και αποτύπωση των γεγονότων, δημιουργεί ισχυρό λόγο, οξύνει ή κατευνάζει καταστάσεις και κυρίως «διακρινόμενος σε δεξιό και αριστερό επιτρέπει την εξέταση των επιπέδων σύγκρουσης και σύγκλισης των δυο χώρων, της δεξιάς και της αριστεράς»²³. Στις μεν αριστερές συγκαταλέγονται η *Αθλητική*, ο *Ανεξάρτητος* (πολιτική) και ο *Δημοκράτης* (πολιτική) ενώ στις δεξιές ο *Αθλητισμός*, το *Έθνος* (πολιτική), η *Ελευθερία* (πολιτική) και ο *Νέος Κυπριακός Φύλαξ* (πολιτική). Η επιλογή έγκειται στην δυναμική παρουσία όντας κύρια εκφραστικά όργανα και ενεργά πεδία αντιπαράθεσης των αντιτιθεμένων ιδεολογιών. Επίσης, τονίζεται η διατήρηση του πρωτότυπου κειμένου ακόμη και όταν είναι ευδιάκριτα ή προφανή τα όποια ορθογραφικά ή τυπογραφικά λάθη, με μοναδική παρέμβαση την χρήση μονοτονικού συστήματος όταν ο τονισμός δεν είναι ευδιάκριτος. Τέλος, πιστεύουμε ότι μελετήθηκε ένας αντιπροσωπευτικός αριθμός άρθρων ούτως ώστε να αναδειχθούν μέσω της ανάλυσης πολύτιμα συμπεράσματα.

Κλείνοντας, αναφορικά με το περιεχόμενο των κεφαλαίων, στα πλαίσια του πρώτου επιχειρείται σύντομη ιστορική αναδρομή του πολιτικού χώρου κατά το διάστημα 1940-1953. Μεταξύ άλλων θα εξεταστούν η χαλάρωση των περιορισμών από την αποικιακή κυβέρνηση λόγω του εξελισσόμενου πολέμου με κυριότερη την απόφαση για την ανάδειξη πολιτειακών αρχόντων μέσα από τις Δημοτικές εκλογές, η ίδρυση των αντιπάλων παρατάξεων και των συνοδοιπόρων ή μετωπικών οργανώσεων, η διεξαγωγή τεσσάρων εκλογικών αναμετρήσεων (1943, 1946, 1949, 1953), η σύγκληση και κατάληξη της Διασκεπτικής (1947-48), οι τρεις απεργίες του 1948 και ασφαλώς η επίδραση και μεταφορά του ελλαδικού εμφυλιοπολεμικού κλίματος.

²² Ως μοναδική επιλογή λόγω του πλούσιου διαθέσιμου υλικού επιβάλλεται για τον οποιονδήποτε ερευνητή η μετάβαση και έρευνα στο Αρχείο Τύπου του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών (ΓΤΠ/PIO) στη Λευκωσία. Δυστυχώς, παρά τις διαχρονικές, αξιολογες και φιλότιμες, προσπάθειες των λειτουργών για την όσο το δυνατόν καλύτερη εξυπηρέτηση, το σύστημα λειτουργίας παραμένει αναχρονιστικό, δυσλειτουργικό (βλέπε στενότητα χώρου, έλλειψη σημαντικού αριθμού εφημερίδων σε ψηφιακή μορφή κυρίως όσων είναι στη μορφή μικροταινίας (microfilm), αδυναμία ταυτόχρονης εξυπηρέτησης και εργασίας πολλών ατόμων) και ασφαλέστατα κοστοβόρο.

Όπως και αν έχει, ο χώρος αποτελεί ουσιαστικά έναν από τους μεγαλύτερους και σημαντικότερους φορείς και ταυτοχρόνως μοναδικό πεδίο έρευνας για ένα μεγάλο αριθμό ερευνητών όπως τον υποφαινόμενο. Ας αξιοποιηθούν λοιπόν οι εκάστοτε υπεύθυνοι τα διαθέσιμα κοινοτικά και μη κονδύλια προς όφελος όλων, κυρίως για τη ψηφιοποίηση ενός σημαντικού αριθμού εφημερίδων.

²³ Αργυρίου, ό.π., σ. 14.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, μέσω σύντομης ιστορικής αναδρομής του ποδοσφαιρικού πλαισίου (1900-1947) καταγράφονται οι πρώτες ομάδες, οι διάφορες διοργανώσεις, η ίδρυση της ΚΟΠ, η πρώτη διάσπαση του χώρου (1947) κ.α.

Τέλος, αντικείμενο του τρίτου κεφαλαίου αποτελεί η οριστική διάσπαση του χώρου το 1948. Αναλύονται τα αίτια, οι επακόλουθες ενέργειες (ίδρυση αριστερών ομάδων και αντίστοιχης ομοσπονδίας, Κυπριακή Ερασιτεχνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία (ΚΕΠΟ) και το παγκόσμιο φαινόμενο της παράλληλης δράσης δύο πρωταθλημάτων και κυπέλλων μέχρι το μοναδικό γεγονός της ενοποίησης (1953) που θα μας απασχολήσει στο τέταρτο κεφάλαιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ (1940-1953)

1. Η μεταβολή του πολιτικού και κοινωνικού τοπίου στην περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Παρά τα μεγάλα προβλήματα που δημιούργησε ο πόλεμος στις άλλες χώρες, για την Κύπρο αποτέλεσε την αφετηρία για αλλαγή σε διάφορες πτυχές της ζωής των κατοίκων. Κατ' αρχάς, βελτιώθηκαν οι συνθήκες διαβίωσης κυρίως λόγω της μεγάλης αύξησης των βρετανικών στρατιωτικών δαπανών, η οποία συνεχίστηκε και την επόμενη δεκαετία τόσο για τη συντήρηση των στρατιωτικών δυνάμεων όσο και την κατασκευή στρατιωτικών βάσεων. Ακόμη, η αγροτική κατά βάση οικονομία, όπως άλλωστε και καθ' όλη τη διάρκεια της Αγγλοκρατίας, ευνοήθηκε από την έκρηξη του πολέμου, καθώς αυξήθηκαν οι εξαγωγές των γεωργικών προϊόντων. Άλλο σημαντικό στοιχείο αποτέλεσε το γεγονός της δημιουργίας μεταλλευτικής βιομηχανίας για πρώτη φορά χάρι στην εισροή ξένων κεφαλαίων. Συνεπώς, όπως σημειώνει ο Αλέξης Αλέκου «*παρατηρείται αύξηση στο ρυθμό εκμετάλλευσης των μεταλλείων, εμφανίζονται οι πρώτες ελαφριές βιομηχανίες (κυρίως ένδυση, υπόδηση) και αναπτύσσεται ο τομέας των οικοδομών. Όλα αυτά οδηγούν στην προλεταριοποίηση των αγροτών και την παράλληλη ενίσχυση της εργατικής τάξης*»²⁴.

Ως αποτέλεσμα της σταδιακής βελτίωσης των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών αυξήθηκε σταδιακά ο πληθυσμός καθώς «*από 186.000 περίπου στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, έφτασε τις 574.000 μέσα σε ογδόντα χρόνια, με τους Ελληνοκυπρίους (χριστιανοί ορθόδοξοι) να αποτελούν σταθερά τη μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού σε όλες τις επαρχίες και σε όλα τα αστικά κέντρα*»²⁵, όσο και το βιοτικό επίπεδο παρά τις σαφείς στερήσεις, καθώς «*συγκρινόμενο με άλλες «αναπτυσσόμενες χώρες» της εποχής ήταν σε πολύ καλύτερη μοίρα. Οι συνθήκες διαβίωσης και η ποιότητα ζωής, ιδιαίτερα μετά το 1940, βελτιώθηκαν σημαντικά όπως ενδεικτικά φαίνεται από το χαμηλό ποσοστό παιδικής θνησιμότητας: από 150 τοις χιλίοις τη δεκαετία του 1920 μειώθηκε στα 29 τοις χιλίοις στα 1960*»²⁶. Παράλληλα, «*το προσδόκιμο ηλικίας, που την περίοδο 1931-1946 ήταν 57,3 έτη για τους άνδρες και 59,3 για τις γυναίκες αυξήθηκε σε 63,6 και 68,8 έτη αντίστοιχα την περίοδο 1948-1950*»²⁷.

²⁴ Αλέκου, ό.π., σ. 38.

²⁵ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 75.

²⁶ Ό.π., σ. 74-75.

²⁷ Ό.π., σ. 75.

Όσον αφορά τις πολιτικές αλλαγές, η αποικιακή κυβέρνηση υπό την πίεση των συνθηκών που είχαν δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια του πολέμου και κυρίως λόγω της ανάγκης συμμετοχής των κατοίκων, Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων -κατατάχτηκαν κατά χιλιάδες στον αγγλικό στρατό πιστεύοντας ότι η πατρίδα θα ανταμειβόταν αργότερα με την εκπλήρωση του προαιώνιου πόθου της Ένωσης με την Ελλάδα-, ανέστειλε αρκετά μέτρα της Παλμεροκρατίας, παρέχοντας δικαιώματα αυτοδιοίκησης μέσω της απόφασης για διεξαγωγή δημοτικών εκλογών το 1941. *«Οι τελευταίες γενικές δημοτικές εκλογές έγιναν το 1929, καθώς μετά τις ταραχές του 1931 ο θεσμός διατηρήθηκε αλλά οι εκλογές ανεστάλησαν. Για μια περίοδο δώδεκα ετών οι δήμαρχοι και οι δημοτικοί σύμβουλοι ήσαν διορισμένοι»*²⁸.

Επίσης, αξίζει να τονιστεί ότι παρά την εισαγωγή θεσμών πολιτικής αντιπροσώπευσης, οι θεσμοί που εκπροσωπούσαν τις δύο θρησκευτικές κοινότητες επί οθωμανικής διοίκησης, Εκκλησία και Μουσουλμανική Ιερά Κτήση (Evkaf), διατήρησαν σημαντικό μέρος του κύρους και της ισχύος τους. *«Ο παραδοσιακός τους ρόλος τέθηκε ωστόσο υπό αμφισβήτηση, αφού έπαψαν να έχουν το μονοπώλιο της πολιτικής αντιπροσώπευσης των κατοίκων του νησιού και υποχρεώθηκαν να μοιραστούν την ηγεσία των κοινοτήτων τους με την κοινωνικά και οικονομικά ισχυρή αστική τάξη»*²⁹. Το μεν Evkaf *«πέρασε από νωρίς στον έλεγχο των Βρετανών, που φρόντιζαν να διορίζουν στις διευθυντικές του θέσεις Τουρκοκύπριους με παραδοσιακές κοινωνικές αντιλήψεις και φιλοβρετανικές διαθέσεις»*³⁰. Η δε κραταιά Εκκλησία υπέστη ίσως μεγαλύτερο κλονισμό από την μετάβαση στην Αγγλοκρατία καθώς πολλά από τα πολιτικοοικονομικά δικαιώματα και προνόμια που κατείχε κατά την Οθωμανοκρατία είχαν χαθεί. Ακόμη, είχε να αντιμετωπίσει ένα πολύπλευρο ανταγωνισμό εκ μέρους της αναδύμενης ισχυρής αστικής τάξης, των δυναμικών ομάδων νέων επιστημόνων και διανοουμένων εμφορούμενων από εθνικιστική ιδεολογία και της εκκολλαπτόμενης Αριστεράς, που κέρδιζαν συνεχώς έδαφος.

Όμως, παρ' όλη την ισχυρή πίεση αλλά και την αμφισβήτηση δεν δυσκολεύτηκε να διατηρήσει τον πολυσήμαντο «εθναρχικό» ρόλο, δημιούργημα και κληρονομιά της οθωμανικής περιόδου μέσω της ανάδειξης σε *«μοναδική εθνική Αρχή των Κυπρίων, δηλαδή σε*

²⁸ Ο.π., σ. 44.

²⁹ Ο.π., σ. 46-47.

³⁰ Ο.π., σ. 47.

μοναδική πηγή εθνικής και πολιτικής έμπνευσης»³¹. Παράλληλα, υιοθετώντας τον εθνικιστικό λόγο της περιόδου προσδίδει στην πίστη εθνικό χαρακτήρα δηλαδή πίστη στην Εκκλησία σήμαινε και πίστη στο Έθνος. Συνεπώς, το «ιδεολόγημα της Ένωσης λειτούργησε ως το ιδεολογικό εκείνο οπλοστάσιο από το οποίο [...] αντλούσε συνεχώς υλικό για να περιφρουρήσει κεκτημένα αιώνων που χάνονταν στην αργή αλλά σταθερή διαδικασία εκσυγχρονισμού που επέβαλλε η αποικιακή δύναμη»³². Ταυτόχρονα, όπως αναφέρει η Σία Αναγνωστοπούλου «υπάρχει μια σχέση αμοιβαιότητας ανάμεσα στην Εκκλησία και την Ένωση: όσο η Εκκλησία υποχρεώνεται να ενσωματώνει στην πολιτική της την Ένωση, τόσο η δεύτερη επιβάλλεται ως εθνική πολιτική· κι όσο το περιεχόμενο της Ένωσης πολιτικοποιείται και ριζοσπαστικοποιείται, τόσο πολιτικοποιείται ο ρόλος της ίδιας της Εκκλησίας· και τέλος, όσο το περιεχόμενο της Ένωσης γίνεται εθνικοαπελευθερωτικό, τόσο η Εκκλησία νομιμοποιείται ως η μοναδική και αδιαμφισβήτητη αρχή του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα»³³.

2. Οι δημοτικές εκλογές του 1943

Αρχικά, όπως προαναφέρθηκε η Κυβέρνηση εξήγγειλε το 1941 τη διεξαγωγή εκλογών για την ανάδειξη δημοτικών αρχών στις πόλεις αλλά τελικά αναβλήθηκαν λόγω των πολεμικών εξελίξεων και ειδικότερα της κατάληψης της Ελλάδας από τους Γερμανούς και της προέλασης τους στη Βόρεια Αφρική μέχρι τα πρόθυρα της Αλεξάνδρειας. Στη συνέχεια τον Ιούνιο του 1942 ο κυβερνήτης διόρισε νέα Δημοτικά Συμβούλια ωστόσο η έντονη πίεση από

³¹ Μιχάλης Μιχαήλ, «Η ιστορία, η ιδεολογική της χρήση και ο διαφορετικός αντιαποικιακός λόγος της Αριστεράς», στο Γιώργος Γεωργής-Γιάννος Κατσουρίδης (επιμ.), *Η Κυπριακή Αριστερά στην Πρώτη Περίοδο της Βρετανικής Αποικιοκρατίας: Εμφάνιση, Συγκρότηση, Εξέλιξη*, πρακτικά συνεδρίου, 24-25 Απριλίου 2012, Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κύπρου, Αθήνα: Ταξιδευτής, 2013, σ. 108.

³² Καίσαρ Β. Μαυράτσας, *Εθνική ομοψυχία και πολιτική ομοφωνία: Η ατροφία της ελληνοκυπριακής κοινωνίας των πολιτών στις απαρχές του 21ου αιώνα*, Αθήνα: Κατάρτι, 2003, σ. 33 · Λώρης Κουλλαπής, «Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης με έμφαση στο μάθημα της ιστορίας», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 68-69-70, (Ιουλ.1998-Μάρτ.1999), σ. 277.

³³ Σία Αναγνωστοπούλου, «Η Εκκλησία της Κύπρου και ο εθναρχικός της ρόλος: 1878-1960», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 68-69-70, (Ιουλ.1998-Μάρτ.1999), σ. 199.

την Αριστερά και η βελτίωση της κατάστασης στο πολεμικό μέτωπο τον οδήγησε τέσσερις μήνες αργότερα στην απόφαση για προκήρυξη εκλογών το Μάρτιο του 1943.

Η ιδιαιτερότητα έγκειται στο γεγονός ότι υπήρξαν οι «πρώτες εκλογές στην ιστορία της Κύπρου που ο ανταγωνισμός θα είχε χαρακτήρα ιδεολογικής αντιπαράθεσης Δεξιάς-Αριστεράς. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι οι όροι «Δεξιά» και «Αριστερά» δεν είχαν ακόμη εισαχθεί στην τοπική πολιτική ορολογία, και ούτε οι υποψήφιοι ούτε οι οργανωμένοι συνδυασμοί χαρακτηρίζονταν από τον Τύπο ή αυτοπροσδιορίζονταν ως τέτοιοι. Αντίθετα, στις εκθέσεις της αποικιακής κυβέρνησης για την πολιτική κατάσταση αλλά και σε εκείνες του ελληνικού Προξενείου από το 1943 και μετέπειτα, το ΑΚΕΛ και οι «δορυφόροι» του συνήθως προσδιορίζονταν ως «Αριστερά» ή «Αριστερή Παράταξη» (*Left Wing*), ενώ οι αντίπαλοι ως «Δεξιά» ή «Δεξιά Παράταξη» (*Right Wing*)»³⁴.

Στην αναμέτρηση αντιπαράτεθηκαν για πρώτη φορά το νεότευκτο Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού (ΑΚΕΛ) και η νεοσύστατη Παναγροτική Ένωσις Κύπρου (ΠΕΚ) ως ο μοναδικός φορέας της ισχνης ακόμη Δεξιάς Παράταξης. Το μεν ΑΚΕΛ ιδρύθηκε μόλις δύο χρόνια πριν τόσο λόγω της ανάγκης των κομμουνιστών να αποκτήσει το Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου (ΚΚΚ) δημόσιο πρόσωπο όντας παράνομο από το 1933 όσο και στην γνωστοποιημένη πρόθεση επαναφοράς των εκλογικών διαδικασιών από την αποικιακή κυβέρνηση³⁵. Το κόμμα με τη συνδρομή της «συνοδοιπόρου» Παγκύπριας Συντεχνιακής Επιτροπής (ΠΣΕ)³⁶ εκτός των άλλων διεκδικούσε ρόλο και συμμετοχή στις εθνικές επετείους εξού και η πρώτη όξυνση των σχέσεων με την Εκκλησία όταν εισηγήθηκε τον κοινό εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου 1942. Ωστόσο, «με αρχιεπισκοπή εγκύκλιο ο Τοποτηρητής Λεόντιος σύστησε στο ποιμνίο του να μη δώσει στους εορτασμούς πανηγυρικό χαρακτήρα και να μη μετάσχει σε παρελάσεις, «λόγω των σημερινών θλιβερών εθνικών περιστάσεων»»³⁷ εννοώντας ασφαλώς ότι η Ελλάδα βρισκόταν υπό εχθρική κατοχή.

³⁴ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 368.

³⁵ Βλ. περαιτέρω ανάλυση, ό.π., σ. 353-360.

³⁶ Ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1941 και αποτέλεσε την συνένωση των υπάρχουσών εργατικών συντεχνιών οι οποίες μέχρι τότε ήταν δομημένες σε επαρχιακές επιτροπές (βλ. Κατσιαούνης, ό.π., σ. 70-71).

³⁷ Ό.π., σ. 71.

Η ΠΕΚ ιδρύθηκε στις 31 Μαΐου 1942 ως αντιστάθμισμα της αυξημένης δυναμικότητας των ταυτόσημων με την Αριστερά Αγροτικών Μορφωτικών Συλλόγων³⁸. «Αποτέλεσε τον κληρονόμο της πιο συντηρητικής πτέρυγας του αυτόνομου αγροτικού κινήματος της δεκαετίας του 1920 αλλά και των συντηρητικών μουκτάρηδων της δεκαετίας του 1930 που είχαν ως κοινό χαρακτηριστικό την παραδοσιακή δυσπιστία των γεωργών, ακόμα και των πιο εύπορων, προς τους πολιτευτές των πόλεων»³⁹ ενώ στο πρώτο διάγγελμα τονιζόταν ότι απευθύνεται σε κάθε Κύπριο «που πιστεύει στες φυλετικές θρησκευτικές και οικογενειακές παραδόσεις»⁴⁰. Τελικά, εξελίχθηκε «σύμφωνα και με τον έλληνα πρόξενο Ανδρέα Κουντουριώτη, σε μια «ημιπολιτική» οργάνωση, παρασκηνιακά ελεγχόμενη από συντηρητικούς παράγοντες του αγροτικού χώρου και των πόλεων, αναπόσπαστο κομμάτι της μετέπειτα «Εθνικής Παράταξης, με πεδίο δράσης το χώρο της υπαίθρου»⁴¹.

Πριν προχωρήσουμε στην καταγραφή των αποτελεσμάτων, θα θέλαμε να αναδείξουμε την αντιπαράθεση του πολιτικού λόγου ο οποίος από την πλευρά των «εθνικών» υποψήφιων «βασίζόταν στον αντικομμουνισμό και γενικά στη στηλίτευση των Αριστερών και των «συννοδοιπόρων» τους ως εχθρών του έθνους, της πατρίδας, της θρησκείας και των παραδοσιακών αξιών της κυπριακής κοινωνίας»⁴². Αντιθέτως, οι αριστεροί υποψήφιοι επέμεναν τόσο στην ανάγκη

³⁸ Περιληπτικά, αναφέρουμε ότι οικοδομήθηκαν από την Αριστερά κατά τα πρώτα χρόνια της περιόδου του Πολέμου. Αποτελούνταν από «τη μεγάλη μάζα των φτωχών αγροτών και ιδιαίτερα των ακτημόνων ημερομισθίων, η οποία είχε σχεδόν τριπλασιαστεί μετά από μια εικοσαετία ακατάπαυστης εκποίησης αγροτικών περιουσιών» (ό.π., σ. 72-73). Κύριος στόχος εκτός της διεκδίκησης και ανακίνησης οικονομικών ζητημάτων υπήρξε η άνοδος του μορφωτικού και πολιτιστικού επιπέδου των αγροτών μέσω της ενασχόλησης με άγνωστες μέχρι τότε δραστηριότητες όπως λ.χ. «διαλέξεις, ανάγνωση εφημερίδων, συντήρηση εργατικών σχολείων, αθλητικές ομάδες, θεατρικές παραστάσεις, εργατικά μαθήματα» (βλ. Σωτηρούλα Μουστακά, *Το Εργατικό Κίνημα στην Κύπρο την περίοδο της Αγγλοκρατίας 1878-1955*, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2010, σ. 194) καθώς η βασική ψυχαγωγία και συνήθεια ήταν το χαρτοπαίγνιο αλλά και «ο αλκοολισμός, που μπορεί να αποκτηνώσει τους εργάτες και να τους καταστήσει ασυνείδητους» (ό.π., σ. 194-195). · Η διατριβή είναι διαθέσιμη στο <https://www.didaktorika.gr/eadd/readonline?handle=10442/36385> (πρόσβαση: 22/11/2016)

³⁹ Κατσιαούνης, ό.π., σ. 74.

⁴⁰ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 361.

⁴¹ Ό.π.

⁴² Ό.π., σ. 370 · Οι συγκεκριμένοι χαρακτηρισμοί διατυπώθηκαν από την ίδρυση του ΚΚΚ (1926) καθώς «για την ελληνοκυπριακή άρχουσα τάξη, υπήρχε ο φόβος ότι το νέο κίνημα θα μπορούσε να αφυπνίσει τις μάζες και να τις στρέψει κατά της εξουσίας τους, αμφισβητώντας την πραγματική και ηθική τους κυριαρχία» (βλ. Γιάννος Κατσουρίδης, «Πολιτικός ανταγωνισμός, κρατική καταστολή και ο χαρακτήρας του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου», στο Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας (επιμ.), *Κοινωνική, Οικονομική και Πολιτική Ιστορία της Κύπρου*, πρακτικά συνεδρίου στη μνήμη του Ρολάνδου Κατσιαούνη, 19-20 Ιουνίου 2015, Λευκωσία: Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας, 2015, σ. 89).

πολιτικής καταδίκης των «διορισμένων» και όσων όλων συνεργάστηκαν με το παλμερικό καθεστώς όσο κυρίως στην περάτωση της εθνικής αποκατάστασης. Επίσης, το πολιτικό πρόγραμμα περιλάμβανε αιτήματα όπως «η καθολική παροχή ψήφου σε άνδρες και γυναίκες άνω των 18 ετών, η παροχή δωρεάν γευμάτων στους ανέργους, η διάθεση στέγης στους εργάτες με χαμηλά ενοίκια και η παραχώρηση πολιτικών ελευθεριών»⁴³.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα, η Δεξιά επικράτησε στους αστικούς δήμους Λευκωσίας, Λάρνακας, Πάφου και Κερύνειας ενώ η Αριστερά στους μεγάλους αστικούς δήμους Λεμεσού και Αμμοχώστου⁴⁴. Όπως αναλύει ο Βασίλης Πρωτοπαπάς, «δείχνουν τη διάσταση αφενός μεταξύ αστικών και αγροτικών δήμων, αφετέρου μεταξύ αστικών κέντρων με ή χωρίς ισχυρή εργατική τάξη. Η Δεξιά επικράτησε στα αστικά κέντρα, όπου η εργατική τάξη ήταν ολιγόριθμη, και κυριάρχησε στους αγροτικούς δήμους, που ο πληθυσμός ήταν πιο συντηρητικός και διατηρούσε ισχυρούς δεσμούς με το δίκτυο επιρροής της Εκκλησίας και τις θρησκευτικές παραδόσεις και αξίες»⁴⁵. Αντιθέτως, «η εκλογική επιρροή της Αριστεράς ήταν πλειοψηφική στα αστικά κέντρα της Λεμεσού και της Αμμοχώστου, εκεί που είχε συγκεντρωθεί μια συμπαγής εργατική τάξη»⁴⁶. Συνεπώς, «οι «λαϊκοί» συνδυασμοί, ακόμη και εκεί που ηττήθηκαν καθαρά, κατέγραψαν σημαντικά ποσοστά, γεγονός που καταδεικνύει πως η Αριστερά είχε ήδη αποκτήσει

Συνεπώς, η αντίδραση υπήρξε πολυμέτωπη καθώς οι εφημερίδες, οι εργοδότες και ασφαλώς η Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Κύπρου συσχέτισαν τα μέλη και υποστηρικτές «με τους Ρώσους κομμουνιστές, τους οποίους λίγο-πολύ παρουσίαζαν ως μιάσματα» (ό.π., σ. 90) στοχεύοντας «στη δημιουργία αντι-κομμουνιστικών συναισθημάτων/αντισωμάτων στον πληθυσμό ως μηχανισμό αποτροπής οποιασδήποτε θετικής στάσης έναντι του κόμματος και των θέσεων του» (ό.π.). Σύμφωνα δε «με την Κατίνα Νικολάου, μια βετεράνο του κόμματος, «το να είσαι κομμουνιστής εκείνη την εποχή σήμαινε ότι ήσουν άθεος, ανήθικος και αντιπατριώτης»» (βλ. Yiannos Katsourides, *The History of the Communist Party in Cyprus: Colonialism, Class and the Cypriot Left*, London: I. B.Tauris, 2014, p. 172). Ως ιδιότυπα παραδείγματα αναφέρονται στη σχετική ανακοίνωση: α) η δημοσίευση πρωτοσέλιδου άρθρου στην *Ελευθερία* (7/1/1925) υπό τον εμφαντικό τίτλο «Η ψώρα του κομμουνισμού» (Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας (επιμ.), ό.π., σ. 89) και β) η «πρακτική των κωδωνοκρουσιών», μια από τις πιο χαρακτηριστικές πράξεις, όπου «οι ιδιοκτήτες καταστημάτων στην τότε οδό Χρυσόχων στη Λευκωσία χτυπούσαν κουδούνια κάθε φορά που ένας γνωστός κομμουνιστής περνούσε, καλώντας τον κόσμο να τον γελοιοποιήσει ρίχνοντας του λαχανικά ή φτύνοντας τον» (ό.π., σ. 92-93). Η εικόνα είναι διαθέσιμη στο Φιφής Ιωάννου, *Έτσι άρχισε το Κυπριακό: Στα χνάρια μιας δεκαετίας (1940-1950), Σχέσεις ΑΚΕΛ-ΚΚΕ στα χρόνια του εμφύλιου*, Αθήνα: Φιλίστωρ, 2005, σ. 28.

⁴³ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 371.

⁴⁴ Βλ. ειδικότερη ανάλυση, ό.π., σ. 371-378.

⁴⁵ Ό.π., σ. 372.

⁴⁶ Ό.π.

ρίζες σε όλη σχεδόν την κυπριακή επικράτεια»⁴⁷. Τέλος, όσον αφορά την αντίδραση της αποικιακής κυβέρνησης, ο κυβερνήτης Wooley σε εκτενής ενημερωτική έκθεση «επεσήμανε την προεκλογική «μεθοδικότητα» και «οργάνωση» του ΑΚΕΛ, την υψηλή συμμετοχή στην ψηφοφορία (90%), και το γεγονός ότι, αντίθετα με το παρελθόν, «τίποτε δεν ακούστηκε για δωροδοκία και διαφθορά»⁴⁸.

3. Οι δημοτικές εκλογές του 1946

Μέχρι την διεξαγωγή της εκλογικής αναμέτρησης εκδηλώθηκαν μια σειρά από γεγονότα που συνέβαλαν στη διαμόρφωση ενός μετωπικού συγκρουσιακού πεδίου μέσω της δόμησης και εδραίωσης ενός άτυπου μεν αλλά ισχυρότατου δε διπαραταξιακού συστήματος κομμάτων και οργανώσεων. Ειδικότερα τα αποτελέσματα των προηγούμενων εκλογών προκάλεσαν αναστάτωση στους κόλπους της αστικής «ιθύνουσας τάξης» η οποία αποφάσισε τη δημιουργία ενός ενιαίου πολιτικού σχήματος με παγκύπρια πολιτική και οργανωτική συγκρότηση μέσω της δημιουργίας αντίστοιχων μετωπικών οργανώσεων ικανών για αντιπαράθεση.

Έτσι, έπειτα από την ανακοίνωση της πρόθεσης για δημιουργία «Εθνικής Παράταξης» (8 Μαΐου 1943) εκ μέρους του Δημάρχου Λευκωσίας Θεμιστοκλή Δέρβη και τους επτά δημοτικούς συμβούλους του συνδυασμού του προς όλους όσους «διακατέχονταν από «αγνή εθνική ιδεολογία» και «ελληνική φιλοπατρία», την οποία «δεν διέφθιρε του διεθνισμού το

⁴⁷ Ο.π. · Ο ταξικός χαρακτήρας της ψήφου θα πρέπει να αποτελέσει ένα ιδιαίτερο πεδίο διευρυμένης έρευνας καθώς η μελέτη του διαθέσιμου υλικού ανέδειξε τον ευδιάκριτο και πολύ σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει σχετικά με τη διαμόρφωση της εκλογικής γεωγραφίας καθ' όλη την διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου. Για την συγκεκριμένη αναμέτρηση, καταγράφεται η περίπτωση του Δήμου Λευκωσίας, «παραδοσιακό συντηρητικό» προπύργιο, όπου παρά την παρουσία των μεγαλοαστικών συνοικιών του κέντρου η νίκη της Δεξιάς δεν αντικατοπτρίζεται ομοιόμορφα. Όσον αφορά την εκλογική επιρροή της Αριστεράς, οφειλόταν στη συστηματική εργασία και την οργανωμένη και επιλεκτική δημιουργία συνδυασμών με ευρύτερο προοδευτικό χαρακτήρα, τόσο στις πόλεις μέσω των Εργατικών Ενώσεων και των υπόλοιπων μελών της παράταξης όσο και στον αγροτικό χώρο μέσω του συνδικαλιστικού κινήματος και των Μορφωτικών Συλλόγων. Η αδυναμία στην ύπαιθρο «οφείλεται στον παραδοσιακό συντηρητισμό του αγροτικού κόσμου αλλά και στην μειωμένη οργανωτική προσοχή που δόθηκε από το Κόμμα στα πρώτα στάδια της ανάπτυξής του» (ό.π., σ. 376). Για περαιτέρω ανάλυση όλων των στοιχείων βλ. ό.π., σ. 368-378.

⁴⁸ Ο.π., σ. 377.

φάσμα»⁴⁹, οδηγούμαστε στο ιδρυτικό συνέδριο (6 Ιουνίου) του Κυπριακού Εθνικού Κόμματος (ΚΕΚ). Έθετε ως κυρίαρχο στόχο όπως δήλωνε ο τίτλος και το πρόγραμμα «την ιδέα του έθνους υπεράνω όλων των κοινωνικών αντιθέσεων τις οποίες και απέρριπτε»⁵⁰, ωστόσο στην πράξη εξέφραζε συγκεκριμένα κοινωνικά και πολιτικά συμφέροντα της ιθύνουσας αστικής τάξης όπως αποκαλύπτει εύστοχα ο πρόξενος Κουντουριώτης: «η ίδρυσις του [...] ε π ε ν ο ή θ η υπό της τάξεως των μεγαλοκεφαλαιούχων Κυπρίων ως όπλον κατά της αριστεράς παρατάξεως και δη της κομμουνιστικής. Οι ιδρυταί του μετεχειρίσθησαν τον ελκυστικόν αλλά συγχρόνως απατηλόν τίτλον «Εθνικόν» προς εσωτερικήν κομματικήν κατανάλωσιν. Εν τη πράξει η επωνυμία «Εθνικόν» χρησιμοποιείται υπό των περισσοτέρων των μελών του πολύ μάλλον ως π α ρ α π έ τ α σ μ α υποκρύπτον τα υλικά συμφέροντα μιας ωρισμένης κοινωνικής τάξεως παρά το πραγματικόν περιεχόμενον του Κόμματός των. Διά τους λόγους τούτους [...] δεν κατώρθωσε ν' αποκτήση την απαιτούμενην εμπιστοσύνην των λ α ῖ κ ώ ν σ τ ρ ω μ ά τ ω ν και καταστή τω όντι Εθνικόν, ως τούτο αποκαλείται. Πολλοί από τους ανώτερους αξιωματούχους του [...] μεταξύ των οποίων και ο Γενικός Γραμματεὺς κ. Θ. Δέρβης, υπηρέτησαν το απεχθές εις κάθε Έλληνα Κύπριον «Παλμερικόν Καθεστώς», πράγμα όπερ καθιστά τα πρόσωπα ταύτα αντιπαθή και ύποπτα (δυστυχώς ουχί αδίκως) εις τον πολύν κόσμον»⁵¹.

Την ίδρυση του ΚΕΚ ακολούθησε η σύσταση μετωπικών οργανώσεων με κυριότερο στόχο τη διάσπαση του μονοπωλίου της Αριστεράς στα εργατικά συνδικάτα. Οι εργατικές ενώσεις αποσχίστηκαν από τη ΠΣΕ και δημιούργησαν τις «Νέες Συντεχνίες» οι οποίες συνενώθηκαν τον Οκτώβριο του επόμενου χρόνου στη Συνομοσπονδία Εργατών Κύπρου (ΣΕΚ)⁵². Παράλληλα, ο δήμαρχος Πάφου Χριστόδουλος Γαλατόπουλος ίδρυσε το 1945 την Παγκύπρια Ελληνική Σοσιαλιστική Πρωτοπορία (ΠΕΣΠ) που «ουδέποτε συγκροτήθηκε ως τυπικό πολιτικό κόμμα, αποκήρυξε τα διεθνιστικά οράματα της Αριστεράς και άρθρωσε λόγο έντονα εθνικιστικό και συνάμα φιλολαϊκό, έναν κυπριακού τύπου «εθνικοσοσιαλισμό»⁵³. Επίσης, αξίζει να τονιστεί ότι το πολιτικό πρόταγμα του κομμουνιστικού κινδύνου στα πλαίσια της ισχύουσας αντικομμουνιστικής ρητορικής, ώθησε την ίδρυση (Σεπτέμβριος 1943) και δράση των Θρησκευτικών Ορθόδοξων Ιδρυμάτων (Θ.Ο.Ι.), υπό την επίβλεψη της

⁴⁹ Ο.π., σ. 380.

⁵⁰ Κατσιαούνης, ό.π., σ. 78 · Βλ. επίσης και το καταστατικό με τους βασικούς σκοπούς στο Αλέκου, ό.π., σ. 80-81.

⁵¹ Κατσιαούνης, ό.π., σ. 78-79.

⁵² Βλ. περισσότερα στο Μουστακά, ό.π., σ. 247-251.

⁵³ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 384.

Παγκύπριας Οργάνωσης Θρησκευτικών Ορθοδόξων Ιδρυμάτων (Π.Ο.Θ.Ο.Ι.), στις πόλεις, σε πολλές κοινότητες και χωριά «με σκοπό την κατήχηση και την προώθηση των χριστιανικών ιδανικών στους κατοίκους του νησιού»⁵⁴. Ως απώτερος στόχος τέθηκε «η δημιουργία ενός «ορθόδοξου χριστιανικού στρατού», αποτελούμενου από νέους της Κύπρου γαλουχημένους στα κηρύγματα των Θ.Ο.Ι., ο οποίος θα μπορούσε να αναλάβει, στην κατάλληλη στιγμή, την εμπλοκή του σε αγώνες και θυσίες»⁵⁵.

Από την πλευρά της η Αριστερά σαφώς ενθαρρυμένη από τα εκλογικά αποτελέσματα και ασφαλέστατα περισσότερο οργανωμένη, προχωρεί στην υλοποίηση σημαντικών πρωτοβουλιών όπως λ.χ. η εθελοντική κατάταξη πολλών μελών του κόμματος στο βρετανικό στρατό έπειτα από έκκληση της Κεντρικής Επιτροπής (16 Ιουνίου 1943) για να ηττηθεί ο φασισμός και ναζισμός, να απελευθερωθεί η Ελλάδα και να αποκατασταθεί εθνικά η Κύπρος σε μεταγενέστερο στάδιο. Έτερη δυναμική πράξη αποτέλεσε η εκδήλωση απεργίας στα κυβερνητικά έργα (1^η Μαρτίου 1944) που διήρκησε τελικά 23 μέρες, «προκάλεσε αλυσιδωτές επιπτώσεις σε πολλούς τομείς της κυπριακής ζωής, αλλά επέφερε και σημαντικές αλλαγές στο εργασιακό πεδίο λόγω της ικανοποίησης σημαντικών οικονομικών και θεσμικών αιτημάτων των εργαζομένων»⁵⁶ και γενικότερα «αντιμετωπίζεται ως σημαντική αφού θεωρείται ότι συνέβαλε στην ενίσχυση της συλλογικής δράσης και του εργατικού κινήματος»⁵⁷. Ωστόσο, η πολύπλευρη συνεχιζόμενη δράση ενοχλεί την αποικιακή κυβέρνηση που προβαίνει στην απαγγελία κατηγοριών για συνωμοσία και προώθηση θέσεων προς ανατροπή του καθεστώτος δεκαοκτώ στελεχών της ΠΣΕ (Αύγουστος 1945). Έπειτα από πολύμηνη δίκη η ΠΣΕ τέθηκε εκτός νόμου (Ιανουάριος 1946)⁵⁸ και τα στελέχη καταδικάστηκαν σε ποινές φυλάκισης από έξι μήνες έως

⁵⁴ Αθανάσιος Γ. Βουδούρης, *Το εκκλησιαστικό ζήτημα της Κύπρου κατά την περίοδο 1933-1947*, (αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη, 2015, σ. 582. · Η διατριβή είναι διαθέσιμη στο <https://www.didaktorika.gr/eadd/readonline?handle=10442/38227> (πρόσβαση: 20/11/2016)

⁵⁵ Ο.π., σ. 585.

⁵⁶ Μουστακά, ό.π., σ. 268 · Για περαιτέρω ανάλυση βλ. ό.π., σ. 265-270.

⁵⁷ Ο.π., σ. 270 · Χαρακτηριστικά ο Ανδρέας Ζιαρτίδης, Γενικός Γραμματέας της ΠΣΕ, δήλωνε ότι: «Η περίοδος 1941-43 είναι η περίοδος που κινούμαστε στο έδαφος. Ο Μάρτιος του 1944 και μέχρι το 1948 είναι η περίοδος της απογείωσης. Από τότε μπήκαμε στην κανονική μας πτήση που συνεχίζεται με επιτυχία και προορίζεται να συνεχίσει φέρνοντας στην εργατική τάξη από νίκη σε νίκη, από επιτυχία σε επιτυχία» (ό.π.).

⁵⁸ Για τη δίωξη και την επακόλουθη δίκη βλ. Μουστακά, ό.π., σ. 278-287 · Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 393-394.

δύο χρόνια. Ως διάδοχος οργάνωση ορίστηκε η Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία (ΠΕΟ) τον Μάρτιο του 1946⁵⁹.

Έτερο σημαντικότατο γεγονός που χρήζει ιδιαίτερης αναφοράς είναι η ανασηματοδότηση της έννοιας της εθνικοφροσύνης λόγω των «Δεκεμβριανών» του 1944⁶⁰ τα οποία «ενίσχυσαν τα ακραία αντικομμουνιστικά στοιχεία της κυπριακής Δεξιάς και έδωσαν αφορμή στις «εθνικές οργανώσεις» να διακόψουν οριστικά κάθε προοπτική συνεργασίας με το κομμουνιστικό ΑΚΕΛ, που όχι μόνο δεν αποκήρυσσε αλλά υποστήριζε τις θέσεις του ΕΑΜ και του ΚΚΕ. Οι δύο παρατάξεις επηρεάστηκαν από το εμφυλιοπολεμικό κλίμα στην Ελλάδα και άρχισαν με δημόσιες ανακοινώσεις να ταυτίζονται με τις αντίστοιχες ελλαδικές παρατάξεις»⁶¹. Ωστόσο, προκαλούνται εύλογα ερωτήματα στον μελετητή από τη διαπίστωση ότι «μέχρι και την κορύφωση του ελληνικού εμφυλίου οι επίσημες ελληνικές κυβερνήσεις, και κυρίως το ελληνικό Προξενείο στη Λευκωσία, δε συμμερίζονταν την αντικομμουνιστική υστερία που ήθελε να επιβάλει η κυπριακή Δεξιά [...] παροτρύνοντας τους Κυπρίους για νηφαλιότητα και διαπαρταξιακή συνεργασία, υπό την ηγεσία της Εκκλησίας»⁶².

Όσον αφορά την εκλογική διαδικασία σημειώνεται ότι σε αντίθεση με τις προηγούμενες έλαβαν χώρα σε τρεις διαδοχικές Κυριακές (12-26 Μαΐου), «κυρίως για λόγους καλύτερης επιτήρησης της τάξης αλλά και για οικονομία καλπών και προσωπικού. Στα πλαίσια της οικονομικής λιτότητας, το αποικιακό καθεστώς προσπαθούσε να κάνει οικονομία ακόμη και στο χαρτί των δελτίων ψηφοφορίας»⁶³. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν ως μεγάλη νικήτρια την Αριστερά καθώς επικράτησε λόγω της διεύρυνσης της επιρροής και της στρατηγικής επιλογής των συνεργασιών στους τέσσερις μεγαλύτερους δήμους (Λευκωσία, Λεμεσός, Αμμόχωστος, Λάρνακα) ενώ η Δεξιά διατήρησε μόνο τους μικρούς δήμους Πάφου και Κερύνειας⁶⁴.

⁵⁹ Μουστακά, ό.π., σ. 288-290.

⁶⁰ Λόγω του επικρατούμενου φόβου, «μικρός αριθμός Κυπρίων της Ελλάδας έσπευσε να επαναπατριστεί, εξέλιξη που εκμεταλλεύτηκε προπαγανδιστικά το αποικιακό καθεστώς» (Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 402) ενώ ο πρόξενος Κουντουριώτης «είχε ενημερώσει με εμφανή ανησυχία την Αθήνα πως «γεγονότα παρελθόντος μηνός Δεκεμβρίου εξησθένησαν ενωτικήν ιδέαν, παρά συνεχιζόμενας ενωτικές εκδηλώσεις» (ό.π.).

⁶¹ Ό.π., σ. 390.

⁶² Ό.π., σ. 392.

⁶³ Ό.π., σ. 405.

⁶⁴ Για ειδικότερη ανάλυση βλ. ό.π., σ. 405-410. · Ο ταξικός χαρακτήρας ανέδειξε την απόλυτη κυριαρχία της Αριστεράς στις εργατουπόλεις της Λεμεσού, Αμμοχώστου και Λάρνακας και στις περιοχές της Λευκωσίας όπου διέμεναν μικροαστοί και εργάτες. Ακόμη, κατέγραψε αξιοσημείωτα ποσοστά στην «μικρή και συντηρητική» Κερύνεια (κυριαρχούσαν τα ακραία στοιχεία της αντικομμου-

4. Οι διπλές αρχιεπισκοπές εκλογές και η Διασκεπτική

Τα εκλογικά αποτελέσματα και ο ορατός κίνδυνος για περαιτέρω επικράτηση της Αριστεράς, ανησύχησαν και ταυτόχρονα κινητοποίησαν τόσο την ανοργάνωτη και διχασμένη από προσωπικές φιλοδοξίες Δεξιά όσο και την αποικιακή κυβέρνηση. Ωστόσο, παρά την κατασταλτική πολιτική η Αριστερά είχε πλέον διεισδύσει και στο συντηρητικό κόσμο της υπαίθρου τόσο μέσω της ίδρυσης της Ένωσης Αγροτών Κύπρου (ΕΑΚ) (Οκτώβριος 1946) όσο και μέσω της δημιουργίας και λειτουργίας συνεργατικών παντοπωλείων⁶⁵.

Επιπλέον, σαφές δείγμα της αποκτηθείσας δυναμικής αποτελεί το γεγονός της ανάληψης πρωτοβουλίας εκ μέρους των νεοεκλεγέντων δημάρχων για δημιουργία «*παγκύπριας οργάνωσης συνεργασίας*» με πρόγραμμα την Ένωση και με όργανα εκλεγμένα από όλο τον πληθυσμό⁶⁶. Τελικά, η «πρεσβεία», με επικεφαλής τον Τοποτηρητή του Αρχιεπισκοπικού Θρόνου Μητροπολίτη Πάφου Λεόντιο και μέλη τους εκπροσώπους τόσο της Δεξιάς όσο και της Αριστεράς (μοναδική συμμετοχή ο Δήμαρχος Λευκωσίας Ιωάννης Κληρίδης), μετέβη στην Αθήνα και στο Λονδίνο (Νοέμβριος 1946-Μάρτιος 1947). Στην μεν πρώτη παρά τη θερμή λαϊκή υποδοχή, η κυβέρνηση Τσαλδάρη κράτησε σαφείς αποστάσεις προειδοποιώντας τα μέλη όπως «*αποφύγουν τον πολύ θόρυβο και τις δημοσιογραφικές δηλώσεις, από τις οποίες «κακόν μόνον θα ηδύνατο επενεχθή υπόθεσίν των ως και αγγλοελληνικήν φιλίαν εξ ης αυτή αποκλειστικώς εξαρτάται*»⁶⁷. Στο Λονδίνο, κατάφερε να «κερδίσει» τόσο «*τις υποσχέσεις της εργατικής βρετανικής κυβέρνησης για την παραχώρηση συνταγματικών ελευθεριών*»⁶⁸ όσο και τη «συμβουλή» ή καλύτερα «παραίνεση» του υπουργού Αποικιών Creech Jones ότι «*σε μια περίοδο που η Ελλάδα δυσπραγούσε και βρισκόταν σε συνθήκες αστάθειας, η παραμονή του νησιού υπό βρετανική κυριαρχία ήταν η σοφότερη επιλογή*»⁶⁹.

Γενικότερα, το πολιτικό κλίμα άρχισε να οξύνεται σε επικίνδυνα επίπεδα πόλωσης κατά το διάστημα Απριλίου-Ιουνίου 1947 όταν αναμενόταν με ιδιαίτερο ενδιαφέρον η εκλογή αρχιεπισκόπου καθώς ο θρόνος ήταν κενός από το 1933. Οι φραστικές αντιπαραθέσεις μέσω αντίστοιχων τοποθετήσεων στον Τύπο όπως λ.χ. «μοναρχοφασίστες» δεξιοί, «εθνικά λεπροί»

νιστικής Μητρόπολης). Όσον αφορά τη Δεξιά, διατήρησε μόνο την ισχυρή επιρροή στην ύπαιθρο, τις μεγαλοαστικές συνοικίες της Λευκωσίας και την Κερύνεια (βλ. ό.π.).

⁶⁵ Ο.π., σ. 413.

⁶⁶ Ο.π., σ. 416.

⁶⁷ Ο.π., σ. 417.

⁶⁸ Παπαπολυβίου, ό.π., σ. 265.

⁶⁹ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 418.

και «εθνοκτόνοι ερυθροί» αριστεροί⁷⁰, οι έρανοι που διεξάγονταν για ενίσχυση των μοιδαεατών ελλαδικών παρατάξεων⁷¹ και η άρνηση της Αριστεράς για συμμετοχή στο εθνικό πένθος για τον θάνατο του Γεωργίου Β΄ (1^η Απριλίου 1947) προκαλώντας σοβαρά επεισόδια στη Λεμεσό, συνέτειναν στην κλιμάκωση της αντιπαράθεσης από τη μια και αποδείκνυαν ότι «οι δύο παρατάξεις είχαν ταυτιστεί για τα καλά με τα εμπόλεμα μέρη του ελληνικού Εμφυλίου»⁷² από την άλλη.

Όσον αφορά τις αρχιεπισκοπές εκλογές, σημαδεύτηκαν από την ύπαρξη ενός οργιόδους παρασκηνίου το οποίο «είχε μακρά προϊστορία και πέρασε από διάφορες φάσεις»⁷³ και ανέδειξαν νικητή (Ιούνιος 1947) το Λεόντιο χάρη στην υποστήριξη της δυναμικής Αριστεράς. Ωστόσο, μετά από λίγες μόνο μέρες ο νέος προκαθήμενος αντιπαρατέθηκε με το ΑΚΕΛ για τη συμμετοχή στη «Συμβουλευτική Συνέλευση» ή αλλιώς «Διασκεπτική» (έτσι έμεινε γνωστή στην κυπριακή Ιστορία)⁷⁴. Σκοπός της Συνέλευσης ήταν «η συζήτηση για τη μορφή του Συντάγματος που θα παρεχόταν από τη Μεγάλη Βρετανία και θα εξασφάλιζε τη συμμετοχή των Κυπρίων στη διαχείριση των εσωτερικών υποθέσεων της νήσου, δεόντως λαμβανομένων υπ' όψιν των συμφερόντων των μειονοτήτων»⁷⁵. Αρχικά, η Αριστερά είχε απορρίψει κάθε περιθώριο συμμετοχής ενώ αργότερα πρότεινε ««κατοχυρωμένη αποχή» από κάθε συνεργασία με το αποικιακό καθεστώς και άμεση δημιουργία παγκύπριας εθνικής οργάνωσης με πεδίο δράσης πέραν της Διασκεπτικής»⁷⁶. Από την πλευρά του ο Λεόντιος αφού έλαβε τη συμβουλή του έλληνα προξένου και τη γνώση των βρετανικών προτάσεων μετά τη δημοσίευση τους, αποφάσισε την επιμονή στο αδιάλλακτο διαχρονικό δόγμα «Ένωσις και μόνον Ένωσις»⁷⁷.

Ακολούθως, ο απροσδόκητος θάνατος του Λεοντίου (26 Ιουλίου 1947) έθεσε οριστικό τέρμα στις όποιες πιθανότητες και προσπάθειες συνεργασίας του αντιμαχόμενου δίπολου,

⁷⁰ Ο.π., σ. 420.

⁷¹ Ο.π.

⁷² Ο.π.

⁷³ Ο.π., σ. 421-422 · Βλ. επίσης την ανάλυση στο Βουδούρης, ό.π., σ. 618-628.

⁷⁴ Για ειδικότερη ανάλυση βλ. ενδεικτικά: Κατσιαούνης, ό.π., σ. 226-354, 385-468 · Francois Crouzet, *Η Κυπριακή διένεξη 1946-1959*, τόμος Α, Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2011, σ. 195-225 · Heinz A. Richter, *Ιστορία της Κύπρου*, τόμος Α (1878-1949), Αθήνα: Εστία, 2007, σ. 727-743 · Σώτος Κτωρής, *Τουρκοκύπριοι: Από το Περιθώριο στο Συνεταιρισμό (1923-1960)*, Αθήνα: Παπαζήσης, 2013, σ. 252-279 · Ιωάννου, ό.π., σ. 251-284 · Αργυρίου, ό.π., σ. 116-125 · Μουστακά, ό.π., σ. 295-302 · Αλέκου, ό.π., σ. 150-162.

⁷⁵ Παπαπολυβίου, ό.π., σ. 265-266.

⁷⁶ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 424.

⁷⁷ Ο.π.

καθώς ο διάδοχος του μητροπολίτης Κυρηναίας Μακάριος Β⁷⁸ ωθεί την έναρξη ενός έντονου ενωτικού αλλά κυρίως αντικομμουνιστικού αγώνα, όντας ο ίδιος ένα άτομο τον οποίο χαρακτήριζαν ως «αδιάλλακτο υπερπατριώτη, εθνικιστή ρασοφόρο» ο οποίος είναι «πρώτα Έλληνα και ύστερα παπάς»⁷⁹.

Επίσης, σχετικά με την κατάληξη της Διασκεπτικής καταγράφουμε ότι η Δεξιά στο σύνολο της αν και απέρριψε αρχικά τη συμμετοχή χαρακτηρίζοντας το ΑΚΕΛ ως «ανθενωτικό» και «προδοτικό» κόμμα⁸⁰, μερίδα της «με επικεφαλής το Δέρβη ήταν έτοιμη «με την πρώτη κατάλληλη ευκαιρία» να συμμετάσχει στις συζητήσεις»⁸¹ καθώς ανησυχούσε τόσο για την ανόρθωση του κύρους της Αριστεράς και την ορθότητα της συμμετοχής όσο και «για το ενδεχόμενο επαναφοράς του Νομοθετικού Συμβουλίου και αιφνίδιας προκήρυξης εκλογών»⁸². Η Αριστερά από την άλλη, μετά την απόρριψη της πρότασης για «κατοχυρωμένη αποχή» αποφάσισε να ανταποκριθεί θετικά στην πρόσκληση-πρόκληση γιατί τη θεωρούσε ως «ένα βήμα για την οικονομική ανόρθωση του τόπου και διά την σταθεράν άνοδόν μας προς την εθνικήν απολύτρωσιν»⁸³. Τελικά, η Κεντρική Επιτροπή του ΑΚΕΛ απέρριψε κατά πλειοψηφία, αν και υπήρχε η έκφραση και της αντίθετης στάσης, «το «ψευδοσύνταγμα» που εξυπηρετεί μόνον τα συμφέροντα του ιμπεριαλισμού»⁸⁴ καθώς οι «άτολμες» συνταγματικές προτάσεις «δεν ικανοποιούσαν το «ελάσσων» ελληνοκυπριακό αίτημα για ουσιαστική αυτονομία, καθώς βασιζόνταν στις περιορισμένες αρμοδιότητες του παλαιού Νομοθετικού Συμβουλίου, με τον κυβερνήτη να διατηρεί εκτεταμένες εξουσίες και δυνατότητες αρνησιкульρίας»⁸⁵. Δυστυχώς, παραβλέφθηκε η ύπαρξη μιας ουσιαστικής διαφοράς που εστίαζε στην παροχή απόλυτης πλειοψηφίας εδρών (μόνο 4 «επίσημα» μέλη και 22 αιρετά δηλαδή 18 Ελληνοκύπριοι και 4 Τουρκοκύπριοι) του Νομοθετικού Συμβουλίου στους Ελληνοκύπριους για πρώτη φορά και στην αντιμετώπιση των Τουρκοκυπρίων ως μειονότητα⁸⁶.

⁷⁸ Για τη νέα αρχιεπισκοπική εκλογή βλ. ό.π., σ. 426-428.

⁷⁹ Αργυρίου, ό.π., σ. 103.

⁸⁰ Παπαπολυβίου, ό.π., σ. 266.

⁸¹ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 430.

⁸² Ό.π.

⁸³ Παπαπολυβίου, ό.π.

⁸⁴ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 431.

⁸⁵ Ό.π., σ. 430.

⁸⁶ Βλ. ό.π., σ. 430-431, όπου καταγράφεται μεταξύ άλλων η άποψη περί «της πρώτης χαμένης μεταπολεμικής ευκαιρίας» του Κυπριακού από τον μετέπειτα υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδος, Ευάγγελο Αβέρωφ. Όσον αφορά τους Τουρκοκύπριους, σημειώνουμε αρχικά την ταύτιση του συγκεκριμένου θέματος με την επικρατούσα ελληνοκυπριακή αντίληψη όπου «καθ' όλη την διάρκεια της αποικιοκρα-

5. Η μετακένωση του εμφυλίου και η σύγκρουση

Αναντίρρητα, η πολιτική μετακένωση του εξελισσόμενου ελληνικού εμφυλίου οδήγησε το τεταμένο πολιτικό κλίμα στο αποκορύφωμα της όξυνσης του. Σ' ένα πρώτο επίπεδο η άμεση εισαγωγή και ραγδαία χρήση τόσο άγνωστων μέχρι τότε πολιτικών όρων και χαρακτηρισμών όπως «μοναρχοφασίστες», «αμερικανόδουλοι», «κληστοσυμμορίτες» ή «σλαβοσυμμορίτες»⁸⁷ όσο και η μεταφορά των κυριότερων ζητημάτων όπως «το Παιδομάζωμα», οι καταγγελίες για απάνθρωπη μεταχείριση των κρατουμένων στο στρατόπεδο -

τίας δεν αντιμετωπίστηκαν ως συστατικό στοιχείο του κυπριακού χώρου αλλά ως ξένη μειονότητα ή ως μη αυτόχθονες κάτοικοι της Κύπρου, που όφειλαν να σεβαστούν τις εθνικές επιδιώξεις της ελληνικής πλειοψηφίας» (βλ. Κτωρής, ό.π., σ. 196).

Χαρακτηριστικά παραδείγματα της υπεροχίας, υποτίμησης και δημιουργίας στερεοτύπων που δημιουργούσε η πληθυσμιακή και οικονομική υπεροχή των Ελληνοκυπρίων, υπήρξαν δύο άρθρα του Νέου Κυπριακού Φύλακος (26 Μαρτίου 1936). Στο μεν πρώτο η ενδεής οικονομική κατάσταση της κοινότητας αποδιδόταν στην «έμφυτη» τεμπελιά των Τουρκοκυπρίων οι οποίοι «ένα ένα επωλούσαν τα χτήματα τους κάτω από την πίεση της αναπόδραστου ανάγκης για την συντήρησή τους, αφού η εργασία δεν τους ήταν καθόλου ευχάριστη» (ό.π., σ. 44) και στο δεύτερο ότι: «[...] εκοιμώντο τον βαρύν ύπνον που φέρνει...η τεμπελιά, το πιλάφι και η [...] τριπλή ηδονή απ' τον ολόήμερον κάπνισμα του τσιμπουκιού ή του ναργιλέ μαζί με καφέδες όλων των αποχρώσεων [...] Κι έτσι άφηναν στους δικούς μας τον δρόμον ανοιχτόν και στο εμπόριον [...] μερικά επαγγέλματα που τα είχαν αυτοί (και τα κρατούν ακόμη και σήμερα σχεδόν όλα). Επαγγέλματα ροχαλίτικα: Χασάπηδες, μαχαλλεπιτζήδες, χαλουβατζήδες, καττιμεριτζήδες και σιαμισάρηδες, κουπατζήδες, παπλωματάδες, κεπαπτζήδες κλ.» (ό.π., σ. 47-48).

Ακόμη, άξια σχολιασμού και κριτικής είναι η στάση του ΑΚΕΛ το οποίο δεν ασκούσε, όπως προβάλλει η επικρατούσα διαχρονική συλλογική συνείδηση, ευρεία επιρροή «παρά τη μαζική συμμετοχή τουρκοκυπρίων εργατών στις τάξεις της Παγκύπριας Συντεχνιακής Επιτροπής (ΠΣΕ) και της Παγκύπριας Εργατικής Ομοσπονδίας (ΠΕΟ) που τη διαδέχθηκε το 1946» (ό.π., σ. 212). Στην πραγματικότητα, «οι σχέσεις ανάμεσα στο ΑΚΕΛ και την τουρκοκυπριακή κοινότητα ορίστηκαν εξ αρχής από ιδεολογική αντιπαλότητα, αφού ο τουρκικός εθνικισμός είχε ενσωματώσει μετά την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου τον αντικομμουνισμό ως βασική ιδεολογική του παράμετρο. Η εξέλιξη αυτή ήταν αποτέλεσμα της αλυτρωτικής διάστασης της παντουρκιστικής ιδεολογίας σε σχέση, ιδιαίτερα, με τις τουρκογενείς περιοχές που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία της ΕΣΣΔ» (ό.π.). · Για περαιτέρω ανάλυση βλ. το σχετικό υποκεφάλαιο «Η σχέση με το ΑΚΕΛ και την Αριστερά» στο Κτωρής, ό.π., σ. 211-247.

Τελικά, η παραγκωνισμένη κοινότητα κατόρθωσε να μεταβεί «από το περιθώριο στο συνεταιρισμό» του νεοορυσθέντος κράτους (1960), εκμεταλλεζόμενη τόσο «την αδυναμία της ελληνοκυπριακής πολιτικής ελίτ να προσμετρήσει, μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '50, τις τουρκοκυπριακές αντιδράσεις και διεκδικήσεις στην ανάλυσή της» (ό.π., σ. 196), όσο την αποικιακή ενθάρρυνση και ανοχή κατά την περίοδο του Αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-59). Ακόμη, η σταδιακή αυξανόμενη εκδήλωση ενδιαφέροντος της παθητικής μέχρι τότε τουρκικής κυβέρνησης υπό την μορφή λ.χ. αποστολής δασκάλων για ενδυνάμωση του εθνικού φρονήματος, διαδραμάτισε ιδιαίτερο ρόλο μετά το 1948 (βλέπε κατάρρευση Διασκεπτικής Συνέλευσης, επικέντρωση Ελληνοκυπρίων στον ενωτικό αγώνα). · Για περαιτέρω ανάλυση βλ. το σχετικό κεφάλαιο «Οι Τουρκοκύπριοι στο προσκήνιο» στο Κτωρής, ό.π., σ. 331-362.

⁸⁷ Παπαπολυβίου, ό.π., σ. 263.

«κολαστήριο» ή «αναμορφωτήριο»- της Μακρονήσου και η στάση του ΚΚΕ [...] στο Μακεδονικό ζήτημα»⁸⁸ διαμόρφωσαν το καθημερινό πεδίο αντιπαράθεσης.

Βασικό στοιχείο επιρροής του εμφυλίου σ' ένα υψηλότερο επίπεδο αποτέλεσε η έμπρακτη στήριξη προς τις αντιμαχόμενες παρατάξεις με την αποστολή τόσο έμψυχου όσο και άψυχου υλικού κυρίως από την πλευρά του ΑΚΕΛ που δήλωνε ανοιχτά την υποστήριξη του προς τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ). Έτσι, με βάση την απόφαση του Ε' Συνεδρίου (Σεπτέμβριος 1947) διενεργήθηκαν έρανοι για συλλογή χρημάτων και ειδών ματισμού που είχαν αποτέλεσμα «κατώτερο των προσδοκιών, μεταξύ άλλων εξαιτίας της εσωκομματικής διχογνωμίας ως προς το ζήτημα της ανάμιξης»⁸⁹. Ακόμη, το ενδεχόμενο αποστολής είχε εξεταστεί ταυτόχρονα και στο επίπεδο της Κεντρικής Επιτροπής όπως αναφέρει στην «βιογραφική του έκθεση» το στέλεχος Γεώργιος Φωτίου κατά τη συνάντηση με το στέλεχος του ΚΚΕ Μ. Πορφυρογένη: «η ενίσχυσή μας σε έμψυχο υλικό ήτανε άμεσο καθήκο για το κόμμα μας. Απ' τα τότες και σε συνεδρία του Π.Γ. και της Κ.Ε. εισηγούμεν να κάνουμε τη συμβολή μας μια νέα 16η Ιούνη του 1943 αντί ευχές και παχειά λόγια. Οι χιλιάδες των αποστράτων μας και των λαϊκών μαζών ήταν έτοιμες να δεχτούν το σύνθημα, αρκούσε να βρούμε πρακτικά τον τρόπο της μεταφοράς τους στο ΔΣΕ»⁹⁰.

Από το καλοκαίρι του 1948 έγιναν συστηματικές προσπάθειες για τη συγκρότηση ενός σώματος 350 περίπου εθελοντών. Τελικά το όλο εγχείρημα απέτυχε καθώς αφενός το κόστος μετάβασης μέσω Γαλλίας ήταν υπέρογκο από τη μια και ανέφικτο από την άλλη αφού αν και αναζητήθηκαν εναλλακτικές οδοί όπως λ.χ. μυστική μεταφορά μέσα σε ρουμανικά ή πολωνικά πλοία που περνούσαν από την Κύπρο, χρειαζόταν ωστόσο η σχετική έγκριση από τις αντίστοιχες κυβερνήσεις. Αφετέρου, η έλλειψη ταξιδιωτικών εγγράφων καθιστούσε εξαιρετικά δυσμενή την πιθανότητα μετάβασης. Συνεπώς, εξαιτίας των πιο πάνω δυσχερειών και κυρίως της «έλλειψης σαφούς πολιτικής βούλησης»⁹¹ η μετάβαση εθελοντών περιορίστηκε σε μερικούς γιατρούς και αρκετούς φοιτητές που σπούδαζαν σε ευρωπαϊκές χώρες⁹² ενώ

⁸⁸ Ο.π.

⁸⁹ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 434.

⁹⁰ Αλέκου, ό.π., σ. 180.

⁹¹ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 435

⁹² Αλέκου, ό.π., σ. 184.

παράλληλα το κόμμα επικεντρώθηκε στην έκδοση πύρινων ανακοινώσεων, τη διενέργεια συλλαλητηρίων και εράνων υποστήριξης⁹³.

Ταυτοχρόνως, η Δεξιά συνεργαζόμενη αργά με την Εθναρχία, επιδόθηκε με άκρατο φανατικό αντικομμουνισμό σε μια «πραγματική σταυροφορία» εναντίον των «εχθρών της Πατρίδας και του Έθνους». Ως ενιαία πλέον «αντικομμουνιστική παράταξη», απαιτούσε από το αποικιακό καθεστώς «στα πλαίσια και της ελληνοβρετανικής συμμαχίας κατά του κομμουνισμού, να θέσει εκτός νόμου το ΑΚΕΛ, να απαγορεύσει την κυκλοφορία των εντύπων του, και ως πρώτο βήμα να κλείσει σε στρατόπεδο συγκεντρώσεως όλους τους κομμουνιστές»⁹⁴. Επίσης, καθοριζόταν ως επιτακτική ανάγκη η ίδρυση σώματος Χιτών ούτως ώστε να διεκπεραιωθεί «το επείγον και τιμητικόν καθήκον σωφρονισμού των ιδιόρρυθμων εκείνων «εθνικοφρόνων», οι οποίοι απέβησαν οι τακτικώτεροι και γενναιοδωρότεροι οικονομικοί χορηγοί της κομμουνιστικής μαφίας»⁹⁵. Ετερο σημαντικό στοιχείο αναφοράς αποτελεί η υλική συμπαράσταση προς τον αντίστοιχο αγωνιζόμενο φορέα. Πέραν από τους Χίτες, αριθμός αξιωματικών του ελληνικού στρατού μετείχαν ενεργά στις επιχειρήσεις ενώ εθνικόφρονα σωματεία και οργανώσεις διεξήγαγαν εράνους «προς ανακούφιση των συμμοριοπλήκτων»⁹⁶.

Παρά την ολομέτωπη επίθεση από τις δυνάμεις της Δεξιάς η Αριστερά δεν έμεινε απαθής. Υπερτονίζοντας «τον ιδεολογικό χαρακτήρα της σύγκρουσης τόσο έναντι των Βρετανών όσο και έναντι της «ντόπιας πλουτοκρατίας»⁹⁷, οργάνωσε το 1948 τρεις μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις. Με αφετηρία τα μεταλλεία της Κυπριακής Μεταλλευτικής Εταιρείας (ΚΜΕ) (Ιανουάριος-Μάιος)⁹⁸, ενδιάμεσο σταθμό το αμιαντωρυχείο Αμιάντου (Αύγουστος)⁹⁹ και κατάληξη τις οικοδομές κυρίως της Λευκωσίας (Αύγουστος-

⁹³ Ενδεικτικό παράδειγμα αποτύπωσης της πόλωσης υπήρξε σχετική ανακοίνωση της ΣΕΚ (μέσα 1947) όπου προειδοποιούσε το λαό ότι οι «εθνοπροδότες πουλημένοι» και «εχθροί του λαού»: «*αύριον την Κυριακήν θα χυθούν στους δρόμους [...] να μαζέψουν χρήματα να στείλουν στην Ελλάδα, στους πληρωμένους αντάρτες του Ε.Α.Μ., στους προδότες εγκληματίες του Έθνους, στους Βούλγαρους και τους Αλβανούς οι οποίοι κατασφάζουν τους αδελφούς μας Έλληνες*» (ό.π., σ. 184-185). Συνεχίζοντας, θα λέγαμε ότι «νουθετούσε» το λαό να απαξιώσει εντελώς το γεγονός καθώς ο απώτερος σκοπός ήταν η ενίσχυση των εχθρών, «ληστών και δολοφόνων» της Ελλάδας.

⁹⁴ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 436.

⁹⁵ Αλέκου, ό.π., σ. 143-144 · Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 436.

⁹⁶ Αλέκου, ό.π., σ. 187.

⁹⁷ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 437.

⁹⁸ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. Μουστακά, ό.π., σ. 313-321 · Αλέκου, ό.π., σ. 163-169.

⁹⁹ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. Μουστακά, ό.π., σ. 322-326 · Αλέκου, ό.π., σ. 169-172.

Δεκέμβριος)¹⁰⁰, η κάθετη διαίρεση του εργατικού κινήματος ήταν πλέον γεγονός. Σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο καθ' όλη τη διάρκεια των γεγονότων η εμπλοκή μεγάλου αριθμού παραγόντων -πολιτικοί και θρησκευτικοί, ντόπιοι και ξένοι-, η ύπαρξη «έντονης παθογένειας η οποία εκδηλώθηκε στην πορεία τους, με βασικό σύμπτωμα τα έντονα συγκρουσιακά φαινόμενα, τόσο μεταξύ διοίκησης και απεργών όσο και μεταξύ απεργών και απεργοσπαστών, τη χρήση κατασταλτικών μηχανισμών και την ποινικοποίηση συμπεριφορών, φαινόμενα που ενεργοποίησαν τη λειτουργία της δικαιοσύνης»¹⁰¹, πόλωσαν το ήδη τεταμένο κλίμα. Ιδιαίτερα, κατά την απεργία των οικοδόμων της ΠΕΟ οι σκηνές της εντεινόμενης διάστασης «συνιστούσαν θέαμα το οποίο σχεδόν απεικόνιζε εμφύλιο πόλεμο»¹⁰². Ωστόσο, αποφεύχθηκε γενίκευση των συρράξεων ανάλογη του ελλαδικού χώρου χάρι «στην παρουσία ορισμένων μετριοπαθών στοιχείων στην ηγεσία της Αριστεράς και, κυρίως, στο αποικιακό καθεστώς του νησιού που δεν εννοούσε ενέργειες αμφισβήτησης της απόλυτης κυριαρχίας του»¹⁰³.

Όπως και αν έχει, η μετωπική σύγκρουση ήταν προκαθορισμένη καθώς κατά τη διάρκεια (τέλος Μαρτίου-αρχές Απριλίου) της απεργίας των μεταλλωρύχων ο Θεμιστοκλής Δέρβης εμπνεύστηκε την εφαρμογή του ιδιότυπου μέτρου του «οικονομικού πολέμου». Ο ολοκληρωτικός αγώνας εξόντωσης απαιτούσε «με πραγματικόν φανατισμόν και με πίστην ακλόνητον»¹⁰⁴ τόσο την εφαρμογή του «δόγματος της αλληλοϋποστήριξης και της αλληλεγγύης» μεταξύ των ομοφρόνων όσο κυρίως την επιβολή κυρώσεων κατά των αντιπάλων σ' όλες τις εκφάνσεις της ζωής ακόμα και τις πιο απλές. Ο μπακάλης, ο ψωμάς, ο μανάβης και ο εφημεριδοπώλης¹⁰⁵ έπρεπε να είναι εθνικόφρονες διαφορετικά η δυναμική «των εχθρών της πατρίδος, της θρησκείας και της οικογένειας» θα αυξανόταν κατά πολύ.

Η Αριστερά με καθυστέρηση αρκετών μηνών αποδέχθηκε την πρόκληση, κίνηση που αξιολογήθηκε μεταγενέστερα ως λανθασμένη, με τον Φιφή Ιωάννου να καλεί σε αντεπίθεση. Το ολοκληρωτικό μπουκοτάζ απαιτούσε την υποστήριξη του ομοϊδεάτη μπακάλη, κουρέα,

¹⁰⁰ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. Μουστακά, ό.π., σ. 326-336 · Αλέκου, ό.π., σ. 172-178 · Κατσιαούνης, ό.π., σ. 488-495.

¹⁰¹ Μουστακά, ό.π., σ. 313.

¹⁰² Κατσιαούνης, ό.π., σ. 493 · Αλέκου, ό.π., σ. 176.

¹⁰³ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 438.

¹⁰⁴ Παπαπολυβίου, ό.π., σ. 268 · Πρωτοπαπάς, ό.π. σ. 437.

¹⁰⁵ Η «εθνική απαίτηση» όριζε επίσης την ανάγνωση και υποστήριξη, μέσω δημοσίευσης αγγελιών και διαφημίσεων, συγκεκριμένων ελληνικών καθημερινών εντύπων (πρωινές: *Ελευθερία*, *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, *Έθνος*, απογευματινή: *Εσπερινή Πρωτεύουσα*) όπως μας πληροφορεί το άρθρο «Κανών χωρίς εξαιρέσειν» που δημοσιεύτηκε στην *Εφημερίδα* της 9ης Οκτωβρίου (βλ. Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 433).

καταστηματάρχη και την προσέλευση στα ανάλογα κέντρα, καφενεία, σινεμά ακόμη και αθλητικά σωματεία με ποδοσφαιρικές ομάδες όπως θα εξετάσουμε αργότερα¹⁰⁶. Όπως αναφέρει ο Πέτρος Παπαπολυβίου, υπήρξε ανταπόκριση την επόμενη κιόλας μέρα καθώς στο *Δημοκράτη* δημοσιεύτηκε ότι: «*Εγώ ο υποφαινόμενος Θωμάς Νικολαΐδης, ταβερνάρης και παντοπώλης, κατόπιν του μεγάλου μπουκοτάζ που μου εκήρυξαν αποτόμως τα μέλη της λαϊκής παράταξης, επειδή με εθεώρησαν ως «εθνικόφρονα», δηλώ ότι δεν ανήκω εις την παράταξιν των «εθνικοφρόνων» αλλά εις την λαϊκή παράταξη»*¹⁰⁷.

Τις «δηλώσεις μετανοίας» ακολούθησαν και πολλές άλλες «πολιτικές αποκηρύξεις «μετά βδελυγμίας» εργαζομένων ή επαγγελματιών»¹⁰⁸ όπως ήταν λ.χ. η δήλωση «*Υπέρ Πίστεως και Πατρίδος*»¹⁰⁹ για υπογραφή από τους εκπαιδευτικούς στα πλαίσια τόσο του ελέγχου της παιδείας όσο και της εκκαθάρισης των αντιδραστικών στοιχείων από την Ιερά Σύνοδο που είχε τεθεί «στην πρωτοπορία του αδιάλλακτου αγώνα για την Ένωση και την «εκκαθάριση» του τόπου από τους «σλανοκίνητους κομμουνιστές»¹¹⁰. Αποκορύφωμα της ακατάπαυστης και ακάματης δράσης υπήρξε η συνοδική εγκύκλιος της 6ης Σεπτεμβρίου όπου «καταδικάζονταν οι κομμουνιστές και στιγματιζόταν η παραμικρή συνεργασία μαζί τους ως «βαρύτατο παράπτωμα, ισοδυναμούν προς εθνικήν προδοσίαν»¹¹¹.

Συνεπώς, η πολιτική μετακένωση οδηγεί τον πρόξενο Κουντουριώτη να παραθέσει άκρως καυστικά και αποκαλυπτικά σχόλια για το διπαραταξιακό πολιτικό σύστημα που διαιρεί τον τόπο. Αμφότερες οι δυνάμεις «*διεξάγουν καθαρώς ταξικόν αγώνα υπό το κάλυμμα της Ενωτικής Ιδέας*», η Δεξιά για επιβίωση και η Αριστερά για επικράτηση. Αναλύοντας την ερμηνεία τονίζεται ότι η δεξιόφρονη ηγεσία περιέβαλε την Ένωση από συμφέρον ούτως ώστε να αντιμετωπιστεί ο κομμουνιστικός κίνδυνος. Ακόμη, το «*υλικόν συμφέρον το οποίον αποτελεί το κατ' εξοχήν πιστεύω της ηγεσίας*» δεν επιθυμούσε την αποχώρηση των Άγγλων. Όσον αφορά το ΑΚΕΛ, καταγράφεται το εύλογο ζήτημα της πρόσκλησης ενδιαφέροντος για

¹⁰⁶ Για την ιδεολογική αντιπαράθεση σ' ένα εξίσου σημαντικό τομέα διασκέδασης, το θέατρο, βλ. Χρύσανθος Χρυσάνθου (επιμ.), «Θεατρική Κοσμογονία», *Ενθύμιον*, τόμος 2, Ο *Φιλελεύθερος*: Εκδόσεις Βιβλιοθήκης, Λευκωσία, 2011, σ. 71-73 · Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 195-197.

¹⁰⁷ Παπαπολυβίου, ό.π., σ. 269.

¹⁰⁸ Ο.π.

¹⁰⁹ Αργυρίου, ό.π., σ. 113.

¹¹⁰ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 438. · Θερμός υποστηρικτής και ταυτοχρόνως πολύτιμος συνεργάτης υπήρξε το νεοσύστατο αμερικανικό Προξενείο (αρχές 1948) καθώς ο πρόξενος Porter αξιολογούσε ως πολύ σοβαρό τον κίνδυνο προσωρινού ελέγχου του τόπου από τους ντόπιους κομμουνιστές έπειτα από εντολή των Σοβιετικών (ό.π., σ. 442).

¹¹¹ Ο.π., σ. 439.

επίτευξη της Ένωσης μετά την προδιαγραφόμενη «καταστολή εν Ελλάδι της εθνοκτόνου ανταρσίας» αφού η στάση του χαρακτηρίζεται ως ανθελληνική και προδοτική¹¹².

6. Οι δημοτικές εκλογές του 1949

Στην πορεία προς τη διεξαγωγή της αναμέτρησης, η Δεξιά κατάφερε να συγκροτηθεί ως ενιαία ισχυρή παράταξη υπό την ηγεσία της κραταιάς εκκλησιαστικής ιεραρχίας που επέβαλε στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού τόσο το αδιάλλακτο δόγμα «Ένωση και μόνον Ένωση» όσο κυρίως τις ιδεολογίες του αντικομμουνισμού (ενδεικτικά αναφέρεται η αξιοποίηση των εκκλησιαστικών αμβώνων όπου στο καθιερωμένο κήρυγμα οι μητροπολίτες προσπαθούσαν μεταξύ άλλων «να εξηγήσουν την ιδεολογική διάσταση της αντιπαράθεσης - «αγών της θρησκείας εναντίον της αθεΐας»-, ζητώντας από κάθε «Κύπριον πατριώτην εκκαθάρισιν των δημαρχείων της Νήσου από τους κομμουνιστάς»¹¹³) και της «εμφυλιοπολεμικής εθνοφοροσύνης»¹¹⁴. Ακόμη, βασικό επιχείρημα του αντικομμουνιστικού ιδεώδους υπήρξε η εμφυλιοπολεμική αναφορά στον «σλαβοκομμουνιστικό εχθρό» ο οποίος από τη μια θα «ξεπουλούσε την Ελλάδα στους Σλαύους» παραδίδοντας λ.χ. ένα σημαντικό κομμάτι (Μακεδονία) στη Βουλγαρία και από την άλλη δεν θα επέτρεπε στην Κύπρο να ενωθεί με τη «μητέρα πατρίδα»¹¹⁵.

Αντιθέτως, η Αριστερά βρέθηκε υπό δυσμενέστερες συνθήκες. Αρχικά είχε να αντιμετωπίσει την απώλεια των «συνοδοιπόρων» (βλέπε ρήξη με το δήμαρχο Λευκωσίας Ιωάννη Κληρίδη για ένα περίπτερο στην πλατεία Μεταξά το οποίο δώθηκε στην Κυπριακή Εταιρεία Μεταφορών (ΚΕΜ) αντί στους βιοπαλαιστές οδηγούς ταξί και την εισαγωγή πορτοπαρθύρων από την Ιταλία για τις δημοτικές πολυκατοικίες¹¹⁶) λόγω της εμπλοκής στον

¹¹² Για περαιτέρω ανάλυση βλ. ό.π., σ. 440-441.

¹¹³ Ο.π., σ. 454.

¹¹⁴ Ο.π., σ. 461.

¹¹⁵ Για περαιτέρω ανάλυση σχετικά με τη θέση του ΚΚΕ για το ευαίσθητο θέμα της Μακεδονίας και τη στήριξη του ΑΚΕΛ, βλ. Παπαπολυβίου, ό.π., σ. 270-282.

¹¹⁶ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 445 · Χρυσάνθος Χρυσάνθου, «Οι δημοτικές εκλογές του φανατισμού: 1943-1953», στο Χρυσάνθος Χρυσάνθου, (επιμ.), *Η Ιστορία της πόλης μου-Λευκωσία*, τόμος 1, *Ο Φιλελεύθερος*: Εκδόσεις Βιβλιοθήκης, Λευκωσία, 2011, σ. 20 · Αλέκου, ό.π., σ. 204-208.

Εμφύλιο. Επίσης, όφειλε να διαχειριστεί με τη δέουσα σοβαρότητα τους εσωτερικούς κλυδωνισμούς που προέκυψαν λόγω του προβληματισμού για την ορθότητα της απόφασης αποχώρησης από τη Διασκεπτική από τη μια και τη διατύπωση της άποψης ορισμένων στελεχών του ΚΚΕ πως «η θέση για Αυτοκυβέρνηση ήταν ολότελα εσφαλμένη»¹¹⁷ από την άλλη. Έτσι, θέτοντας ως στόχο το ξεκαθάρισμα της κατάστασης και τη λήψη συμβουλευτικής καθοδήγησης από το αδελφό κόμμα, η Κεντρική Επιτροπή του Κόμματος ανέθεσε στο Φιφή Ιωάννου, Γενικό Γραμματέα του Κόμματος, και στον Ανδρέα Ζιαρτίδη, Γενικό Γραμματέα της ΠΕΟ και μέλος της Κεντρικής Επιτροπής, την μετάβαση στο «βουνό» (εκεί βρισκόταν το αρχηγείο του Δ.Σ.Ε) ούτως ώστε να πραγματοποιηθεί συνάντηση και συζήτηση με την ηγεσία του ΚΚΕ.

Τελικά, η συνάντηση έγινε με την ολοκλήρωση μιας μυθιστορηματικής περιπλάνησης σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες στο Βίτσι¹¹⁸. Στον ελάχιστο χρόνο που αφιέρωσε ο Νίκος Ζαχαριάδης, ηγέτης του ΚΚΕ, διαφώνησε με την ακολουθούμενη τακτική του ΑΚΕΛ στο εθνικό θέμα αναφέροντας σύμφωνα με τη μαρτυρία του Φιφή Ιωάννου ότι: «η γραμμή για συνταγματικές μεταρρυθμίσεις στην Κύπρο είναι μια μορφή «λιμπεραλισμού» (φιλελευθερισμού). Εμείς εδώ θα είμαστε έτσι ή αλλιώς σε δυο μήνες στην Αθήνα. Έτσι, εσείς εκεί στην Κύπρο δεν μπορεί να μιλάτε πια για ενδιάμεσο στάδιο Αυτοκυβερνήσεως, με τελικό στόχο την Ένωση. Η Ένωση με την Ελλάδα πρέπει να γίνει ο άμεσος στόχος σας»¹¹⁹. Στο ίδιο πλαίσιο κινήθηκε και σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ανδρέα Ζιαρτίδη τονίζοντας χαρακτηριστικά ότι: «δεν γίνεται εμείς να πολεμούμε με το όπλο ενάντια στην αντίδραση και τον Βρετανικό ιμπεριαλισμό και εσείς εις την Κύπρο να συνεργάζεστε με τους Βρετανούς για Σύνταγμα Αυτοκυβέρνησης»¹²⁰. Λαμβάνοντας υπόψη την προφορική καθοδήγηση, η κομματική πολιτική αναθεωρήθηκε και αξιολογήθηκαν ως λανθασμένη η συμμετοχή στη Διασκεπτική και η θέση για Αυτοκυβέρνηση ως ενδιάμεσο σταθμό για την Ένωση¹²¹. Παράλληλα, η απόφαση

¹¹⁷ Πρωτοπαπός, ό.π., σ. 446.

¹¹⁸ Για περαιτέρω πληροφορίες βλ. το σχετικό κεφάλαιο «Η αποστολή στο Βουνό» στο Ιωάννου, ό.π., σ. 319-350, όπου ξεχωρίζει ιδιαίτερα η γλαφυρή εξιστόρηση των κωμικοτραγικών περιπετειών που βίωσαν τα συγκεκριμένα πρόσωπα στα ελληνικά βουνά (βλ. σ. 325-329, 340-348).

¹¹⁹ Ο.π., σ. 336.

¹²⁰ Πρωτοπαπός, ό.π., σ. 447 · Αξίζει να σημειωθεί πως τόσο η παρούσα όσο και η προηγούμενη μαρτυρία πρέπει να ελέγχονται για την ακρίβεια τους καθώς «δημοσιοποιήθηκαν πολλά χρόνια μετά και αφού τόσο ο Φ. Ιωάννου όσο και ο Α. Ζιαρτίδης αποβλήθηκαν από τις τάξεις του ΑΚΕΛ» (ό.π.).

¹²¹ Για την πολλαπλή ερμηνεία της μετάβασης από το σύνθημα «Αυτοκυβέρνηση-Ένωση» προς το αδιάλλακτο δόγμα «Ένωσις και μόνον Ένωσις» βλ. ό.π., σ. 449.

αλλαγής πλευσης δρομολόγησε τις εξελίξεις για την αναρρίχηση του Εζεκία Παπαϊωάννου στην κομματική ηγεσία και την έναρξη εκκαθαρίσεων μελών της Κεντρικής Επιτροπής που χαρακτηρίστηκαν ως «στοιχεία με μικροαστικές επιδράσεις και τάσεις, που δεν μπορούν να ανήκουν στην κομματική ηγεσία»¹²².

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να αναδείξουμε την παραδοξότητα της σύμπλευσης απόψεων των δύο παρατάξεων για πρώτη φορά καθώς «την τακτική της δεξιάς και της Εθναρχίας να αποκηρύσσει κάθε προσφορά συντάγματος και να ακολουθεί αδιάλλακτη στάση, μμήθηκε και η αριστερά μετά την αποτυχία της Διασκεπτικής»¹²³. Επίσης, σε άρθρο του Δημοκράτη καταγράφεται ότι «η δεξιά και η αριστερά στην Κύπρο έχουν ιδεολογικές διαφορές μεταξύ τους τις οποίες φυσικά έχουν δικαίωμα να διατηρήσουν. Συναντιούνται όμως «στον ένα και διακαή πόθο... την Ένωση με την Ελλάδα»¹²⁴ ενώ ο αγγλικός Τύπος σχολίασε ότι «η Κύπρος ήταν η μοναδική χώρα στον κόσμο όπου οι δεξιοί και οι αριστεροί είχαν συμμαχήσει και ακολουθούσαν κοινό πολιτικό πρόγραμμα και ενώνονταν στο σύνθημα της ένωσης»¹²⁵.

Επανερχόμενοι στην πορεία προς τη διεξαγωγή, σχολιάζουμε ότι παρά την ύπαρξη των οποιονδήποτε δυσκολιών και της επακόλουθης οικονομικής επιβάρυνσης, η Αριστερά κατόρθωσε να διατηρήσει τη συνοχή και το εύρος της χάρη κυρίως στην ασκούμενη επιρροή προς τα λαϊκά στρώματα. Επίσης, οι δυσχέρειες συνέβαλαν σημαντικά «στην αποκρυστάλλωση της ταυτότητας και στη σφυρηλάτηση της ενότητας του κόμματος μέσα από την ενίσχυση της ταξικής συνείδησης και της κομματικής ταύτισης των μελών του. [...] Μια μεγάλη παράταξη, με μετωπικές οργανώσεις, με «ιδεολογική καθαρότητα» και συνειδητοποιημένα μέλη, με ισχυρή μαζική οργάνωση σε όλη την επικράτεια, προνομιακός εκφραστής της εργατικής τάξης, αλλά χωρίς επιφανείς συνομιλητές και συμμάχους πέραν του ιδεολογικού της φάσματος»¹²⁶.

Η αναμέτρηση έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια τεσσάρων συνεχόμενων Κυριακών (8-29 Μαΐου) μέσα σ' οξύτατο εμφυλιοπολεμικό κλίμα¹²⁷ τόσο από τη διαρκή διαμαρτυρία της

¹²² Παπαπολυβίου, ό.π., σ. 274.

¹²³ Αργυρίου, ό.π., σ. 134.

¹²⁴ Ο.π.

¹²⁵ Ο.π., σ. 136 · «Η πολιτική της Ένωσης ήταν το ένα και μοναδικό αίτημα που ένωνε τον ευτραφή παπά με τον κομμουνιστή λιμενεργάτη της Λεμεσού και τον κουστούμαρισμένο υπάλληλο της Λευκωσίας» (ό.π.).

¹²⁶ Πρωτοπαπιάς, ό.π., σ. 460.

¹²⁷ Η ταύτιση της τοπικής αντιπαράθεσης με τον ελλαδικό εμφύλιο είναι απόλυτα ευδιάκριτη μέσω δύο αντιπροσωπευτικών άρθρων. Στο πρώτο που δημοσιεύτηκε στην *Κερόνεια* της 7ης Μαΐου προτρέπονται οι οπαδοί της Δεξιάς να ενεργήσουν ως ακολούθως: «Μαυρίζετε τους κομμουνιστικούς

Αριστεράς «για παρατυπίες και μεροληψία στη σύνταξη καταλόγων»¹²⁸ όσο κυρίως από την πρόκληση σοβαρότατων επεισοδίων στη Λευκωσία από οργανωμένες «ομάδες κρούσης» αμφοτέρων των παρατάξεων που επέφεραν υλικές ζημιές, πολλούς τραυματισμούς, δεκάδες συλλήψεις αλλά και δύο νεκρούς¹²⁹. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ανατροπή της εικόνας του 1946 για τη Δεξιά καθώς ανακατέλαβε τη Λευκωσία, θριάμβευσε στην Πάφο και την Κερύνεια, κυριάρχησε στους αγροτικούς δήμους και έχασε με πολύ μικρή διαφορά στη Λεμεσό και τη Λάρνακα. Η Αριστερά παρά την απώλεια της Λευκωσίας (συντριπτική ήττα στις μεγαλοαστικές συνοικίες) και όλων των αγροτικών δήμων πλην της Μόρφου, διατήρησε την Αμμόχωστο, τη Λεμεσό και τη Λάρνακα¹³⁰. Συνεπώς, τα νέα δεδομένα «σηματοδότησαν τη θριαμβευτική επιστροφή της Δεξιάς στο πολιτικό προσκήνιο»¹³¹ ενώ η Αριστερά «έπαψε [...] να είναι μια παράταξη πλειοψηφικής κλίσης και έχασε τη δυνατότητα να αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο στις κυπριακές πολιτικές εξελίξεις»¹³².

συνδυασμούς εκδηλώντες την βδελυγμίαν σας κατά των τεράτων εκείνων τα οποία απάγουν τας Ελληνίδας, και αυτάς ακόμη τας κόρας των σχολείων, διά να ικανοποιήσουν τας κτηνώδεις ορέξεις των. Κάθε πατέρας ελληνίδος κόρης, πριν δώση την ψήφον του, ας σκεφθή, εάν έχη δικαίωμα να ενισχύση τα κτήνη των ληστοσυμμοριτών εις το απάνθρωπον έργον των της ατιμώσεως και της διαφθοράς των Ελληνίδων. Μαυρίζετε τους κομμουνιστικούς συνδυασμούς διδάσκοντες πάντας, ότι αγαπάτε τα παιδιά σας, τα οποία εάν είχαν την ευκαιρίαν οι εν Κύπρω κομμουνισταί να το πράξουν, θα σας τα έπαιρναν και θα τα έκαμναν Γεννιτσάρους εκπαιδούντες αυτά επί τη βάσει καθαρώς κομμουνιστικού προγράμματος μακράν της οικογενείας, μακράν της Πατρίδος, μακράν της Θρησκείας, διά να τα χρησιμοποιήσουν κατά του Έθνους» (ό.π., σ. 462).

Το δεύτερο δημοσιεύτηκε στο Έθνος της 22ας Μαΐου σχολιάζοντας ότι: «Το ερυθρόν τέρας ψυχορραγεί σήμερον κάτω από τα αμείλικτα πλήγματα των μαύρων ψήφων των εθνοκρόνων δυνάμεων του λαού μας. [...] «Μαύρο κατάμαυρο, ολόμαυρο, μαύρο σαν τη νυχή της κομμούνας», ακούεται το σύνθημα του ορθοφρονούντος λαού. Μαύρο εις τους εχθρούς της Ελλάδος. Μαύρο εις τους εχθρούς της Κύπρου. Μαύρο εις τους εχθρούς της Ενώσεως. Μαύρο εις τους φίλους των Σλαύων. Μαύρο εις τους υμνητάς του οργίου εις την Ελλάδα, που λέγεται «Δεκέμβρης του 1944». Μαύρο εις τους συνταυτίσαντας την τύχην των με το απάνθρωπο παιδομάζωμα. Μαύρο εις όσους ετάχθησαν αλληλέγγυοι με τους σφαγείς των 316 κληρικών της Ελλάδος. Μαύρο εις τους εδώ συντρόφους, που ζητωκραυγάζουν υπέρ του ... Δημοκρατικού στρατού, δηλαδή αυτών όλων των ληστών και κακούργων, που σφάζουν τον Ελληνικόν λαόν, ανατινάζουν τας Ελληνικάς πόλεις, και καίουν τα Ελληνικά χωριά με πολεμοφόδια και εκρηκτικάς ύλας που αποστέλλονται εκ Ρωσσίας» (ό.π., σ. 462-463).

¹²⁸ Ο.π., σ. 466.

¹²⁹ «Κάθε 3 λεπτά της ώρας γίνονταν επείγουσες τηλεφωνικές κλήσεις στους διάφορους αστυνομικούς σταθμούς της πρωτεύουσας, που ανάγγελλαν ομηρικές μάχες μεταξύ μελών και οπαδών των δύο αντιπάλων συνδυασμών. Η αστυνομία κατόρθωσε με εξαιρετική δυσκολία να κρατά στα χέρια της την κατάσταση για την πρόληψη σοβαρότερων γεγονότων. Πάνω από εκατό επεισόδια και συγκρούσεις έγιναν μόνο στη Λευκωσία από τη νύκτα του Σαββάτου, παραμονής των εκλογών, ίσαμε την ώρα της συμπλήρωσης της ψηφοφορίας (βλ. Αλέκου, ό.π., σ. 224).

¹³⁰ Για επισταμένη ανάλυση βλ. Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 463-474.

¹³¹ Ο.π., σ. 471.

¹³² Ο.π., σ. 474.

7. Οι δημοτικές εκλογές του 1953

Με το πέρας των δημοτικών εκλογών επιβεβαιώθηκε η πρωτοκαθεδρία της «εθνικόφρονης» παράταξης ενώ λίγους μήνες αργότερα η ήττα του ΔΣΕ ξεκαθάρισε την κατάσταση στην Ελλάδα. Ωστόσο, η Αριστερά δεν πτοήθηκε αλλά αντιθέτως συνέχισε δυναμικότερα τον ενωτικό αγώνα. Παράλληλα, έχοντας δεχθεί ήδη την εντονότατη άρνηση της Εθναρχίας για συστράτευση στο κοινό αγώνα με στόχο «*την υποβολή κοινού υπομνήματος στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, την αποστολή κοινής «πρεσβείας», καθώς και τη διοργάνωση παγκύπριων συλλαλητηρίων*»¹³³, όντας άτομα τα οποία «*διά της εν γένει πολιτείας των έπληξαν και επρόδωσαν τον Ενωτικό αγώνα του Ελληνικού Κυπριακού λαού, ησέβησαν προς τας θρησκευτικές και εθνικές παραδόσεις, υπενόμυσαν την παραδεδεγμένην εθνικήν γραμμήν, εδίδαξαν το μίσος και βαδίζοντα την αυτήν σκολιάν οδόν, προσεπάθησαν και προσπαθούσι να διχάσωσι τας ηθικάς δυνάμεις της δούλης Κύπρου*»¹³⁴, ξεκίνησε μόνη τη σταυροφορία τόσο για τη διεθνοποίηση όσο και συζήτηση του προβλήματος στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ με την αποστολή υπομνήματος στις αντιπροσωπείες των κρατών μελών, στις διάφορες διεθνείς οργανώσεις κλπ.

Ωστόσο, η Εθναρχία προλαμβάνοντας τις οποιεσδήποτε αρνητικές εξελίξεις έθεσε ευατόν ως τον πρωταρχικό εκφραστή της υλοποίησης της ενωτικής ιδέας μέσω της απόφασης για τη διενέργεια δημοψηφίσματος στις 15 Ιανουαρίου 1950. Η τελική ετυμηγορία ανέδειξε το

¹³³ Ο.π., σ. 486.

¹³⁴ Ο.π. · Ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός των μελών της Αριστεράς αποτελεί συχνό θέμα αναφοράς καθ' όλη τη ροή του κεφαλαίου ενώ οι αντίστοιχες αναφορές για την «εθνικόφρονη παράταξη» αποτυπώνουν μια εξειδικευμένη εικόνα. Ως εκ τούτου, καταγράφεται και υπογραμμίζεται μία εντελώς διαφορετική διαπίστωση που ανήκει στον πρόξενο Λιάτη (Αύγουστος 1949). Απαντώντας το ερώτημα του ιδίου για τον μεγαλύτερο εχθρό του ελληνισμού (μπροστά στο «*φθοροποιοί και αντεθνικό και αντιχριστιανικό κομμουνισμό [...] «ο αγγλικός κίνδυνος υστερεί καταπληκτικώς»*» (ό.π., σ. 481), καταφέρεται δυσμενώς προς «*μια σημαντική μερίδα της Δεξιάς, η «λεγόμενη καλή κοινωνική τάξη»*» (ό.π.): «*Μεταξύ αυτών θα συναντήσει πολλούς, δυσαναλόγως και απροσδοκίτως πολλούς, οι οποίοι έχουν συνυφασμένας τας τύχας των με τους κρατούντας ή προσπαθούν ν' αγγλοφέρνουν, ώσπερ μωροί πίθηκοι. Υλικά συμφέροντα, κενοδοξία, ξενομανία, σνομπισμός, αρριβισμός και άλλα ανθρώπινα και ελληνικά ιδιαιτέρως αδυναμίες, καταλλήλως υποθαλάπμενοι υπό αγγλικού δακτύλου, έχουν κατά το μάλλον ή ήττον διαστρέψει εθνικώς και ηθικώς την εύπορον τάξιν της νήσου. [...] Εν τη πραγματικότητι, φοβούνται την ένωση, συγκρίνοντες την δραχμήν προς την αγγλικήν λίραν, φοβούνται μήπως χάσουν κεκτημένα δικαιώματα ή μελλοντικές προσδοκίας, δι' ας τόσας ηναγκάσθησαν να κάμουν αβαρίας, φοβούνται μήπως απωλέσουν θέσεις και προνόμια, φοβούνται την βαρύτεραν ελληνικήν φορολογίαν κ.λ.π.*» (ό.π.).

συντριπτικό ποσοστό του 95,7% υπέρ της Ένωσης¹³⁵. Ακολούθησε η αποστολή ξεχωριστών «πρεσβειών» όπου η «εθνική» μετέβη στην Αθήνα (η κυβέρνηση Πλαστήρα ασφυκτιούσα και απολύτως εξαρτημένη από τη Βρετανία αρνήθηκε να παραλάβει τους τόμους), το Λονδίνο και τη Νέα Υόρκη για την παράδοση των τόμων του δημοψηφίσματος, ενώ η «λαϊκή» επισκέφτηκε τελικά διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Η πρακτική των ξεχωριστών «πρεσβειών» στις Γενικές Συνελεύσεις του ΟΗΕ συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια καθώς η Εθναρχία επιδείκνυε πεισματική άρνηση στην οποιαδήποτε περίπτωση συνεργασίας.

Έτερα πολιτικά γεγονότα ιδιάζουσας δυναμικής υπήρξαν τόσο η ανάδειξη του μητροπολίτη Κιτίου Μακαρίου σε αρχιεπίσκοπο μετά το θάνατο του Μακαρίου Β' (Αύγουστος 1950) όσο και το εσωτερικό «ξεκαθάρισμα» στην Αριστερά το 1952¹³⁶. Για το μεν πρώτο σημειώνεται ότι ο Μακάριος Γ' με δυναμισμό από τη μια, ανακινώντας και προωθώντας εντατικά το ζήτημα της Ένωσης ωθούμενος ασφαλώς από τη θετικότερη κατάληξη του δημοψηφίσματος και τακτικισμό από την άλλη, «προτιμούσε να διατηρεί κάποιες γέφυρες διακριτικής επικοινωνίας με την Αριστερά, χωρίς όμως να έρχεται σε σύγκρουση με τη μερίδα της Δεξιάς που διακατεχόταν από ακραία αντικομμουνιστικά αισθήματα»¹³⁷. Αναλαμβάνει το ρόλο του εθνικού ηγέτη¹³⁸ «αποτελώντας, όπως σχολιάζεται στους *Times*, «ο ίδιος και οι οπαδοί του ένα πολιτικό κόμμα με μοναδικό πρόγραμμα την ένωση»¹³⁹. Σχετικά με το δεύτερο, τονίζεται η διαγραφή αριθμού ηγετικών στελεχών του ΑΚΕΛ όπως π.χ. ο πρώην Γενικός Γραμματέας και Δήμαρχος Λεμεσού Πλουτής Σέρβας «ως φορείς της οππορτουνιστικής δεξιάς παρέκκλισης και οργανωτές της φραξιονιστικής δράσης

¹³⁵ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. Κτωρής, ό.π., σ. 364-382 · Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 487-491 · Αργυρίου, ό.π., σ. 138-147 · Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι παρουσιάστηκαν ορισμένες ιδιαιτερότητες που πρέπει να επισημανθούν. Η πρώτη έγκειται στο γεγονός της θετικής υπογραφής αριθμού Τουρκοκυπρίων ο οποίος αντίθετα με τη γενική αντίληψη που είναι «διάχυτη στην ελληνική ιστοριογραφία» (βλ. Κτωρής, ό.π., σ. 378) και κάνει λόγο για εκατοντάδες υπογραφές, τελικά περιορίζεται μόλις σε 42 άτομα (βλ. σχετική ανάλυση στο ό.π., σ. 376-381). Επίσης, για πρώτη φορά δόθηκε δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες (στέρση εκλογικού δικαιώματος σ' όλο το φάσμα της κοινωνίας -πολιτειακές και κοινοτικές υποθέσεις-) εξού η ευρεία επισήμανση από τον Τύπο καθώς δημοσιεύτηκαν «αρκετές φωτογραφίες γυναικών τη στιγμή που «ψήφισαν» (βλ. Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 489) ενώ μειώθηκε το επιτρεπτό όριο ηλικίας στο 18ο αντί για το 21ο έτος. Ακόμη, τα έντυπα «υπέγραψαν και Κύπριοι στην Αθήνα και τη Νέα Υόρκη, ενώ πολλοί έστειλαν «επιστολική ψήφο» από το εξωτερικό» (ό.π.).

¹³⁶ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. ό.π., σ. 506-513 · Αλέκου, ό.π., σ. 239-246.

¹³⁷ Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 501.

¹³⁸ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. Αργυρίου, ό.π., σ. 147-153.

¹³⁹ Ο.π., σ. 149.

ενάντια στο κόμμα και παραβάτες του κομματικού καταστατικού»¹⁴⁰ και ο τέως Δήμαρχος Αμμοχώστου Αδάμ Αδάμαντος με βασική μομφή τη θέση του «υπέρ της Αυτοκυβέρνησης και η αναφορά του, ότι δεν ήταν διατεθειμένος να προβεί σε θυσίες για την Ένωση από τη στιγμή που την εξουσία στην Ελλάδα είχαν οι «μοναρχοφασίστες»¹⁴¹.

Συνεπώς, εκμεταλλευόμενος τη μεγαλύτερη κρίση στη σύντομη ιστορία του ΑΚΕΛ ο Μακάριος ακολουθούσε προσωπική πολιτική διεθνοποίησης του προβλήματος στον ΟΗΕ. Οι πρωτοβουλίες ήταν ιδιαίτερα ενοχλητικές για τις ασταθείς ελληνικές κυβερνήσεις ενώ παράλληλα «έχοντας αντιληφθεί ότι οι ελληνοβρετανικές διαβουλεύσεις στα πλαίσια των παραδοσιακών σχέσεων λειτουργούσαν παρελκυστικά»¹⁴² συζητά με διάφορους κύκλους στην Αθήνα μια ισχυρότερη μορφή αγώνα. Στις 7 Μαρτίου 1953 οι σκέψεις γίνονται πράξεις και ιδρύεται από τους «Δώδεκα Αποστόλους» -ο ίδιος και άλλα πρόσωπα- μυστική οργάνωση για την προετοιμασία ένοπλου αγώνα με απώτερο σκοπό την Ένωση.

Η Αριστερά από την πλευρά της συνέχισε να καλεί-απαιτεί διαπαραταξιακή συνεργασία από τη μια και «να επικρίνει την Εθναρχία, τους «Αγγλοαμερικάνους ιμπεριαλιστές» και τη «μοναρχοφασιστική» ελληνική κυβέρνηση»¹⁴³ από την άλλη. Επίσης, παρά την πλήρη παραγνώριση της εισήγησης για «ενιαίο μέτωπο» και τη διοργάνωση κοινών εορταστικών εκδηλώσεων για την τρίτη επέτειο του δημοψηφίσματος, η Κεντρική Επιτροπή πρότεινε στο ΚΕΚ λίγο πριν τη διεξαγωγή των εκλογών «τη συγκρότηση «παγκομματικού πατριωτικού εκλογικού συνασπισμού» στη βάση ενός «μίνιμουμ προγράμματος», με βασικό στόχο την προώθηση του ενωτικού αγώνα και αποκλεισμό των συνταγματόφιλων»¹⁴⁴.

Δυστυχώς και πάλι δεν έγινε εφικτή η συγκρότηση ενός κοινού μετώπου. Ο δεξιός Τύπος απέκοψε κάθε γέφυρα επικοινωνίας καλώντας την Εθναρχία «να μην επιτρέψει οποιαδήποτε συνεργασία με ένα κόμμα που «ψυχορραγούσε» ενώ το Έθνος άσκησε δριμεία κριτική σε μερικούς «ανάξιους» εθνικόφρονες που συναγελάζονταν με την Αριστερά»¹⁴⁵. Ας

¹⁴⁰ Ο.π., σ. 161-162.

¹⁴¹ Πρωτοπαπιάς, ό.π., σ. 512 · Βλ. περαιτέρω ανάλυση για το συγκεκριμένο γεγονός αλλά και βασικές πτυχές της ζωής και δράσης του Αδάμ Αδάμαντος στο Λουκάς Κακουλλής, *Αδάμ Αδάμαντος και Τάσος Παπαδόπουλος*, Λευκωσία, 2011, σ. 79-102, 137-173 · Επίσης, είναι διαθέσιμο σύντομο βιογραφικό σημείωμα στο Χρύσανθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Μεγάλοι Κύπριοι: 150 Πρωτοπόροι*, τόμος 1 [Α-Κο], *Ο Φιλελεύθερος*: Εκδόσεις Βιβλιοθήκης, Λευκωσία, 2015, σ. 10-15.

¹⁴² Πρωτοπαπιάς, ό.π., σ. 519.

¹⁴³ Ο.π., σ. 520.

¹⁴⁴ Ο.π.

¹⁴⁵ Ο.π.

σημειωθεί ότι το ελληνικό Προξενείο υιοθετούσε με θέρμη την παρούσα θέση καθώς: «Κατάτμησις των ψήφων της, λόγω εμφανίσεως πλειόνων εθνικοφρόνων ψηφοδελτίων, θα ενισχύση την θέσιν των κομμουνιστών και της «τρίτης καταστάσεως». Σημαντικά επιτυχία των κομμουνιστών θα δικαιολογήσωσιν ενώπιον της ξένης κοινής γνώμης και συνεπώς και της αμερικανικής το επιχείρημα των Βρεττανών, περί ισχυράς επιρροής των κομμουνιστών εν Κύπρω και περί του υφισταμένου εξ αυτής κινδύνου, εν περιπτώσει εκχωρήσεως της Μεγαλονήσου εις την Ελλάδα, «απειλουμένην πάντοτε υπό του κομμουνισμού»¹⁴⁶. Αναμφίβολα, δεν έμεινε αμέτοχο και το αμερικανικό Προξενείο, καθώς ο πρόξενος Wagner «για να απαξιώσει την κομμουνιστική θεωρία του «λαϊκού μετώπου», [...] παρήγγειλε τη μετάφραση και κυκλοφορία σε 50.000 αντίτυπα στην ελληνική και 10.000 αντίτυπα στην τουρκική γλώσσα ενός αμερικανικού προπαγανδιστικού κειμένου με τίτλο «Καμουφλάζ»¹⁴⁷. Ακόμη, την ίδια περίοδο η αμερικανική Πρεσβεία στην Αθήνα «σε ένδειξη του ενδιαφέροντος για τη μεγάλη απήχηση των κομμουνιστών στην Κύπρο, συνέταξε μια πολυσέλιδη έκθεση-μελέτη για την ιστορική ανάπτυξη του ΚΚΚ και του ΑΚΕΛ»¹⁴⁸.

Τέλος, σχετικά με τη διεξαγωγή της εκλογικής διαδικασίας, έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια τεσσάρων συνεχόμενων Κυριακών (10-31 Μαΐου). Τα αποτελέσματα επέφεραν σαρωτική νίκη της Δεξιά στη Λευκωσία και την Κερύνεια ενώ σχετικά εύκολη νίκη στην Πάφο. Η Αριστερά επιβεβαίωσε την απόλυτη κυριαρχία στην Αμμόχωστο, πέτυχε πύρρειο νίκη στη Λεμεσό και επικράτησε σχετικά άνετα στη Λάρνακα¹⁴⁹. Αναλύοντας τα αποτελέσματα η αποικιακή κυβέρνηση απέδωσε την αποτυχία της Δεξιάς στη Λεμεσό και τη Λάρνακα «στην επιμονή του Μητροπολίτη Κιτίου να αποκλείσει από τους συνδυασμούς της Δεξιάς τους «μετριοπαθείς»¹⁵⁰. Από την πλευρά του το ελληνικό Προξενείο ενώ ήταν ικανοποιημένο από τις επιτυχίες των δεξιοφρόνων «υποδείκνυε πως η νίκη θα μπορούσε να ήταν μεγαλύτερη, «εάν η εθνικόφρων παράταξις είχαν επιδείξει πνεύμα μείζονος συνεργασίας εις τους κόλπους της»¹⁵¹. Ακόμη, το αμερικανικό Προξενείο σχολίαζε ότι «από τις προεκλογικές δραστηριότητες τόσο των Εθνικιστών όσο και των Κομμουνιστών απουσιάζει ο παλμός»¹⁵² ενώ

¹⁴⁶ Ο.π., σ. 521.

¹⁴⁷ Ο.π.

¹⁴⁸ Ο.π.

¹⁴⁹ Για επισταμένη ανάλυση βλ. ό.π., σ. 527-534.

¹⁵⁰ Ο.π., σ. 532.

¹⁵¹ Ο.π., σ. 533.

¹⁵² Ο.π.

παράλληλα «εξέφραζε απογοήτευση για το διαχρονικό φαινόμενο της διάσπασης του μετώπου της Δεξιάς, που εκδηλώθηκε στις μεγάλες πόλεις της Αμμοχώστου, της Λάρνακας και της Λεμεσού»¹⁵³.

Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν την παγίωση της πολιτικής ηγεμονίας της Δεξιάς και νομιμοποιούν τις ενέργειες του Μακαρίου από τη μια ενώ «σηματοδοτούν τη συρρίκνωση της Αριστεράς στα κομματικά όρια του ΑΚΕΛ, που δεν ήταν μικρά αλλά ούτε και αρκετά για να επιτρέψουν στην παράταξη να διαμορφώσει τις πολιτικές εξελίξεις»¹⁵⁴ από την άλλη. Επίσης, η συγκρότηση του ισχυρότατου διπαραταξιακού συστήματος δεν επέτρεψε τη δημιουργία ενός τρίτου κόμματος ή αλλιώς μιας «τρίτης καταστάσεως» όπως αναφέρει ο πρόξενος Παππάς¹⁵⁵, καθώς το εμφυλιοπολεμικό κλίμα επέτεινε με πολύ γρήγορους ρυθμούς την διαίρεση όλων των εκφάνσεων της ζωής σε δύο μέρη. Ο τρίτος «ενδιάμεσος» χώρος «μπορούσε να προκύψει μόνο ως διάσπαση των δύο πανίσχυρων παρατάξεων, εξέλιξη που δεν ευνοούσε ούτε το ιδεολογικό ούτε το εκλογικό σύστημα»¹⁵⁶. Τέλος, η κάθετη διαίρεση σε συνδυασμό με τη συνεχιζόμενη πεισματική άρνηση της Εθναρχίας και της Δεξιάς «για μια στοιχειώδη παραταξιακή συνεννόηση και συνεργασία, τουλάχιστον σε ό,τι αφορούσε το εθνικό ζήτημα, καθόριζε αρνητικά τη φυσιογνωμία του κυπριακού αγώνα και οδηγούσε σε αδιέξοδες επιλογές που αγνοούσαν τις κυπριακές και τις διεθνείς ιδιαιτερότητες»¹⁵⁷.

¹⁵³ Ο.π., σ. 533-534.

¹⁵⁴ Ο.π., σ. 534.

¹⁵⁵ Ο.π., σ. 521

¹⁵⁶ Ο.π., σ. 546.

¹⁵⁷ Ο.π., σ. 534.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΤΟ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ (1900-1947)

1. Περίοδος 1900-1929

Από τις απαρχές της βρετανικής κατοχής (1878) εμφανίστηκαν καινοφανή και παράξενα αθλήματα για τον απλό πολίτη όπως λ.χ. τένις, χόκεϊ, κρίκετ, ιπποδρομίες και ασφαλώς το ποδόσφαιρο στα τέλη του αιώνα. Ας επισημανθεί ότι μέχρι τότε ο αθλητισμός γενικότερα βρισκόταν σε νηπιακό στάδιο καθώς μόλις την προηγούμενη δεκαετία τέθηκαν οι βάσεις για ουσιαστική ανάπτυξη και ενασχόληση. Σε κάθε πόλη ιδρύθηκαν Γυμναστικοί Σύλλογοι με τις ακόλουθες επωνυμίες: «Τα Ολύμπια» (ΓΣΟ) στη Λεμεσό το 1892¹⁵⁸, «Τα Παγκύπρια» (ΓΣΠ) στη Λευκωσία το 1894¹⁵⁹, «Ο Ζήνων» (ΓΣΖ) στη Λάρνακα το 1896¹⁶⁰ και «Ο Κόροιβος» (ΓΣΚ) στην Πάφο το 1898¹⁶¹. Ακολούθησαν, ο «Ευαγόρας» στην Αμμόχωστο (ΓΣΕ) το 1918¹⁶² και ο «Πράξανδρος» (ΓΣΠρ) στην Κερύνεια το 1919.

Ακόμη, η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα (1896) ώθησε την έναρξη διοργάνωσης τοπικών, επαρχιακών και παγκυπρίων αγώνων οι οποίοι αφορούσαν κατά κόρον τον κλασικό αθλητισμό που παρέπεμπε στην αρχαία Ελλάδα και το προγονικό κλέος. Συνεπώς, οι εκδηλώσεις υπήρξαν πεδίο καλλιέργειας της εθνικής ιδέας που απηχούσε εντονότατα στο τελετουργικό μέρος των Παγκυπρίων αγώνων. Περιελάμβανε την παρουσία της πολιτικής και εκκλησιαστικής ηγεσίας, την ανάκρουση του εθνικού ύμνου, τελετή αγιασμού και ανάρτηση της ελληνικής σημαίας όπως περιγράφει ο Νικόλαος Καταλάνος (δικηγόρος και πολιτικός) το 1903 στη Λεμεσό¹⁶³.

¹⁵⁸ Βλ. το Ιστορικό στο <http://www.gso.com.cy/istoria-syl.html> (πρόσβαση: 10/11/2016)

¹⁵⁹ Βλ. την Ιστορία του Συλλόγου στο <http://www.gsp.org.cy/index.php/home/history-club> (πρόσβαση: 10/11/2016)

¹⁶⁰ Βλ. «Ένα σύντομο ιστορικό του Γυμναστικού Συλλόγου «Ζήνων» (Γ.Σ.Ζ.)» στο <https://larnacainhistory.wordpress.com/2011/03/06/63-%CE%BF-%CE%B3%CF%85%CE%BC%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%8D%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%BF%CF%82-%CE%B6%CE%AE%CE%BD%CF%89%CE%BD-%CE%B3-%CF%83-%CE%B6/> (πρόσβαση: 10/11/2016)

¹⁶¹ Βλ. Χρυσάνθος Χρυσάνθου (επιμ.), «Αθλητισμός», *Η Ιστορία της πόλης μου: Πάφος, Ο Φιλελεύθερος*, Νο 5, 01/04/2007, σ. 3-9.

¹⁶² Βλ. «Περίφανος ο ιστορικός ΓΣΕ Αμμοχώστου» στο <http://www.sigmalive.com/sports/football/cyprus/a-league/210912/perifanos-o-istorikos-gse-ammoxostou> (πρόσβαση: 10/11/2016)

¹⁶³ Βλ. Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 149 · Ως κατακλείδα της σχετικής αναφοράς δηλώνεται χαρακτηριστικώς ότι: «*Επί τετραήμερον η πόλις όλη διατελεί εν ζωηρά και χαρμωσύνω κινήσει, διάγουσα βίον πολύ υπέρ το κοινόν, ακραιφνώς Ελληνικόν*» (ό.π.).

Όμως, το άθλημα που γοήτευσε ουσιαστικά τους κατοίκους ήταν το ποδόσφαιρο. Αρχικά, «*παρακολουθούσαν εζ' αποστάσεως και με απορία τους βρετανούς στρατιώτες (Τζώνηδες τους αποκαλούσαν) να ψυχαγωγούνται με το νέο αυτό σπορ. Οι πρώτες αντιδράσεις τους αντικατοπτρίζονται στο άρακατω πραγματικό σχόλιο: «Τούτοι οι Τζώνηδες εφέρον κάτι μπάλες, γεμίζουν τες αέρα και κλωτσούν τες μεσούρανα. Τί πράμα είναι δεν ξέρουμε...»*¹⁶⁴.

Με το πέρασμα του χρόνου η ενασχόληση επεκτάθηκε στη δημιουργία των πρώτων ομάδων που ήταν ο όμιλος «Ολύμπια»¹⁶⁵ (Μάρτιος 1899, Λεμεσός) και ο «Ελληνικός Αθλητικός Γυμναστικός Σύλλογος», Ε.Α.Γ.Σ., (Ιούλιος 1900, Λευκωσία) σκοπός του οποίου θα ήταν σύμφωνα με το καταστατικό «*η εκγύμνασις και Ελληνοπρεπής ανάπτυξις της Ελληνικής Νεολαίας της Κύπρου*»¹⁶⁶. Επίσης, η πρώτη αναμέτρηση έλαβε χώρα στις 18 Νοεμβρίου σύμφωνα με τη *Φωνή της Κύπρου*, μεταξύ του πιο πάνω συλλόγου «*και ομάδας Άγγλων παρουσία πολλών «τμηματορχών» και πλήθους θεατών*» με νικήτρια την ομάδα των Άγγλων χωρίς να αναφέρεται αποτέλεσμα¹⁶⁷. Ακόμη, αξίζει να επισημανθεί «*από τα αρχεία της Κυπριακής Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου*» ότι το πρώτο αθλητικό σωματείο ιδρύθηκε το 1900 και ονομάστηκε Νέος Αιώνας Τρικώμου με την ευκαιρία αλλαγής του αιώνα¹⁶⁸.

Ωστόσο, τον πιο καθοριστικό ρόλο στην καλλιέργεια και διάδοση διαδραμάτισε η Αγγλική Σχολή (English School) καθώς οι μαθητές ασχολούνταν συστηματικά στα πλαίσια αναμετρήσεων με ομάδες άλλων σχολείων όπως λ.χ. της Αμερικανικής Ακαδημίας Λάρνακας, του Τουρκικού Λυκείου Λευκωσίας, της Σχολής Τέρρα Σάντα κλπ. Επίσης στελέχωναν πολλές ομάδες που άρχισαν να δημιουργούνται στις διάφορες πόλεις¹⁶⁹.

¹⁶⁴ Μελετίου, ό.π., σ. 15.

¹⁶⁵ Βλ. Χρυσάνθος Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρικές συγκρούσεις: η ίδρυση αθλητικών σωματείων στη Λευκωσία με έναυσμα ιδεολογικές και πολιτικές διαφορές» στο Χρυσάνθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Λευκωσία: της νήσου η πρωτεύουσα, Ο Φιλελεύθερος*: Εκδόσεις Βιβλιοθήκης, Λευκωσία, 2012, σ. 147 · Χρυσάνθος Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρομανία κατέλαβε την πόλη: η αγάπη για το νέο άθλημα και οι πολιτικές αντιπαλότητες που το σημάδεψαν» στο Χρυσάνθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Λεμεσός: καινοτόμος και πρωτομάστορας, Ο Φιλελεύθερος*: Εκδόσεις Βιβλιοθήκης, Λευκωσία, 2012, σ. 171.

¹⁶⁶ *Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου: από 1932 μέχρι σήμερα*, Λευκωσία: Σταυρινίδη, σ. 14.

¹⁶⁷ Ο.π.

¹⁶⁸ Ο.π. · Ως βασικοί στόχοι αναφέρονται στο ιδρυτικό καταστατικό «*η ηθική, πνευματική, κοινωνική διαπαιδαγώγηση, η εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων, η άσκηση της φιλανθρωπίας, η σωματική διάπλαση και η ψυχαγωγία των μελών του αλλά και γενικότερα της κοινότητας, η διδασκαλία της Ορθόδοξης Χριστιανικής θρησκείας, η καλλιέργεια της ιδέας του Έθνους και της πατρίδας και η περιφρόνηση του θεσμού της οικογένειας*» (βλ. Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 164-165).

¹⁶⁹ Μελετίου, ό.π., σ. 16 · Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρικές συγκρούσεις...», ό.π., σ. 150.

Στα επόμενα χρόνια αποτέλεσε σταθμό μεταξύ άλλων, η ίδρυση των δύο πρώτων τουρκοκυπριακών σωματείων, «Σύλλογος Ελευθερίας» και «Τουρκικός Ποδοσφαιρικός Σύλλογος Λευκωσίας», το 1910 καθώς όπως αναφέρει ο Σώτος Κτωρής «το ευρύτερο πολιτικό κλίμα της εποχής άσκησε έντονη επίδραση στο πολιτικό και ιδεολογικό υπόβαθρο»¹⁷⁰. Ακόμη, ένα χρόνο αργότερα ιδρύθηκε στην Αμμόχωστο η «Ανόρθωσις». Η ονοματοδοσία προέκυψε «ἀπὸ τὴν λέξιν ἐκείνην, ἡ ὁποία ἐφέρετο τότε εἰς τὰ χεῖλη πάντων τῶν Ἑλλήνων καὶ μὲ τὴν ὁποίαν χαρακτηριστικῶς ἐβαπτίσθη ἡ πρώτη Κυβέρνησις τοῦ μεγαλοουργοῦ ἐκ Κρήτης πολιτικοῦ, Ἐλευθερίου Βενιζέλου»¹⁷¹. Δημιουργήθηκε όπως αναφέρει το πρώτο Καταστατικό (ψηφίστηκε στις αρχές του 1913): «ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς ἠθικῆς ἀναπλάσεως καὶ διαπαιδαγωγήσεως, τῆς Ἑλληνικῆς μορφώσεως καὶ τῆς ψυχαγωγίας τῶν μελῶν αὐτοῦ, διὰ διαλέξεων, διὰ διδασκαλιῶν, δι' ἀναγνώσεως βιβλίων, ἐφημερίδων, περιοδικῶν καὶ διὰ παντὸς ἄλλου προσφόρου μέσου, ἐν οἷς καὶ ἡ αὐστηρὰ καὶ ἀπόλυτος ἀπαγόρευσις τῶν τυχρῶν παιγνίων»¹⁷². Ως ἔμβλημα καθιερώνεται με την αλλαγή του Καταστατικού (1929) ο μυθικός Φοίνικας: «διὰ τὴν συμβολίξην σταθερῶς ὅτι ἡ Ἀνόρθωσις περικλείει ἐν ἑαυτῇ τοσαύτας καὶ τοιαύτας ἠθικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις, ὥστε ἀενάως νὰ ἀναγεννᾶται καὶ ἐξ αὐτῆς ἀκόμη τῆς τέφρας τῆς καὶ νὰ δράττεται μετὰ θάρρους καὶ πίστεως τοῦ ἔργου, τὸ ὁποῖον κατὰ ἱστορικὴν ἐπιταγὴν εἶναι τεταγμένον εἰς αὐτήν»¹⁷³. Ως αντιπροσωπευτικά χρώματα των εμφανίσεων καθορίστηκαν στις 15/3/1930 το κίτρινο και το μαύρο¹⁷⁴ εις ανάμνησιν του ενδόξου προγονικού παρελθόντος και συγκεκριμένα του Βυζαντίου. Τρία χρόνια αργότερα (9/11/1933) αντικαθίστανται αφού «παραγγέλονται εἰς Ἀγγλικὸν Ἐργοστάσιον φανέλλες διὰ τὰς ποδοσφαιρικὰς μας ὀμάδας μὲ χρώματα Μπλε καὶ Ἄσπρο»¹⁷⁵ υποδηλώνοντας τα χρώματα της ελληνικής σημαίας και κατ' επέκταση την εντονότατη έκφραση του πόθου για Ένωση.

Στη Λευκωσία, απόφοιτοι της Αγγλικής Σχολής ίδρυσαν το 1916 τον Ποδοσφαιρικό Όμιλο Παγκύπρια (Π.Ο.Π.) που «αποτελέσε ουσιαστικά την πρώτη αμιγῶς ποδοσφαιρική

¹⁷⁰ Σώτος Κτωρής, «Οι ποδοσφαιρικές σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στην αποικιακή περίοδο» (αδημοσίευτο κείμενο παρουσίασης της ανακοίνωσης «Το τουρκοκυπριακό ποδόσφαιρο στη δίνη της εθνοτικής διένεξης στις τελευταίες δεκαετίες της Αγγλοκρατίας» στα πλαίσια του επιστημονικού συνεδρίου «Θυεῖς και πτυχές της ιστορίας του ποδοσφαίρου στην Ελλάδα και στην Κύπρο», Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κύπρου, Λευκωσία: 18-19/10/2013) · Διαθέσιμο στο <https://www.facebook.com/notes/10202213264827710/> (πρόσβαση: 30/11/2016)

¹⁷¹ Ριπής, Καλλής, Στεφανίδης (επιμ.), ὀ.π., σ. 111.

¹⁷² Ο.π.

¹⁷³ Ο.π., σ. 115.

¹⁷⁴ Ο.π., σ. 52.

¹⁷⁵ Ο.π., σ. 55.

ομάδα της Κύπρου αναπτύσσοντας αξιόλογη δράση»¹⁷⁶. Ωστόσο, εξαιτίας της διαφωνίας για το «μείζον ζήτημα» της θέσης του δεξιού επιθετικού σε έναν αγώνα¹⁷⁷, ένας όμιλος ποδοσφαιριστών εντάχθηκε στον «Πανεργατικό» (1921) και ένας άλλος στο νεοσύστατο σωματείο της «Ενώσης Νέων Τραστ» (1924). Η δημιουργία τάραξε τα λιμνάζοντα νερά της πρωτεύουσας καθώς «όπως ανέφερε ο εκ των ιδρυτών, Ευριπίδης Θεοφανίδης στα 10χρονα του, «την εποχή που ιδρύθηκε το Τραστ η Λευκωσία, μόλις εκινείτο σ' ένα κύκλο αποκαρδιωτικής ατονίας, στο πνευματικό και αθλητικό επίπεδο»¹⁷⁸. Ακόμη, τόσο η αγγλική ονομασία -TRUST: εμπιστοσύνη- όσο κυρίως η επέκταση του δικαιώματος εγγραφής μέλους στις υπόλοιπες πληθυσμιακές ομάδες, Αρμένιοι, Μαρωνίτες, Λατίνοι, εκτός των Τούρκων, προκάλεσαν ιδιαίτερη αίσθηση καθώς οι ιδρυτές «τάσσονταν σθεναρά υπέρ των εθνικών διεκδικήσεων των Ελλήνων της Κύπρου»¹⁷⁹. Έτερο σημαντικό στοιχείο σχολιασμού αποτελεί η απαιτητική διαδικασία εγγραφής μελών στα πρότυπα των αγγλικών clubs, συνεπώς δεχόταν μόνο άτομα της κοινωνικής και επαγγελματικής ελίτ όπως λ.χ. γιατρούς, δικηγόρους, έμπορους, γόνους εύπορων οικογενειών τους οποίους ένωνε «η ανάπτυξις του αισθήματος της αλληλεγγύης, η τόνωσις και η ανάπτυξις του αθλητισμού, της μουσικής, της φιλολογικής κίνησης και η υποβοήθησις εν γένει της εθνικής και κοινωνικής προόδου της νήσου»¹⁸⁰. Σε πλήρη αντίθεση, η ομάδα του «Πανεργατικού» εκπροσωπούσε κατά κύριο λόγο την εργατική τάξη εξού και η προέλευση του έντονου πάθους και του φανατισμού που χαρακτήριζε τις συναντήσεις τους. Δεν συγκρούονταν απλά δύο ποδοσφαιρικές ομάδες αλλά δύο κοινωνικές τάξεις.

Η επιλογή του ΤΡΑΣΤ για ένα πολυπολιτισμικό χαρακτήρα δεν έγινε κατανοητή από διάφορους ελληνοκύπριους παράγοντες και ποδοσφαιριστές και οδήγησε στη δημιουργία (08/11/1926) του Ποδοσφαιρικού Ομίλου Ελλήνων Λευκωσίας (Π.Ο.Ε.Λ) που μετονομάστηκε σε Α.Π.Ο.Ε.Λ (Μάρτιος 1928) για να περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα αθλημάτων όπως το χόκεϊ, ο στίβος κλπ¹⁸¹. Συνοπτικά, αναφέρουμε ότι δύο άτομα διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο, εκ των οποίων ο πρώτος ήταν ο εξ' Αλεξανδρείας και ελληνικής καταγωγής Γεώργιος

¹⁷⁶ Μελετίου, ό.π., σ. 17.

¹⁷⁷ Χρυσάνθου, ό.π., σ. 151.

¹⁷⁸ Βρεττού, Σιανής, Χατζηθωμάς (επιμ.), ό.π., σ. 18.

¹⁷⁹ Ο.π.

¹⁸⁰ Χρυσάνθου, ό.π., σ. 153 · Βλ. περισσότερα στο Βρεττού, Σιανής, Χατζηθωμάς (επιμ.), ό.π., σ. 17-23 (90 χρόνια Ιστορία), σ. 40-47 (Bal Rouge), σ. 48-59 (Παιδεία και Πολιτισμός), σ. 60-70 (Εθνική δράση) και σ. 71 (Κοινωνική αλληλεγγύη-ανθρωπιστική προσφορά).

¹⁸¹ Βλ. περισσότερα στο Μιχάλης Γαβριηλίδης (επιμ.), *ΑΠΟΕΛ: 1926-2001, 75 χρόνια ένδοξης πορείας*, Λευκωσία: ΑΠΟΕΛ, 2002, σ. 240-271.

Πούλιας που ήρθε στο νησί για να διευθύνει τις επιχειρήσεις του θείου του, καπνοβιομήχανου Ιωάννη Βεργόπουλου. Εκμεταλλευόμενος την οικονομική ισχύ ασχολήθηκε και με την πολιτική κατορθώνοντας την ανάδειξη στο θώκο του αντιδημάρχου Λευκωσίας. Επίσης, προσπάθησε να γίνει μέλος του κραταιού ΤΡΑΣΤ αλλά μάλλον λόγω του φόβου επιβολής της οικονομικής κυριαρχίας και την συνεπακόλουθη μετατροπή του σωματείου σε καθαρά αθλητικό, το αίτημα απορρίφθηκε. Όσον αφορά το δεύτερο άτομο, ήταν ο ποδοσφαιριστής Διομήδης Συμεωνίδης¹⁸² που αποχώρησε από το ΤΡΑΣΤ και εμπνεύστηκε την ιδέα σύστασης ενός ποδοσφαιρικού σωματείου μόνο για Έλληνες. Ως αντιπροσωπευτικά χρώματα επιλέγηκαν ασφαλώς το μπλε για να συμβολίζει την Ελλάδα και το κίτρινο για να θυμίζει το ένδοξο προγονικό παρελθόν και ειδικότερα το Βυζάντιο.

Στις άλλες πόλεις, καταγράφεται η ίδρυση του «Πεζοπορικού Ομίλου Λάρνακας» (Π.Ο.Λ) το 1924 και ξεχωρίζει μεταξύ των άρθρων του Καταστατικού το ακόλουθο: «*Εν ουδεμία περιπτώσει εις συναντήσεις αθλητικές διοργανούμενας υπό του Ομίλου θα αποδίδεται οποιαδήποτε εθνική, πολιτική ή κομματική χροιά*»¹⁸³. Το συγκεκριμένο γεγονός προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση καθώς η συντριπτική πλειονότητα των σωματείων εμφορούνταν από το ιδανικό της Ένωσης. Όσον αφορά τη Λεμεσό, ιδρύθηκε το 1930 η «Αθλητική Ένωσις Λεμεσού» (ΑΕΛ) από μια ομάδα επιφανών μελών της τοπικής κοινωνίας και συγκέντρωσε τη μαζική υποστήριξη των φιλάθλων όλων των κοινωνικών στρωμάτων της πόλης¹⁸⁴. Ακολούθησε η ίδρυση του «Αθλητικού Μουσικού Συλλόγου «Άρης» Λεμεσού» (1932) από τη συγχώνευση των ομάδων του «Σουλίου» -έμβλημα: τσαρούχι- και του «Αθλητικού Ποδοσφαιρικού Ομίλου Λεμεσού» (Α.Π.Ο.Λ). Δημιούργησε αξιοζήλευτη πολιτιστική, ιδιαίτερα μουσική, παράδοση από την ίδρυση του¹⁸⁵.

Τέλος, σ' όλα τα αστικά κέντρα θα συσταθούν τουρκοκυπριακά σωματεία «*αρχής γενομένης από το «Τουρκικό Αθλητικό Σωματείο Αμμοχώστου» το 1918, ενώ αντίστοιχα*

¹⁸² Χαρακτηρίστηκε εμφαντικά ως «*το πιο πληθωρικό ποδοσφαιρικό ταλέντο της Κύπρου (1924-36) και ένας από τους πιο αξιόλογους και εκλεκτούς ποδοσφαιριστές της «Μπέλ Επόκ» (ρομαντικής εποχής) του ελληνικού ποδοσφαίρου*» (βλ. Μελετίου, ό.π., σ. 69). Αγωνίστηκε στον ΑΠΟΕΛ (1926-29, 1933-36), στον Παναθηναϊκό -ο πρώτος ελληνοκύπριος που αγωνίστηκε σε ελλαδικό σύλλογο- (1929-33) και στην Εθνική Ελλάδος (1930-33).

¹⁸³ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 172.

¹⁸⁴ Μελετίου, ό.π., σ. 21

¹⁸⁵ Ο.π.

σωματεία ιδρύονται το 1920 στην Πάφο, το 1931 στη Λάρνακα και το 1938 στη Λεμεσό»¹⁸⁶. Όπως και τα αντίστοιχα ελληνοκυπριακά, «λειτούργησαν και ως πυρήνες διάδοσης των αρχών και αξιών του εθνικισμού»¹⁸⁷.

2. Περίοδος 1930-1947

Αρχικά, υπογραμμίζεται ότι παρά την επιβολή και εφαρμογή αυστηρών μέτρων μετά τα Οκτωβριανά (1931) η επικρατούσα ποδοσφαιρομανία θα συνεχιζόταν με ταχύτατους αλλά και «εκρηκτικούς» ρυθμούς. Επανερχόμενοι στα επιβληθέντα μέτρα επισημαίνουμε ότι «η βρετανική διοίκηση συνέδεε άμεσα το ενωτικό κίνημα με τον αθλητισμό, καθώς θεωρούσε ότι γινόταν αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους πολιτικούς «ταραχοποιούς» για προώθηση της ενωτικής προπαγάνδας»¹⁸⁸. Χαρακτηριστικά οτιδήποτε θύμιζε ή παρέπεμπε σε οτιδήποτε ελληνικό «(πέρα βέβαια από την ελληνική σημαία που απαγορεύτηκε) αποτελούσε κόκκινο πανί για την αποικιακή διοίκηση. [...] Η εμμονή αυτή σε πολλές περιπτώσεις άγγιζε τα όρια του κωμικού. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και «η απλή κατοχή μολυβδοκονδύλων με τα εθνικά χρώματα της Ελλάδος εθεωρείτο επιλήψιμος πράξις», ενώ η διοίκηση έφθανε «εις το παιδαριώδες σημείον να απαγορεύη ρητώς όπως τα εισιτήρια των ποδοσφαιρικών συναντήσεων τυπώνονται μετά μπλε μελάνης επί λευκού χάρτου»¹⁸⁹.

Έτσι, μέσα σ' ένα ανελεύθερο καθεστώς άρχισε να στεριώνει και να εξελίσσεται ο χώρος με τη σύσταση μεγάλου αριθμού ομάδων και τη διεξαγωγή πολλών τουρνουά. Αντιπροσωπευτική απόδειξη αποτελεί η γελοιογραφία του Γιώργου Φασουλιώτη, καθηγητή Τέχνης στο Γυμνάσιο Λεμεσού και εκδότη της σατιρικής εφημερίδας *Το Γέλιο* (1928-1938), όπου απεικονίζεται η «αθλητική επιδημία» που κατέλαβε τους Λεμεσιανούς να ωθεί σύντομα ακόμα και τους παπάδες να παίζουν ποδόσφαιρο¹⁹⁰.

¹⁸⁶ Κτωρής, ό.π.

¹⁸⁷ Ο.π.

¹⁸⁸ Θωμάς Παπαγεωργίου, *Η κυπριακή ενωτική κίνηση στην Αθήνα, 1931-1940: οι βρετανικές αντιδράσεις και η στάση των ελληνικών κυβερνήσεων*, Λευκωσία: Εν Τύποις, 2015, σ. 324.

¹⁸⁹ Ο.π., σ. 158.

¹⁹⁰ Βλ. τη σχετική εικόνα στο παράρτημα της παρούσης εργασίας (πηγή: Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρομανία...», ό.π., σ. 174).

Στη Λευκωσία, ιδρύθηκε το 1931 ο Ολυμπιακός από οπαδούς οι οποίοι τον ονοματοδότησαν όντας οι πλείστοι φίλαθλοι του Ολυμπιακού Πειραιώς¹⁹¹. Ως έμβλημα καθιερώθηκε το αντίσκηνο για να δηλώνει τον εκδρομικό και φυσιολατρικό χαρακτήρα του Σωματείου ενώ ως αντιπροσωπευτικά χρώματα επιλέγηκαν «το μαύρο και το πράσινο. Το μαύρο συμβολίζει το πένθος του Κυπριακού Ελληνισμού για την πολυαιώνια δουλεία του στους ξένους κατακτητές. Το πράσινο συμβολίζει την ελπίδα για την εκπλήρωση των προαιώνιων πόθων για Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα»¹⁹². Επίσης, συστάθηκε από την αρμενική κοινότητα το 1934 η «ΑΨΜΑ» (Armenian Young Men's Association) με την ποδοσφαιρική ομάδα να εντάσσεται στην ΚΟΠ το 1945¹⁹³.

Στη Λάρνακα, συστάθηκε το 1932 η «Ένωσις Πεζοπορικού-Α.Μ.Ο.Λ» (ΕΠΑ) ως αποτέλεσμα της ενοποίησης των δύο σωματείων (ο «Αθλητικός Μουσικός Όμιλος Λάρνακας» (Α.Μ.Ο.Λ) ιδρύθηκε το 1926 από μερίδα μελών του Πεζοπορικού που αποχώρησαν). Ως κύριος στόχος τέθηκε η «συνένωση των αθλητικών και κυρίως των ποδοσφαιρικών δυνάμεων της Λάρνακας προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ισχυρό συγκρότημα, το οποίο να διαδραματίζει πρωταγωνιστικό ρόλο και να εκπροσωπεί επάξια την πόλη στα διάφορα πρωταθλήματα»¹⁹⁴. Ωστόσο, η επιδίωξη κατέστη σύντομα ανέφικτη όταν το 1937 μια ομάδα μελών και ποδοσφαιριστών αποχώρησε και επανίδρυσε τον Πεζοπορικό. Τότε προέκυψε μεγάλη αντιπαλότητα τόσο αγωνιστική όσο κυρίως ταξική καθώς στον Πεζοπορικό «συγκεντρώθηκε μεγάλο μέρος της εύπορης τάξης της Λάρνακας, οι πλούχοντες της πόλης. Αντίθετα, η ΕΠΑ αγκαλιάστηκε, ως επί το πλείστον, από τα μικρομεσαία και πιο λαϊκά κοινωνικά στρώματα της πόλης»¹⁹⁵. Επίσης, η ΕΠΑ είχε τη σθεναρή υποστήριξη της πολυάριθμης αρμενικής κοινότητας αφού αγωνίζονταν πολλοί Αρμένιοι.

Έτερα σημαντικά γεγονότα υπήρξαν: α) η απόφαση και διοργάνωση τριών παγκυπρίων τουρνουά (ονομάστηκαν «πρωταθλήματα πόλεων») κατά το διάστημα 1932-

¹⁹¹ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 170 · Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρικές συγκρούσεις...», ό.π., σ. 159.

¹⁹² Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 171.

¹⁹³ Για περαιτέρω πληροφορίες βλ. Αλέξανδρος-Μιχαήλ Χατζηλύρας, «Το αρμενικό ποδόσφαιρο στην Κύπρο», *Αρτσακάνκ*, Οκτώβριος 2009, σ. 14 · Επίσης, διατίθεται σχετικό φωτογραφικό αφιέρωμα το οποίο επιμελήθηκε η Αναστασία Σιακαλλή υπό τον τίτλο «Α.Υ.Μ.Α.» στο Χρυσάνθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Η ιστορία της πόλης μου: Λευκωσία*, Ο Φιλελεύθερος, Νο 45, 08/08/2010, σ. 2-16.

¹⁹⁴ Μελετίου, ό.π., σ. 32.

¹⁹⁵ Ο.π., σ. 54-55.

1934¹⁹⁶, β) η πρώτη επαφή τοπικών ομάδων με ξένη και ελλαδική ομάδα και γ) η δημιουργία της ΚΟΠ (1934). Για το μεν πρώτο τονίζεται ότι έλαβε μέρος μεγάλος αριθμός ομάδων όμως τόσο το μεσογειακό ταπεραμέντο των Κυπρίων όσο η τοπική προσκόλληση οδήγησε στην πρόκληση σημαντικού αριθμού επεισοδίων. Αψιμαχίες, ύβρεις, διαπληκτισμοί κλπ ανάμεσα σε παίκτες, διαιτητές και φιλάθλους αποτελούσαν από τότε συχνό φαινόμενο. Σε πολλές περιπτώσεις επενέβαινε ο αγγλικός στρατός για να επιβάλει την τάξη ενώ καθ' όλη τη διάρκεια της Παλμεροκρατίας «τα σωματεία ήταν υποχρεωμένα να εξασφαλίσουν ειδική άδεια, όπως προνοούσε ο νόμος *Περί συγκεντρώσεων και αθλητικών συναντήσεων*»¹⁹⁷. Τυχόν παρέκκλιση των όρων όπως λ.χ. «*απαγόρευση αποδοκιμασιών, θορυβωδών και απρεπών αντιδράσεων, εισόδου εντός του αγωνιστικού χώρου, άμεση διάλυση του κοινού με τη λήξη του αγώνα κ.α.*»¹⁹⁸, προκαλούσε τη διακοπή.

Όσον αφορά την αφετηρία επαφών, καταγράφεται ότι το 1932 συστάθηκε για πρώτη φορά μεικτή ομάδα αποτελούμενη από ποδοσφαιριστές του ΑΠΟΕΛ, της ΕΠΑ και της ΑΕΛ ούτως ώστε να αντιμετωπίσει την «Χάποελ» Παλαιστίνης (Τελ-Αβίβ) που επισκέφθηκε το νησί έπειτα από πρόσκληση των τριών σωματείων. Αν και σε πρώιμα στάδια οργάνωσης οι ομάδες έφεραν θετικά αποτελέσματα¹⁹⁹. Η πρωτόγνωρη εμπειρία κατέστη πιο ισχυρή κυρίως σε συναισθηματικό επίπεδο εφόσον η ποδοσφαιρική συνύπαρξη ΤΡΑΣΤ-Παναθηναϊκού (1933), Ολυμπιακού Πειραιώς (1934), Απόλλωνα Αθηνών (1934), και της μικτής ΑΠΟΕΛ/ΑΕΛ-Ολυμπιακού Πειραιώς (1934), Παναθηναϊκού (1934), «*σχολιάστηκε με κάποια ενθουσιώδη άρθρα από μερίδα του αθηναϊκού Τύπου, κυρίως αθλητικές εφημερίδες, με έντονες εθνικές και ενωτικές αναφορές-άρθρα που δεν πέρασαν απαρατήρητα από τους Βρετανούς*»²⁰⁰.

Η ίδρυση της ΚΟΠ προέκυψε από δύο περιπτώσεις διενέξεων. Στην μεν πρώτη αν και ανατέθηκε στην Ανόρθωση η διοργάνωση του τέταρτου «πρωταθλήματος πόλεων» το ΤΡΑΣΤ λόγω των εορτασμών δέκα χρόνων λειτουργίας και δράσης προκήρυξε πρωτάθλημα στη Λευκωσία. Η δεύτερη αφορούσε το ιδιαίτερο θέμα της ελεύθερης συμμετοχής ποδοσφαιριστών από ένα σωματείο στο άλλο²⁰¹. Συνεπώς, η ανάγκη δημιουργίας ενός συντονιστικού

¹⁹⁶ Βλ. περισσότερα, ό.π., σ. 31-33.

¹⁹⁷ Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρικές συγκρούσεις...», ό.π., σ. 161.

¹⁹⁸ Μελετίου, ό.π., σ. 33.

¹⁹⁹ Ο.π., σ. 31.

²⁰⁰ Παπαγεωργίου, ό.π., σ. 329.

²⁰¹ Αντιπροσωπευτικό και άκρως καυστικό υπήρξε το άρθρο του «ΛΕΥΤ.» στο *Νέο Κυπριακό Φύλακα* της 27ης Ιουνίου 1934: «*Βλέπουμε σωματεία να δέχονται για δεύτερα και τρίτη φορά στις αγκάλες των*

φορέα που θα έλυσε όλα τα προβλήματα κατέστη επιτακτική, όπως και έγινε στις 23 Σεπτεμβρίου. Με πρωτοστάτες τον Νίκο Στυλιανάκη²⁰² -γενικό γραμματέα του ΑΠΟΕΛ- και τον Αναστάση Οικονομίδη -ηγετικό στέλεχος της Ανόρθωσης-, οκτώ σωματεία (ΑΠΟΕΛ, ΤΡΑΣΤ, Ολυμπιακός, Τουρκική Λέσχη Λευκωσίας, ΑΕΛ, Άρης, ΕΠΑ, Ανόρθωση) αποφάσισαν έπειτα από σειρά συσκέψεων τη θεσμοθέτηση μιας ανώτατης αρχής η οποία θα είχε την ευθύνη διοργάνωσης πρωταθλημάτων με βάση συγκεκριμένους κανονισμούς.

Στα επόμενα χρόνια έλαβαν χώρα το πρωτάθλημα και το κύπελλο Α΄ Κατηγορίας αλλά και το πρωτάθλημα Β΄ Κατηγορίας²⁰³. Οι ισχυρές λευκωσιάτικες ομάδες ΑΠΟΕΛ και ΤΡΑΣΤ μονοπώλησαν τους τίτλους μέχρι το 1938²⁰⁴ όταν σ' ένα από τα πολλά ιδιαιτέρως πολωμένα ντέρμπι κατοχυρώθηκε πέναλτι εις βάρος του ΤΡΑΣΤ και διακόπηκε το παιχνίδι. Η ΚΟΠ επέρριψε την ευθύνη διακοπής στο ΤΡΑΣΤ, γεγονός που θεωρήθηκε ως κατάφωρη αδικία «και μέρος της μεθοδευμένης πολεμικής της Ομοσπονδίας, αλλά και του ΑΠΟΕΛ, σε βάρος του»²⁰⁵ και οδήγησε στην αποχώρηση από το πρωτάθλημα. Έπειτα, ξεχώρισε η ΑΕΛ καθώς το διάστημα 1938-1941²⁰⁶ κατέστη η πρώτη ομάδα εκτός Λευκωσίας που κατόρθωσε την κατάκτηση ενός τίτλου (ένα πρωτάθλημα, δυο κύπελλα -φιναλίστ δυο φορές-).

ποδοσφαιριστάς, οι οποίοι τα εξεμεταλλεύθησαν, τα διέσυραν ως εκεί που δεν μπορεί κανείς να φαντασθή. Βλέπουμε σωματεία ν' αφήνουν κατά μέρος κάθε υπόσχεσι που δίδουν, κάθε συναίσθησι της ιδιότητός των και περιφρονούντα την αθλητικήν ιδέαν να εγκαταλείπουν στη μέση Πρωταθλήματα και να φεύγουν. Ολ' αυτά είναι καιρός να παύσουν» (βλ. Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρομανία...», ό.π, σ. 184).

²⁰² Βλ. πληροφορίες για τη ζωή και τη δράση σε σύντομο βιογραφικό σημείωμα που περιέχεται στο Χρυσάνθος Χρυσάνθου (επιμ.), «Νίκος Στυλιανάκης: στυλοβάτης του αθλητισμού», *Σελίδες της Κύπρου-Μεγάλοι Κύπριοι: υπηρέτησαν την κοινωνία και τον πολιτισμό μας, Ο Φιλελεύθερος*, τχ. 9, 12/06/2011, σ. 48-53.

²⁰³ Περιληπτικά, σημειώνουμε ότι συμμετείχαν οι αναπληρωματικές ομάδες των συλλόγων της Α΄ Κατηγορίας μέχρι την ενοποίηση του 1953 και «ομάδες που δεν άνηκαν στην Α΄ κατηγορία (Διγενής Ακρίτας Μόρφου, Ρόβερς, Πανεργατικός, Αμίαντος, Κινύρας, ΣΕΑΑΣ κ.α.)» (βλ. Γιώργος Στεφανίδης, «Ρετρό: η ιστορία της Β΄ κατηγορίας», *Χαραυγή*, 23 Σεπτεμβρίου 2013. Διαθέσιμο στο <https://web.archive.org/web/20140715010948/http://www.haravgi.com.cy/site-article-40867-gr.php> (πρόσβαση: 05/12/2016). Όταν επιτεύχθηκε η ενοποίηση το πρωτάθλημα διεξαγόταν χωρίς τις αναπληρωματικές ομάδες καθώς λάμβαναν πλέον μέρος στο νεοσύστατο πρωτάθλημα αναπληρωματικών ομάδων. Για περαιτέρω πληροφορίες και στατιστικά βλ. ό.π.

²⁰⁴ Αναλυτικά στοιχεία για τις διοργανώσεις του πρωταθλήματος και του κυπέλλου κατά τις περιόδους 1934-35 μέχρι 1937-38 είναι διαθέσιμα στο Μιχάλης Γαβριηλίδης, Στέλιος Παπαμωυσέως, *Ένας αιώνας κυπριακό ποδόσφαιρο*, Λευκωσία: Printco, 2001, σ. 29-35 · Για τους τελικούς κυπέλλου βλ. επίσης Μελετίου, ό.π., σ. 284-285.

²⁰⁵ Βρεττού, Σιανής, Χατζηθωμάς (επιμ.), ό.π., σ. 36.

²⁰⁶ Αναλυτικά στοιχεία για τις διοργανώσεις του πρωταθλήματος και του κυπέλλου κατά τις περιόδους 1938-39 μέχρι 1940-41 είναι διαθέσιμα στο Γαβριηλίδης, Παπαμωυσέως, ό.π., σ. 37-41 · Για τους τελικούς κυπέλλου βλ. επίσης Μελετίου, ό.π., σ. 285.

Όμως, τα πάντα επισκιάστηκαν από την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Οι διοργανώσεις διακόπηκαν το Νοέμβριο του 1941 και διεξάγονταν μόνο φιλικοί αγώνες. «*Τα έσοδα από τα εισιτήρια παραχωρούνταν για τις ανάγκες της αντίστασης εναντίον της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα, για το ταμείο ανακούφισης των προσφύγων που έφταναν στην Κύπρο, τον Ερυθρό Σταυρό κ.λπ.*»²⁰⁷ και «*ως βοήθεια στο ταμείο Ελλήνων προσφύγων, στο ταμείο μεταπολεμικής ανακούφισης της Ελλάδος, στον Ερυθρό Σταυρό αλλά και προς ενίσχυση του ελληνικού στρατού*»²⁰⁸. Το Μάρτιο του 1944 η ΚΟΠ αποφάσισε την επαναδραστηριοποίηση και το Νοέμβριο τα πρωταθλήματα επαναλήφθηκαν²⁰⁹ μέχρι την πρώτη σοβαρή διάσπαση το 1947 όταν αποχώρησαν από την Ομοσπονδία η ΕΠΑ, ο Πεζοπορικός και η Ανόρθωση ιδρύοντας την Ποδοσφαιρική Αθλητική Ομοσπονδία Κύπρου (ΠΑΟΚ). Στο νέο σχηματισμό εντάχθηκαν ακόμη πέντε σωματεία, ο ΑΜΟΛ Λεμεσού, η Τουρκική Λέσχη Λάρνακος, η Τουρκική Λέσχη Αμμοχώστου, η «Τουρκ Ουτζιού» Αμμοχώστου και η Τσιετίν Καγιά Λευκωσίας²¹⁰.

Ως κύρια αίτια υποδηλώνονται οι τοπικιστικές διαφορές καθώς τα τρία σωματεία είχαν προτείνει σειρά καταστατικών αλλαγών με κυριότερη την εκ περιτροπής έδρα της ΚΟΠ σ' όλες τις πόλεις, αίτημα το οποίο απορρίφθηκε. Επίσης, ζητούσαν ισότιμη μεταχείριση,

²⁰⁷ Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρικές συγκρούσεις...», ό.π., σ. 165-166.

²⁰⁸ Μελετίου, ό.π., σ. 56.

²⁰⁹ Αναλυτικά στοιχεία για τις διοργανώσεις του πρωταθλήματος και του κυπέλλου κατά τις περιόδους 1944-45 μέχρι 1947-48 είναι διαθέσιμα στο Γαβριηλίδης, Παπαμωυσέως, ό.π., σ. 44-49. Για τους τελικούς κυπέλλου βλ. επίσης Μελετίου, ό.π., σ. 285-286.

²¹⁰ Αρχικά, επισημαίνεται ότι ιδρύθηκε το 1943, έτος ακατάπαυστων εσωτερικών ζυμώσεων που αποσκοπούσαν στην συγκροτημένη αντίσταση κατά της ενωτικής δραστηριότητας των νεοδημιουργηθέντων ελληνοκυπριακών πολιτικών σχηματισμών ΑΚΕΛ και ΚΕΚ. Μάλιστα, λίγες μόνο μέρες πριν (18 Απριλίου) είχε συσταθεί η πρώτη πολιτική οργάνωση υπό την επωνυμία Σύνδεσμος Τουρκικής Μειονότητας Κύπρου (Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu-KATAK). Αργότερα, συγκροτήθηκαν μετωπικές οργανώσεις στο συντεχνιακό και το αγροτικό πεδίο (βλ. περαιτέρω ανάλυση στο Κτωρής, *Τουρκοκύπριοι...*, ό.π., σ. 170-189).

Ακόμη, η ίδρυση της ομάδας «*δεν ήταν άσχετη, επίσης, με την πολιτική αντιπαλότητα εντός της τουρκοκυπριακής κοινότητας αφού η εθνικιστική νεωτερική ελίτ με επικεφαλής τον Κουτσιούκ επιδίωξε να εργαλειοποιήσει το ποδόσφαιρο ως μηχανισμό ιδεολογικής και πολιτικής ενίσχυσης της, χρησιμοποιώντας τα ποδοσφαιρικά σωματεία ως πυρήνες πολιτικής στρατολόγησης*» (βλ. Κτωρής, «*Οι ποδοσφαιρικές...*», ό.π.). Συνεπώς, «*η εκ μέρους των νεωτεριστών απόφαση για ίδρυση μιας άλλης ποδοσφαιρικής ομάδας ήταν αναπόφευκτη εξέλιξη, αφού η «Τουρκική Λέσχη Λευκωσίας» θεωρείτο η ομάδα της τουρκοκυπριακής αστικής ελίτ η οποία μέσα από την παρουσία της στην δημόσια διοίκηση βρισκόταν, εξ ορισμού, εγγύτερα στην αποικιακή εξουσία*» (ό.π.).

Τέλος, κατέστη εφικτή η δημιουργία ισχυρής αξιόμαχης ομάδας που αγωνιζόταν σε τοπικά πρωταθλήματα υπό την στήριξη μεγάλης μάζας οπαδών. Το 1949 συγχωνεύθηκε με την «Τουρκική Λέσχη Λευκωσίας» όπως θα δούμε αργότερα.

θεωρώντας ότι τα σωματεία της Λευκωσίας και κυρίως ο ΑΠΟΕΛ τύγχαναν της εύνοιας της ΚΟΠ. Αναπόφευκτα, επικράτησε κλίμα συγκρουσιακό ωστόσο η διαμάχη τερματίστηκε πολύ γρήγορα όταν τον επόμενο χρόνο η ΠΑΟΚ διαλύθηκε και τα τρία ιδρυτικά σωματεία επανεπεντάχθηκαν το Νοέμβριο στην ΚΟΠ²¹¹. Ιδιαίτερη εντύπωση προκαλεί ο ισχυρισμός της *Halkin Sesi* (9 Νοεμβρίου) «πως η «Ομοσπονδία» είχε σκοπίμως διαλυθεί για να αποφευχθεί η παραχώρηση του πρωταθλήματος στην Τσιετίν Καγιά»²¹².

Αξίζει πάντως να υπογραμμιστεί ότι η ΠΑΟΚ, όπως άλλωστε και η ΚΟΠ, υιοθέτησε τον αντικομμουνισμό ως βασική ιδεολογική θέση, στηριγμένη όχι μόνο στις ελληνοκυπριακές αλλά και τις τουρκοκυπριακές ομάδες. Ακολουθώντας το παράδειγμα της «Τουρκικής Λέσχης Λευκωσίας» που «θα στηρίζει πλήρως τις προσπάθειες της ηγεσίας της ΚΟΠ για απαλλαγή από τα «αριστερά μικρόβια»²¹³, οι ομοϊδεάτες στην ΠΑΟΚ επικύρωσαν συμφωνώντας «αποχώρηση του λεμεσιανού σωματείου ΑΜΟΛ, με το αιτιολογικό πως το εν λόγω σωματείο «διά της στάσεως του απέδειξε ότι είναι κομμουνιστική παραφυσία»²¹⁴. Η προσυπογραφή της διακήρυξης «υπήρξε φυσιολογική εξέλιξη σε μια εποχή που το ΑΚΕΛ εκλαμβάνονταν, ως αποτέλεσμα της ενωτικής του ρητορικής αλλά και της αντικομμουνιστικής ιδεολογικής συγκρότησης του τουρκικού εθνικισμού, ως ο απόλυτος πολιτικός και ιδεολογικός αντίπαλος της τουρκοκυπριακής πολιτικής ελίτ»²¹⁵.

Επιπροσθέτως, στα πλαίσια ανάδειξης της αψεγάδιαστης εθνικοφροσύνης «εικοσιτεσσάρων καρατίων», η Ομοσπονδία αποφάσισε «την προκήρυξη έκτακτου συνέδριου στο οποίο θα διακήρυττε μέσα από καταστατικές τροποποιήσεις την βούληση της για αποκλεισμό κάθε σωματείου που θα υιοθετούσε τον «αντεθνικόν κομμουνισμό»²¹⁶.

²¹¹ Βλ. Μελετίου, ό.π., σ. 94-95 · Κτωρής, ό.π.

²¹² Ο.π.

²¹³ Σώτος Κτωρής, «Κυπριακό ποδόσφαιρο: Η ιδεολογική και η εθνοτική διάσπαση 1948-1955» · Διαθέσιμο στο <https://www.facebook.com/notes/10203566316893166/> (πρόσβαση: 25/11/2016)

²¹⁴ Κτωρής, «Οι ποδοσφαιρικές...», ό.π.

²¹⁵ Ο.π.

²¹⁶ Ο.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΤΟΥ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (1948)

1. Η ίδρυση των αριστερών σωματείων

Σ' ένα περιβάλλον οξύτατα πολωμένο και κυρίως διχασμένο σ' όλες τις πτυχές της ζωής, όπως αποτυπώθηκε και αναλύθηκε εκτενώς σε προηγούμενο κεφάλαιο, θα επηρεαζόταν αναπόφευκτα και το τελευταίο ανάχωμα που παρέμεινε άτρωτο, ο αθλητισμός και το ποδόσφαιρο. Αν συνυπολογίσουμε στην εξίσωση το φανατισμό, τις προστριβές και όλα τα προαναφερόμενα κακώς κείμενα, γίνεται εύκολα κατανοητό ότι σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα η δημιουργία αντίπαλων μετωπικών σωματείων και κατ' επέκταση ομάδων θα ήταν πλέον αναπόσπαστο μέρος της ισχύουσας κατάστασης.

Η αρχή της ρήξης έλαβε χώρα στις 7 Μαρτίου 1948 όταν ιδρύθηκε η «Νέα Σαλαμίνα» στην Αμμόχωστο. Οι σκέψεις πάντως για τη δημιουργία «γίνονταν από τις αρχές του 1947, εντούτοις υλοποιήθηκαν στο ξεκίνημα του 1948»²¹⁷ όταν «μία σημαντικότερη και αποφασιστική μερίδα αθλητών και φιλάθλων, βαριεστημένη και αγανακτισμένη από την κομματική πορεία του άλλοτε σεμινού αθλητικού και σήμερα κομματικού σωματείου «Ανόρθωσις», προχώρησαν όλοι μαζί με ανώτερο διακριτικό αθλητικό πνεύμα στην ίδρυση ενός πραγματικά αθλητικού σωματείου. [...] Αντίς οι κύριοι αυτοί να κρατήσουνε ακομμάτιστο το σωματείο, όχι μόνο δεν κάνουν αυτό αλλά συστεγάζονται με το ΚΕΚ Αμμοχώστου και έχουνε μεταβάλει τις αίθουσες του σε άθλια κομματικά κέντρα, ή για να μεταχειριστώ τα λόγια του Προέδρου του σωματείου «Νέα Σαλαμίζ» σε «φασιστικές σφηκοφωληές». Και δεν είναι μόνο αυτό. Στις τελευταίες Αρχιεπισκοπικές εκλογές προσπαθήσανε να εξαγοράσουν τους γνωστότατους αθλητές μας που τιμήσανε της Κύπρου μας το όνομα στο στάδιο των Αθηνών. Παγκυπριονικές που κατέβαιναν στο στίβο με τα χρώματα τους και δεν τολμούσαν να τους κάνουν μέλη τους γιατί ήταν αριστερόφρονες»²¹⁸. Όσον αφορά τα αντιπροσωπευτικά στοιχεία, ως έμβλημα υιοθετήθηκε αρχικά ο Πυρσός και όταν καθιερώθηκαν τα ερυθρόλευκα χρώματα προστέθηκαν οι πέντε ολυμπιακοί κύκλοι. Για τις εμφανίσεις η ομάδα «στα πρώτα παιχνίδια [...] χρησιμοποίησε τις στολές των Αποστράτων»²¹⁹ (ομάδα που συγκροτήθηκε μεταπολεμικά και διαλύθηκε λίγο αργότερα όταν τα μέλη της εντάχθηκαν στο νεότευκτο σωματείο), δηλαδή «τη μαυροπράσινη φανέλα και το

²¹⁷ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 202.

²¹⁸ Ό.π. · Το σχετικό άρθρο που αναφέρεται στις εξελίξεις δημοσιεύτηκε στο *Δημοκράτη* της 5ης Απριλίου 1948 υπό τον τίτλο «Νέα Σαλαμίζ, ένα λαμπρό, ελπιδοφόρο και ακομμάτιστο σωματείο».

²¹⁹ Μελετίου, ό.π., σ. 196.

λευκό παντελονάκι. Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε φανέλα με χρώματα το κίτρινο και το βυσσινί»²²⁰. Ακόμη, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαπίστωση ότι «στα πρώτα χρόνια και για μικρό χρονικό διάστημα χρησιμοποιήθηκαν και οι γαλανόλευκες στολές, οι οποίες δωρήθηκαν»²²¹. Μετά το 1950 καθιερώθηκε η ερυθρόλευκη στολή²²² που ισχύει μέχρι σήμερα.

Ακολούθησε σε λιγότερο από ένα μήνα (5 Απριλίου) η ίδρυση ενός νέου «Ακομμάτιστου Αθλητικού Σωματείου»²²³ στη Λάρνακα που ονομάστηκε «Αλκή». Η δημιουργία «κρίθηκε ως επιτακτική ανάγκη για την περιφρούρηση του γνήσιου αθλητικού πνεύματος, μετά την πραξικοπηματική «άλωση» της ΕΠΑ από τους δεξιόφρονες με τα γνωστά μέσα και την μετατροπή της σε κομματικό εξάρτημα»²²⁴. Όσον αφορά τα αντιπροσωπευτικά χρώματα των εμφανίσεων επιλέγηκαν και καθιερώθηκαν το κόκκινο και το λευκό (αργότερα το μπλε μέχρι τη μέρα της διάλυσης). Ακόμη, αξίζει να υπογραμμιστούν για λόγους ιδιαιτερότητας τόσο το Άρθρο 2 όσο και δύο από τις Γενικές Διατάξεις (Άρθρα 37 και 38) του Καταστατικού «που εγκρίθηκε στην Ιδρυτική Συνέλευση της 10.4.1948 και τροποποιήθηκε με τη σημερινή του μορφή στην Έκτακτη Καταστατική Συνέλευση της 28.4.1986»²²⁵. Στο μεν Άρθρο 2 καταγράφονται ως Σκοποί του Σωματείου: «α) η προώθηση και εξύψωση του Αθλητισμού και η διατήρηση του μέσα σε καθαρά αθλητικά πλαίσια, β) η σωματική και πνευματική ανάπτυξη και ψυχαγωγία των Μελών του, γ) η αλληλεγγύη και αλληλοβοήθεια μεταξύ των μελών του»²²⁶. Στα Άρθρα 37 και 38 τονίζεται ότι «απαγορεύεται στο σωματείο το χαρτοπαίγνιο και η κυβεία. Απαγορεύονται στο σωματείο πολιτικές αντεγκλήσεις»²²⁷. Άλλοι καιροί βέβαια και άλλα ήθη... καθώς σήμερα σε πλήρη αντιδιαστολή τα σωματεία έχουν αλλοτριωθεί απολύτως λειτουργώντας ως καφενεία, ταβερνάκια και χαρτοπαικτικές λέσχες.

²²⁰ Ο.π.

²²¹ Ο.π.

²²² Ο.π.

²²³ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 203.

²²⁴ Ο.π. Το σχετικό άρθρο που αναφέρεται στις εξελίξεις δημοσιεύτηκε στο *Δημοκράτη* της 7ης Απριλίου υπό τον τίτλο «Ακομμάτιστο Αθλητικό Σωματείο στη Λάρνακα».

²²⁵ *Καταστατικόν, Αθλητικόν Σωματείου «ΑΛΚΗ» Λάρνακος-Κύπρου, 1948*. Αποτελείται από 7 σελίδες στις οποίες περιέχονται 38 άρθρα. Το συγκεκριμένο όπως και τα *Πρακτικά της 1ης Συνεδρίας Δ.Σ. ΑΛΚΗΣ, 11/4/1948*, υπήρξαν διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του Σωματείου (αποθήκευση στο προσωπικό αρχείο, Δεκέμβριος 2013) μέχρι την αποχώρηση από την ΚΟΠ (Μάιος 2014) ή όπως χαρακτηρίστηκε «το θάνατο μιας...Αθάνατης» (έλαβε το σχετικό προσωνύμιο ως η ομάδα που επιτύγχανε τις περισσότερες φορές να μην υποβιβαστεί στη Β' κατηγορία).

²²⁶ Ο.π.

²²⁷ Ο.π.

Αντιδρώντας στην «κομμουνιστική επέλαση» η δυναμικά ανασυγκροτημένη «εθνικόφρων παράταξη» υπό την ηγεσία της Εθναρχίας επέκτεινε τον έλεγχο και στα ποδοσφαιρικά σωματεία απαιτώντας τις «εκκαθαρίσεις» των οποιονδήποτε αντιδραστικών. Η αρχή έγινε στις 4 Απριλίου μεσούσης της δίνης των απεργιακών κινητοποιήσεων και του ιδιότυπου «οικονομικού πολέμου», όταν «*Ο Πεζοπορικός όμιλος Λάρνακος προέβει εις μίαν απόφασιν η οποία τιμά αυτόν και την πόλιν του, ταυτοχρόνως δε ανοίγει την οδόν διά όλα τα σωματεία της Κύπρου. [...] Ετροποιήθη το καταστατικόν εις τρόπον ώστε το διοικητικόν συμβούλιον θα δικαιούτε να αποβάλλη οιονδήποτε μέλος του οποίου η στάσις και αί εν γένει ενέργειαι εντός ή εκτός του σωματείου ήθελεν κριθεί υπό του σωματείου ως θίγουσαι την εθνικήν αξιοπρέπεια του σωματείου. Γεια σου Πεζοπορικές*»²²⁸. Συνεχίζοντας στο ίδιο μοτίβο, δημοσιεύεται την επόμενη μέρα η ομιλία ή καλύτερα το «εθνικό προσκλητήριο» του κύριου Σταύρου Ποσκότη -γραμματέας σωματείου- όπου αναφέρει μεταξύ άλλων πως «[...] *Ο Πεζοπορικός, ένα ελληνικό σωματείο που στους σκοπούς του αναφέρεται ρητά, η εθνική δράσις, οφείλει να απαντήσει απόψε, ομόφωνα «παρών» στην κλήση της φυλής. Κτύπημα, πάνω σε κτύπημα ωσότου οπισθοχωρήση, να συντριβεί και να χαθεί μέσα στο σκοτεινό κι' ανήλιαγο άντρο του το αντεθνικό, το απάνθρωπο, το ανελεύθερο κομμουνιστικό μίασμα*»²²⁹. Επίσης, ανάλογη στάση τήρησε και η ΕΠΑ²³⁰ ενώ στη Λευκωσία πρώτος ο Ολυμπιακός «σε έκτακτη γενική συνέλευση, αποφάσισε την διαγραφή από τις τάξεις του μελών του τα οποία είχαν αριστερά πολιτικά φρονήματα»²³¹.

Συνεπώς, έγινε μια «καλή αρχή» την οποία «θα την ακολουθήσουν και άλλοι, εντός δε ολίγων ασφαλώς μηνών τα Ελληνικά Σωματεία της Κύπρου θα έχουν καθορίσει σαφώς την θέσιν των απέναντι της κινδυνευούσης πατρίδος χωρίς συμβιβασμούς ή ερωτοτροπίας προς της εχθρούς της Ελλάδος. Κατά την κρίσιμον αυτήν στιγμήν όλοι οι Έλληνες πρέπει να ενωθούν εις φανατικήν προάσπισιν των εθνικών δικαίων. Και από τα Ελληνικά Σωματεία της αλυτρώτου αυτής νήσου δεν επιτρέπεται να είναι ανεκτοί πλέον οι κομμουνισταί εις οιονδήποτε εθνικόν

²²⁸ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 200-201 · Το σχετικό άρθρο που αναφέρεται στις εξελίξεις δημοσιεύτηκε στο *Νέο Κυπριακό Φύλακα* υπό τον τίτλο «Ο Πεζοπορικός Λάρνακος αποδιώκει τους Κομμουνιστάς».

²²⁹ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 201 · Το σχετικό άρθρο που αναφέρεται στην ομιλία δημοσιεύτηκε στο *Νέο Κυπριακό Φύλακα* υπό τον τίτλο «Σύνθημα: Μακράν οι κομμουνισταί από τα σωματεία».

²³⁰ Κατσιαούνης, ό.π., σ. 407 · Το σχετικό άρθρο δημοσιεύτηκε στο *Έθνος* της 6ης Απριλίου υπό τον τίτλο «Το σωματείο ΕΠΑ, εναντίον του κομμουνισμού».

²³¹ Κατσιαούνης, ό.π. · Το σχετικό άρθρο δημοσιεύτηκε στο *Έθνος* της 9ης Μαΐου υπό τον τίτλο «Αποφάσεις γεν. συνελεύσεως Ολυμπιακού».

κέντρον ἢ προμαχώνα δια να βισσοδομούν δια να καταδίδουν. Και τα Ελληνικά Σωματεία αποτελούν και εις τας πόλεις και εις τα χωρία εθνικούς προμαχώνας που πρέπει να διατηρηθούν αμόλυντοι από το μίasma του σφυροδρεπάνου»²³².

Η «καλή αρχή» επεκτάθηκε και στο χώρο των Γυμναστικών Συλλόγων προκαλώντας την οριστική ρήξη. Ως αφορμή καταγράφεται η άρνηση του «Κινύρα» να υπογράψει «επιστολή του νεοεκλεγέντα Μητροπολίτη Πάφου Κλεόπα προς τον Βασιλέα της Ελλάδας, με την οποία θα καταδικαζόταν το «παιδομάζωμα»²³³. Άμεση υπήρξε η αντίδραση του Συνδέσμου Ελληνικών Γυμναστικών Αθλητικών Σωματείων (ΣΕΓΑΣ) προς την Τοπική Επιτροπή Κύπρου²³⁴ αναφέροντας σχετικά ότι: «Μετ' ὄδυνηρᾶς καταπλήξεως ἐπληροφορήθημεν ἄρνησιν Συλλόγου «Κινύρας» Πάφου προσυπογράψη διαμαρτυρίαν Μητροπολίτου διὰ παιδομάζωμα. Αἴρομεν ἔγκρισιν τελέσεως Παμπαφίων Ἀγώνων. Σωματεῖον μὴ ἐλληνικῶς σκεπτόμενον, δέν ἔχει θέσιν ἐλληνικὴν ἀθλητικὴν οἰκογένειαν»²³⁵ ενώ στην αποστομωτική του απάντηση ο «Κινύρας» σχολιάζει ότι: «Μετ' ἐκπλήξεως ἐλάβομεν γνῶσιν ἀποφάσεώς σας, ἐκδοθείσης ἐναντίον πάσης νομικῆς καὶ ἠθικῆς ἀρχῆς «μηδένα δικάζειν ἀνήκουστον». Ὡς πρὸς τὸ ἐθνικῶς σκέπτεσθαι, ἐσυνηθίσαμεν νὰ δίδωμεν καὶ νὰ μὴ λαμβάνωμεν μαθήματα»²³⁶. Επίσης, ιδιαίτερη σημασία αποκτά η νύξη του Δημάρχου Λευκωσίας Ιωάννη Κληρίδη για την απόφαση του Τοπικού ΣΕΓΑΣ, χαρακτηρίζοντας εμφαντικά τα μέλη αλλά και γενικότερα τους δεξιόφρονες οπαδούς ως «πατριδοκαπήλους και ἐκμεταλλευτὰς τῶν ἱερῶν καὶ ὀσίων. [...] Προσπαθοῦν νὰ μᾶς βγάλουν ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν ἀθλητισμὸν γιὰ κομματικὴν ἐκμετάλλευσιν. Θὰ κάμωμεν Ἑλληνικὸν ἀθλητισμὸν ὁ ὁποῖος δέν θὰ ζεύρη κόμματα»²³⁷.

²³² Κυριάκος Τζιαμπάζης, *Ορφέας: το ὄραμα που έγινε ιστορία*, αδημοσίευτο χρονικό-μελέτη, Λευκωσία, 2012, σ. 15.

²³³ Χρυσάνθος Χρυσάνθου, «1948-1953: τα γεγονότα της διάσπασης» στο Χρυσάνθος Χρυσάνθου (επιμ.), «Ποδόσφαιρο και πολιτική», ὁ.π., σ. 11.

²³⁴ Ἰδρύθηκε το 1947 «πρὸς πλῆρη συντονισμόν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀθλητισμοῦ» (βλ. «Ἰδρύεται τοπικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ συλλόγου ΣΕΓΑΣ ἐν Κύπρῳ», *Ανεξάρτητος*, 19 Ιουνίου, σ. 1.) ἀπὸ τους ἔξι προαναφερόμενους Γυμναστικούς Συλλόγους σε συνεργασία με τον ελλαδικὸ φορέα για προώθηση και προγραμματισμὸ των ἀθλητικῶν δραστηριοτήτων του τόπου σε ποικιλία ἀθλημάτων ὡπως στίβος (δῶθηκε η περισσότερη ἐμφαση), ποδόσφαιρο, καλαθόσφαιρα και πετόσφαιρα. Λειτουργήσε μέχρι το 1983 ὅταν με την εγγραφή της Κύπρου στη Διεθνή Ερασιτεχνικὴ Ομοσπονδία Στίβου (IAAF) οι Γυμναστικοὶ Σύλλογοι δημιούργησαν την Κυπριακὴ Ομοσπονδία Ερασιτεχνικοῦ Ἀθλητισμοῦ Στίβου (ΚΟΕΑΣ) (βλ. «Ἡ Ἱστορία του Κυπριακοῦ Στίβου» στο <http://www.gsp.org.cy/index.php/2012-11-11-13-51-30/track-field-history> (πρόσβαση: 18/11/2016).

²³⁵ «Ἀποστομωτικὴ ἀπάντησις τοῦ ΚΙΝΡΥΑ πρὸς τὸν ΣΕΓΑΣ», *Ανεξάρτητος*, 25 Ἀπριλίου 1948, σ. 1.

²³⁶ «Ἡ ματαίωσις τῶν ἸΔ' Παφίων», *Πάφος*, 29 Ἀπριλίου 1948, σ. 2.

²³⁷ «Ὁ ΕΑΣ στιγματίζει τοὺς πατριδοκαπήλους καὶ ἐκμεταλλευτὰς τῶν ἱερῶν καὶ ὀσίων», *Ανεξάρτητος*, 30 Ἀπριλίου 1948, σ.1.

Ακολούθως, η διαμάχη συνεχίστηκε αλλά κυρίως επεκτάθηκε σ' όλο το νησί λόγω της επικείμενης διεξαγωγής των ΛΓ΄ Παγκυπρίων αγώνων στίβου στη Λεμεσό. Σεβαστός αριθμός αθλητών από την Αμμόχωστο, τη Λεμεσό και τη Λευκωσία διακηρύττουν την αποχή μέσω της δημοσίευσης εκτενούς διαμαρτυρίας ενώ ο λαός συμπαρίσταται μέσω της απόφασης μποϊκοταρίσματος. Ειδικότερα, μεταξύ άλλων ενδιαφερόντων στοιχείων επισημαίνεται το αναφαίρετο δικαίωμα των αθλητών να καταγγείλουν «*ενώπιον της Παγκοσμίου Αθλητικής Ομοσπονδίας την δημιουργηθείσαν κατάστασιν, εάν και εφ' όσον ο εκτροχιασμός του Αθλητισμού εν Κύπρω συνεχισθή διά της κομματικής επεμβάσεως ξένων προς τον αθλητισμόν και την υγιά περί αυτού αντίληψιν πολιτικών παραγόντων*»²³⁸. Ακόμη, στη συνέχεια του άρθρου γίνεται λόγος και στην απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Λεμεσού για το ζήτημα. Ομοφώνως, κατέληξε «*να συγχαρεί τον «Κινύρα» για την ανδροπρεπή καθαρά Ελληνική και τίμια στάση του να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων και να αγωνισθεί όπως ο αθλητισμός παραμένει ακλόνητος πάνω στο αρχαίο Ελληνικό πνεύμα και τις σύγχρονες διεθνιστικές του κατευθύνσεις*»²³⁹. Ταυτοχρόνως, θέλησε «*να υποδείξει στον ΣΕΓΑΣ την καταστροφή προς την οποίαν οι σκοτεινές δυνάμεις της κομματικής παραφροσύνης θέλουν να οδηγήσουν τον Κυπριακό αθλητισμό. Καθήκον του ΣΕΓΑΣ δεν είναι αβασάνιστα και επιπόλαια να υιοθετεί τις τέτοιες ανεργμάτιστες και αντεθνικές στην βάση τους πράξεις, μα να προστατεύσει από τη μια τις υγιείς ακοιμάτιστες αθλητικές παραδόσεις και από την άλλη να σπείρει τον ενθουσιασμό μέσα στους νέους μας για ν' αγκαλιασθεί με πίοτερο φανατισμό ο αθλητισμός*»²⁴⁰. Τελικά, οι αγώνες πραγματοποιήθηκαν και σκωπτικά, όπως διακρίνεται σε δημοσίευμα του Νέου Κυπριακού Φύλακος, «*διάχυτον δε ήτο αίσθημα της ανακουφίσεως λόγω της απουσίας των κομμουνιστών αθλητών και θεατών. Εθνική πανήγυρις με συμμετοχή κομμουνιστών είναι σχήμα οξύμωρον. Έλειψαν οι ολίγοι αυτοί. Τους ευχαριστούμεν διότι μας έδωσαν την ευκαιρίαν να εορτάσωμεν χωρίς να προσποιούμεθα, να χειροκροτίσωμεν χωρίς συμβατισμούς, να ακούσωμεν τον αθλητικόν όρκον και να είμεθα βέβαιοι ότι αυτός αντιπροσωπεύει τα αισθήματα της Κυπριακής λεβεντιάς. Τους ευχαριστούμεν και τους παρακαλούμεν να μας δίδουν πάντοτε τέτοιες ευκαιρίες*»²⁴¹.

²³⁸ «Ό λαός μποϊκοτάρει τούς κομματικούς αγώνας τῆς προσεχοῦς Δευτέρας», *Ανεξάρτητος*, 1 Μαΐου 1948, σ. 1.

²³⁹ Ο.π.

²⁴⁰ Ο.π.

²⁴¹ «Πάντοτε έτσι», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 5 Μαΐου 1948, σ. 1.

Στη συνέχεια της αντίδρασης για την αποβολή του «Κινύρα» αλλά και τις αποκηρύξεις αριστεροφρόνων αθλητών από τα σωματεία, αποτυπώνεται ξεκάθαρα στο *Δημοκράτη* σχεδιαζόμενη κίνηση της Αριστεράς προς ανατροπή της κατάστασης μέσω «της επίθεσης της αντίδρασης. Να οργανώσουμε τον αθλητισμό πάνω σε λαϊκές βάσεις, σε παγκύπρια κλίμακα. Να στενέψουμε τα κομματικά αθλητικά περιθώρια στα 5-10 μαμμόθρεπτα παιδιά των «εθνικοφρόνων» και στους φιλάθλους τους που μετριοούνται στα δάκτυλα. [...] ΚΙ ΈΧΟΥΜΕ ΤΗ ΔΥΝΑΜΗ. Έχουμε τα Λαϊκά μας Δημοτικά συμβούλια, που πρέπει να στήσουν τους στίβους για τους αθλητές μας. Έχουμε τις λαϊκές οργανώσεις, έχουμε τον ΕΑΣ, έχουμε την τεράστια λαϊκή βάση για να δημιουργήσουμε το ΛΑΙΚΟ ΑΘΛΗΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ»²⁴².

Λίγες μέρες αργότερα, ο ΓΣΖ και ο ΓΣΕ υιοθέτησαν με τη σειρά τους την πρακτική της αποπομπής αθλητών και απαγόρευσης εισόδου στα στάδια. Συγκεκριμένα, στην πρώτη περίπτωση «απεφασίσθη ομοφώνως η τροποποίησης του καταστατικού, ώστε να διαγράφεται παν μέλος, του οποίου η διαγωγή θίγει την εθνική αξιοπρέπεια του συλλόγου. Επίσης απεφασίσθη όπως το γυμναστήριον παραχωρήται μόνο εις τα εθνικόφρονα σωματεία»²⁴³. Σχετικά με τη δεύτερη περίπτωση, όλοι σχεδόν οι αθλητές του Συλλόγου (ο Ν. Χριστόφορου απαλλάχτηκε από την τιμωρία «καθ' όσον η έγγραφος απολογία του ικανοποίησε πλήρως το Δ.Σ. του Γ.Σ.Ε.»²⁴⁴) που υπέγραψαν την διακήρυξη κατά της κομματικής στάσης του ΣΕΓΑΣ²⁴⁵: 1) «διεγράφησαν εκ του ἄθλητικοῦ μητρώου»²⁴⁶, 2) «απεφασίσθη [...] όπως [...]

²⁴² Φοινικαρίδης, ὀ.π., σ. 220-221 · Το σχετικό άρθρο δημοσιεύτηκε στις 5 Μαΐου και έφερε τον τίτλο «Οι αποκηρύξεις και το καθήκον μας».

²⁴³ Φοινικαρίδης, ὀ.π., σ. 207 · Αξίζει να τονιστεί ότι ο Σύλλογος εμφορούμενος από υπέρμετρη μισαλλοδοξία έκδωσε στις 20 Μαΐου «πατριωτικό» ψήφισμα όπου δηλώνεται ότι «καταδικάζουν μετά φρίκης την βδελυράν και ανήκουστον κατά της πατρίδας και θρησκείας λησταρχικήν ανταρσίαν του ακατανόμαστου εγκληματίου Μάρκου και των σλαυοκίνητων μυσαρών συνενόχων του. Καταδικάζουν μετά ψυχικού άλγους το αποτρόπαιον παιδομάζωμα και τα συναφείς αὐτῷ απείρους κακουργίας των κτηνανθρώπων κινηματιῶν κατά του ιεροῦ κλήρου, του ανυπεράσπιστου πληθυσμοῦ και των αγνῶν ελληνίδων παρθένων» (ὀ.π., σ. 208).

²⁴⁴ «Αποβολή ἀθλητῶν τοῦ Γ. Σ. 'ΕΥΑΓΟΡΑΣ'», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 22 Μαΐου 1948, σ. 2. · «Διεγράφησαν εκ του ἄθλητικοῦ μητρώου», *Ελευθερία*, 22 Μαΐου 1948, σ. 1.

Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι παρά την ευνοϊκή απόφαση ο αθλητής διακήρυξε μέσω επιστολής στον Τύπο ότι: «δεν αρνούμαι την υπογραφή μου στην γνωστή διακήρυξη που υπέγραψαν και οι ἄλλοι συνάδελφοί μου αθλητές και με την οποία κατεδικάζετο η ἀθλία κομματική στάση του ΣΕΓΑΣ. Αντίθετα ἐμμένω στο περιεχόμενο της διακήρυξης εκείνης, σάν της πιό ὀρθῆς θέσης ἐναντι των ἀντιαθλητικῶν πράξεων του ΣΕΓΑΣ. [...] Το Δ.Σ. του Γ.Σ.Ε. ἀς πληροφορηθεῖ, ὅτι παρά την ευνοϊκὴν του ἀπόφαση για το πρόσωπό μου, δέν εἶμαι διατεθειμένος να παραμείνω σαν αθλητής κάτω ἀπό το κομματικόν του λάβαρον» (βλ. «Ένας τίμιος αθλητής ραπίζει τό κομματικό Γ.Σ.Ε.», *Δημοκράτης*, 25 Μαΐου 1948).

²⁴⁵ Η απολογία πριν την απόφαση για διαγραφή κλπ υπήρξε σημαντική καθώς οι πρωταγωνιστές δεν απαρνήθηκαν την ιδεολογία τους, δηλώνοντας χαρακτηριστικά ότι «δεν μετανοούν διά την ἐνέργειάν

απαγορευθή η συμμετοχή τούτων εις αγώνας τελουμένους υπό την αιγίδα του Σ.Ε.Γ.Α.Σ»²⁴⁷ και 3) «απαγορευθή εις αυτούς η είσοδος και προπόνησις εις το Στάδιον Γ.Σ.Ε.»²⁴⁸. Ακόμη, στην ίδια συνεδρία «επί τη βάσει της διακηρύξεως του Σ.Ε.Γ.Α.Σ., ότι «Πάν αθλητικόν Σωματείον μη σκεπτόμενον Ελληνικώς δεν έχει θέσιν εις την Ελληνικήν αθλητικήν οικογένειαν» απεφασίσθη ομοφώνως, όπως απαγορευθή εις τας ποδοσφαιρικές ομάδας Α.Ο.Ν. και «Νέα Σαλαμίς», η είσοδος και η προπόνησις εις το Στάδιον Γ.Σ.Ε. και απαγορευθή η είσοδος και η προπόνησις εις το Στάδιον Γ.Σ.Ε. πάσης αθλητικής ή ποδοσφαιρικής ομάδος ευρισκομένης υπό κομμουνιστικήν καθοδήγησιν»²⁴⁹.

Τέλος, στη Λευκωσία ο ΓΣΠ προχωρεί σε διαγραφές αθλητών²⁵⁰ ενώ ταυτοχρόνως οι σκέψεις για δημιουργία και άλλων νέων σωματείων έλαβαν υπόσταση στις 15 Μαΐου όταν ιδρύθηκε ο Ορφέας -αρχικό πλήρες όνομα: Αθλητικός Μουσικός Εκπολιτιστικός Σύλλογος Ορφέας²⁵¹ - «από στελέχη και ποδοσφαιριστές που είτε διαγράφηκαν, είτε αποχώρησαν από τον «Ολυμπιακό»²⁵². Ως αντιπροσωπευτικό σύμβολο επιλέχτηκε ο ημίθεος με τη λύρα όντας ένα σωματείο με μουσικό και θεατρικό όμιλο²⁵³ ενώ για τις εμφανίσεις το κίτρινο και το πράσινο χρώμα. Ακολούθησε στις 4 Ιουνίου η ίδρυση του τελευταίου σωματείου το οποίο δεν ήταν

των, διότι πιστεύουν ότι αυτό έπρεπε να κάμει κάθε τίμιος αθλητής, ο οποίος θέλει να διατηρείται αγνόν το αθλητικόν πνεύμα» (βλ. «Η διαμαρτυρία τών αθλητών κατά του κομματισμού του ΣΕΓΑΣ», *Ανεξάρτητος*, 18 Μαΐου 1948, σ. 1. · «Η ανδρική στάση των αθλητών Αμμοχώστου», *Δημοκράτης*, 18 Μαΐου 1948).

²⁴⁶ «Διεγράφησαν έκ του άθλητικού μητρώου», *Ελευθερία*, 22 Μαΐου 1948, σ. 1.

²⁴⁷ «Αποβολή άθλητών του Γ. Σ. 'ΕΥΑΓΟΡΑΣ'», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 22 Μαΐου 1948, σ. 2.

²⁴⁸ Ο.π.

²⁴⁹ Ο.π. · Αντιδρώντας στην απόφαση η Νέα Σαλαμίνα ανακοίνωσε σε γενική συνέλευση μεταξύ άλλων ότι: α) καταγγέλλει τον κομματισμόν του Γ.Σ.Ε, β) η απόφαση είναι αντιαθλητική και άδικη, γ) καταγγέλλει το ΓΣΕ ότι «από ανώτερη αθλητική αρχή της πόλης και επαρχίας μας μετατράπηκε σε ορμητήριο κομματικής προπαγάνδας για πολιτική επικράτηση, και όχι μόνο ξέφυγε από τα ανώτερα και υψηλά του αθλητισμού ιδανικά, αλλά και αμαύρωσε το όνομα του Συλλόγου» (βλ. «Νέα Σαλαμίς» καταγγέλλει τον κομματισμόν του Γ.Σ.Ε.» *Ανεξάρτητος*, 1 Ιουνίου 1948, σ. 1.), και δ) χαρακτηρίζει τα μέλη του Δ.Σ. ως «αθλητοπατέρες» και «φανατικούς υπερπατριώτες» που «αυτοδιορίζονται σφυγμομέτρες της Ελληνικής σκέψης των ΕΛΛΗΝΩΝ αθλητών και φιλάθλων της πόλης μας» (ό.π.).

²⁵⁰ Φοινικαρίδης, ό.π.

²⁵¹ Τζιαμπάζης, ό.π., σ. 83. · Για περισσότερες πτυχές της δράσης του Συλλόγου βλ. ό.π. · Επίσης, υπάρχει σχετικό φωτογραφικό αφιέρωμα το οποίο επιμελήθηκε η Αναστασία Σιακαλλή υπό τον τίτλο «Ορφέας: ο αθλητικός σύλλογος της ακριτικής γραμμής» στο Χρυσάνθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Η Ιστορία της πόλης μου: Λευκωσία, Ο Φιλελεύθερος*, Νο 16, 24/02/2008, σ. 2-16 · Κατά την προσωπική μας γνώμη, ξεχωρίζει για την ιδιαιτερότητα της η φωτογραφία (προέλευση: αρχείο Σωματείου) που απεικονίζει ποδοσφαιρικές ταυτότητες ατόμων που αγωνίστηκαν στα πρωταθλήματα της ΚΕΠΟ (1948-1953).

²⁵² Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρικές συγκρούσεις...», ό.π., σ. 168.

²⁵³ Τζιαμπάζης, ό.π., σ. 98, 101.

άλλο από την Ομόνοια η οποία προήλθε από τα σπλάγχνα του ΑΠΟΕΛ. Θα σταθούμε ιδιαίτερα στο συγκεκριμένο γεγονός καθώς οι δύο ομάδες από την ίδρυση τους αποτέλεσαν και θα αποτελούν μέχρι εσχάτων το ποδοσφαιρικό δίπολο αντιπαράθεσης και πόλωσης, όντας αναπόσπαστα μέρη του νεότευκτου και άτυπου μεν αλλά ισχυρότατου δε διπαραταξιακού συστήματος κομμάτων και μετωπικών οργανώσεων που αναλύθηκε στο πρώτο κεφάλαιο. Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι δεν συγκρούονται απλώς δύο ομάδες αλλά δύο ιδεολογίες κάθετα διαιρεμένες και δυναμικές οι οποίες μέσα από την πάροδο του χρόνου και ειδικότερα μέσω συγκεκριμένων γεγονότων που καθόρισαν τη σύγχρονη πολιτική Ιστορία του τόπου, διαμόρφωσαν την ταυτότητα τους.

Στα πλαίσια της πολωμένης ατμόσφαιρας, ο ΑΠΟΕΛ δεν είχε προχωρήσει ακόμα στην επιτέλεση του «εθνικού καθήκοντος»²⁵⁴ όπως πρόσταζε τόσο η κραταιά Εθναρχία όσο και άλλα ποδοσφαιρικά σωματεία και Γυμναστικοί Σύλλογοι περί της αποβολής όσων μελών έθιγαν την εθνική αξιοπρέπεια ή δεν εμφορούνταν από τις «αδαμάντινες», γνήσιες και πατριωτικές ιδέες της «εθναρχοκεκκοφροσύνης»²⁵⁵. Άκρως αποκαλυπτικό υπήρξε σχετικό άρθρο του Πολύκαρπου Ιωαννίδη, γραμματέα της Μητρόπολης Κερύνειας και μέλος του Συμβουλίου της Εθναρχίας, στο εβδομαδιαίο του έντυπο *Εφημερίς*²⁵⁶ υπό τον ιδιότυπο τίτλο

²⁵⁴ Βλ. τη μαρτυρία του Αγησίλαου Τσιαλή (μέλος της ομάδας «17 αθλητών, που είναι και τα πιο δυναμικά στελέχη της ποδοσφαιρικής ομάδας του ΑΠΟΕΛ» (βλ. «Πως εξελίσσεται η «κρίση», *Δημοκράτης*, 26 Μαΐου 1948) οι οποίοι αντέδρασαν στην αποστολή του «περίφημου» τηλεγραφήματος και ένας εκ των πέντε τελικώς αποβληθέντων -ακολούθως εκ των ιδρυτικών στελεχών της Ομόνοιας- όπως θα δούμε πιο κάτω). Συγκεκριμένα σχολιάζει ότι: «Είχαμε προειδοποιήσει επανειλημμένα την τότε Διοίκηση του Σωματείου ότι δεν θέλαμε κομματικό άθλητισμό. [...] Μά οι έξωθεν πιέσεις ήταν πάρα πολλές. Τα διάφορα Κυπριακά σωματεία είχαν πάρει κιόλας θέση. Αποκηρύσσοντας τον εμφύλιο πόλεμο στην Ελλάδα «σάν έθνοκτόνο άνταρσία» κλπ. Τό ΑΠΟΕΛ δεν είχε προχωρήσει ακόμα και άκουοντο ψίθυροι μήπως επηρεάζεται από «άντεθνικά» στοιχεία» (βλ. «Ο Αγησίλαος Τσιαλής θυμάται. Από το ΑΠΟΕΛ στην... Ομόνοια» στο Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π., σ. 240).

²⁵⁵ «Ο χαρακτηρισμός αυτός επινοήθηκε από την Αριστερά για να περιγράψει την ταύτιση της Εθναρχίας (Εκκλησίας) με το ΚΕΚ, υπό τον εμφυλιακό ιδεολογικό μανδύα της εθνοκροσύνης» (βλ. Πρωτοπαπάς, ό.π., σ. 427).

²⁵⁶ Στην εφημερίδα εκφραζόταν «ό,τι πιο ακραίο και μισαλλόδοξο» (ό.π., σ. 414) καθώς ο Ιωαννίδης υπήρξε βαθύτατα αντικομμουνιστής. Ως ενδεικτικό παράδειγμα καταγράφεται άρθρο υπό τον εύηχο και ιδιότυπο τίτλο «Για τις μητέρες» (δημοσιεύτηκε στις 27 Ιουλίου 1946). Χρησιμοποιώντας εμφυλιοπολεμική γλώσσα σημειώνει και προειδοποιεί ότι: «Λύκοι βαρείς ώρμησαν για να κατασπαράξουν το Ελληνικό γένος. Δηλητηριασμένοι και πληρωμένοι αυτοί όργανα ξένων προπαγανδών και ξένων συμφερόντων, έστρεψαν την προσοχή τους τώρα στα παιδιά, τα δικά σου τα παιδιά. Πράκτορες ξένων ιδεολογιών και ξένων πατρίδων, παραμονεύουν σε κάθε πόλη και κάθε χωριό, σε κάθε δρόμο και σε κάθε γωνιά, σε συλλόγους και σε σπίτια απόμερα για να συλλάβουν στα μπολσεβικικά κομμουνιστικά δίκτυά τους τα αθώα ελληνόπουλα, τα παιδιά σου. Δεν έχουν άλλο σκοπό παρά να στραγγίσουν το αθάνατο ελληνικό αίμα ή να το νερώσουν και να το μεταβάλουν σε μοσχοβίτικο. [...] Χριστιανή Ελληνίδα

«Το Έψιλον (Ε)». Ασκείται δριμύτατη κριτική στον ΑΠΟΕΛ καθώς «η στάσις του σωματείου δεν προκαλεί απλώς παρεξήγησιν αλλά σκανδαλισμόν. Γυμναστικοί και αθλητικοί σύλλογοι άλλων πόλεων, σωματεία και ιδρύματα εις ολόκληρον την Κύπρον, διδάσκαλοι και καθηγηταί και επιστήμονες και όλος ο πληθυσμός ευρίσκονται εις συναγερόν διά την αποκήρυξιν της ατίμου ανταρσίας του Μάρκου και του φρικτού παιδομαζώματος και την διαδήλωσιν πίστεως προς την ελληνικήν κυβέρνησιν. Ασυγκίνητον δι όλην αυτήν την κίνησιν μένει το ΑΠΟΕΛ. Δεν συμφωνεί, ότι σκανδαλίζει; Μήπως το «Ελλήνων» μετεμορφώθη εις «Εασιτών»; Μια διασάφισις είνε απολύτως επιβεβλημένη»²⁵⁷.

Έτσι, την επόμενη μέρα (23 Μαΐου) η Επιτροπή του Σωματείου, επηρεασμένη από το άρθρο του Ιωαννίδη κατά τον *Δημοκράτη*²⁵⁸, απέστειλε προς τον ΣΕΓΑΣ το ακόλουθο τηλεγράφημα: «Επ' ευκαιρία Πανελληνίων Αγώνων Αθλητικός Ποδοσφαιρικός Όμιλος Ελλήνων Λευκωσίας (ΑΠΟΕΛ) απευθύνει προς υμάς και δι' υμών εις ολόκληρον Ελληνικήν αθλουμένην νεότητα εγκάρδιον αδελφικόν χαιρετισμόν με ολόψυχον ευχήν όπως τερματιζομένης Εθνοκτόνου ανταρσίας Αιωνία Μήτηρ Ελλάς ηνωμένη βαδίση τον δρόμον των Ιστορικών Πεπρωμένων της περικλείουσα κόλπους της απανταχού τέκνα της»²⁵⁹. Η αναφορά περί «εθνοκτόνου ανταρσίας», έτσι χαρακτηριζόταν ο εμφύλιος στην Ελλάδα από την «εθνική παράταξη», έπαιξε τον καταλυτικό ρόλο της διάσπασης καθώς θεωρήθηκε ως κατάφορη κομματική πράξη η οποία καταπατούσε αναντίρρητα τα οποιαδήποτε αντίθετα πολιτικά φρονήματα των μελών και αθλητών του σωματείου. Ωστόσο, «μπορούσε ν' αποφύγει την παρενθετική αυτή φράση, που κηλιδώνει το τηλεγράφημά του. Η κομματική αυτή εκδήλωση όσο ελαφρή κι' αν είναι συγκριτικά προς τις εκδηλώσεις των άλλων σωματείων, έρχεται σε αντίθεση προς τις δηλώσεις συνετών αθλητικών παραγόντων του ΑΠΟΕΛ, που δεν ευνοούν το

μητέρα! Γίνου φρουρός ακοίμητος! Τα παιδιά σου κινδυνεύουν. Ζητούν να τα κάνουν γενίτσαρους, μπολσεβίκους, εξωμότες, αρνησιπάτριδες, μισέλληνες. Σήκω επάνω, Ελληνίδα μητέρα και προφύλαξε τα παιδιά σου!» (ό.π., σ. 414-415).

²⁵⁷ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 210-211. · Το σχετικό άρθρο δημοσιεύτηκε στις 22 Μαΐου 1948.

²⁵⁸ Βλ. «Κομματική εκδήλωση του ΑΠΟΕΛ κάτω από πίεση», 25 Μαΐου 1948. Συγκεκριμένα, κακιζόταν ότι «υπόκυψε προχθές στην επίμονη πίεση φανατικών δεξιόφρονων που πριν από πολλές ημέρες ζητούσαν να συγκληθεί έκτακτη γενική συνέλευση των μελών για ν' αποφασίσει την αποκήρυξη της «ανταρσίας» και του «παιδομαζώματος» κατά το πρότυπο των άλλων αθλητικών σωματείων».

Επίσης, στο ίδιο πνεύμα δημοσιεύεται ότι: «Ο κ. Ν. Στυλιανάκης αποκάλυψε πώς πείσθηκε η Επιτροπή από διάφορα πρόσωπα, αφήνοντας να νοηθεί ότι εξάσκησε επίδραση και το σημείωμα του Πολύκαρπου, και δήλωσε ότι η Επιτροπή έμπασε στο τηλεγράφημα την αμαρτωλή φράση για ν' αποφύγει περισσότερα κακά για το Σωματείο» (βλ. «Πως εξελίσσεται ή «κρίση», *Δημοκράτης*, 26 Μαΐου 1948).

²⁵⁹ «Τò ΑΠΟΕΛ προς τόν ΣΕΓΑΣ», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 25 Μαΐου 1948, σ. 2.

στιγματισμό του σωματείου ως τυφλά προσδεμένου στο άρμα των δεξιοφρόνων, γιατί δε θέλουν τη διάλυσή του»²⁶⁰. Τα συγκεκριμένα πρόσωπα «βασικά και ηγετικά στελέχη του, χωρίς να είναι αριστεροί διακρίνονται για τις προοδευτικές αντιλήψεις τους -ιδιαίτερα στο ζήτημα του αθλητισμού- χαρακτηρίζουν ως επιπόλαιη τουλάχιστον την ενέργεια της Επιτροπής και φρονούν ότι μπορούσε να σταλεί χαιρετιστήριο τηλεγράφημα στον ΣΕΓΑΣ και να εκφρασθεί η ίδια ευχή για μιá Ελλάδα «ηνωμένην» και «περικλείουσαν εις τους κόλπους της τα απανταχού τέκνα της», χωρίς να γίνει λόγος για την «ανταρσία»²⁶¹.

Στον απόηχο της αποστολής, η κατάσταση επιδεινώθηκε καθώς η απόφαση της διοίκησης προς «όλους τους αθλητές και ποδοσφαιριστές του σωματείου να προσυπογράψουν σχετική δήλωση, με την οποία θα συνηγορούσαν με το περιεχόμενο του τηλεγραφήματος»²⁶² προκάλεσε την οργή μιας ομάδας «17 αθλητών που είναι και τα πιο δυναμικά στελέχη της ποδοσφαιρικής ομάδας του ΑΠΟΕΛ»²⁶³. Ο Κώστας Λυμπουρής, Αγησίλαος Τσιαλής, Γωγάκης Καραγιάννης, Τάκης Σκαλιώτης, Ανδρέας Καριόλου κ.α. ήθελαν να κρατήσουν τον αθλητισμό στο ύψος του, πάνω από κόμματα και παρασκηνιακούς εκβιασμούς ή όπως αποτυπώνεται πιο γλαφυρά στα λόγια του Αγησίλαου Τσιαλή: «Οί φτεροῦγες τοῦ ἀθλητισμοῦ πρέπει ὅλους ἀνεξáίρετα νά ἀγκαλιάζουν, καὶ πάντα στήν κοινή προσπάθεια γιά τή νίκη, κάτω ἀπό την ἀθλητική σημαία, χωρίς καμμιά διάκριση γιά πολιτικές τοποθετήσεις»²⁶⁴. Ακολούθησε εκ μέρους της πιο πάνω ομάδας η κυκλοφορία επιστολής προς την Επιτροπή «διά της οποίας χαρακτηρίζεται η πράξις της [...] ως αντικανονική και αυθαίρετος, διότι το καταστατικόν του σωματείου δίδει εις αυτήν εξουσίας να ενεργή μόνον προς εξυπηρέτησιν των αθλητικῶν σκοπῶν του σωματείου. [...] Εν συνεχεία τονίζεται ότι το σταλέν τηλεγράφημα πιθανόν να ικανοποιή ένα αριθμόν μελών, θίγει, όμως, τα αισθήματα αρκετῶν άλλων τα οποία ανήκουν εις την δημοκρατικήν παράταξιν, είτε είναι τελείως ακομμάτιστα. [...] Οι υπογράφωντες δηλούν ότι καθίσταται πλέον πολύ δύσκολος η θέσις των και προβληματική η περεταίρω παραμονή και συμμετοχή των

²⁶⁰ «Κομματική έκδήλωση τοῦ ΑΠΟΕΛ κάτω ἀπό πίεση», *Δημοκράτης*, 25 Μαΐου 1948 · Ως άμεσο στοιχείο αντίδρασης και αντίθεσης καταγράφεται σε άρθρο της *Εσπερινής* η εύλογη απορία: «[...] Ἐπὶ τέλους, τί ζητεῖ ὁ «Δημοκράτης»; Μήπως νά ἀνακηρύξουν τα Σωματεῖα μας τὸν ἀλήτην Μᾶρκον καὶ τοὺς ξυπολητοὺς του ὡς Ἐθνικοὺς Ἡρώας;» (βλ. «Τι ζητεῖ;», 26 Μαΐου 1948, σ. 2).

²⁶¹ «Κρίση καὶ ἀναστάτωση στοὺς κόλπους τοῦ ΑΠΟΕΛ», *Δημοκράτης*, 26 Μαΐου 1948.

²⁶² Μελετίου, ὁ.π., σ. 97-98.

²⁶³ «Πὼς ἐξελίσσεται ἡ «κρίση», *Δημοκράτης*, 26 Μαΐου 1948.

²⁶⁴ Βλ. «Ο Αγησίλαος Τσιαλής θυμάται. Από το ΑΠΟΕΛ στην... Ομόνοια», ὁ.π.

εις το Σωματείον και την ποδοσφαιρικήν του ομάδα. Τέλος ζητούν συνέντευξιν μετά της επιτροπής»²⁶⁵.

Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να υπερτονίσουμε ότι κατά το διάστημα των ελάχιστων αριθμητικά αλλά ταυτοχρόνως ιδιαίτερα αυξημένης ιστορικής και αθλητικής αξίας ημερών μέχρι την λήψη τελικής απόφασης (28 Μαΐου), η επιδρώσα δύναμη της λειτουργίας του Τύπου έδρασε καταλυτικά στην όξυνση του τεταμένου κλίματος. Από την πλευρά τους οι δεξιές εφημερίδες προσπάθησαν με απανωτά δημοσιεύματα να επιβάλουν την ηγεμονία της παράταξης κυρίως με τη χρήση των συνηθισμένων, σαφώς επηρεασμένων και δανεισμένων από το εμφυλιοπολεμικό κλίμα, χαρακτηρισμών. Στο αντίπαλο δέος, οι εφημερίδες εκφράστηκαν μέσω ηπιότερων τόνων καθώς απουσίαζαν οι βαρύγδουποι χαρακτηρισμοί και επιδεικνυόταν πνεύμα μετριοπάθειας.

Μέσα από την μελέτη ενδεικτικού αριθμού δημοσιευμάτων παρατίθενται κατά την προσωπική μας άποψη τα πιο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα ρητορικής του διαχωρισμού. Αρχικά, στις 26 Μαΐου υπό τον εύηχο και απροκαλύπτως προτρεπτικό τίτλο «Έμπρός, ΑΠΟΕΛ» ο *Νέος Κυπριακός Φύλαξ* τονίζει δηκτικά μεταξύ άλλων ότι: «*Το Διοικητικόν Συμβούλιον του Αποέλ ε γνώριζε βέβαια τας συνεπείας του τηλεγραφήματος αλλά δεν εδίστασε να το αποστείλη. Διπλά λοιπόν συγχαρητήρια αξίζει το Αποέλ. Όσον διά τους 5-6 κομμουνιστάς ποδοσφαιριστάς του, δεν έχομεν παρά να τους επαναλάβωμεν όσα είπαμεν διά τους ομοϊδεάτας των άλλων Συλλόγων: ΟΞΩ από τα γήπεδα μας. Κάμετε δικά σας και φροντίστε να υπαχθήτε εις την Ρωσικήν Ομοσπονδίαν Ποδοσφαίρου. Εις τα ιδικά μας γήπεδα θα μπαίνουν μόνον εκείνοι που σκέπτονται ως Έλληνες και όχι εκείνοι που εξυμνούν τους προδότας. Ας καταλάβουν και αυτοί και όλοι, ότι δεν είναι κομματισμός ή απαίτησις όπως οι Έλληνες μη προσβλέπουν εις τον Μάρκον. Ας καταλάβουν ότι μέσα εις τα αθλητικά γήπεδα πρέπει να διαπλάττωνται χαρακτήρες Ελληνικοί και όχι Μαρκικοί. Όποιος έχει άλλες αντιλήψεις, δεν έχει θέσιν μέσα σε αθλητικά γήπεδα. ΟΞΩ*»²⁶⁶. Επίσης, στην ίδια έκδοση γίνεται ακόμη πιο ευδιάκριτη η επιβεβλημένη ανάγκη των διαγραφών καθώς «*το ζήτημα της εκκαθάρισης των σωματείων από τους κομμουνιστάς δεν είναι 'ενδοσωματειακόν'. Είναι πολιτικόν ευρυτάτης σημασίας. Αποτελεί μέρος του αντικομμουνιστικού αγώνος, δηλαδή μέρος του Εθνικού Αγώνος, διότι πρωταρχική προϋπόθεσις*

²⁶⁵ «Τὰ μέλη τοῦ ΑΠΟΕΛ διὰ τὸν κομματισμὸν τῆς ἐπιτροπῆς», *Ανεξάρτητος*, 26 Μαΐου 1948, σ. 1.

²⁶⁶ «Έμπρός, ΑΠΟΕΛ», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 26 Μαΐου 1948, σ. 1 · *Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου...*, ὁ.π., σ. 91. · Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ὁ.π., σ. 16.

επιτυχίας του εθνικού αγώνος είναι και η εξαφάνιση του κομμουνισμού»²⁶⁷. Ακόμη, την ίδια μέρα, η *Εσπερινή* αναδημοσιεύει την ουσιώδη δήλωση ενός εκ των ιδρυτικών και ιθυνόντων μελών του ΑΠΟΕΛ: «*Η επιτροπή και τὰ μέλη τοῦ Σωματείου μας δέν πρόκειται νά δώσουν καμμίαν ἀξίαν λόγου προσοχὴν εἰς τὴν ἀπειλὴν ἀποσκιρτήσεως μερικῶν ποδοσφαιριστῶν. Ἡμεῖς κάλλιστα ἠμποροῦμεν νὰ δημιουργήσωμεν ὅσους θέλομεν παίκτης ποδοσφαίρου. Ἐκεῖνοι ὅμως δέν ἠμποροῦν νὰ δημιουργήσουν Σωματεῖον μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν Παράδοσιν ενός «'Αποέλ»»²⁶⁸.*

Ακολούθησε στις 27 Μαΐου, εκ νέου στον *Νέο Κυπριακό Φύλακα*, μακροσκελές σημείωμα υπό τον αντιπροσωπευτικό τίτλο «*Σωφρονιστικός αποκλεισμός*» όπου ταυτίζονταν τα στάδια (Γυμναστήρια) με τους ναούς (Εκκλησίες). «*Η εκκλησίες είναι διά τους πιστούς που πιστεύουν, διά να δοξάζουν τον Θεόν εις τον Οἶκον του. Αλλά πειάν θέσιν ἔχουν μέσα στους ιερούς αυτούς χώρους ὅσοι δ ε ν π ι σ τ ε ὕ ο υ ν και δεν διαπνέονται ἀπό πνεύμα δοξολογικόν εις τον Οἶκον του Θεοῦ, ἀλλά εις ἄλλους πιστεύουν «θεοῦς» και σε ἄλλα «εἶδωλα» στρέφεται η λατρεία των; [...] Το ἴδιον και ἀπαράλλακτον και με τα Ελληνικά Γυμναστήρια. Κι' αὐτά «Ναοί» είναι. Ναοί του Ελληνικοῦ Αθλητισμοῦ. Και θέσιν μέσα σ' αὐτά ἔχουν, είναι σωστό να ἔχουν, μόνον ὅσοι λατρεύουν το Ελληνικόν ἀθλητικόν ιδεώδες. Β έ β η λ ο ι δεν ἔχουν, δεν μπορεῖ και δεν επιτρέπεται για κανένα λόγον να ἔχουν θέσιν. Θα ἦτο ἀναίρεσις του βαθύτερου σκοπού, για τον οποίον ἔχουν ιδρυθῆ: Να γυμνάσουν Ε λ λ η ν ε ς ἀθλητές και να χαλυβδώσουν Ε λ λ η ν ι κ ο ὕ ς χαρακτήρες. Ἄλλως πῶς θα ἦσαν τόποι κοινοί για λόγους υγείας μόνον και ἀνάπτυξιν της σωματικῆς ικανότητος, για σκοπούς καθαρὰ πρακτικούς και ὄχι και ιδεολογικούς»²⁶⁹. Ακόμη, στην ίδια έκδοση γίνεται ξεκάθαρα λόγος για «ἀξιοπρεπή στάσι» του Διοικητικοῦ Συμβουλίου του ΑΠΟΕΛ περί της αποβολῆς των στασιαστῶν. «*Και ἀναμφισβητήτως θα ἀπεφασίζετο, διότι ἓνα σωματεῖον ὅπως το Αποέλ δεν ἠμποροῦσε να ἀνεχθῆ μεταξὺ των μελῶν του κήρυκας των προδοτικῶν ἀντιλήψεων του σλαβοδούλου Μάρκου. Ἀν το Αποέλ θα κατέλθῃ εις τον ποδοσφαιρικόν αγῶνα της προσεχούς Κυριακῆς με ἀσθενεστέραν σύνθεσιν, θα κατέλθῃ ὅμως και με ἀπείρως ἰσχυρότερον ἠθικόν γόητρον. Και οἱ πολυπληθεῖς φίλοι του θα**

²⁶⁷ Θεοδώρα Μάνιου, Μαρία Κοντού, «*Η Πολιτικοποίηση του Ποδοσφαίρου και ο ρόλος των Εφημερίδων: Η περίπτωση της Κύπρου*», (αδημοσίευτο κείμενο ανακοίνωσης), Επιστημονική Διημερίδα: «*Αθλητισμός-Περιβάλλον, Τουριστική Ανάπτυξη και ΜΜΕ*», Τμήμα Δημοσιογραφίας & Μ.Μ.Ε. Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Μουσείο Βυζαντινοῦ Πολιτισμοῦ, Θεσσαλονίκη, 13-14/09/2012, σ. 8 · Φοινηκαρίδης, ὀ.π., σ. 208-209.

²⁶⁸ «*Η διασπαστική κίνησις εις τὸ ΑΠΟΕΛ*», *Εσπερινή*, 26 Μαΐου 1948, σ. 1.

²⁶⁹ «*Σωφρονιστικός αποκλεισμός*», *Νέος Κυπριακός Φύλαξ*, 27 Μαΐου 1948, σ. 1.

αυξηθούν και θα χειροκροτήσουν υπερήφανα την ομάδα του, είτε κερδίσει, είτε χάσει. Και παρά να κερδίση με τον Τσιαλήν και τον Λυμπουρήν, καλύτερα να χάσει χωρίς αυτούς. Αποέλ, Τράβα τον δρόμον σου. Είσαι Ελληνικόν σωματείον και όχι Μάρκιον»²⁷⁰.

Στην αντίπερα όχθη, ο Δημοκράτης αντιδρώντας στην επιβεβλημένη και άμεση εκκαθάριση των «μιασμάτων» μεταβάλλεται από απλό καταγραφέα των γεγονότων σε φορέα έκφρασης εντονότατης δυσαρέσκειας. «Εμπρός, Αποέλ» κραυγάζουν τα κίτρινα έντυπα της δεξιάς. Εμπρός ΑΠΟΕΛ! δείξε και συ το νου σου. Φανού ότι είσαι κι' εσύ πλιατσικολόγος του αθλητικού πνεύματος. Κυλήσου κι' εσύ μέσα στον κομματικό βούρκο και στο κίτρινο υγρό του μίσους. Φάε κι' εσύ, όπως έφαγαν και οι άλλοι φαφούτηδες το Μάρκο και την «εθνοκτόνον ανταρσίαν..». Προκάλεσε κι' εσύ τα μέλη σου, τους ποδοσφαιριστές σου και το λαό! εμπρός ΑΠΟΕΛ! Σε καλούν οι σκοτεινές δυνάμεις του τόπου να λερωθείς. Τί κάθεσαι! Μιά δική σου «αποκήρυξη» θα σημάνει συντριβή της «εθνοκτόνου ανταρσίας»! Θα σημάνει νίκη στην χρεωκοπημένη «εθνικοφροσύνη»!²⁷¹ Επιπλέον, περνώντας στην αντεπίθεση εισηγείται στη συνέχεια ότι «είναι καιρός να σηκώσουν το κεφάλι ψηλά, εκείνοι που νοιώθουν τον άνθρωπο μέσα τους. Είναι καιρός ν' απαλλαγούν από τ' αφεντηλίκια και τα κυριάτα οι ελεύθεροι άνθρωποι. Είναι καιρός ν' ακροαστούν καλά τη φωνή της συνείδησής τους. Είτε αθλητές είναι, είτε υπεύθυνοι αθλητικών σωματείων, είτε Δασκάλοι είτε Καθηγητές, είτε επιστήμονες. Όσοι σέβονται την αξιοπρέπεια τους, όσοι δεν επνίγηκαν στο υγρό του μίσους (και είναι οι πολλοί, οι πάρα πολλοί) πρέπει να ξεσηκωθούν, να βάλουν φραγμό στον κομματικό κατήφορο, να διαφυλάξουν από τον αφανισμό, ότι είναι υποχρεωμένοι, σαν σύγχρονοι άνθρωποι, να διαφυλάξουν. Αυτό πρέπει να κάμουν. Και είναι η καλύτερη απάντηση στους σπορείς του μίσους και του αλληλοσπαραγμού»²⁷².

Παρά την αντίδραση, οι δεξιές εφημερίδες συνέχισαν στην ίδια λογική ώστε να καταπολεμηθεί η κομμουνιστική κατάρρα, «χολέρα και πανούκλα» και ο «άνεμος εκκαθαρίσεως» να σαρώσει τελικώς την πέμπτη φάλαγγα που είχε παρεισφρήσει στα σωματεία. Συνεπώς, στις 28 Μαΐου ο Νέος Κυπριακός Φύλαξ δηλώνει ευθαρσώς ότι: «οι κομμουνισταί αθληταί δέν έχουν θέσιν μέσα εις τα σωματεία. Αυτό άλλως τε απαιτούν και οι εθνικόφρονες αθληταί, οι οποίοι δέν καταδέχονται να αγωνίζονται, Έλληνες αυτοί, παραπλεύρως των

²⁷⁰ «Ζήτημα γοήτρου», Νέος Κυπριακός Φύλαξ, 27 Μαΐου 1948, σ. 1.

²⁷¹ ««Εμπρός ΑΠΟΕΛ»!!», Δημοκράτης, 27 Μαΐου 1948.

²⁷² Ο.π.

υμνητών του Μάρκου. Θα συρρεύσωμεν μεθαύριον εις το γυμναστήριον διά να χειροκροτήσωμεν την ομάδα του Αποέλ, είτε κερδίσει, είτε χάσει, εάν εις αυτήν ΔΕΝ θα περιλαμβάνονται οι κομμουνισταί ποδοσφαιρισταί. Όταν η ομάς κατέλθει εις το γήπεδον χωρίς αυτούς, θα έχη κερδίσει μίαν μεγαλειώδη νίκη. Καί πρό παντός περί αυτής της νίκης πρόκειται»²⁷³. Επίσης, γίνονται ευδιάκριτα τόσο ένα άκρατο εθνικό παραλήρημα όσο κυρίως η αποκορύφωση της έκφρασης μισαλλοδοξίας προς τους αντιπάλους καθώς υπογραμμίζεται ότι: «ουρλιάζαν οί κομμουνισταί έναντίον τοῦ ΑΠΟΕΛ πού ἐνήργησεν ὅπως κάθε σωματεῖον πού σέβεται τόν προορισμόν του. Ἐξανέστησαν, διότι τὸ ΑΠΟΕΛ δέν ηνέχθη τήν ἀνταρσίαν πέντε ποδοσφαιριστῶν του, ὅπισθεν τῆς ὁποίας εὑρίσκετο, χωρίς νὰ δύναται νὰ ἀπροκυβῆ, ἡ κομμουνιστική «καθοδήγηση». Ἡύχοντο νὰ ἠττηθῆ τὸ ΑΠΟΕΛ με τήν νέαν σύνθεσιν τῆς ὁμάδος του, ἀλλὰ ἔπειτα ἐθλίβησαν διότι τὸ ΑΠΟΕΛ ἐνίκησεν με τήν ἐθνικήν του ὁμάδα, με ὁμάδα δηλαδή πού ὄχι μόνον δέν ἀκούει τὰ συνθήματα τοῦ Μάρκου, ἀλλὰ τουναντίον, καταδικάζει τήν ἐθνικόν ἀνταρσίαν». Αὐτὴ ἡ φράσις «εθνοκτόνος ἀνταρσία» εἶναι πού ἐπέιραξε τα νεῦρα τῶν κομμουνιστῶν και πού τούς ἔκαμε θανάσιμους ἐχθρούς τοῦ ΑΠΟΕΛ. Τιμὴ σου, ΑΠΟΕΛ, νὰ μὴ σε χωνεύουν οί κομμουνισταί. Καί ἐλπίζομεν, ὅτι πολὺ σύντομα δέν θα χωνεύουν κανένα σωματεῖον, γιατί ὅλα τὰ σωματεῖα πρέπει νὰ ἔχουν ὁμάδες ἐθνικῆς»²⁷⁴.

Ἡ τελικὴ ετυμηγορία ἀνακοινώθηκε πανηγυρικά στον Νέο Κυπριακὸ Φύλακα τῆς 29ης Μαΐου ὑπὸ τον θριαμβευτικὸ τίτλο «Εὐγε ΑΠΟΕΛ»²⁷⁵. Συγκεκριμένα, ἔπειτα ἀπὸ «δίκη» - κατὰ τον Αγησίλαο Τσιαλή- ἐπιβλήθηκε στον μεν Κώστα Λυμπουρὴ ἀποβολὴ διὰ παντός «ἐπειδὴ ἔθεωρεῖτο περισσότερο ἀδιάλλακτος»²⁷⁶ και «ένα ἐκ τῶν πρωτοστατησάντων»²⁷⁷ ἐνὼ στους Αγησίλαο Τσιαλή, Γωγάκη Καραγιάννη, Τάκη Σκαλιώτη και Ανδρέα Καριόλου ἀποβολὴ μέχρι το τέλος του ἔτους. Σύμφωνα με τον Τσιαλή «θέλησαν πιθανόν νὰ κρατήσουν μιά γέφυρα με τήν ἐλπίδα τῆς ἐπιστροφῆς»²⁷⁸ ἐξοῦ και το γεγονός ὅτι «πολλοὶ φίλαθλοι, διαπρεπεῖς, δικαστές, ἰατροί, ἀκριβεῖς φίλοι και ἐγκάρδιοι συμποδοσφαιριστές τὸ συζήτησαν

²⁷³ «ΑΠΟΕΛ», Νέος Κυπριακὸς Φύλαξ, 28 Μαΐου 1948, σ. 1 · *Ἱστορία του κυπριακοῦ ποδοσφαίρου...*, ὁ.π., σ. 92 · Μάνιου, Κοντού, ὁ.π., σ. 10 · Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ὁ.π.

Ἀς σημειωθεῖ ὅτι ο ΑΠΟΕΛ νίκησε την ΑΕΛ και ἀνακηρύχθηκε πρωταθλητῆς, ωστόσο «προηγουμένος εἶχε νικήσει μεγαλυτέραν νίκη. Νίκη εναντίον των στασιαστῶν ποδοσφαιριστῶν του, ὅπισθεν των ὁποίων ἐκρύπτετο ο σλαυοκίνητος κυπριακὸς κομμουνισμός» (βλ. Φοινικαρίδης, ὁ.π., σ. 214).

²⁷⁴ *Ἱστορία του κυπριακοῦ ποδοσφαίρου...*, ὁ.π.

²⁷⁵ Ὁ.π.

²⁷⁶ Βλ. «Ο Αγησίλαος Τσιαλῆς θυμάται. Ἀπὸ το ΑΠΟΕΛ στην... Ομόνοια», ὁ.π.

²⁷⁷ *Ἱστορία του κυπριακοῦ ποδοσφαίρου...*, ὁ.π., σ. 93 · Το σχετικὸ ἀρθρο δημοσιεύτηκε στο Νέο Κυπριακὸ Φύλακα τῆς 29ης Μαΐου και ἔφερε τον τίτλο «Συλλαλητήριον».

²⁷⁸ Βλ. «Ο Αγησίλαος Τσιαλῆς θυμάται. Ἀπὸ το ΑΠΟΕΛ στην... Ομόνοια», ὁ.π.

επανελημμένα τό θέμα μαζί μας μέ τήν ἐλπίδα νά θεωρήσουμε τό κάθε τι σάν ἓνα μαῦρο συννεφάκι στις σχέσεις μέ τό σωματείο καί νά ἐπιστρέψουμε πίσω. Ὅταν ἐμεῖς τούς ρωτήσαμε ποιά θά ἦταν ἡ θέση τους, σάν ἄνδρες μέ ἀρχές, ἄν, παρά τῖς προειδοποιήσεις τους, ἡ Ἐπιτροπεία τοῦ Σωματείου κομματίζε τό σωματείο ἐνάντια στά φρονήματα καί τῖς ἀρχές τους, ἡ ἀπάντησή τους ἦταν ὅτι εἴχαμε ἀπόλυτο δίκαιο»²⁷⁹.

Συνεπώς, μια νέα αθλητική κατάσταση ἢ καλύτερα μια νέα αθλητική ιστορία ἀρχισε ἤδη νά γράφεται καί θα περιελάμβανε ἀσφαλῶς τή δημιουργία ενός νέου σωματείου. Μέχρι τήν ἀναμενόμενη σύσταση, ὁ Δημοκράτης ἀντιδρώντας καί σχολιάζοντας παράλληλα τα τεκταινόμενα δηλώνει στις 30 Μαΐου ὅτι: «Ὁ Γκαϊριγκ ἐσκηνοθέτησε τήν πυρκαϊά τοῦ Ράϊσταγ. Ὁ μοναρχοφασισμὸς ἀνακάλυψε τό «παιδομάζωμα». Ἡ ντόπια δεξιά σκηνοθετεῖ ἀπεγνωσμένα «υπογραφές» γιά νά... ἐπιπλεύσει! Καί τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Ἀποέλ, σκηνοθετεῖ «αποβολές τῶν ποδοσφαιριστῶν του που... «έκομματίστηκαν»! ! Ὅταν οἱ ποδοσφαιριστὲς αὐτοί, μὴ ἀνεχόμενοι ἴσα-ἴσα τὸν σοῦπερ - κομματισμὸ τοῦ Σωματείου τους ἀπὸ τοὺς μπράβους τοῦ ΚΕΚ, ἐτοίμασαν καί ἐπρόκειτο νά ὑποβάλουν τήν παραίτησή τους τότε οἱ Κέκκοι ἴδρωσαν νά προφτάσουν καί νά τοὺς «ἀποβάλουν»! Ἦταν περιττὸς ὁ κόπος. Γιατὶ αὐτό πού ἔχει σημασία εἶναι ὅτι οἱ τίμιοι αὐτοὶ ποδοσφαιριστὲς, πίσω ἀπὸ τοὺς ὁποίους βρίσκονται καί πολλοὶ ἄλλοι φίλαθλοι τοῦ Ἀποέλ, ἔσωσαν τήν ἀξιοπρέπειά τους καί στέκουν ψηλὰ στὴ συνείδηση τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου»²⁸⁰.

Επίσης, ἐπανεφερε τό ζήτημα τῆς ἀποστολῆς τοῦ περιβόητου τηλεγραφήματος προβαίνοντας σε «ἀποκαλύψεις». Μέσω συνέντευξης με τὸν Γενικό Γραμματέα τοῦ ΑΠΟΕΛ (καί πρόεδρο τῆς ΚΟΠ) Νίκο Στυλιανάκη «βγήκε τό συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Σωματείου ἐνιωθε «τύψεις συνειδήσεως» γιατί προχώρησε στήν ἀποστολὴ τοῦ γνωστοῦ τηλεγραφήματος, που μιλοῦσε γιά «εθνοκτόνον ἀνταρσίαν» κλπ. Ἐγινε παραδεκτό, ὅτι ἡ ἐνέργεια αὐτή -ἡ ἀνάμιξη στήν πολιτική- ἦταν ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΗ, γιατί τό Καταστατικό ἀναφέρει καθαρά, πως τό Σωματείο θα κρατιέται μακριὰ ἀπὸ τήν πολιτική. Με μεγάλη στενοχώρια ὁ κ. Ν. Στυλιανάκης ὁμολόγησε, πως ἀναγκάστηκε ἡ Ἐπιτροπὴ ν' ἀκολουθήσει τό παράδειγμα τῶν ἄλλων σωματείων, γιατί φοβήθηκε πως θα ἀπέκλειαν τήν ποδοσφαιρική ομάδα τοῦ ΑΠΟΕΛ ἀπὸ ὅλα τα γήπεδα καί τ' ἄλλα σωματεία θα διέκοπταν τῖς σχέσεις τους με αὐτό. [...] Πέρα ἀπ' αὐτό, δηλώθηκε ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ δὲν ἐπιθυμεί τή διάσπαση τῆς ομάδας, ὅτι

²⁷⁹ Ο.π.

²⁸⁰ Ἱστορία τοῦ κυπριακοῦ ποδοσφαίρου..., ὁ.π.

ανεγνώριζε την αξία των προοδευτικών ή αριστερών ποδοσφαιριστών, και ότι θα κατέβαλλε κάθε προσπάθεια για να ικανοποιήσει τη δικαιολογημένη αγανάκτησή τους»²⁸¹.

Από την πλευρά του ο Στυλιανάκης απάντησε άμεσα (3 Ιουνίου) μέσω επιστολής προς τον *Δημοκράτη*. Υπογράμμισε μεταξύ άλλων ότι το άρθρο έβριθε σοβαρότατων ανακρίβειών όπως η ούτω καλούμενη συνέντευξη, η αναφορά περί «τύψεις συνειδήσεως» και η παραδοχή της αντικαταστατικότητας της ενέργειας ανάμιξης στην πολιτική. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται εξίσου στην αποκάλυψη ότι: «η Επιτροπή του ΑΠΟΕΛ, έχουσα πλήρη επίγνωση του σκοπού, της ιστορίας και των παραδόσεων του Σωματείου που με ξεχωριστή περηφάνεια φέρει τον τίτλο «Αθλητικός Ποδοσφαιρικός Όμιλος ΕΛΛΗΝΩΝ Λευκωσίας», απεφάσισε την αποστολήν του εν λόγω τηλεγραφήματος ΟΜΟΦΩΝΩΣ, φρονούσα αδιαστάτως ότι τούτο δεν είχε ούτε μπορούσε λογικώς να νοηθή ότι είχε οιονδήποτε κομματικόν (!) χαρακτήρα. Τουναντίον η αποστολή του τηλεγραφήματος εθεωρήθη ως ζήτημα επιβεβλημένου ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ και η Επιτροπή θα είχε ασφαλώς «τύψεις συνειδήσεως» εάν δεν έπραττε το καθήκον αυτό»²⁸².

Μέσα στη δίνη των αλληλοσυγκρουόμενων κατηγοριών και με νωπές τις συνέπειες της διάσπασης έγινε γνωστό μέσω του *Δημοκράτη* της 1ης Ιουνίου ότι «μετά τις τελευταίες κομματικές εκδηλώσεις της Επιτροπής του ΑΠΟΕΛ, αρκετοί φίλαθλοι θα συγκαλέσουν σύσκεψη για ίδρυση νέου Αθλητικού Σωματείου στη Λευκωσία με καθαρά αθλητικούς σκοπούς και επιδιώξεις»²⁸³. Τρεις μέρες αργότερα η ιδρυτική συνέλευση ήταν πλέον γεγονός ικανοποιώντας την δυναμική απαίτηση τόσο των «πραγματικών» φιλάθλων όσο κυρίως όλων

²⁸¹ «Πώς έκτροχιάστηκε τὸ ΑΠΟΕΛ», *Δημοκράτης*, 1 Ιουνίου 1948.

²⁸² «Μάταιη προσπάθεια γιὰ ἐξιλέωση τοῦ Ἀποέλ», *Δημοκράτης*, 6 Ιουνίου 1948 · Η ημερομηνία δημοσίευσης ποικίλλει καθώς στο διαθέσιμο υλικό καταγράφονται διαφορετικές ημερομηνίες, 3 Ιουνίου (Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π., σ. 17), 4 Ιουνίου (Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρικές συγκρούσεις...» ό.π., σ. 168-169), 5 Ιουνίου (Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 276) και 6 Ιουνίου (*Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου...*, ό.π., σ. 94-95).

Σημειώνεται ότι με το πέρας της επιστολής η εφημερίδα απάντησε παρατηρώντας μεταξύ άλλων σημαντικών στοιχείων πως: «Ήτανε όμως συνέντευξη και μάλιστα δημοσιογραφική. Κι' αυτό το κατάλαβε ο κ. Στυλιανάκης. Απόδειξη πως έκαμε έμμεση εισήγηση να μη δημοσιευθεί τίποτε από την συνέντευξη εκείνη γιατί κάθε «θόρυβος» γύρω από το ζήτημα θα επιδείνωνε την κατάσταση στο ΑΠΟΕΛ. [...] Μίλησε για τις σχέσεις του ΑΠΟΕΛ με τους άλλους αθλητικούς οργανισμούς, που αποκλήρυσαν την «εθνοκτόνον ανταρσίαν» για τους φόβους μήπως το ΑΠΟΕΛ απομονωθεί και αποκλεισθεί από τα Στάδια και για την ανάγκη να προσαρμοσθεί προς την κατάσταση. [...] Έγινε λόγος για το Καταστατικό. Και έγινε παραδεκτό, ύστερα από σχετική παρατήρηση του συντάκτη μας, ότι η ενέργεια της Επιτροπής ήταν αντίθετη προς το Καταστατικό» (βλ. *Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου...*, ό.π., σ. 95 · Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π.).

²⁸³ «Νέο Αθλητικό Σωματείο στη Λευκωσία».

των «πραγματικών» αθλητών που είχαν εγκαταλείψει τον ΑΠΟΕΛ για τη δημιουργία ενός σωματείου «*ἀκομμάτιστου καὶ ἀπόλυτα προσηλωμένου στὴν ἰδέα τοῦ γνήσιου ἀθλητισμοῦ. [...]* Ὁ ἀθλητισμὸς δὲν ἔχει πατρίδα. Στὰ στάδια συναντιῶνται καὶ συναγωνίζονται γιὰ τὸ δάφνινο στεφάνι τῆς νίκης, ἄνθρωποι κάθε φυλῆς, κάθε θρησκείας καὶ κάθε ἰδεολογίας. Ἐνα κίνητρο πρέπει νὰ ἔχουν οἱ ἀθλητές: *Τὴν εὐγενική ἄμιλλα καὶ τὴ φλόγα γιὰ μιὰ τίμια νίκη. Ὁ Κυπριακὸς λαὸς δὲν θὰ ἀφήσει τὸν κυπριακὸ ἀθλητισμὸ νὰ μαραθεῖ καὶ νὰ σβῆσει γιατί ἔτσι τὸ θέλουν ὀρισμένοι. Ὁ Κυπριακὸς λαὸς θὰ στηρίξει τὸν ἀθλητισμὸ του ὅπως ξαίρει νὰ στηρίξει κάθε δική του δίκαιη ὑπόθεση*»²⁸⁴.

Στις 17 Ιουνίου ἔλαβε χώρα ἡ πρώτη Τακτικὴ Καταστατικὴ Γενικὴ Συνέλευση ὅπου εγκρίθηκε τὸ καταστατικὸ, δόθηκε τὸ ὄνομα: Ἀθλητικὸς Σύλλογος ΟΜΟΝΟΙΑ Λευκωσίας (Α.Σ.Ο.Λ.) καὶ ἐπιλέγηκε ὡς ἀντιπροσωπευτικὸ ἔμβλημα τὸ τριφύλλι. Γιὰ τὸ μεν καταστατικὸ τὸ σχετικὸ σχόλιο τοῦ *Ανεξάρτητου* ἀναφέρει ὅτι: «*οἱ βασικότεροι σκοποὶ του εἶναι: Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀθλητισμοῦ σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς του (κλασσικὰ ἀγωνίσματα, ποδόσφαιρο, κ.λ.π.) καὶ ἡ πνευματικὴ ἀνύψωση τῶν μελῶν του. Τὸ καταστατικὸ θὰ ὑποβληθεῖ αὐτὴ τὴν ἐβδομάδα στὴν ἀρμόδια ἀρχὴ γιὰ ἐγγραφή τοῦ Συλλόγου καὶ ἀπὸ τὴν ἐρχόμενη ἐβδομάδα θ' ἀρχίσει ἡ ἐγγραφή μελῶν*»²⁸⁵. Ἐπίσης, ὁ Κώστας Καλησπέρας, ἐκ τῶν ἰδρυτικῶν μελῶν καὶ μέλος τῆς διμελούς ἐπιτροπῆς -ο Γιώργος Λαδάς ἦταν τὸ ἄλλο πρόσωπο- που ἦταν υπεύθυνος γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ καταστατικοῦ, δήλωνε σχετικὰ ὅτι «*θᾶπρεπε νὰ γίνῃ γρήγορα γιὰτί σὲ διάστημα λιγώτερο ἀπὸ ἕνα μῆνα θὰ γινόταν ἡ πρώτη ἐπίσημη τακτικὴ Γενικὴ Συνέλευση γιὰ νὰ τὸ ἐγκρίνει. Φυσικὰ γιὰ μιὰ τέτια ταχύτατη ἐνέργεια χρειαζόταν ἡ συμβουλὴ ὀρισμένων πρωτόπων τὰ ὅποια θὰ προσαρμόζονταν μέσα στὰ πλαίσια τοῦ νέου σωματείου. Σὴν βάση πήραμε τὰ καταστατικὰ τοῦ Τράστ, ΑΠΟΕΛ, Ὀλυμπιακοῦ καὶ Παρνασσοῦ, καὶ πρόσθετα δώσαμε καὶ τὰ δικά μας νέα στοιχεῖα*»²⁸⁶.

Τέλος, ὅσον ἀφορὰ τὴν ονοματοδοσίαν καὶ τὸ ἔμβλημα ἡ ἐπιλογή προέκυψε ὕστερα ἀπὸ πολλὴ σκέψη. Ὁ Ἀγησίλαος Τσιαλῆς θυμάται ὅτι: «*στὴ συνέλευση ὑπῆρχαν διάφορες εἰσηγήσεις. [...]* Ἐπεκράτησε δὲ ἡ εἰσήγηση τοῦ μ. ἱατροῦ *Ματθαίου Παπαπέτρου, ὁ ὁποῖος*

²⁸⁴ Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (ἐπιμ.), ὄ.π., σ. 18 · Γιὰ τὴ σύσκεψη βλ. ἐπίσης «Γιὰ τὴν Εξυγιάνση τοῦ Κυπριακοῦ Ἀθλητισμοῦ», *Δημοκράτης*, 3 Ἰουνίου 1948 στὸ Φοινικαρίδης, ὄ.π., σ. 216-217, «Ἀθλητικὰ σωματεῖα», *Ανεξάρτητος*, 7 Ἰουνίου 1948 στὸ *Ἱστορία τοῦ κυπριακοῦ ποδοσφαίρου...*, ὄ.π., σ. 97 καὶ Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (ἐπιμ.), ὄ.π., σ. 19.

²⁸⁵ Ὁ.π.

²⁸⁶ Βλ. «Κώστας Καλησπέρας: Ἀξιοθαύμαστες οἱ ἐπιτεῦξεις τῆς Ομόνοιας» στὸ Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (ἐπιμ.), ὄ.π., σ. 242.

είσηγήθηκε τήν λέξη ΟΜΟΝΟΙΑ, σάν αντιπαράθεση πρός τή ΔΙΧΟΝΟΙΑ πού δάμασε τό ΑΠΟΕΛ»²⁸⁷. Σχετικά με το έμβλημα, «χρειαζόταν ένα έμβλημα πού νά ένσαρκώνει τά ιδανικά του, τούς σκοπούς του, αλλά καί νά ναι φορέας τής δύναμης, τής μαχητικότητας, τής έπιμονής καί τής άποφασιστικότητας τών πρώτων θαρραλέων ίδρυτῶν τοῦ Σωματείου. Έπελέγη τό τριφύλλι γιατί έχει τό χρῶμα τό πράσινο, τό χρῶμα τής έλπίδας. Κι' οί ίδρυτές τοῦ Σωματείου παρόλο πού βρέθηκαν σέ πολύ δύσκολες συνθήκες, γιά τίς όποίες θά μάθετε άργότερα, διάλεξαν τό τριφύλλι γιατί ήλιζαν καί πίστευαν πώς θα γινόταν ζαστεριά στά ποδοσφαιρικά μας πράγματα καί πώς τό νέο σωματείο, ή ΟΜΟΝΟΙΑ, θά πρωτοστατοῦσε καί θά πρωτοποροῦσε, θά θριάμβευε καί μέ τήν σωστή άθλητική πολιτική καί δράση του θά έπεβάλλετο στήν συνείδηση τών φιλάθλων»²⁸⁸.

2. Η σύσταση της ΚΕΠΟ και η παράλληλη λειτουργία με την ΚΟΠ

Αρχικά, τα νεοσύστατα σωματεία έκαναν αίτηση για εγγραφή στη δύναμη της ΚΟΠ η οποία απορρίφθηκε καθώς επικρατούσε η οξύτατα πολωμένη ατμόσφαιρα σ' όλες τις εκφάνσεις της ζωής. Αντιπροσωπευτικό παράδειγμα αποτύπωσης της περιφρέουσας ατμόσφαιρας αποτελεί το γεγονός της αποδοχής επαναπροσχώρησης της Ανόρθωσης, του Πεζοπορικού και της ΕΠΑ στην ΚΟΠ μετά τη διάλυση της ΠΑΟΚ (βλέπε περισσότερα στο προηγούμενο κεφάλαιο) το Νοέμβριο του ίδιου έτους.

Συνεπώς, η ανάγκη της σύστασης μιας ξεχωριστής αρμόδιας Αρχής η οποία θα αναλάμβανε τη διεξαγωγή των διαφόρων διοργανώσεων, τη θεσμοθέτηση κανονισμών κλπ, κατέστη επιτακτική ως φυσιολογικό επακόλουθο τόσο της πεισματικής άρνησης της δεξιόφρονος ΚΟΠ να δεχθεί νέα μέλη διαφορετικής πολιτικής απόχρωσης όσο και της άμεσης δραστηριοποίησης των αριστερών συλλόγων. Στις 5 Δεκεμβρίου τα λόγια έγιναν πράξεις όταν πραγματοποιήθηκε η πρώτη προκαταρκτική σύσκεψη της ΚΕΠΟ στο οίκημα της Ομόνοιας με

²⁸⁷ Βλ. «Ο Αγησίλαος Τσιαλής θυμάται. Από το ΑΠΟΕΛ στην... Ομόνοια», ό.π., σ. 241.

²⁸⁸ Ο.π., σ. 19.

τη συμμετοχή παραγόντων του Αθλητικού Μορφωτικού Ομίλου Λεμεσού (Α.Μ.Ο.Λ.)²⁸⁹, της Ομόνοιας, της Νέας Σαλαμίνας και του Αθλητικού Συλλόγου Κερύνειας (ΑΣΚ)²⁹⁰ ενώ απουσίαζαν οι εκπρόσωποι της Αλκής και του Ορφέα²⁹¹. Ακολούθησε την επόμενη Κυριακή νέα σύσκεψη προς έγκριση του καταστατικού και εκλογή Διοικητικού Συμβουλίου στο οίκημα της Αλκής²⁹². Το πρώτο παγκύπριο πρωτάθλημα και κύπελλο προκηρύχθηκαν λίγο αργότερα με τη συμμετοχή των περισσότερων ομάδων (απουσία ΑΣΚ) και του Νέου Αστέρα

²⁸⁹ Συνοπτικά, αναφέρουμε αρχικά ότι «είχε ιδρυθεί το 1943 ως ομάδα ενός εργατικού συνοικιακού συλλόγου» (βλ. Μελετίου, ό.π., σ. 98) και «τη βάση του αποτέλεσε η ομάδα «Πράσινα πουλιά», σύμφωνα με τη μαρτυρία του Παντίνου Μαυρογένη, ο οποίος διετέλεσε γραμματέας» (βλ. Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρομανία...», ό.π., σ. 189). Ακόμη, στα χρόνια της αναταραχής ο αρμόδιος φορέας για τη διαχείριση του σταδίου της πόλης Γυμναστικός Σύλλογος «Τα Ολύμπια», ακολουθώντας την τακτική των υπόλοιπων Γυμναστικών Συλλόγων, απαγόρευσε την είσοδο σε «αντεθνικά» άτομα και «μη ελληνοπρεπώς σκεπτόμενα» σωματεία όπως αποτύπωνε γλαφυρά το δημοσίευμα *Των Γραμμάτων* της 25ης Δεκεμβρίου 1948: «Κάθε αριστερό στοιχείο, κάθε δημοκρατικών αντιλήψεων αθλητής - που δεν σκύβει το κεφάλι στους κέκκους - πρέπει να αποκλεισθεί από τα αθλητικά γήπεδα. Μόνον οι γαλαζόαιμοι και μοσχοαναθρεμμένοι βλαστοί των λογής-λογής κεφαλαιοκρατικών παρασίτων έχουν - κατά τον μεγάλο και τρανό Πατριώτη Νικλή - το προνόμιο να χρησιμοποιούν το γήπεδο του Γ.Σ.Ο.! Όσοι άλλοι τολμούν να το χρησιμοποιούν θα παρουσιάζονται στο Δικαστήριο» (ό.π., σ. 190).

Τέλος, η παρουσία της ομάδας στις διοργανώσεις της ΚΕΠΟ ήταν ικανοποιητική (2η και 3η θέση στις σεζόν 1949-50 και 1950-51, φιναλίστ στον τελικό κυπέλλου 1949-50) αν αναλογιστεί κανείς ότι η Ομόνοια ήταν η απόλυτη κυρίαρχη κατακτώντας σχεδόν όλα τα τρόπαια. Από τη σεζόν 1951-52 μετονομάστηκε σε «Ανταίο» στο πλαίσιο της προσπάθειας για ανανέωση και μετατροπή σε «δεύτερη Ομόνοια». Το επίτευγμα έγινε τελικά πραγματικότητα με την κατάκτηση του πρωταθλήματος της σεζόν 1952-53 (βλ. Τζιαμπάζης, ό.π., σ. 24-25).

²⁹⁰ Ιδρύθηκε το 1945 (κατά κάποιους το 1948) με πρωτοστάτες τους αδελφούς Καριόλου, Ανδρέα και Ερμή (βασικά στελέχη της ποδοσφαιρικής ομάδας του Συλλόγου αν και το ίδιο διάστημα ο Ανδρέας εντάχθηκε στον ΑΠΟΕΛ όπου παρέμεινε μέχρι τη διάσπαση του 1948), και άλλους ως αποτέλεσμα της σύστασης αριστερών μετωπικών οργανώσεων σ' όλους τους τομείς της ζωής (βλ. Χρυσάνθος Χρυσάνθου (επιμ.), «Ανδρέας Καριόλου: ο γενναίος θαλασσόλυκος», *Σελίδες της Κύπρου-Μεγάλοι Κύπριοι: υπηρέτησαν την κοινωνία και τον πολιτισμό μας*, Ο Φιλελεύθερος, τχ. 9, 12/06/2011, σ. 44).

Αξίζει να τονιστεί ότι προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση η απουσία συμμετοχής στις διοργανώσεις της Ομοσπονδίας αν και ο Σύλλογος αποτέλεσε ιδρυτικό μέλος. Οι σχετικές αναφορές είναι ελλιπείς καθώς στην προηγούμενη πηγή δεν αναφέρεται ο οποιοσδήποτε λόγος ενώ σε άλλη καταγράφεται απλά ότι «χρωματίστηκε όμως πολιτικά, απεχώρησαν αρκετά μέλη και με τα χρόνια διαλύθηκε η ποδοσφαιρική του ομάδα. Το 1950 το σωματείο υπήρχε μόνο ως καφενείο» (βλ. <http://www.paeekfc.com/%CF%80%CE%B1%CE%B5%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%BF%CE%BF%CF%83%CF%86%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%BF%CE%BB%CF%84%CE%B4%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1> (πρόσβαση: 30/11/2016)).

²⁹¹ *Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου...*, ό.π., σ. 98 · Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π., σ. 30.

²⁹² *Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου...*, ό.π. · Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π. Καταγράφονται επίσης τα μέλη του πρώτου Διοικητικού Συμβουλίου, τα μέλη της διευρυμένης Διοίκησης της Ομοσπονδίας (12/08/1949), τα μέλη της τελευταίας Διοίκησης (σεζόν 1952-53), τα μέλη της Δικαστικής Επιτροπής κατά καιρούς και οι διαιτητές αρκετοί εκ των οποίων ήταν εν ενεργεία ποδοσφαιριστές διαφόρων ομάδων ενώ πλείστους αγώνες διεύθυναν Άγγλοι.

Μόρφου -έτος ίδρυσης: 1944²⁹³-. Αξίζει πάντως να υπογραμμιστεί ότι δε συμμετείχε καμία τουρκοκυπριακή ομάδα στην οποιαδήποτε διοργάνωση, στοιχείο που αντικατοπτρίζει σαφώς τις ιδιαίτερες πολιτικές και ιδεολογικές συνθήκες.

Στα πέντε χρόνια ύπαρξης της ΚΕΠΟ διοργανώθηκαν ισάριθμα πρωταθλήματα, κύπελλα, αρκετά «σέβεν-α-σάιτ» (επτά παίκτες σε κάθε ομάδα που συμμετείχε στα διαδεδομένα και παράλληλα δημοφιλή τουρνουά της συγκεκριμένης αλλά και μετέπειτα εποχής) και παναγροτικά πρωταθλήματα²⁹⁴. Απόλυτη κυρίαρχη δύναμη κατέστη η λαοφιλής, από τη μέρα της ίδρυσης και ακολούθως λόγω των συνεχών επιτυχιών, Ομόνοια κατακτώντας τέσσερα πρωταθλήματα και πέντε κύπελλα καθώς το πέμπτο πρωτάθλημα κατέληξε στον Ανταίο (1953).

Με την πάροδο του χρόνου τα πρωταθλήματα της ΚΕΠΟ απέκτησαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον από τα αντίστοιχα της ΚΟΠ αν και διεξάγονταν σε αυστηρώς ακατάλληλους χώρους και με θεωρητικά ισχνές ομάδες. Κατά την προσωπική μας άποψη, έπαιξε καταλυτικό ρόλο η μεγάλη αγάπη και το ενδιαφέρον του φιλάθλου κόσμου. Η ασφυκτική προσέλευση σ' όλους τους αγώνες που διεξάγονταν στα αυτοσχέδια «γήπεδα», χωρίς κερκίδες, δίκτυα και περίφραξη, οριοθετούμενα απλώς με την τοποθέτηση ξύλινων γκολπόστ και τη χρήση ενός σκοινιού²⁹⁵, ωθούσαν τόσο τη χαρά και προσμονή της παρακολούθησης ενός αγώνα όσο την προσφορά εθελοντικής εργασίας για τη δημιουργία ενός γηπέδου²⁹⁶. Συνεπώς, η εκτίμηση των πλατιών μαζών των φιλάθλων είχε ως άμεσο αντίκτυπο *«τό φαινόμενο νά παίζουν οί ομάδες τῆς Κ.Ο.Π. μπροστά σέ 200-300 θεατές και οί ομάδες τῆς Κ.Ε.Π.Ο. μπροστά σέ δυο-τρεις*

²⁹³ Μελετίου, ό.π.

²⁹⁴ Ο.π., σ. 140 · Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π., σ. 32 · Για τα αποτελέσματα τόσο των πρωταθλημάτων όσο και των κυπέλλων *«μέ τις αναγκαστικές έλλειψεις φυσικά λόγω έλλειψης στοιχείων»* (ό.π.), βλ. ό.π., σ. 33-44.

²⁹⁵ Μελετίου, ό.π., σ. 141.

²⁹⁶ Από τη μελέτη του διαθέσιμου υλικού προκύπτει η εντυπωσιακή περίπτωση, τρανό παράδειγμα έμπρακτης θέλησης και πίστης, των φιλάθλων του Ανταίου που έφτιαξαν γήπεδο μέσα σε 15 ώρες για να μπορέσει η ομάδα να αντιμετωπίσει την Ομόνοια. Ειδικότερα, ο Ευαγόρας Φυλακτού, εκ των στυλοβατών της ΚΕΠΟ, προπονητής του ΑΜΟΛ και έπειτα του Ανταίου δηλώνει σχετικά ότι: *«Το Σάββατο στίς 11 το πρωί βρέθηκε χώρος. [...] Κάπου 400 πρόσωπα όλων τῶν ειδικοτήτων στρώθηκαν στή δουλιά γιά νά γίνει τό γήπεδο. Οί έθελοντές μέ αυτοσχέδιους τρόπους καταμερίστηκαν τίσ εϋθύνες και ή εργασία προχωροϋσε μέ ρυθμούς ταχύτατους. Γιά τήν περίφραξη χρειάστηκε νά χρησιμοποιηθοϋν βαρέλια. Μοιράζονταν και ισιώνονταν μέ «κύλινδρο» γιά νά καρφωθοϋν σέ ξύλινους στύλλους. Και τό γήπεδο τέλειωσε σέ 15 ώρες. Τήν Κυριακή στίς 2.00 μ.μ ήταν πλήρως έτοιμο και στίς 3.00 μ.μ. έγινε ό αγώνας τόν όποιο παρακολούθησαν χιλιάδες φίλαθλοι. Τέτοια γεγονότα δέν σβήνουν ποτέ από τήν μνήμη όσων τά έζησαν»* (βλ. «Ευαγόρας Φυλακτού: Κάθε σωματείο ονειρεύεται νάχει τίσ επιτυχίες της Ομόνοιας» στο Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π., σ. 246).

χιλιάδες φιλάθλους έγινετο όλοένα και πιο έντονο»²⁹⁷. Σχετικά με τις εισπράξεις δηλώνεται εμφαντικά ότι «πολλά είναι τά παραδείγματα πού άναφέρονται στόν τύπο τής έποχής και δείχνουν τήν Όμόνοια νά μαζεύει μέ τόν πατροπαράδοτο... «δίσκο» 200-250 λίρες μέ ένα σελίνι τίμημα, ένω στους άγώνες τής Κ.Ο.Π. τά σωματεία δέν κάλυπταν πολλές φορές τά έξοδα τους!»²⁹⁸.

Όσον αφορά την αντίπερα όχθη, στην επίσημη και διεθνώς αναγνωρισμένη²⁹⁹ ΚΟΠ, συμμετείχαν τα ακραιφνή εθνικόφρονα σωματεία του ΑΠΟΕΛ, της Ανόρθωσης, του Ολυμπιακού και του Πεζοπορικού, η ακομμάτιστη ΑΕΛ³⁰⁰, η ΕΠΑ, η αρμενική ΑΎΜΑ και η Τουρκική Λέσχη Λευκωσίας. Επίσης, διεξαγόταν πρωτάθλημα Α΄ Κατηγορίας καθώς και κύπελλο με τη συμμετοχή όλων των ομάδων³⁰¹.

Κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης περιόδου έλαβαν χώρα διάφορα σημαντικά γεγονότα όπως ήταν λ.χ. η συγχώνευση των δύο βασικών τουρκοκυπριακών σωματείων, Τσιετίν Καγιά και «Τουρκική Λέσχη Λευκωσίας», στην «Τσιετίν Καγιά-Τουρκική Αθλητική Ένωση» (Οκτώβριος 1949). Αφορμή υπήρξε το ζήτημα της απόρριψης των αιτημάτων της Τσιετίν Καγιά από την ΚΟΠ, αρχικά για ένταξη στην Α΄ Κατηγορία (μέσω του καταστατικού επικαλέστηκε η αιτιολογία της απαγόρευσης συμμετοχής μεγαλύτερου αριθμού ομάδων

²⁹⁷ Ο.π., σ. 32 · Αναντίλεκτα, το φαινόμενο έγινε πλέον συνήθεια όταν αγωνιζόταν κυρίως η Όμόνοια. Σχετικώς, ο Τάκης Σκαλιώτης, εκ των πέντε αποβληθέντων ποδοσφαιριστών του ΑΠΟΕΛ και πρώτος σέντερ φόρ του «τριφυλλιού», θυμάται «ένα στιγμιότυπο [...] θά μου μείνει άλησμόνητο. Όπως παίζαμε σ' άνοικτά γήπεδα (χωράφες), οί φίλαθλοι στέκονταν στίς γραμμές γύρω από τόν άγωνιστικό χώρο. Ή έξέλιξη του παιγνιδιού έφερνε πολλές φορές τους θεατές μέσα από τίς γραμμές. Όταν οί παίκτες [...] έκαναν παρατήρηση στους φιλάθλους έβγαιναν έξω και δύο και τρία μέτρα άκόμη, γιατί ή παράκληση των παικτών έγινε δεκτή μέ εύλάβεια και σεβασμό από αυτούς. Σ' ένα τέτιο παιγνίδι πού είχε πρωτοφανή συρροή φιλάθλων σημείωσα τέρμα. Οί συμποδοσφαιριστές μου μ' αγκάλιασαν και έπεσα στό έδαφος. Όρμησαν και όρισμένοι φίλαθλοι και τό άποτέλεσμα ήταν νά λιποθυμήσω» (βλ. «Αφιέρωμα στην πρωτοπόρα ενδεκάδα του 1948» στο Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π., σ. 22).

²⁹⁸ Ο.π., σ. 32.

²⁹⁹ «Μετά την οριστική διάσπαση και τη δημιουργία της ΚΕΠΟ, έσπευσε να υποβάλει αίτημα για ένταξη στη Διεθνή Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου (ΦΙΦΑ)» (βλ. Μελετίου, ό.π., σ. 99) · Βλ. επίσης, Γαβρηλίδης, Παπαμωυσέως, ό.π., σ. 23.

³⁰⁰ Υπήρξε «τό μόνο σωματείο στην Κύπρο τό όποιο δέν άσχολήθηκε μέ έξωαθλητικά γεγονότα. [...] Και ήταν ή μόνη και στό 1948 πού άφησε έλεύθερους τους άθλητές της νά πρεσβεύουν όποιαδήποτε ιδεολογία» (βλ. «Ευαγόρας Φυλακτού: Κάθε σωματείο ονειρεύεται νάχει τίς επιτυχίες της Όμόνοιας» στο Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π., σ. 245) · Σε ανάλογο ύφος ο πρόεδρος (1953-71) του σωματείου Νίκος Σολομωνίδης δήλωνε μετά από μερικά χρόνια ότι: «Η ΑΕΛ είναι αθλητικό σωματείο. Όχι πολιτική στον αθλητισμό. Μη διαχωρίσετε τους αθλητές με τίς πολιτικές τους αντιλήψεις. Οί αθλητές σε οποιαδήποτε φυλή, θρήσκευμα, χώρα, πολιτική ιδεολογία κι' αν ανήκουν, είναι όλοι φίλοι και αδελφοί» (βλ. Γεώργιος Χρ. Γεωργίου, 80 χρόνια ΑΕΛ, Λεμεσός: ΑΕΛ, 2010, σ. 12).

³⁰¹ Αναλυτικά στοιχεία είναι διαθέσιμα στο Γαβρηλίδης, Παπαμωυσέως, ό.π., σ. 51-59 · Για τους τελικούς κυπέλλου βλ. επίσης Μελετίου, ό.π., σ. 286-287.

πέραν των οκτώ που συμμετείχαν στο πρωτάθλημα³⁰²) και αργότερα για ένταξη στη Β΄ Κατηγορία («μετά τη διάλυση της ΠΑΟΚ είχε τη δυνατότητα συμμετοχής»³⁰³).

Ωστόσο, οι ευρύτερες ενδοκοινοτικές και διακοινοτικές πολιτικές διεργασίες διαδραμάτισαν ουσιαστικό ρόλο στην λήψη της απόφασης. Ειδικότερα, «η κορύφωση των δραστηριοτήτων του ελληνοκυπριακού εθνικού κινήματος, το καλοκαίρι του 1949, συνέτεινε σε μια πρωτόγνωρη πολιτική κινητοποίηση εντός της τουρκοκυπριακής κοινότητας»³⁰⁴. Τον Σεπτέμβριο, υπό την ενθάρρυνση και έμπρακτη συμπαράσταση τουρκοκύπριων παντουρκιστών³⁰⁵ ενοποιούνται όλες οι οργανώσεις κάτω από ένα ενιαίο φορέα, την «Ομοσπονδία Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων» (Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu)³⁰⁶. Ακολούθησε τον επόμενο μήνα η συγχώνευση των δύο βασικών κομμάτων, Τουρκοκυπριακό Εθνικό Λαϊκό Κόμμα (Kıbrıs Türk Milli Birlik Partisi -KTMBP-)³⁰⁷ και ΚΑΤΑΚ, σε έναν ενιαίο πολιτικό σχηματισμό, το Τουρκικό Εθνικό Κόμμα (Kıbrıs Türk Partisi)³⁰⁸. Συνεπώς, η συγχώνευση των σωματείων υπήρξε αλληλένδετα συνδεδεμένη με την περιρρέουσα ατμόσφαιρα ενώ παράλληλα αναδεικνυόταν «όχι μόνο ως προσπάθεια ισχυροποίησης των Τουρκοκυπρίων στον χώρο του αθλητισμού, αλλά και ως ένδειξη της αποφασιστικότητας των Τουρκοκυπρίων να προωθήσουν την ενότητα της Κοινότητας τους»³⁰⁹. Στο ίδιο μήκος κύματος «οι δημόσιες τοποθετήσεις του Κουτσιούκ (13/10/49, Χαλκίν Σεσί) [...] μαρτυρούν πασιδήλα πως η δημιουργία μιας ισχυρής τ/κ ομάδας πρόβαλλε για τους Τουρκοκύπριους ως εθνική ανάγκη. «Αυτή η μέρα αποτελεί ιστορικό σταθμό για τους Τουρκοκυπρίους. Η ανάγκη για ενοποίηση ήταν εθνική και ο σκοπός ιερός. Το νέο σωματείο θα αποτελεί το ίνδαλμα των 85 χιλιάδων Τουρκοκυπρίων και θα είναι ο

³⁰² Ο.π., σ. 138-139.

³⁰³ Κτωρής, ό.π.

³⁰⁴ Ο.π.

³⁰⁵ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. Κτωρής, *Τουρκοκύπριοι...*, ό.π., σ. 337-341.

³⁰⁶ Ο.π., σ. 367 · Για περαιτέρω ανάλυση βλ. ό.π., σ. 364-367.

³⁰⁷ Ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1944 όταν οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις στο ΚΑΤΑΚ οδήγησαν στην αποχώρηση του Fazıl Küçük (το προσωποπαγές του κόμμα, «Λαϊκό», στεγαζόταν μαζί με άλλους σχηματισμούς στον συγκεκριμένο χώρο -βλ. ό.π., σ. 178-) και των συνεργατών του (ό.π., σ. 184). «Το βασικότερο σημείο τριβής υπήρξε η διαφωνία επί της διαφαινόμενης πρόθεσης των Βρετανών να εισηγηθούν αυτοδιοίκηση για τους Κυπρίους» (ό.π.). Ας σημειωθεί, ότι ένα χρόνο αργότερα «θα επιχειρηθεί, εκ νέου, η συνένωση των τουρκοκυπριακών κομμάτων υπό την σκεπή της Ένωσης Τουρκοκυπριακών Οργανώσεων (Kıbrıs Türk Kurumları Birliği). Ωστόσο, και αυτή η προσπάθεια αποδείχτηκε θνησιγενής, αφού δύο χρόνια μετά οι εσωτερικές διενέξεις θα οδηγήσουν σε νέα διάσπαση» (ό.π., σ. 185).

³⁰⁸ Ο.π., σ. 368 · Για περαιτέρω ανάλυση βλ. ό.π., σ. 368-373.

³⁰⁹ Κτωρής, «Οι ποδοσφαιρικές...», ό.π.

ιστός που θα τους ενώνει εθνικά. Η απόφαση αυτή φέρνει χαρά και αγαλλίαση μπροστά στον κίνδυνο οι Τουρκοκύπριοι να παρέμεναν διασπασμένοι. Η ενοποίηση των δύο συλλόγων αποτελεί και ένα εμπόδιο έναντι των ξένων»³¹⁰.

Στον αγωνιστικό τομέα, υπογραμμίζουμε ότι το «καμάρι των Τουρκοκυπρίων» κατάφερε χάρη στον προπονητή Φαϊκ Μουφτιζατέ³¹¹, αξιόλογη ποδοσφαιρική φυσιογνωμία της εποχής, να δημιουργήσει ένα πανίσχυρο σύνολο που προκαλούσε δέος. Με πρωτοβουλία και ανάλογες ενέργειες κατόρθωσε να συγκεντρώσει σχεδόν όλη³¹² την αφρόκρεμα των ποδοσφαιριστών της κοινότητας που αγωνιζόταν κυρίως σε ελληνοκυπριακές ομάδες όπως η Ανόρθωση³¹³ και η ΕΠΑ³¹⁴. Συγκεκριμένα, μέχρι την αποχώρηση από την ΚΟΠ (1955), το

³¹⁰ Μελετίου, ό.π., σ. 139.

³¹¹ Διετέλεσε επίσης διαιτητής κατά τις δεκαετίες του '40 και '50 με άριστη παρουσία καθώς «ήταν αναμφισβήτητα και κατά κοινή ομολογία ο καλύτερος διαιτητής των κυπριακών γηπέδων» (ό.π., σ. 170). Ως ποδοσφαιριστής αγωνίστηκε τη δεκαετία του '30 στην Τουρκική Λέσχη Λευκωσίας. Πέραν όμως των πιο πάνω, τονίζουμε ότι «έχαιρε μεγάλης εκτίμησης και σεβασμού ανάμεσα στους Ελληνοκυπρίους» (ό.π.), αν και στρατιωτικός στο επάγγελμα και τουρκοκύπριος στην καταγωγή, όντας «άμεμπτος, αμερόληπτος, αντικειμενικός και ακριβοδίκαιος» (ό.π.).

³¹² «Μόνο τον Σεβίμ και τον Κιαμουράν δεν μπόρεσε να φέρει από τη Λεμεσό. Αν έρχονταν και αυτοί δε θα μπορούσε κανείς να μας σταματήσει, γιατί εκείνα τα χρόνια ήταν μια εξαιρετική ομάδα» (βλ. «Φικρέτ Αχμέτ» στο Οκάν Νταγλί, *Μαζί στη μάπα: Τουρκοκύπριοι ποδοσφαιριστές σε Ελληνοκυπριακές ομάδες*, [μετάφραση: Μαρία Σιακαλλή], Λευκωσία: Heterotopia/Ετεροτοπία, 2015, σ. 36). · Προτού προχωρήσουμε στα επιμέρους στοιχεία θα θέλαμε να τονίσουμε ότι το βιβλίο «ιχνηλατεί το ξεχασμένο παρελθόν και ανασύρει στην επιφάνεια την αφανή ιστορία των τουρκοκύπριων ποδοσφαιριστών που, μαζί με τους ελληνοκύπριους συμπαίκτες τους, πρόσφεραν στο κυπριακό ποδόσφαιρο και έπεσαν θύματα της καταπίεσης και της βίας» (βλ. «Σημείωμα του εκδοτικού οίκου» στο ό.π., σ. 9-10). Πρόκειται θα λέγαμε για ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον αλλά δυστυχώς αποσιωπημένο από ιστοριογραφικής άποψης κεφάλαιο καθώς «στις μέρες μας ηχεί παράξενα η περηφάνια που ακόμα νιώθουν αυτοί οι ποδοσφαιριστές γι' αυτά που πρόσφεραν στις ελληνοκυπριακές ομάδες τους...» (βλ. ό.π., σ. 9). Αποτελείται από μια σύντομη ιστορική επισκόπηση του τουρκοκυπριακού ποδοσφαίρου (σ. 16-23) και δεκαέξι συνεντεύξεις ατόμων (η συντριπτική πλειοψηφία αγωνίστηκε κατά τα τέλη της δεκαετίας του '40 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '50) στον ιατρό Οκάν Νταγλί χάρι στην εκδήλωση ενδιαφέροντος του ίδιου για συνάντηση και συνομιλία. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί ότι το υλικό δημοσιεύτηκε στο εβδομαδιαίο τουρκοκυπριακό περιοδικό *Poli* κατά το διάστημα 31/07/2011-13/11/2011 (θερμές ευχαριστίες στον κο Νταγλί για την επισήμανση των ημερομηνιών).

Επανερχόμενοι στα επιμέρους, αναφέρουμε ότι δε βρήκαμε κάτι σχετικό για τον Κιαμουράν. Αντιθέτως για τον Σεβίμ διατίθεται πληθώρα στοιχείων κυρίως στη συνέντευξη του (βλ. ό.π., σ. 51-57). Αποτέλεσε ένα διαμάντι του χώρου όντας ένας από τους καλύτερους της δεκαετίας του '50 αγωνιζόμενος στην ΑΕΛ (1950-57) και την Μικτή Κύπρου (1954). Ως θαυμάσιος και δραστήριος επιθετικός, με εξαιρετική ταχύτητα και μαεστρία προκαλούσε τρόμο στις αντίπαλες άμυνες. Ωστόσο, το πιο ουσιαστικό στοιχείο έγκειται στο ότι «έχαιρε μεγάλης εκτίμησης ανάμεσα στους ελληνοκύπριους ποδοσφαιριστές και φιλάθλους, οι οποίοι αναγνώριζαν τη μεγάλη ποδοσφαιρική του αξία» (βλ. Μελετίου, ό.π., σ. 188).

³¹³ Πρόκειται για τους αδελφούς Αχμέτ, Αλή και Φικρέτ, οι οποίοι εντάχθηκαν το 1948 (ξεχώρισαν σε κάποια παιχνίδια με αριστερές (!) ελληνοκυπριακές ομάδες και ένας αμμοχωστιανός αρμένιος (!) φούρναρης τους πρότεινε για μεταγραφή) και παρέμειναν μέχρι το 1951 όταν μεταγράφηκαν στην

Σωματείο κατέκτησε ένα πρωτάθλημα (1950-51), δύο κύπελλα (1951-52, 1953-54) και τρεις Ασπίδες Πάκκου (1950-51, 1952-53, 1953-54)³¹⁵ ενώ υπήρξε φιναλίστ κυπέλλου τη σεζόν 1952-53³¹⁶. Ακόμη, λόγω της δυναμικής παρουσίας, πολλά μέλη αποτέλεσαν αναπόσπαστες μονάδες της Μικτής Κύπρου όπως λ.χ. ο Μουσταφά Δευτέραλη³¹⁷, οι αδελφοί Αχμέτ, Αλή και

Τσιετίν Καγιά. Ο Αλή αγωνίστηκε για τρία χρόνια ως μέσα αριστερά (αριστερά ενδιάμεσος κυνηγός) και ο Φικρέτ για έξι χρόνια ως αριστερός μέσος (βλ. Νταγλί, ό.π., σ. 30-31, 34-37 · Για τον Αλή βλ. επίσης Μελετίου, ό.π., σ. 150).

Ωστόσο, πέραν των προαναφερόμενων και πολλών άλλων ενδιαφερόντων στοιχείων που παρατίθενται στις συνεντεύξεις-αφηγήσεις (βλ. Νταγλί, ό.π., σ. 27-32, 33-37), κατά την προσωπική μας άποψη τα ουσιαστικότερα στοιχεία μνείας είναι όσα αναδεικνύουν την αγαστή συνεργασία και αλληλοεκτίμηση μεταξύ των ποδοσφαιριστών και των οπαδών πριν την επικράτηση του εθνικισμού. Σχετικώς, ο μεν Αλή δηλώνει: «σ' ένα παιχνίδι που σημείωσα τρία τέρματα θυμάμαι τον πρόεδρο της Ανόρθωσης να σηκώνεται απ' τις κερκίδες, να κατεβαίνει στο γήπεδο, να με αγκαλιάζει και να με συχαίρει λέγοντας μου «σήμερα ήσουν πολύ σπουδαίος». Οι οπαδοί φώναζαν «άντε βρε Αλέκο» (ό.π., σ. 31). Ο Φικρέτ από την πλευρά του σχολιάζει ότι: «δεν αντιμετωπίσαμε ποτέ κανένα πρόβλημα Κάναμε πολύ καλούς φίλους. Ποτέ δεν τέθηκε ζήτημα χρημάτων και μετά τους αγώνες βγαίναμε για να φάμε και να πιούμε. Ήταν εποχές που δεν υπήρχε ο εθνικισμός. [...] Παρ' όλο που η Ανόρθωση ήταν ομάδα με δεξιούς οπαδούς δεν είχα ακούσει ούτε μια κακή κουβέντα είτε από συμπαίκτες μου είτε από τους οπαδούς στις κερκίδες. Ούτε με έβρισε ποτέ αντίπαλος στην περίπτωση που έκανα κάποιο φάουλ» (ό.π., σ. 36). Ακόμη, αναφερόμενος στο παρόν τονίζει ότι: «έστω κι αν πέρασαν 60 χρόνια ακόμα η Ανόρθωση ενδιαφέρεται πολύ για εμάς. Όλες οι πόρτες είναι ανοιχτές. Δεν μπορώ όμως να πω το ίδιο και για την Τσετίνκαγια, μια ομάδα στην οποία προσφέραμε για χρόνια, κερδίζοντας τίτλους. Κερδίσαμε κύπελλα, την Ασπίδα Πάκκου για να μας λησμονήσουν σήμερα. Μόνο μια φορά το 2003 μας θυμήθηκαν για να μας δώσουν μια πλακέτα. Αυτό μόνο. Τον σεβασμό που μας έδειξαν οι Ελληνοκύπριοι δε μας τον έδειξε ποτέ η Τσετίνκαγια» (ό.π., σ. 35-36).

³¹⁴ Από το διαθέσιμο υλικό προκύπτει ότι αγωνίστηκαν οι Ντερβίς Αράπ, Χουσεϊν Αλί Μπεσίρ, Αλί Ντεζινέρ ωστόσο παρατίθενται στοιχεία μόνο για τον πρώτο (βλ. ό.π., σ. 85-89). Έδρασε ως κεντρικός επιθετικός κατά τις περιόδους 1948-49 και 1949-50 ενώ ως κεντρικός μέσος στην Τσιετίν Καγιά (1950-55). Όσον αφορά τη σχέση με τους ελληνοκύπριους δηλώνει ότι: «όλοι στη Λάρνακα και τα γύρω χωριά, Τουρκοκύπριοι, Ελληνοκύπριοι με αγαπούσαν. Ποτέ δεν υπήρξε καμιά έχθρα με τους συμπαίκτες μου όσο παίζαμε μαζί ή και αργότερα» (ό.π., σ. 85).

³¹⁵ Ήταν ο αγώνας μεταξύ της πρωταθλήτριας και της κυπελλούχου ομάδας πριν την έναρξη κάθε αγωνιστικής περιόδου. Ο θεσμός αθλοθετήθηκε για μια δεκαετία εις μνήμην του παλαιού ποδοσφαιριστή και διοικητικού στελέχους του ΑΠΟΕΛ Χρυσόστομου Ιωαννίδη «Πάκκου» ο οποίος απεβίωσε το 1950 (βλ. Μελετίου, ό.π., σ. 172).

³¹⁶ Αναλυτικά στοιχεία για τις διοργανώσεις του πρωταθλήματος και του κυπέλλου από την περίοδο 1950-51 μέχρι 1953-54 είναι διαθέσιμα στο Γαβριηλίδης, Παπαμωυσέως, ό.π., σ. 55-61. · Για τους τελικούς κυπέλλου βλ. επίσης Μελετίου, ό.π., σ. 286-287.

³¹⁷ Υπήρξε ο κορυφαίος ποδοσφαιριστής της κοινότητας κατά τις δεκαετίες '40 και '50. Κατά καιρούς βρέθηκε τόσο στο στόχαστρο μερικών ελληνοκυπριακών ομάδων (Ανόρθωση, ΑΕΛ, ΕΠΑ) όσο και της τουρκικής Φενέρμπαχτσε, εντούτοις παρέμεινε στην Τσιετίν Καγιά. Πέραν των πιο πάνω και πολλών άλλων στοιχείων, κυρίως τεχνικής φύσεως (βλ. ό.π., σ. 172), οφείλεται ιδιαίτερη μνεία στην αποτύπωση του «ως μια περιανγής, εκλεκτή και αξιοσημειωμένη φυσιολογία των κυπριακών γηπέδων» (ό.π.) η οποία «έχαιρε της καθολικής εκτίμησης λόγω του αδαμάντινου χαρακτήρα του και ενέπνεε τον απόλυτο σεβασμό σε Ελληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους» (ό.π.).

Φικρέτ, και ο Ερόλ Καζίμ³¹⁸. Επίσης, κρίνεται αναγκαίο σ' αυτό το σημείο να υπερτονισθεί ότι *«παρά την εντεινόμενη διακοινοτική πολιτική αντιπαλότητα οι ποδοσφαιρικές συναντήσεις μεταξύ ομάδων από τις δύο κοινότητες εξακολούθησαν να διεξάγονται σε ήπιο και πολιτισμένο κλίμα»*³¹⁹, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στην εκδήλωση μόνο ενός μεμονωμένου περιστατικού πρόκλησης σοβαρών επεισοδίων κατά τη διάρκεια του αγώνα ΑΠΟΕΛ-Τσιετίν Καγιά (Φεβρουάριος 1950)³²⁰. Η παρούσα θέση ενισχύεται από την αποκαλυπτική διαπίστωση του Σώτου Κτωρή ότι *«στη μελέτη τόσο του ελληνοκυπριακού όσο και του τουρκοκυπριακού Τύπου δεν εξευρέθηκαν δημοσιεύματα που να στοιχειοθετούν κλίμα αντιπαλότητας σε ποδοσφαιρικό επίπεδο. Μια από τις ελάχιστες εξαιρέσεις υπήρξε το δημοσίευμα στην εφημερίδα Χρόνος, τον Σεπτέμβριο του 1951, το οποίο ασκώντας κριτική στην ΚΟΠ την καλούσε εάν όντως σκεπτόταν ελληνοπρεπώς δεν είναι τα αριστερά σωματεία που θα έπρεπε να αποβάλει από τις τάξεις της, αλλά τους «τούρκους ποδοσφαιριστές οι οποίοι μας βρίζουν άνευ εντροπής και θίγουν τα ελληνικά μας αισθήματα»*³²¹. Το κλίμα παρέμεινε αναλλοίωτο μέχρι το 1955 όταν με την έναρξη του αγώνα της ΕΟΚΑ και την δραματική επιδείνωση των διακοινοτικών σχέσεων³²²,

³¹⁸ Μεγάλη μορφή και σημαίνουν στέλεχος καθώς υπήρξε εξαιρετος μεσοεπιθετικός (έξω δεξιά και μέσα δεξιά) με άψογη τεχνική κατάρτιση, ωραίο στυλ και ηγετικές ικανότητες. Αγωνίστηκε από το 1949 μέχρι το 1962 (βλ. ό.π., σ. 218).

³¹⁹ Κτωρή, «Κυπριακό ποδόσφαιρο...», ό.π.

³²⁰ Επιγραμματικά, η περιρρέουσα ατμόσφαιρα βρισκόταν σε ιδιαίτερα πολωμένα επίπεδα εξαιτίας της πρόσφατης διενέργειας του ενωτικού δημοψηφίσματος (15 Ιανουαρίου). *«Η πρόκληση των επεισοδίων δεν ήταν άσχετη με την παρουσία στην ποδοσφαιρική συνάντηση ομάδας τούρκων φοιτητών η οποία επισκεπτόταν την Κύπρο με σκοπό να συνδράμει στην δραστηριότητα των Τουρκοκυπρίων για αποτροπή της ένωσης. Οι τουρκικές φοιτητικές οργανώσεις είχαν εγκαινιάσει σειρά επισκέψεων στο νησί, στα πλαίσια των δραστηριοτήτων τους για έμπρακτη συμπαράσταση στους Τουρκοκυπρίους, ενώ το πάγιο τελετουργικό περιλάμβανε όπως σημαιοστολισμένες αυτοκινητοπομπές με συνθήματα για επιστροφή της Κύπρου στην Τουρκία διέρχονται όλες τις περιοχές του νησιού διεγείροντας τα εθνικά αισθήματα των τουρκοκυπριακών μαζών»* (βλ. Κτωρή, «Οι ποδοσφαιρικές...», ό.π.). Τελικά, *«επικαλούμενο τα επεισόδια που διεπράχθησαν στη διάρκεια του εν λόγω αγώνα το ελληνοκυπριακό Συμβούλιο διαχείρισης του ΓΣΠ αποφάσισε ομόφωνα όπως απαγορεύσει, μέχρι νεωτέρας, την χρήση του γηπέδου για οποιαδήποτε χρήση από την τουρκοκυπριακή ομάδα»* (ό.π.).

³²¹ Ο.π.

³²² Ενδεικτικά, καταγράφεται η περίπτωση της αναγκαστικής αποχώρησης των τριών τουρκοκύπριων ποδοσφαιριστών του «Αθλητικού Ποδοσφαιρικού Ομίλου Πάφου» (Α.Π.Ο.Π.) -έτος ίδρυσης: 1953-, Εσρέφ Αρίφογλου, Νεζντέτ Ουστάογλου και Μεχμέτ Ναϊμ, έπειτα από τις προτροπές ελληνοκύπριων συμπαίκτων που ήθελαν να τους προστατέψουν (βλ. «Μεχμέτ Ναϊμ» στο Νταγλί, ό.π., σ. 77). Σχετικώς, όλοι δηλώνουν ότι δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα ή διάκριση μέχρι την συγκεκριμένη στιγμή. Για τα αγωνιστικά στοιχεία, αναφέρουμε ότι έδρασαν κατά τα έτη 1953-55 ως μέσος (Αρίφογλου), δεξιός εξτρέμ (Ουστάογλου) και τερματοφύλακας (Ναϊμ), βοηθώντας τα μέγιστα στην ικανοποιητική πορεία στη Β' Κατηγορία (για περαιτέρω πληροφορίες βλ. «Εσρέφ Αρίφογλου» στο ό.π., σ. 69-73, «Νεζντέτ Ουστάογλου» στο ό.π., σ. 81-84, «Μεχμέτ Ναϊμ» στο ό.π., σ. 74-80).

το ποδοσφαιρικό οικοδόμημα θα δεχτεί ανεπανόρθωτο πλήγμα όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο.

Έτερο σημαντικό γεγονός της περιόδου υπήρξε η εκδήλωση κρουσμάτων υπέρμετρου φανατισμού μεταξύ των ελληνοκυπριακών ομάδων, σε πλήρη αντίθεση με τα προαναφερόμενα. Ουσιαστικά, τα κακώς κείμενα προηγούμενων δεκαετιών εμφανίζονται και πάλι καθιστώντας την κατάσταση ανυπόφορη αλλά και συγχρόνως ανίατη. Ως αντιπροσωπευτικά παραδείγματα καταγράφονται οι διακοπές εξαιτίας επεισοδίων και οι επαναλήψεις των τελικών κυπέλλου ΑΠΟΕΛ-Ανόρθωσης (1949-50) και Ανόρθωσης-ΕΠΑ (1950-51)³²³. Η απειρία, ανικανότητα και ανεπάρκεια των διαιτητών σε συνδυασμό με την προκατάληψη και τον οξύθυμο χαρακτήρα των ποδοσφαιριστών και των φιλάθλων δημιούργησε ένα εκρηκτικό μείγμα το οποίο με το πρώτο λανθασμένο σφύριγμα όπως λ.χ. πέναλτι, μετέτρεπε το γήπεδο σε αρένα.

Επίσης, το 1949 συστάθηκε για πρώτη φορά από την ίδρυση της ΚΟΠ η Μικτή Κύπρου, προάγγελος της Εθνικής Κύπρου. Απαρτιζόταν από ποδοσφαιριστές επτά ομάδων (ΑΠΟΕΛ, Ανόρθωση, ΑΕΛ, ΕΠΑ, Ολυμπιακός, ΑΪΜΑ, ΠΟΛ) με ιδιαίτερο σημείο αναφοράς την παρουσία τόσο ενός και μόνου αρμένιου (Αράμ Τερζιάν) όσο κυρίως ενός και μόνο τουρκοκύπριου (Αλή Αχμέτ) εξαιτίας του πολωμένου πολιτικού κλίματος. Οι πρώτοι αγώνες, σε φιλικό πάντα επίπεδο, έλαβαν χώρα στο Ισραήλ με αντίπαλο την τοπική εθνική ομάδα³²⁴.

Όσον αφορά τα υπόλοιπα σωματεία, ξεχωρίζει η ανασυγκρότηση των περισσότερων καθώς η Ανόρθωση, η ΑΕΛ και ο Πεζοπορικός θεωρούνταν πλέον υπολογίσιμοι αντίπαλοι των ισχυρότατων ομάδων του ΑΠΟΕΛ (πρωτάθλημα: 1948-49, 1951-52, κύπελλο: 1950-51) και της ΕΠΑ (κύπελλο: 1949-50, 1952-53). Συγκεκριμένα, η μεν Ανόρθωση παρά την πρόσφατη επανασύσταση της ομάδας (1945) κατόρθωσε να κατακτήσει ένα πρωτάθλημα (1949-50) και ένα κύπελλο (1948-49) ενώ η ΑΕΛ δημιουργώντας ένα δυνατό συγκρότημα πανηγύρισε ένα πρωτάθλημα (1952-53). Ας σημειωθεί ότι η σταδιακή αναβάθμιση του

³²³ «Τεταμένη ατμόσφαιρα, τυφλός φανατισμός και τραχύτητα επεκράτησαν και στο δεύτερο τελικό. Χαρακτηριστικό του αγώνα τα πολλά αντιαθλητικά φάουλς και ενέργειες, που είχαν ως αποτέλεσμα τον τραυματισμό αρκετών παικτών ένθεν κακείθεν. Παρεμπιπτόντως αξίζει να επισημανθεί πως εκείνη την εποχή οι ποινές που επέβαλλε η δικαστική επιτροπή σε ποδοσφαιριστές, οι οποίοι κρίνονταν υπαίτιοι ή είχαν συμμετοχή σε έκτροπα, ήταν βαριές και εξοντωτικές. Τους επεβάλλοντο 3μηνοι ή και 6μηνοι αποκλεισμοί» (βλ. Μελετίου, ό.π., σ. 159).

³²⁴ Ο.π., σ. 152.

επιπέδου επιτεύχθηκε και πάλι μέσω των επαφών με συλλόγους του εξωτερικού όπως λ.χ. με την κάθοδο της ισχυρής ομάδας της Ελληνικής Βασιλικής Αεροπορίας (Ε.Β.Α.), που απαρτιζόταν από ηχηρά ονόματα του ελληνικού χώρου, για σειρά φιλικών αγώνων (Απρίλιος 1950)³²⁵, τη μετάβαση του Πεζοπορικού στην Αθήνα (Απρίλιος 1950)³²⁶ και της Ανόρθωσης στη Ρόδο (Ιούλιος 1950)³²⁷. Αμφότεροι, αποκτούν ιδιαίτερη βαρύτητα καθώς τόσο η παρουσία της ελλαδικής ομάδας όσο και των κυπριακών προκάλεσαν φρενήρεις εθνικές εκδηλώσεις αφού ο αυξανόμενος ενωτικός πόθος κατέκλυζε κάθε πτυχή της ζωής των κατοίκων.

Τέλος, επισημαίνουμε την ιδιαίτερη σημασία ορισμένων αγώνων όπως προέκυψαν μέσα από την μελέτη πληθώρας σχετικών αναφορών. Ειδικότερα, δύο σχετίζονται με τον ΑΠΟΕΛ και δύο με τη Μικτή Λευκωσίας. Στον μεν πρώτο η ομάδα του ΑΠΟΕΛ ενισχυμένη με μερικούς παίκτες της ΑΪΜΑ αλλά και της Τουρκικής Λέσχης Λευκωσίας αντιμετώπισε την ΑΕΛ σε φιλική αναμέτρηση (1949) ενώ στον δεύτερο επικράτησε της Τουρκικής Αεροπορίας που επισκεπτόταν το νησί (1952). Κατά την προσωπική μας άποψη, προκαλείται εύλογα αλγεινή εντύπωση καθώς το «υπερπατριωτικό» και «καθαρόαιμο ελληνικό» σωματείο συναναστρέφεται με τον προαιώνιο εχθρό κατά τη διάρκεια ενός διαστήματος στο οποίο απορρίπτει μετά βδελυγμίας την οποιαδήποτε επαφή με τα αριστερά σωματεία. *«Αν ένοιωθαν πράγματι τι θα πη αθλητισμός, οι κύριοι αυτοί δεν θα έφταναν στο κατάντημα να διαγράφουν τους Έλληνες αθλητές από τα σωματεία και να γεμίζουν τες ομάδες των με Τούρκους -ιδέ Ανόρθωσις, ΕΠΑ- ή άλλοι να συναγωνίζονται με Εγγλέζους ή αλλοφύλους»*³²⁸.

Από την πλευρά της η Μικτή Λευκωσίας ως πολυεθνική, με τους σημερινούς όρους, αποστολή μετέβη στο Λίβανο το Μάιο του 1950, απαρτιζόμενη από έντεκα ελληνοκύπριους

³²⁵ Ο.π., σ. 166-167.

³²⁶ Ο.π., σ. 165 · *«Αλησμόνητο υπήρξε το εξής γεγονός: Στο κατάμεστο γήπεδο της Λεωφόρου Αλεξάνδρας ανέμιζαν ελληνικές σημαίες και το σύνθημα «Ένωσις» δονούσε το στάδιο καθ' όλη τη διάρκεια του παιχνιδιού»* (βλ. ό.π.)

³²⁷ Ο.π., σ. 157-158.

³²⁸ Τζιαμπάζης, ό.π., σ. 17, Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους, *Αθλητική Δημοσιογραφία: Θεωρία και πράξη*, Λευκωσία: Νικοκλής, 2008, σ. 84. · Το σχόλιο προέρχεται από το άκρως παραστατικό και ταυτοχρόνως καυστικό άρθρο του δημοσιογράφου Θαλή Παπαδόπουλου «Όχι στον κομματικόν Αθλητισμόν» (*Ελεύθερος Τύπος*, 24 Νοεμβρίου 1948). Αν και δημοσιεύτηκε πριν τα συγκεκριμένα γεγονότα, διατηρεί επίκαιρο χαρακτήρα για τον μελετητή καθώς αντιλαμβάνεται τα αρνητικά επακόλουθα των οποιονδήποτε ενεργειών, προηγούμενων ή επόμενων, εκ μέρους *«εκείνων ακριβώς που επαγγέλλονται τους εθνομώντορας, τους τηρητάς και συνεχιστάς δήθεν, των εθνικών μας παραδόσεων»* (βλ. Τζιαμπάζης, ό.π., σ. 16, Σοφοκλέους, ό.π., σ. 83).

(ΑΠΟΕΛ: οκτώ, Ολυμπιακός: τρεις), πέντε τουρκοκύπριους (Τσιετίν Καγιά) και δύο αρμένιους (ΑΪΜΑ). Η πολυποικιλότητα ίσχυσε και για τους υπηρεσιακούς παράγοντες καθώς συμμετείχε ο ελληνοκύπριος πρόεδρος, ο τουρκοκύπριος αντιπρόεδρος³²⁹ και δύο μέλη, ένας ελληνοκύπριος και ένας αρμένιος, του Δ.Σ. της Ομοσπονδίας³³⁰. Κατέστη λοιπόν όπως υποστηρίζει ο Οκάν Νταγλί «το πρότυπο μιας πολυεθνικής ομάδας όπως είναι σήμερα οι εθνικές ομάδες της Γερμανίας, της Ιταλίας και άλλων χωρών»³³¹.

³²⁹ «Το καταστατικό της οργάνωσης διαλάμβανε πως τη θέση του αντιπροέδρου της ΚΟΠ θα καταλάμβανε τουρκοκύπριος αντιπρόσωπος, ενώ ένας Τουρκοκύπριος θα συμμετείχε ανελλιπώς και στη δικαστική της Ομοσπονδίας. [...] Είναι ενδιαφέρον να επισημανθεί πως τη θέση του αντιπροσώπου στη δικαστική της ΚΟΠ κατείχε από το 1947 έως το 1956 ο πρώην ηγέτης της τουρκοκυπριακής κοινότητας, *Rauf Denktaş*» (βλ. Κτωρής, ό.π.).

³³⁰ Μελετίου, ό.π., σ. 168 · Η σχετική φωτογραφία παρατίθεται στο παράρτημα της παρούσης εργασίας (πηγή: ό.π.).

³³¹ Νταγλί, ό.π., σ. 17.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Η ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (1953)

Με την επικράτηση του διαχωρισμού οι οποιεσδήποτε προοπτικές για περαιτέρω πρόοδο και ανάπτυξη εξανεμίζονταν. Η ενοποίηση του χώρου πρόβαλλε ως επιτακτική ανάγκη κυρίως για τις ομάδες της ΚΕΠΟ που αντιμετώπιζαν τόσο προβλήματα οργάνωσης όσο οικονομικές δυσχέρειες σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό λόγω της έλλειψης κανονικών εγκαταστάσεων και των επακόλουθων οφελών. Συνεπώς, «*από πολύ νωρίς [...] άρχισαν να κάνουν αιτήσεις για ένταξη τους στην ΚΟΠ. [...] Για τρία συνεχή χρόνια όλοι ανεξαιρέτα οι παράγοντες της ΚΕΠΟ και των σωματείων της αγωνίζονταν για την ενοποίηση των αθλητικών δυνάμεων της Κύπρου με διάφορους και ποικίλους τρόπους. Δεν περνούσε σχεδόν χρονιά που τα σωματεία της ΚΕΠΟ να μην υποβάλλουν αίτηση ένταξης τους στην ΚΟΠ, άσχετα αν δεν ετύγχαναν ούτε απάντησης στο αίτημα τους*»³³².

Σ' ένα άλλο επίπεδο, επισημαίνεται η συντήρηση του πολωμένου κλίματος εκ μέρους των δεξιοφρόνων, ιθυνόντων (ΚΟΠ) και θετικά προσκείμενων Μέσων όπως λ.χ. *Έθνος*, από την παγίωση της διάσπασης μέχρι την ουσιαστική και αδιάκοπη ανακίνηση της επιβεβλημένης ανάγκης για ενοποίηση (Δεκέμβριος 1952). Αναλυτικότερα, σημειώνεται αρχικά η ανακοίνωση των πρακτικών συνεδρίας του Διοικητικού Συμβουλίου της ΚΟΠ (7 Οκτωβρίου 1950), όπου πέραν των αποφάσεων για καταρτισμό του Δ.Σ. σε σώμα, τις πολλές μεταγραφές ποδοσφαιριστών για διάφορους λόγους (ελευθέρια και μετοίκηση), την απόρριψη του αιτήματος της ΕΠΑ για εγγραφή έντεκα Μαλτέζων (!) ποδοσφαιριστών, τη διεξαγωγή επαναληπτικών αγώνων λόγω ισοβαθμίας για το πρωτάθλημα Β' Κατηγορίας, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η αναφορά: «*οί έξι ποδοσφαιριστάι υπογράψαντες δήλωσιν, ότι δέν είναι κομμουνισταί ένεγράφησαν είς την δύναμιν τής ΚΟΠ: Μιχ. Π Κυριακίδης είς τον Πεζοπορικόν καί Παπιέν Σταμπουλιάν είς την ΕΠΑ. Ο μέν πρώτος θα δικαιουται να συμμετάσχη είς αγώνας Πρωταθλήματος ή φιλικούς τριάκοντα ήμέρας μετά την δήλωσίν του τής 14ης Σεπτεμβρίου 1950, ό δέ δεύτερος τριάκοντα ήμέρας μετά την δήλωσίν του τής 7ης Οκτωβρίου 1950*»³³³.

³³² Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 241.

³³³ «Αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου της Κυπρ. Όμοσπονδίας Ποδοσφαίρου», *Ελευθερία*, 10 Οκτωβρίου, σ. 4. · Για τον Παπιέν Σταμπουλιάν καταγράφεται ότι υπήρξε «*βασικό στέλεχος της ΕΠΑ στη δεκαετία του '40. Ένας πολύ ταχύς, δυνατός και πεισματάρης αμυντικός, ο μοναδικός που μπορούσε εκείνα τα χρόνια να μαρκάρει και να δυσκολέψει τον ταχύτατο μεγάλο άσσο του ΑΠΟΕΛ και των κυπριακών γηπέδων Λυκούργου Αρχοντίδη*» (βλ. Μελετίου, ό.π., σ. 110).

Ακόμη, στο ίδιο μήκος κύματος αλλά μερικούς μήνες πριν (20 Μαΐου) αναπαράγονται τα παλαιότερα στερεότυπα καθώς χαρακτηρίζονται ως «έρυθρόποδες» οι αριστερές ομάδες και φίλαθλοι λόγω της διαμαρτυρίας κάποιου φίλαθλου στο *Νέο Δημοκράτη* για την απουσία αριστερών παικτών στην αποστολή της Μικτής Λευκωσίας (μετέβη όπως είδαμε πιο πάνω για φιλικούς αγώνες στη Βηρυτό). Χαρακτηριστικά και άκρως περιφρονητικά δηλώνεται ότι: «Μεγάλη είναι ή φιλοδοξία τῶν κομμουνιστικῶν ποδῶν, ὥστε νὰ νομίζουν ὅτι ἀπὸ τὰ κατσάβραχα εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι ἐντοπισμένοι, μποροῦν νὰ φθάσουν εἰς μεγάλα γήπεδα ἔξω ἀπὸ τὴν Κύπρον. Ἄς περιορίσουν τὴν φιλοδοξίαν των οἱ ἐρυθρόποδες. Τους εἶναι ἀρκετὸν νὰ προσπαθοῦν νὰ διατηρήσουν τὴν «Ἀλκήν» τῆς «Ὁμονοίας» των καὶ νὰ βγάλουν «Νέους Ἀστέρας» τοῦ ποδοσφαίρου. Πολὸν ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἡμέραν ποὺ θᾶ μπορέσουν νὰ σταθοῦν δίπλα ἀπὸ τὸ «Τράστ» τοῦ «Ἀποέλ» καὶ «Ὀλυμπιακοῦ»³³⁴.

Στην αντίθετη πλευρά, η πρώτη προσπάθεια αλλαγής των δεδομένων εντοπίζεται κατά τη διάρκεια του προαναφερόμενου διαστήματος όταν ο *Ανεξάρτητος* ανακοινώνει ότι: «σύμφωνα με θετικές πληροφορίες μας, το Δ. Συμβούλιο της ΚΕΠΟ με επιστολή του ημερομηνίας 15 Σεπτεμβρίου 1950, προς το Δ. Συμβούλιο της ΚΟΠ, το καλεί σε κοινή σύσκεψη για συντονισμό των προσπαθειών για τη λύση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει σήμερα το κυπριακό ποδόσφαιρο. [...] Περισσότερο να τονιστεί πως η πρωτοβουλία ταύτη της ΚΕΠΟ για την ενοποίηση του κυπριακού ποδοσφαίρου και τη λύση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει, είναι αζιέπαινη»³³⁵.

Στη συνέχεια, η επιστολή του Χρύση Δημητριάδη, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της ΚΕΠΟ, στον *Χρόνο* της 1ης Δεκεμβρίου 1951, αποτελεί ενδεικτικό παράδειγμα κατανόησης τόσο της επικρατούσας δυσμενούς κατάστασης όσο κυρίως της ανάδειξης χρησιμότητας της ενοποίησης. Ειδικότερα, χαρακτηρίζει το φαινόμενο της διάσπασης ως «φροῦτο καθαρὰ Κυπριακό» και την τακτική που την διακατέχει ως αλλοπρόσαλλη, γελοία αλλά και εγκληματική. «Ὅταν στίς διεθνεῖς καὶ ἐθνικὲς ἀθλητικὲς ὁμοσπονδίες συμμετέχουν κράτη, σωματεῖα καὶ ἄτομα ἀντιθέτων πολιτικῶν πεποιθήσεων. Ὅταν στό Λονδίνο παίζει φουτ-μπόλ ἡ Ἄρσεναλ μέ τὴν Δύναμο καὶ στό Παρίσι παίζει μπάσκετ-μπόλ ἡ Ἐθνικὴ Ἑλλάδος μέ τὴν Ἐθνικὴ Βουλγαρίας»³³⁶, στο εσωτερικό «οἱ ἰθύνοντες ἀποκλείουν ἓνα ποδοσφαιρικὸ σωματεῖο ἀπὸ τοῦ

³³⁴ «Πολύ απέχουν», *Ἔθνος*, σ. 1.

³³⁵ «Τό ποδόσφαιρο», 25 Σεπτεμβρίου 1950, σ. 1.

³³⁶ «Επιστολή Χρύση Δημητριάδη προς τον *Χρόνον*», σ. 2.

νά συναντᾶται μέ «έθνικόφρονες» ομάδες ἢ νά εἰσέρχεται στὰ... «έθνικόφρονα» γήπεδα, ἐνῶ ταυτόχρονα οἱ ἴδιοι οἱ παίχτες αὐτῶν τῶν «μολυσμένων» σωματείων παύουν ἀμέσως νά εἶναι ἐπικίνδunami φτάνει νά παίξουν μέ τὰ χρώματα τῶν «έθνικοφρόνων» ομάδων. Ὅταν σέ ἐπίσημες καί σοβαρές συναντήσεις στὰ γήπεδα αὐτὰ καλοῦνται σάν διαιτητές οἱ ἰθύνοντες τῶν «μολυσμένων» σωματείων. Ὅταν στά ἴδια αὐτὰ γήπεδα, πού εἶναι ἀπηγορευμένη περιοχή σέ Ἑλληνες Κυπρίους λόγω τῶν πολιτικῶν των φρονιμάτων, ἐπιτρέπεται νά παίξουν Τοῦρκοι, Ἀρμένηδες Εβραῖοι καί ἄνθρωποι κάθε φυλῆς. Ὅταν οἱ ἴδιοι ἰθύνοντες οἱ ὁποῖοι νομίζουν πώς κάμνουν κι' ἐθνικόν ἀγῶνα ἀποκλείοντες Ἑλληνες Κυπρίους ἀπό τὸν «ἀθλητισμό» τους, ταυτόχρονα ἀνοίγουν τές ἀγκάλες τους γιὰ νά δεχτοῦν Ἄγγλους διαιτητές, ποδοσφαιριστές καί ἀθλητές, πού οἱ ἴδιοι στοὺς πολιτικούς τους λόγους ἀποκαλοῦν κατακτητές»³³⁷. Καταλήγοντας, υπερτονίζει ὅτι «εἶναι καιρὸς νομίζω κι' ἀσφαλῶς συμφωνοῦν μαζί μου ὅλοι οἱ ἀγνοὶ φίλαθλοι, ἀνεξάρτητα πολιτικῶν πεποιθήσεων, νά τεθεῖ τέρμα σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση. Γιατί αὐτὴ ἡ κατάσταση ἐκτὸς πὸς κάμνει τὴν Κύπρο καταγέλαστη, εἶναι ὑπεύθυνη γιὰ τὰ σημερινὰ ἀθλητικά μας χάλια τόσο στὸν κλασσικόν ἀθλητισμὸ ὅσο καί στὸ ποδόσφαιρο, ὅπου μιὰ σειρά ομάδων μέ πολυτεεῖς ἀθλητικὲς παραδόσεις δέν εἶναι σέ θέση νά ἐπιβληθοῦν μιᾶς ομάδας πού ἀντλεῖ τες δυνάμεις της μόνο ἀπὸ τὰ 20 τοῖς ἑκατὸν τῆς Τουρκικῆς μειοψηφίας τοῦ τόπου μας»³³⁸.

Μερικοὺς μήνες ἀργότερα (21 Ἀπριλίου 1952), ἀναδημοσιεύεται ὅτι τὸ Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιο τῆς ΚΕΠΟ ἔδωσε σε προηγούμενη συνεδρίαση πρωταρχικὴ σημασία στο πρόβλημα τῆς ἐνοποίησης «το ὁποῖο ἐγινε τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας γιὰ ὅλους τους φίλαθλους»³³⁹, καταρτίζοντας παράλληλα «πλήρες πρόγραμμα δράσης πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἐνοποίησης τοῦ κυπριακοῦ ποδοσφαίρου, το ὁποῖο προνοεῖ μεταξύ ἄλλων τὴν ἀποστολὴ ἀντιπροσώπου τῆς ΚΕΠΟ στη Ζυρίχη, ὅπου ἐδρεύει ἡ Διεθνὴς Ὁμοσπονδία Ποδοσφαίρου (ΦΙΦΑ), ἀν τούτο κριθεῖ ἀναγκαῖο ἀπὸ τὴν πορεία των πραγμάτων»³⁴⁰.

Τέλος, στο ἴδιο μοτίβο ἀλλὰ σαφέστερα με πιο ἐπιθετικὴ γλώσσα κινεῖται τὸ ἀρθρο τοῦ *Νέου Δημοκράτη* (16 Σεπτεμβρίου). Σε γενικὲς γραμμὲς, καταγράφεται ἀρχικὰ ἡ θέληση γιὰ ἀμεση λύση τοῦ ζητήματος καθὼς εἴτε θα συγχωνευθοῦν οἱ δύο Ὁμοσπονδίες εἴτε θα ἐπέλθει ἡ ὀριστικὴ διάσπαση με ὅλα τα ἀρνητικὰ ἐπακόλουθα. Ἀκολούθως, καταφέρεται με σαφέστερες ἀιχμές τόσο κατὰ παραγόντων τῆς ΚΟΠ ὅσο καὶ κατὰ των διαφόρων ἀθλητικῶν

³³⁷ Ο.π.

³³⁸ Ο.π.

³³⁹ «Τὰ διαβήματα τῆς ΚΕΠΟ γιὰ τὴν ἐνοποίηση τοῦ κυπριακοῦ ποδοσφαίρου», *Ἀνεξάρτητος*, σ. 1.

³⁴⁰ Ο.π.

παραγόντων και αθλητικογράφων «που αν και σε ιδιωτικές συνομιλίες δεν βλέπουν κανένα λόγο γιατί να μη γίνει η ενοποίηση ωστόσο είτε γιατί δεν έχουν το θάρρος της γνώμης τους είτε γιατί δεν έδωσαν στο όλο ζήτημα την πρέπουσα σημασία αποφεύγουν να πάρουν θέση δημοσίως πάνω σε ένα ζήτημα που πρώτοι από καθήκον προς τον κυπριακό αθλητισμό όφειλαν να έχουν το λόγο. [...] Πρώτοι αυτοί έπρεπε να ξεσκεπάσουν και να χτυπήσουν αυτήν την κατάσταση. Μα προτίμησαν τη σιωπή. Γίνονται αφωνότεροι ιχθύων πάνω στο σοβαρότερο ζήτημα που αντιμετωπίζει ο κυπριακός αθλητισμός»³⁴¹. Στο τέλος, προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση η παραδοχή πως η επίμονη και ειλικρινής προσπάθεια της ΚΕΠΟ οδήγησε σε αρκετές υποχωρήσεις που εκλήφθησαν ως γενικότερη αδυναμία. Κάθε άλλο όμως ήταν παρά αδυναμία αφού τα σωματεία προχώρησαν στην σύσταση αξιόλογων συγκροτημάτων από τη μια και «δημιούργησαν ιστορία, έχουν λαϊκή βάση και θα εξακολουθήσουν να υφίστανται, για να συνεχίσουν τον τίμιο αθλητικό δρόμο που χάραζαν είτε το θέλει η ΚΟΠ είτε όχι»³⁴² από την άλλη.

Το σύνολο των προαναφερόμενων ενεργειών θα λάμβανε μαζικότερο χαρακτήρα δύο σχεδόν μήνες αργότερα όταν τα στελέχη της Ομόνοιας Αγησίλαος Τσιαλής και Κώστας Καουνίδης προχώρησαν στην έκδοση της *Αθλητικής*. Από το πρώτο κιάλας φύλλο και τις παρατιθέμενες προγραμματικές αρχές υπερθεματίστηκε η αναγκαιότητα της ενοποίησης. Έτσι, η Σύνταξη υπογραμμίζει αποκαλυπτικώς ότι «μόνο στην Κύπρο δέν έφτασε αυτή ή ίαχή της άνθρωπότητας. Μόνο τ' αυτιά τών ίθυόντων κύκλων της ΤΕΣΚ και της ΚΟΠ δέν δόνησε ή έπιταγή του Όλυμπιακού πνεύματος του Έλσίνκι, πού ένωσε Σοβιετικοϋς και Άμερικάνους, Τσεχοσλοβάκους και Άγγλους, Οϋγγρους και Γάλλους, Έλληνες και Βουλγάρους, στό στίβο της Όλυμπιακής άμίλλης. Καί συνεχίζουν οί ίθύνοντες τὰ του κυπριακού άθλητισμοϋ ν' άποτελοϋν την καταπληκτικώτερη έξαίρεση στον κόσμο, παραγνωρίζοντες και τή λογική και την άθλητική ιδέα, και τή θέληση τών φιλάθλων και τών διεθνών άθλητικῶν οργανισμῶν, και τὰ φωτεινά παραδείγματα της προγονικής μας ιστορίας. Αυτό και μόνον δείχνει την άβυσσο στην οποία παρασύρεται ο Κυπριακός Άθλητισμός, πού στά χέρια τών σημερινῶν εκπροσώπων του έχει τόση συγγένεια με τὸ Όλυμπιακό φῶς ὅση τὸ πίο άβυσσαλέο σκότος με την έκτυφλωτική λάμψη

³⁴¹ «Τὸ Έλσίνκι προστάζει: τὸ κυπριακὸ ποδόσφαιρο νὰ ἐνοποιηθεῖ». · *Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου...*, ὁ.π., σ. 148-149.

³⁴² Ὁ.π., σ. 149.

της άστραπής»³⁴³. Επίσης, δηλώνει ότι με λάβαρο το αρχαίο Ολυμπιακό πνεύμα θα αγωνισθεί με σθένος «για την άνοδο του Κυπριακού Άθλητισμού, για την έξυγιάνσή του, για την ένοποίηση όλων των δυνάμεων της κυπριακής άθλητικής οικογένειας, για την καλλιέργεια πολύμορφου κλασσικού άθλητισμού, για την έξύψωση της άθλητικής ιδέας»³⁴⁴. Παράλληλα, οι στήλες της ναι μεν θα είναι πάντα ανοικτές στον οποιοδήποτε «στυλοβάτη της αθλητικής συνείδησης», λάτρη και δημιουργό του Ολυμπιακού πνεύματος, αλλά ταυτοχρόνως θα αποτελούν «καυστικό μαστίγιο για τους καντλοσβύστες του Όλυμπιακού φωτός, τους άμαυρωτές της άθλητικής ιδέας, τους διασπαστές της άθλητικής μας οικογένειας, για τους μονοπωλητές του κυπριακού άθλητισμού»³⁴⁵.

Κατά τη διάρκεια των επόμενων μηνών, η «σταυροφορία» εντείνεται μέσω συνεχών δημοσιευμάτων στη συγκεκριμένη εφημερίδα παρά την περιφρόνηση και το χλευασμό του δεξιόφρονος Άθλητισμού³⁴⁶. Αξίζει να υπογραμμιστεί ότι τα πρώτα σχετικά άρθρα καταγράφουν τις θετικές απόψεις ατόμων πέραν του χώρου της ΚΕΠΟ. Ήταν οι προπονητές τεσσάρων ισχυρών ομάδων της ΚΟΠ, ο Ούγγρος Γιόζεφ Κιούνσλερ (ΑΠΟΕΛ), ο Σοβιετικός Μοσιέ Πολιάκο (Τσιετίν Καγιά), ο Αρμένιος Αράμ Τσιατιρτζιάν (Ολυμπιακός) και ο Ιταλός Ίτταλο Ζαμπαρλέττι (ΕΠΑ). Ειδικότερα, ο Κιούνσλερ και ο Αράμ έχαιραν τεράστιας εκτίμησης όντας μεγάλοι «εργάτες» του χώρου για πολλά χρόνια. Ο μεν πρώτος μάλιστα αποκαλείται «πατέρας» όχι μόνο του ποδοσφαιρικού ΑΠΟΕΛ αλλά γενικότερα του κυπριακού ποδοσφαίρου, το οποίο ομολογουμένως αναμόρφωσε. Έφερε νέες ιδέες και τρόπους προπονητικής, εφάρμοσε νέες τεχνογνωσίες, πάνω στις οποίες θεμελιώθηκε και στηρίχθηκε το κυπριακό ποδόσφαιρο στη μετέπειτα πορεία του»³⁴⁷. Ο δεύτερος ήταν «ένας από τους πλέον καταρτισμένους και μελετημένους προπονητές της Κύπρου, καθώς πολύ τακτικά παρακολουθούσε επιμορφωτικά σεμινάρια στο εξωτερικό. Με μεθοδικότητα και σκληρή δουλειά δημιούργησε αξιοζήλευτες ομάδες και ανέδειξε πάρα πολλούς ποδοσφαιριστές, οι οποίοι διέπρεψαν»³⁴⁸.

³⁴³ «Με λάβαρο μας τό Όλυμπιακό φῶς», *Άθλητική*, 8 Δεκεμβρίου 1952, σ. 1.

³⁴⁴ Ο.π.

³⁴⁵ Ο.π.

³⁴⁶ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 242.

³⁴⁷ Μελετίου, ό.π., σ. 68 · Βλ. περαιτέρω στοιχεία για την λαμπρή καριέρα στο ό.π., σ. 68, 117.

³⁴⁸ Ο.π., σ. 151 · Υπήρξε επίσης ικανότατος ποδοσφαιριστής, «κατά παρασάγκας ο πλέον τεχνίτης κεντρικός μέσος της Κύπρου στις δεκαετίες '30-'50. Ένας διορατικός και «εγκεφαλικός» ποδοσφαιριστής. Κύρια προσόντα του, τα οποία τον καθιέρωσαν ως παίκτη μεγάλης και ανώτερης κλάσης, ήταν η αμειγάδιαστη τεχνική του κατάρτιση, ο άριστος χειρισμός της μπάλας, το τέλειο κοντρόλ και η αριστουργηματική ακρίβεια στις μεταβιβάσεις» (βλ. ό.π., σ. 161). Συνέδεσε την παρουσία του με τις

Η αρχή λοιπόν των δημοσιευμάτων έγινε με τον Γιόζεφ Κιούνσλερ. Στη συνέντευξη υποστήριξε ότι: «η ενοποίηση του κυπριακού ποδοσφαίρου είναι -κοντά στα άλλα- το βασικότατο πρόβλημα που χρειάζεται άμεση λύση. Κ' εύχομαι ολόψυχα την ενοποίηση του κυπριακού ποδοσφαίρου. Γιατί έτσι θα εκλείψει και ο τελευταίος κακός δαίμονας που μπουδίζει την πρόοδο και την ανάπτυξη του κυπριακού ποδοσφαίρου. Το ποδόσφαιρο δεν πρέπει να έχει κανένα κομματικό διαχωρισμό»³⁴⁹. Επίσης, ισχυροποιώντας την εκφρασθείσα θέση έκανε νύξη τόσο για τη συμμετοχή κομμουνιστικών ομάδων στο αγγλικό πρωτάθλημα -δεν επιθυμούσε να χαρακτηρίσει τις ομάδες της ΚΕΠΟ ως κομμουνιστικές- όσο και τη συμμετοχή πολλών αθλητών και ποδοσφαιριστών από αντιμαχόμενες χώρες, Σοβιετική Ένωση και ΗΠΑ, Λαϊκές Δημοκρατίες, Αγγλία και Γαλλία, στους πρόσφατους Ολυμπιακούς Αγώνες του Ελσίνκι καθώς «οι Ολυμπιακοί αγώνες είναι ο φωτεινός φάρος που πρέπει να φωτίζει και να καθοδηγεί όπου γης κάθε αθλητική οικογένεια. Οι Ολυμπιακοί αγώνες μας διδάσκουν πως παντού και πάντοτε ο όρκος κάθε αθλητή και ποδοσφαιριστή, οποιασδήποτε χώρας, είναι η αγάπη, η φιλία κ' η αλληλοκατανόηση με τον αντίπαλο, σ' οποιαδήποτε χώρα κ' ιδεολογία κι' αν ανήκει»³⁵⁰.

Ωστόσο, τίποτα δεν έγινε κατανοητό από τον Αθλητισμό καθώς μια βδομάδα μετά ασκεί κριτική, έστω και ήπια, αναφέροντας μεταξύ άλλων ότι: «για το κυπριακό ποδόσφαιρο ο κ. Κιούνσλερ αποτελεί τον Μεγάλον Διδάσκαλον του, ότι όμως δεν μας ευρίσκει σύμφωνους [...] είναι αι πρόσφαται δηλώσεις του εις αριστεράν αθλητικήν εφημερίδα»³⁵¹. Εκεί, «ανεφέρθη

μεγάλες και ιστορικές επιτυχίες του ΤΡΑΣΤ (1933-38), της ΕΠΑ (1938-45) και της Ανόρθωσης (1948-49). Επίσης, διετέλεσε προπονητής του Πεζοπορικού (1945-48), παίκτης-προπονητής του Ολυμπιακού (1952-54) και της ΑΪΜΑ (1954-55) (βλ. ό.π., σ. 151).

³⁴⁹ «Ο Κιούνσλερ και η ενότητα του αθλητισμού», *Αθλητική*, 5 Ιανουαρίου 1953, σ. 2 · Στην ίδια έκδοση δημοσιεύτηκε επίσης υποστηρικτικό άρθρο (βλ. «Για Μικτή Κύπρου», σ. 1) για την επιβεβλημένη ανάγκη ενοποίησης η οποία θα οδηγούσε στον καταρτισμό τόσο μιας «Ενιαίας Ποδοσφαιρικής Αρχής» όσο κυρίως μιας «πραγματικής Μικτής Κύπρου». Αναντίρρητα, τα πολλαπλά οφέλη θα επέφεραν την τεχνική ανάπτυξη του χώρου, την ανυπολόγιστη ωφέλεια των ποδοσφαιριστών από τις συχνές καθόδους φημισμένων ομάδων και την προσφορά μιας εξαιρετικής ευκαιρίας στους φίλαθλους «ν' αναπτύξουν ανάμεσα στον κυπριακό και τους γειτονικούς λαούς αθλητικές σχέσεις, βάθρο επιπρόσθετο στην αμοιβαία ειρηνική αλληλοκατανόηση και φιλία» (ό.π.).

³⁵⁰ «Ο Κιούνσλερ και η ενότητα του αθλητισμού», *Αθλητική*, 5 Ιανουαρίου 1953, σ. 2.

³⁵¹ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 243 · Ο χαρακτηρισμός της *Αθλητικής* ως αριστερής προκάλεσε την οργή του Αγησίλαου Τσιαλή ο οποίος δήλωσε ότι «η εφημερίδα μας είναι ανεξάρτητη όπως τούτο εμφανίζεται από τη μέχρι σήμερα πολιτική και ειδησεογραφία της» (βλ. ό.π.). Κατά τη συνηθισμένη, δημοσιογραφική και μη, τακτική της εποχής (και όχι μόνο...) προέκυψε απάντηση του *Αθλητισμού* σχετικά με «τα καλά παιδιά του σωματείου της Ομόνοιας προσπαθούν να κρυβούν πίσω από το διαφανές δημοσίευμα του ανεξάρτητου. Πάλι καλά που δεν καμώνονται και τους εθνικόφρονες κλεισμένοι όπως είναι μέσα στον Δούρειον Ίππον τον οποίο ονομάζουν «Αθλητική» (ό.π.).

εις ζήτημα, το οποίον ανάγεται εις την δικαιοδοσίαν της Ανωτάτης αθλητικής αρχής εν Κύπρο, της ΚΟΠ. Και υπάρχουν ειλημμένοι αποφάσεις, τας οποίας δεν επιτρέπεται οιοδήποτε προπονητής, έστω και της ολκής του κ. Κιούνσλερ να αμφισβητη δημόσια. [...] Δεν έπραξε καθόλου σωστά [...] και αναμένομεν από αυτόν να διευκρινήση δημόσια ότι αι απόψεις του διά το γνωστόν ζήτημα είναι εντελώς προσωπικά και δεν εκφράζουν καθόλου τα απόψεις του σωματείου του. Τι λέει η επιτροπή του ΑΠΟΕΛ εις το ζήτημα αυτό; Φρονούμεν ότι και αυτή πρέπει να καθορίσει την στάσιν της»³⁵².

Ακολούθησε ο Μοσιέ Πολιάκο υπερτονίζοντας ότι «είναι γελοίο, και κωμικό μὰ τὴν ἀλήθεια, σὴν Κύπρο μόνο, ἀνάμεσα σὲ ὄλο τὸν κόσμον, νὰ ὑπάρχει αὐτὴ ἡ τραγικὴ ἀπὸ ἀθλητικῆς πλευρᾶς κατάστασις. Δύο ὁμοσπονδίαι ὑπάρχουν μόνο ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἔρασιτεχνικὸ καὶ ἐπαγγελματικὸ ποδόσφαιρον. Μὴ ἀνακατεύετε πολιτικὰ τὸ ποδόσφαιρον καὶ τὸν ἀθλητισμὸν, γιατί θὰ τὸν καταστρέψετε, θὰ τὸν σκοτώσετε. Μὴ διαχωρίσετε τοὺς ποδοσφαιριστὰς ἀνάλογα μὲ τὶς πολιτικὰς τοὺς ἀντιλήψεις γιατί παραβαίνετε τὸ ἄρθρον 1 τοῦ ἀθλητικοῦ καταστατικοῦ πού λέγει ὅτι ὅλοι οἱ ἀθλητὰς καὶ ποδοσφαιριστὰς σὲ ὅποιανδήποτε φυλῇ, θρησκείᾳ, χόρᾳ, καὶ πολιτικῇ ἰδεολογίᾳ καὶ ἂν ἀνήκουν, εἶναι ὅλοι φίλοι καὶ ἀδελφοί»³⁵³. Επίσης, σημείωσε ὅτι ἡ λύσις τοῦ φλέγοντος ζητήματος θὰ επέφερε ανεκτίμητες επιπτώσεις καθὼς θὰ ανοίγονταν διάπλατα οἱ ορίζοντες τόσο γιὰ τὴν μετάκλιση ξένων ομάδων ὅσο καὶ τὴν μετάβασις τοπικῶν συλλόγων στο ἐξωτερικόν.

Κλείνοντας τὴν σειρά των πρώτων συνεντεύξεων, ὁ Αράμ Τσιατιρτζιάν υπογράμμισε μετὰ παρρησίας καὶ στεντόρειας φωνῆς ὅτι «ἄλλο κακὸ εἶναι κι' ὁ διαχωρισμὸς τοῦ κυπριακοῦ ποδοσφαίρου σὲ δύο ὁμοσπονδίαι. Αὐτὸ ἔβλαψε πολὺ τὸ ποδόσφαιρον μας γιατί οἱ καλοὶ ποδοσφαιριστὰς διαμοιράσθησαν σὲ διπλάσια σωματεῖα, ὑποβιβάζοντας τὴν τεχνικὴ τῶν

Ἀς σημειωθεῖ ὅτι τὴν ἴδια μέρα δημοσιεύθηκε σατιρικὸ καὶ παράλληλα καυστικὸ ἄρθρον σὴν *Ἀθλητικῇ* ὅπου παρουσιάζονταν ἀπὸ τὴν μια οἱ ἐθνικόφρονες νὰ σχολιάζον δηκτικὰ: «Ἀκούς ἐκεῖ νὰ θεί ἕνας οὐγγαρέζος, πὺν ἐπειδὴ ἦταν καμπόσος γιὰ τὸ Οὐγγρικὸ ποδόσφαιρον κι' ἀνάπτυξε καὶ τὸ Γερμανικὸ καὶ τὸ Ἑλληνικὸ, νὰ μας κάνει κ' ἐμὰς τὸν κάργα; [...] Μωρὰ εἴμαστε ἐπιτέλους ἐμεῖς γιὰ νὰ θέλουμε νὰ μας κρατᾶ ἀπὸ τὸ χέρι γιὰ νὰ μας κάνει στρατὰ σὴν λεωφόρον τῆς Ὀλυμπίας καὶ τοῦ φωτός τῆς; Ἐμεῖς βράζουμε καὶ Ὀλυμπίαι καὶ κοχλάζουμε καὶ ολυμπιακὸ πνεῦμα, καὶ κάνουμε... στυφᾶδὸ τὰ Ἐλσίνκια καὶ... σκορδαλιὰ τὴν ἀθλητικὴν ἰδέαν, ὄντας κανένας νὰ μας θίξει τὸ ἐθνικὸν μας φιλότιμον» (βλ. «Παττάλης vs Κιούνσλερ», σ. 2). Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ Κιούνσλερ καὶ ὁ Πολιάκο λάμβαναν σὲ τὰ πλαίσια τῆς «τίμιαις μάχης» γιὰ τὴν ἐξυγιάνση τοῦ ἀθλητισμοῦ τὴ μορφή «ὑψιπετῶν αετῶν τοῦ ἀθλητισμοῦ» πλαισιωμένων ἀπὸ τὴν «ατελεύτητην στρατιάν των ἀθλητῶν καὶ των φιλάθλων».

³⁵² Φοινικαρίδης, ὄ.π.

³⁵³ «Ὁ προπονητὴς τῆς Τ. Λέσχης Μ. Πολιάκο δίνει συνέντευξιν σὴν “Ἀθλητικῇ”, *Ἀθλητικῇ*, 12 Ἰανουαρίου 1953, σ. 1.

ομάδων κι' αυτό τό ενδιαφέρο τοῦ κόσμου! Γιατί δὲν διαχωρίσθηκαν μόνον τὰ σωματεῖα καὶ οἱ ἀθλητές μὰ καὶ οἱ φίλαθλοι. [...] Τό κυπριακό ποδόσφαιρο γιὰ νὰ πάει μπροστά πρέπει νὰ ἐνωθεῖ! Μόνο ἔτσι θ' αὐξηθεῖ τό ενδιαφέρο τῶν φιλάθλων. Μόνο ἔτσι θ' ἀναπτυχθεῖ τό ενδιαφέρο κ' ἡ τεχνική τῶν ποδοσφαιριστῶν. Μόνο ἔτσι θά καλλιεργηθεῖ ἡ εὐγενική ἀθλητική ἄμιλλα»³⁵⁴. Στο ἴδιο μήκος κύματος ο Ἰτταλο Ζαμπαρλέττι σημείωνε πως «ἡ ἐνοποίηση τοῦ Κυπριακοῦ ποδοσφαίρου θά συντείνει ἀναμφισβήτητα στήν περεταίρω ἀνάπτυξη καὶ προαγωγήν του. Ἡ ἀθλητική σημαία εἶναι μόνον μία σ' ὁλόκληρο τόν κόσμο, συναδελφώνει καὶ ἐξευγενίζει ὄλους τοὺς ἀθλητές ἀνεξάρτητα ἀπό φυλή, θρήσκευμα ἢ πολιτικές ἀντιλήψεις»³⁵⁵. Ὅσον αφορά τις πολλαπλές θετικές επιπτώσεις της ενοποίησης καὶ ειδικότερα τον καταρτισμό μιας «αντιπροσωπευτικής» Μικτῆς Κύπρου ἀνέφερε χαρακτηριστικά ὅτι ἀνάμεσα στους καλύτερους ποδοσφαιριστές ΟΛΩΝ των ομάδων ἀνεξαρτήτως εθνικότητας «καὶ... παπάδες ἀκόμα ἂν ἀξίζουν πρέπει νὰ συμπεριληφθοῦν στήν μικτή που οπωσδήποτε πρέπει οἱ ἰθύνοντες νὰ ἐπιληφθοῦν τοῦ καταρτισμοῦ της. Καὶ ἡ ὠφέλεια που οπωσδήποτε θά προκύψει ἀπό τὸν καταρτισμό μιᾶς τέτοιας μικτῆς θάναὶ πολὺπλευρη καὶ τεράστια»³⁵⁶.

Στην ολομέτωπη «ἐπίθεση» φιλίας ἡ ΚΟΠ ἀντέδρασε ὑπὸ καθεστῶς ἀναστάτωσης καλώντας μερικούς ἀπὸ τους προαναφερόμενους γιὰ παρατηρήσεις ὅπως πληροφορεῖ ἡ *Αθλητική* μέσω κύκλων θετικά προσκείμενων πρὸς τὴν Ὀμοσπονδία³⁵⁷. Ἀκολούθως, στα τέλη του μήνα, οἱ παρατηρήσεις μετατράπηκαν σε καταδίκη των δηλώσεων ἀφοῦ υπῆρξαν «ἀντίθετες πρὸς τό πνεῦμα τῆς Ὀμοσπονδίας»³⁵⁸. Πρὸτού προχωρήσουμε στήν ἀντίδραση γιὰ τὴν καταδίκη, ἐπισημαίνουμε ὅτι στήν ἴδια ἐκδοση δημοσιεύτηκαν δύο μικρά ἀρθρα ἰδιαίτερης σημασίας. Το μὲν πρῶτο ἐπιδοκιμάζει τις ἐνέργειες τῆς Νέας Σαλαμίνας που ἀφοροῦν τόσο τὴν πραγματική ἀθλητική χειρονομία ἀθλοθέτησης του ποδοσφαιρικοῦ ἀγῶνα Ἀνόρθωσης-Μικτῆς Ἐνόπλων Δυνάμεων ὅσο καὶ τὴν ἀθλητοπρεπή ἀπόφαση ἀναστολῆς συνάντησης τῆς καθὼς ο προηγούμενος γινόταν γιὰ φιλανθρωπικούς σκοπούς³⁵⁹. Το δεύτερο, προκαλοῦσε τους ἡγέτες τῆς ΚΟΠ τόσο γιὰ τὴν ἀποδοχή διεξαγωγῆς ἐνός δημοψηφίσματος

³⁵⁴ «Μετὰ τὸν Κιούνσλερ καὶ τὸν Πολιάκο μιλά στήν “Αθλητική” ὁ Ἄράμ Τσιατριτζιάν», *Αθλητική*, 19 Ἰανουαρίου 1953, σ. 1.

³⁵⁵ «Ὁ Ἰτταλο Ζαμπαρλέττι προπονητῆς τῆς ΕΠΑ μιλά γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ κυπριακοῦ ποδοσφαίρου», *Αθλητική*, 26 Ἰανουαρίου 1953, σ. 2.

³⁵⁶ Ὁ.π.

³⁵⁷ «Δηλώσεις που ἀναστατώνουν», 2 Φεβρουαρίου 1953, σ. 2.

³⁵⁸ Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ὄ.π., σ. 46

³⁵⁹ «Αθλητική χειρονομία», *Αθλητική*, 2 Φεβρουαρίου 1953, σ. 2.

για την ενοποίηση σ' όλα τα σωματεία όσο και την παράθεση των εκφραζόμενων θέσεων: «Αφού τάσσετε ενάντια στην ενοποίηση του αθλητισμού και γεμάτοι βλοσυρότητα κάνετε παρατηρήσεις στους προπονητές των δικών σας σωματείων που έχουν άλλη γνώμη, γιατί δεν δοκιμάζετε να πάρετε την πέννα στο χέρι για να υποστηρίξετε τη γραμμή σας; Σας προκαλούμε κύριοι ηγέτες της ΚΟΠ. Και σας προσφέρουμε μάλιστα και τις στήλες της «Αθλητικής». Ιδού... η ΡΟΔΟΣ...»³⁶⁰.

Επανερχόμενοι στην καταδίκη, υπογραμμίζουμε τη δριμύτατη αντίδραση μέσω της χρήσης καυστικών χαρακτηρισμών προς το πρόσωπο της ΚΟΠ όπως λ.χ. «νέαν... αθλητικήν χειρονομίαν»³⁶¹ και συνέπεια «προς την αντιαθλητικήν ιστορίαν της. Γιατί δεν είναι άσκοπο να ξαναηγηθούμε πως με ένα παρόμοιο φιρμάνι ζήτησε να επιβάλει... έλεγχο στις αντιλήψεις των ποδοσφαιριστών της»³⁶². Στη συνέχεια, πάντοτε υπό την ίδια δυναμική, βάλονται και πάλι οι ιθύνοντες καθώς ενεργούν μυωπικά αμφισβητώντας το γεγονός της διάσπασης με την τοποθέτηση εντός εισαγωγικών των λέξεων διαχωρισμός και διάσπαση, ζητούν να μειώσουν το γόητρο της ΚΕΠΟ και ειρωνεύονται την εξελισσόμενη εκστρατεία με την εισαγωγή του όρου ενοποίηση και πάλι σε εισαγωγικά³⁶³. Ωστόσο, σε πλήρη αντιδιαστολή δηλώνεται απροκάλυπτα ότι: «αυτή η ιδέα άρχισε τώρα να ωριμάζει σε πλατεία στρώματα φιλάθλων, με διαφορετικές θρησκευτικές δοξασίες πολιτικές ή ιδεολογικές αντιλήψεις. Δείγμα αυτής της αντίληψης των φιλάθλων αποτελεί η θαυμάσια επιστολή εθνικόφρονα φιλάθλου που δημοσιεύθηκε στην περ. έκδοση της εφημερίδας μας. Δείγμα, λαμπρό μάλιστα, αποτελούν κι' οι δεκάδες επιστολές εθνικοφρόνων και άλλων φιλάθλων με τις οποίες επικροτούν ολοπρόθυμα την ιδέα της ενοποίησης του αθλητισμού στον τόπο μας. Οι ιθύνοντες της ΚΟΠ ας σκεφτούν καλά. Θα μετανοιώσουν κάποτε γι' αυτήν την ολέθρια τακτική τους. Ο λαός που αγαπά τον αθλητισμό θα επιβάλει την ενοποίηση και κείνοι που θα θρηνήσουν δε θάμαστε εμείς»³⁶⁴.

Στον παλμό των ακατάπαυστων εκκλήσεων ένα υποστηρικτικό άρθρο προκαλεί το ενδιαφέρον του μελετητή για περαιτέρω ερμηνεία. Η επισήμανση και η σφοδρή κριτική τόσο των εξαιρετικά δυσάρεστων συνεπειών του αθλητικού διχασμού όσο κυρίως της επικράτησης και διαίωνισης κακώς κειμένων αθλητικών συνηθειών που παραμένουν δυστυχώς επίκαιρες,

³⁶⁰ «Τολμούν να δεχθούν δημοψήφισμα;», *Αθλητική*, 2 Φεβρουαρίου 1953, σ. 2.

³⁶¹ «Και πάλιν η Κ.Ο.Π.», *Αθλητική*, 23 Φεβρουαρίου 1953, σ. 1.

³⁶² Ο.π.

³⁶³ «Και πάλιν η ΚΟΠ: Για να ενωθεί το κυπριακό ποδόσφαιρο», *Αθλητική*, 2 Μαρτίου 1953, σ. 2 · Για περαιτέρω ανάλυση βλ. ό.π.

³⁶⁴ Ο.π.

επιβάλλουν την ανάγκη σχολιασμού. Σχετικά με τις αντιαθλητικές εκδηλώσεις της διάσπασης, υπογραμμίζεται ότι καλλιεργούνται μεταξύ άλλων άκρατος σωβινισμός, απερίγραπτης έκτασης τοπικισμός, ασυγχώρητος σωματειακός εγωϊσμός και φραξιονισμός του χειρίστου είδους. *«Συγκρούονται βίαια στ' αθλητικά δικαστήρια οι σωματειακοί εκπρόσωποι του αθλητισμού, συγκρούονται βιαιότερον στα γήπεδα ποδοσφαιριστές, μεταβάλλοντάς τα σε ρίγκ πυγμαχίας, συγκρούονται στα πλαίσια των ποδοσφαιρικών γηπέδων οι φίλαθλοι και χρειάζεται - τί αίσχος- η επέμβαση αστυνομικών οργάνων για να τους συνετίσει. Χιλιάδες λίρες, στην περίπτωση σοβαρών ποδοσφαιρικών αγώνων, δίνουν και πέρνουν σαν στοιχήματα, μετατρέποντας τους ιερούς χώρους των σταδίων σε χώρους επαίσχυντης κυβείας»³⁶⁵.*

Όσον αφορά τις αθλητικές συνήθειες γίνεται λόγος για μονόπλευρο και ισχυρώς ευδιάκριτο χαρακτήρα του αθλητισμού καθώς *«ο ξένος που επισκέπτεται την Κύπρο αναμφίβολα θα βγάλει το συμπέρασμα με την πρώτη βδομάδα της επίσκεψής του, πως η Κύπρος γνιοιάζεται για το ποδόσφαιρο περισσότερο από κάθε τι άλλο. (...) τα αθλητικά μας σωματεία -μ' ελάχιστες και επουσιώδεις εξαιρέσεις- είναι σωματεία ποδοσφαιρικά»³⁶⁶.* Ως αντιπροσωπευτικά παραδείγματα αποτύπωσης της επικρατούσας κατάστασης σημειώνονται τόσο η απερίγραπτη και απαράδεκτη υποτίμηση στην οποιαδήποτε άλλη αθλητική εκδήλωση αποκαλύπτοντας ουσιαστικά την ολοκληρωτική προσκόλληση -«σαν τα στρείδια στο βράχο χιλιάδες και χιλιάδες μελών αθλητικών σωματείων έχουν σχεδόν μοναδικό ιδανικό τους μια στρογγυλή μπάλα γεμάτη αέρα»- όσο και η «βροντερή» παρουσία επτά χιλιάδων φιλάθλων στο Δημοτικό Στάδιο Βαρωσίων, όρθιων για τρισήμισυ ώρες υπό κατακλυσμιαία βροχή, για *«μίαν άθλια ποδοσφαιρική συνάντηση μέσα σε βορβωρόδες γήπεδο, με τους ποδοσφαιριστές πηλοφορτωμένους»* ενώ οι κερκίδες του Γ.Σ.Π. στους πρόσφατους διασυλλογικούς αγώνες στίβου ήταν κενές. Καταλήγοντας, απευθυνόμενο στους ηγήτορες της ΚΟΠ και της ΤΕΣΚ, *«βασικοί συντελεστές της επισώρευσης των συμπτωμάτων της αθλητικής σαπίλας»*, απαιτεί την άμεση *«ανοικτή ομολογία από μέρους τους πως το πείραμα της διάσπασης αποδείκτηκε καταστροφικό, παρρησιακή αυτοκριτική των ολεθρίων λαθών τους, παραδοχή των απροσμετρήτων αθλητικών αμαρτημάτων τους, υιοθέτηση της σωτήριας και δημιουργικής αρχής και ενότητας του αθλητισμού μας»³⁶⁷.*

³⁶⁵ «Φίλαθλοι ! Στῶμεν καλῶς !!», *Αθλητική*, 7 Απριλίου 1953, σ. 2.

³⁶⁶ Ο.π.

³⁶⁷ Ο.π.

Ακολουθως, σχεδόν δύο μήνες αργότερα (1 Ιουνίου) υπερθεματίζεται ξανά η επιτακτική ανάγκη της ενοποίησης τόσο λόγω της επερχόμενης αύξησης των οικονομικών πόρων και δημιουργίας σύγχρονων σταδίων³⁶⁸ όσο της ουσιαστικής έκλειψης των οποιονδήποτε αντιαθλητικών εκτρόπων λ.χ. σφυρίγματα, βρισιές, σκόπιμα λακτίσματα, τρικλοποδιές, χειροδικίες εναντίον του διαιτητή ούτως ώστε «να γίνουν οι αθλητικοί στίβοι τόποι αποθέωσης του αθλητικού ιδεώδους κι' όχι αρρένες ταυρομαχιών»³⁶⁹. Ωστόσο, για την επίτευξη του ιερού σκοπού «χρειάζεται η ΚΟΠ, να κάνει πολλά βήματα για να δικαιωθεί στα μάτια των αθλητών και των φιλάθλων σαν ανώτερη αθλητική αρχή, που σέβεται και τον εαυτό της και τους αθλητές κι' αγωνίζεται με όλες της τις δυνάμεις για την πρόοδο του Κυπριακού Ποδοσφαίρου. [...] Σήμερα δεν χωρεί κανένας λόγος γι' αυτή την διάσπαση. Ο αθλητισμός είναι μια θρησκεία πάνω από φυλές, ιδεολογικές, θρησκευτικές ή οποιεσδήποτε άλλες πεποιθήσεις. Καιρός είναι ν' αντιληφθούμε την σημασία αυτού του αξιώματος. Κι' αλήθεια είναι περίεργο μια και σ' ένα συμβούλιο δεχόμαστε συνταγματόφιλους, ανθενωτικούς κ.λ.π να μην δεχόμαστε αριστερούς»³⁷⁰.

Προχωρώντας, υπενθυμίζουμε την πρόκληση εθνικού ντελίριου λόγω της οποιασδήποτε επίσκεψης ελλαδικής ομάδας. Η κάθοδος του θρυλικού Πανιώνιου δεν μπορούσε να αποτελέσει εξαίρεση εξού και το πανεθνικό καλωσόρισμα «στον δουλωμένο -μ' αδούλωτο στη ψυχή- έλληνικό Ακρίτα τοῦ νότου. Καλῶς μᾶς ἤλθατε ἀδέλφια, γέννα καὶ θρέμμα τῆς αἰώνιας Ελλάδας»³⁷¹. Ωστόσο, οφείλεται να αναδειχτεί ιδιαίτερα τόσο η αποτύπωση της ισχύουσας κατάστασης όσο και η κριτική ανάλυση των θλιβερών τεκταινομένων. Αρχικά, καταγγέλλεται η διαχρονικά αδιάλλακτη ΚΟΠ ως σύγχρονος «Μινώταυρος πού τρώει τήν ἀθλητική ἰδέα, πού σβύνει μὲ τὸ τερατώδικο του φύσημα τὸ φῶς τῆς δάδας τῆς Ὀλυμπίας, πού κομματίζει τὸν ἀθλητισμό, πού διασπᾶ τήν ἀθλητική οικογένεια, πού κλείνει τὰ στάδια στοὺς μισοὺς ἀθλητές καὶ φιλάθλους, πού μετέβαλε τοὺς ἱερούς χώρους τῶν ἀγῶνων σὲ τόπους πολιτικοῖδεολογικῶν συναλλαγῶν, πού ἀποκεφαλίζει ἀθλητικά τὸν καθένα πού δέν προσαρμόζεται στό καλούπι τοῦ πολιτικοῦ λαβύρινθου του»³⁷². Ακολουθως, «οδηγώντας την αλήθεια επί τον τύπο των ἡλών», καυτηριάζονται οι αναίσχυντες προτροπές των ηγητόρων της ΚΟΠ προς τους επισκέπτες αθλητές να μείνουν «μακρὰ ἀπὸ τὴν ΚΕΠΟ! Μακρὰ ἀπὸ τὴν «Ἀθλητική»! Εἶναι κομμουνι-

³⁶⁸ «Και πάλιν η ενοποίηση», *Αθλητική*, 1 Ιουνίου 1953, σ. 1.

³⁶⁹ «Αθλητικά έκτροπα», *Αθλητική*, 1 Ιουνίου 1953, σ. 1.

³⁷⁰ «Και πάλιν η ενοποίηση», *Αθλητική*, 1 Ιουνίου 1953, σ. 1.

³⁷¹ «‘Καλῶς μᾶς ἤλθετε’», *Αθλητική*, 8 Ιουνίου 1953, σ. 2

³⁷² Ο.π.

στές! Στίς γραμμές μας δεχόμαστε μονάχα έθνικόφρονες 24 καρατιών και σās παρακαλούμε έλληνες άδελφοί να όμολογήσετε πώς είμαστε πρωτοπόροι σ' αυτό τò κεφάλαιο τής άθλητικής επίδοσης»³⁷³. Επίσης, οι πράξεις των υπευθύνων χαρακτηρίζονται ως προκλητικά αντεθνικές και «ωκεανικά αντιφατικές» καθώς ισχύει η απόλυτη άρνηση επαφής με τις αριστερές ομάδες λόγω της πρόκλησης πιθανής ζημιάς του εθνικού-ενωτικού αγώνα και η συνεργασία «μ' ένα σωματείο -που κανόνισαν συνάντηση μεταξύ του και μεταξύ σας- ποδ θέλει κι' άγωνίζεται για την ένωση τής Κύπρου με την Τουρκία»³⁷⁴. Τέλος, καλούνται οι ποδοσφαιριστές ως έλληνες αθλητές και απόγονοι των ένδοξων προγόνων της Ολυμπίας να γίνουν «φλογεροί προπαγανδιστές» και «σταυροφόροι» της ενότητας των κυπριακών αθλητικών δυνάμεων σε μια αθλητική οικογένεια.

Το τέλος της σεζόν επιφυλάσσει μεγάλες ανατροπές και εκπλήξεις καθώς γίνονται ευδιάκριτα για πρώτη φορά τα σημάδια μεταβολής του ισχύοντος κλίματος τόσο μέσω της ξεκάθαρης τοποθέτησης του *Αθλητισμού* υπέρ της ενοποίησης (27 Ιουλίου) όσο κυρίως με τις θετικές απόψεις -έπειτα από δώδεκα επαφές με εκπροσώπους της ΚΕΠΟ- της συντριπτικής πλειονότητας των ηγετικών παραγόντων των Γυμναστικών Συλλόγων, της ΚΟΠ, των αθλητικών σωματείων και προσωπικοτήτων παγκυπρίου κύρους (βλ. *Αθλητική*, 28 Ιουλίου). Ειδικότερα, ο *Αθλητισμός* υπερθεματίζει ότι «δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι εάν πραγματοποιηθεί τοιούτον τι, το ποδόσφαιρον εν Κύπρω, το οποίον είναι το πλέον δημοφιλές άθλημα, θα λάβη μιαν μεγάλην ώθησιν προς τα εμπρός, θα τεθή δε τέρμα εις μιαν ανώμαλον κατάστασιν, η οποία και το ποδόσφαιρον έβλαπτε και αιτία πολιτικής εκμεταλλεύσεως εγένετε. Είναι καιρός πλέον να παύση η πολιτική να ποδηγετή τον αθλητισμόν της νήσου, ο οποίος δέον να αφεθή ελεύθερος να αναπτυχθή άνευ της παρεμβολής οιονδήποτε εμποδίων»³⁷⁵. Ακόμη, «στην ίδια έκδοση, σε ρεπορτάζ σε διπλανές στήλες, αναφέρεται ότι η «ένταξις των ομάδων της ΚΕΠΟ εις την ΚΟΠ θα βοηθήση εις την βελτίωσιν των οικονομικών όλων των κυπριακών ομάδων. [...] Στην προσπάθεια για ενοποίηση θα πρέπει να ενταχθούν και οι Γυμναστικοί Σύλλογοι στις εγκαταστάσεις των οποίων διεξάγονταν οι αγώνες»³⁷⁶.

Όσον αφορά τις απόψεις των επιφανών στελεχών, «κατέδειξαν πώς παραμερίστηκαν χρόνιες επιφυλάξεις και προκαταλήψεις, πώς άρχισε να πρυτανεύει το αθάνατο ολυμπιακό

³⁷³ Ο.π.

³⁷⁴ Ο.π.

³⁷⁵ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 246.

³⁷⁶ Ο.π., σ. 247.

πνεύμα του διεθνιστικού αθλητικού ιδεώδους, το πνεύμα που μέλλει να οδηγήσει τον κυπριακό αθλητισμό σε νέους δρόμους αθλητικής άμιλλας, επιδόσεως και ανόδου»³⁷⁷. Στα επιμέρους στοιχεία, «ο ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΣ, του οποίου οι απόψεις εξητήθησαν από εθνικόφρονα ηγέτην μεγάλου κύρους, άφησε να νοηθεί ότι το ζήτημα ορθό είναι να λύσουν οι αθλητικές αρχές όπως νομίζουν ορθόν, λογικόν και δίκαιον, καθόσον ο ίδιος δεν πρόκειται να ενδιαφερθεί γι' αυτό, όντας απασχολημένος με πολύ σοβαρώτερα και γενικωτέρου ενδιαφέροντος ζητήματα»³⁷⁸. Από την πλευρά του -«νοουμένου, εν τούτοις ότι μέχρι σήμερα υπήρχε συνάφεια μεταξύ της αθλητικής πολιτικής και της γενικής πολιτικής»³⁷⁹ - ένας εκ των πλέον σημαινόντων ηγετών του εθνικόφρονου κόσμου δήλωνε ότι: «ΥΙΟΘΕΤΩ την αρχήν της ενότητας του αθλητισμού. [...] Δέν βλέπω λόγον γιατί να μη πραγματοποιηθεί αμέσως. Δέν άκουσα μέχρι σήμερα κανένα ουσιώδες επιχείρημα κατά της ενότητας του αθλητισμού. Δέν πρέπει να κάνετε χρήση του ονόματος μου και των αξιωμάτων δημοσιογραφικά γιατί σκοπεύω να συνεχίσω τις επαφές μου και με αθλητικούς κύκλους άλλων πόλεων, για ν' ακούσω τα τυχόν επιχειρήματα των κατά της ενοποίησης. Πάντως, αν ο αθλητισμός κρατηθεί μακριά της πολιτικής -και πρέπει να κρατηθεί και μπορεί να κρατηθεί- ελπίζω ότι το όλον ζήτημα θα διευθετηθεί στο σύντομο μέλλον»³⁸⁰. Ανάλογες υπήρξαν και οι τοποθετήσεις των υπόλοιπων παραγόντων³⁸¹: Φάνος Ιωαννίδης (Γενικός Γραμματέας ΤΕΣΚ), Νίκος Στυλιανάκης (πρόεδρος ΚΟΠ), Μιχαλάκης Σαμουήλ (εκ των ηγετικών παραγόντων του ΑΠΟΕΛ), Νίκος Σολομωνίδης και Θεοδόσης Κωνσταντινίδης (εκ των ηγετικών κύκλων της ΑΕΛ), Ανδρέας Γαβριηλίδης (πρόεδρος Ανόρθωσης), Ν. Θεμιστοκλέους (πρόεδρος Ολυμπιακού) και οι επίτροποι της Τσιετίν Καγιά. Για τα υπόλοιπα σωματεία καταγράφεται ότι η μεν ΕΠΑ θα υιοθετήσει ανεπιφύλακτα την σωτήρια απόφαση για ενότητα, ο δε Πεζοπορικός αν και δεν έχει προσεγγιστεί πιστεύεται πως δε θα σταθεί εμπόδιο ενώ για την ΑΪΜΑ δεν υπάρχει κάποιο σχόλιο.

Ακολούθως, παρά την αλλαγή στάσης των δεξιοφρόνων η Αριστερά και πάλι ανακινούσε το θέμα συνεχώς δημοσιεύοντας μακροσκελή πύρινα άρθρα των δυναμικών παραγόντων της ΚΕΠΟ Χρύση Δημητριάδη (μέλος Διοικητικού Συμβουλίου), Ματθαίου Παπαπέτρου (πρόεδρος) και Τάκη Νικολαΐδη (γραμματέας, πρόεδρος Ομόνοιας). Επιγραμμα-

³⁷⁷ «Βαίνομεν πρὸς πλήρη καὶ ὀριστικὴν ἐνοποίηση τοῦ κυπριακοῦ ἀθλητισμοῦ πρὸς δόξαν τῆς ἀθάνατης δημιουργικῆς ὀλυμπιακῆς ιδέας», *Αθλητική*, 28 Ιουλίου 1953, σ. 1.

³⁷⁸ Ο.π.

³⁷⁹ Ο.π.

³⁸⁰ Ο.π.

³⁸¹ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. ό.π.

τικά, ο πρώτος αναλύοντας μερικά από τα προαναφερόμενα θετικά επακόλουθα της ενοποίησης, την αστοχία αναφοράς πιθανών λόγων ματαιώσης (πολιτικοί, αθλητοπρέπεια, τεχνικοί, άλλοι), καταλήγει τονίζοντας: «Καμιά ιδιαίτερη φιλοδοξία, κανένας κομματικός υπολογισμός ή επιταγή και κανένας ανειλικρινής σκοπός δεν μας ωθεί στον αγώνα μας για την ενοποίηση. Μοναδική μας φιλοδοξία είναι ενωμένοι να αγωνιζόμαστε για την ανάπτυξη του Κυπριακού αθλητισμού. Πρόθεσή μας δεν ήταν ούτε και είναι να διαιωνίσουμε την ύπαρξη δύο αντιμαχομένων ομοσπονδιών και δηλώνουμε επίσημα πώς θα σεβαστούμε τες κυπριακές αθλητικές παραδόσεις και θα δουλέψουμε δραστήρια και με ειλικρίνεια, χωρίς κομματικά ελατήρια για να συνεχίσουμε ενωμένοι την εικοσάχρονη παράδοση της ΚΟΠ»³⁸².

Από την πλευρά του ο Παπαπέτρου ανασκοπεί το παρελθόν προβαίνοντας σε αυστηρή κριτική³⁸³, περιγράφει τόσο με θαυμασμό τις κατακτήσεις των ομάδων της Ομοσπονδίας παρά τις τεράστιες αντιξοότητες³⁸⁴ όσο με έντονη αποφασιστικότητα την προσπάθεια επιβολής της ενοποίησης πέραν των οποιωνδήποτε δυσκολιών αφού «οι συνθήκες άλλαξαν ριζικά. Οι παλαιοί φανατισμοί ξεθύμαναν, το κήρυγμα του μίσους και της αλληλοεξόντωσης έχει πια εγκαταληφθεί· τα τερατώδη όσον και ουτοπικά συνθήματα του 1948 έχουν ξεφτίσει»³⁸⁵. Τέλος, ο Νικολαΐδης δηλώνει ότι «κατάντησε στερεοτυπία να αγνοείται η αίτηση των αθλητικών σωματείων της ΚΕΠΟ για εγγραφή στην δύναμη της ΚΟΠ, χωρίς την ευγενική διάκριση της τυπικής απάντησης, χωρίς την απλή μνεία του γεγονότος στο τυπικό ανακοινωθέν του

³⁸² «Γιατί επιβάλλεται η ενοποίηση του αθλητισμού μας», *Αθλητική*, 28 Ιουλίου 1953, σ. 1 · Για περαιτέρω ανάλυση βλ. ό.π.

³⁸³ «Διώξιμο από τές δουλιές, οικονομικός πόλεμος, κόψιμο της καλημέρας στους αντιφρονούντας και άλλα παρόμοια, που τότε εφαινότο σε όλους μας πράγματα φοβερά και τρομερά και που σήμερα τα βλέπουμε όπως πραγματικά είναι, δηλαδή πράγματα γελοία και παιδιάστικα καμώματα. Μ' αυτά που γράφουμε, δέν ζητούμε να ρίζουμε το φταίξιμο στές πλάτες μιας ορισμένης παράταξης. Λίγο-πολύ όλοι μας πήραμε τον κατήφορο και όλοι μας έχουμε το μερίδιό μας στο φταίξιμο και τές ευθύνες» (βλ. «Έμπρός λοιπόν κύριοι! Δεχθήτε τό χέρι πού σᾶς κρατοῦμε ἀπλωμένο σέ χειραψία καί συναδέλφωση μὲ τή βεβαιότητα ὅτι προσφέρετε τή χρησιμότερη μά καί ὠραιότερη ὑπηρεσία στὸν ἀθλητισμὸ τοῦ νησιοῦ μας», *Αθλητική*, 4 Αυγούστου 1953, σ. 1).

³⁸⁴ «Πάλεψε σκληρά η ΚΕΠΟ πολύ σκληρά! χωρίς μέσα, χωρίς πόρους, χωρίς καν γήπεδα! Δίνοντας συναντήσεις σε ξέφραχτα οικοπέδα στην αρχή και εισπράττοντας το σελίνι, που εθελοντικά άφιναν στην είσοδο οι φίλαθλοι. Πολλές οι απογοητεύσεις, τεράστιες οι δυσκολίες! Γαργαλιστικές προτάσεις για υλικά ωφέλη προς τους παίκτες της από ομάδες της άλλης Ομοσπονδίας έπρεπε να αντιμετωπίζονται. Και ενίκησε! [...] Δημιουργήθηκε παράδοση, καλλιεργήθηκε αθλητικό ήθος αξιοζήλευτο ανάμεσα στους παίκτες μας. Αθλητικά έκτροπα και διακοπές αγώνων είναι σε μας άγνωστα. Και καμαρώνοντας εύλογα λέμε πως στις συναντήσεις των ομάδων μας αποθεώνεται η αθλητοπρέπεια και το ανώτερο αθλητικό ήθος!» (βλ. ό.π.).

³⁸⁵ Ο.π.

συμβουλίου της ΚΟΠ»³⁸⁶. Ωστόσο, η τωρινή κατάσταση παρουσιάζει κάποια διαφορά καθώς «άνεμος συμφιλίωσης, υπάρχουν ενδείξεις ότι πνέει εις όλους τους κόλπους της ΚΟΠ και παρρησία έχει δοθή εις την γνώμην των διαφόρων αθλητικών παραγόντων, με την δημοσίευσιν δηλώσεών των εις τον αθλητικόν τύπον. ΕΥΟΙΩΝΗ, χαρακτηρίζεται και η στροφή της εφημερίδος ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ, η οποία αν και δεν μπορεί να θεωρηθή ως όργανον της ΚΟΠ, απηχεί κάπως έγκυρα τις διαθέσεις τουλάχιστον ωρισμένων κύκλων της. Η στροφή της εφημερίδος αυτής, σημειώνουμε, ότι αποτελεί τιμή γι' αυτή»³⁸⁷.

Ο «άνεμος συμφιλίωσης» επαναβεβαιώνεται πανηγυρικά με τη δημοσίευση πληροφοριών, προερχόμενων από την ΚΕΠΟ, για την ομοφωνία σχεδόν όλων των σωματείων της ΚΟΠ. «Θεωρείται υπερβέβαιον ότι, κατά την προσεχή Γενικήν Συνέλευσιν της ΚΟΠ -η οποία θα πραγματοποιηθεί περί τα μέσα του προσεχούς μηνός Σεπτεμβρίου- τα επτά εκ των οκτώ Σωματείων της ΚΟΠ θα υποστηρίζουν με ακατάβλητον σθένος την σωτήριαν ιδέαν της ενοποίησης του Κυπριακού ποδοσφαίρου»³⁸⁸. Σχετικά με τον Πεζοπορικό που δεν είχε εκφράσει ακόμη την οποιαδήποτε θέση «πιστεύεται, εν τούτοις, πως και το σωματείον αυτό θα συγκατανεύσει κατά την γενικήν συνέλευση, [...] σεβόμενον τόσο την διακαή επιθυμία πλείστων όσων οπαδών του, όσο και τον ομόθυμο πόθο σύσσωμου του φίλαθλου κυπριακού κοινού»³⁸⁹. Ακόμη, έτερο στοιχείο σχολιασμού σχετίζεται με την είδηση της υποβολής κοινής αίτησης τεσσάρων σωματείων -Ομόνοια, Ανταίος, Νέα Σαλαμίνα, Αλκή- για εγγραφή στην ΚΟΠ ως σωματεία Α΄ Κατηγορίας³⁹⁰. Ο Ορφέας και ο Νέος Αστéρας θα εγγράφονταν ως σωματεία Β΄ Κατηγορίας³⁹¹.

³⁸⁶ «Θά ήτο λυπηρόν, εάν έμεις γιά τούς οποίους ή Όλυμπία άποτελεϊ έθνική κληρονομία, έκατεβαίναμεν άπό τò ιερό βάθρο τής Όλυμπιακής υπόθεσης εις τήν λάσπην τού ταπεινού και άνερμάτιστου άθλητικού συναγωνισμού, διά τούτο τò κέρδος ή εκείνη τήν ώφέλεια», *Αθλητική*, 11 Αυγούστου 1953, σ. 1.

³⁸⁷ Ο.π.

³⁸⁸ «Μ΄ επικεφαλής το ΑΠΟΕΛ, η ΑΕΛ, η ΕΠΑ, η ΑΝΟΡΘΩΣΗ, ο ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΣ, η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΛΕΣΧΗ και η ΑΪΜΑ, διεδήλωσαν την απόφαση τους να υποστηρίζουν την ενοποίηση του κυπριακού ποδοσφαίρου κατά την προσεχή γενική συνέλευση της Κ. Ο. Π.», *Αθλητική*, 18 Αυγούστου 1953, σ. 1.

³⁸⁹ Ο.π.

³⁹⁰ Για περαιτέρω ανάλυση βλ. «Η αίτηση τών τεσσάρων σωματείων τής ΚΕΠΟ», *Αθλητική*, 18 Αυγούστου 1953, σ. 1.

³⁹¹ «Άνακοινωθέν τής Κ.Ε.Π.Ο. γιά τήν ένοποίηση τού κυπριακού ποδοσφαίρου», *Αθλητική*, 4 Αυγούστου 1953, σ. 2 · Η απόφαση για υποβολή λήφθηκε κατά τη διάρκεια της προηγούμενης ειδικής συνεδρίασης του Δ.Σ. για ανασκόπηση της κατάστασης (πολλοί παράγοντες εξέφρασαν πίστη για την ανάγκη ενοποίησης). Το Δ.Σ. επέτρεψε την ενέργεια «άναγνωρίζοντας τήν εικοσάχρονη σταδιοδρομία και παράδοση τής Κ.Ο.Π. και σεβόμενοι τήν αρχή που έθεσε στην αλληλογραφία μας μαζί της η Φ.Ι.Φ.Α.

Μέχρι την επόμενη Γενική Συνέλευση της ΚΟΠ η σταυροφορία της *Αθλητικής* συνεχίζεται ακατάπαυστα ενώ ο *Αθλητισμός*, παρά την αλλαγή στάσης, δεν ακολουθεί, ενέργεια που ερμηνεύεται «ως αναμονή μέχρις ότου η δεξιά παράταξη και τα Δεξιά Σωματεία διαμορφώσουν την τελική τους άποψη»³⁹². Από τη μελέτη του διαθέσιμου υλικού προκύπτουν ιδιαιτέρως αξιοσημείωτα στοιχεία όπως είναι λ.χ. η αποκάλυψη του Φάνου Ιωαννίδη (Γενικός Γραμματέας ΤΕΣΚ, πρώην παράγων του ΤΡΑΣΤ, του ΑΠΟΕΛ και του Γ.Σ.Π.) ότι «το θέμα της ενοποίησης του κλασσικού αθλητισμού λύθηκε προ μηνών με επιστολή που απέστειλε στην νεολαία του ΑΚΕΛ, ΑΟΝ, με την οποία γινόταν δυνατή η εγγραφή όλων των αθλητών στους γυμναστικούς συλλόγους. «Ανεξαρτήτως των πολιτικών φρονημάτων των δύνανται διά αιτήσεως των να εγγραφούν εις τα αθλητικά μητρώα των κατά τόπους Γυμναστικών αθλητικών συλλόγων...»³⁹³.

Περνώντας στην τελική ευθεία, τρία μόλις εικοσιτετράωρα πριν τη διεξαγωγή της ιστορικής Συνέλευσης η *Αθλητική* προχωρεί σε ανασκόπηση των σημαντικότερων δηλώσεων όλων των αθλητικών παραγόντων που συμμετείχαν στην πολύμηνη δημοσιογραφική έρευνα. Όμως, υπερθεματίζει ανάλογα και τη διάχυτη γνώμη και επιταγή του απλού φίλαθλου κόσμου «που θέλει τον αθλητισμό γενικά και το ποδόσφαιρο ειδικά να είναι ενωμένο, χωρίς άλλες εκδηλώσεις παρά μόνο εκείνες που οδηγούν στην κατάκτηση της νίκης με ευγενική κι' ανώτερη άμιλλα»³⁹⁴. Όσο για τις λίγες αντίθετες φωνές, ισχυρίζεται ότι «δεν στηρίχθηκαν πάνω σ' επιχειρήματα, δέν είχαν σαν γνώμονα το γενικό συμφέρο του Κυπριακού λαού. Εστηρίζοντο πάνω σε παληές προκαταλήψεις, που δεν έχουν τη θέση τους σήμερα, πάνω σε παρεξηγήσεις που έχουν πια διαλυθή στο φώς της αλήθειας, κι' ακόμα σε παραπλανημένες απόψεις»³⁹⁵. Καταλήγοντας, καλούνται οι αντιπρόσωποι των σωματείων να επιλέξουν «τον δρόμο τον φωτεινό της ενοποίησης, που θα μας οδηγήσει σ' αθλητική ακμή, σ' εξύψωση του αθλητικού πνεύματος μέσα στο λαό, σε ανάπτυξη των σωματείων μας, σε οικονομική εξυγίανση. [...] Η απόφαση της γενικής συνελεύσεως της ΚΟΠ δεν μπορεί να είναι άλλη από την ενοποίηση. Κι' όταν αυτή ληφθή και πέσουν τα τείχη που κρατούν δεσμώτη τον Κυπριακό αθλητισμό και

σκοπός και επιθυμία μας έχουμε να πραγματοποιηθεῖ η ενοποίηση τοῦ ποδοσφαίρου μας μέσα στους κόλπους τῆς Κ.Ο.Π.» (ό.π.).

³⁹² Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 254.

³⁹³ Ο.π., σ. 250.

³⁹⁴ «Ἡ συνέλευση τῆς Κ.Ο.Π.: νὰ πέσουν τὰ τείχη πού κρατοῦν δεσμώτη τόν Κυπριακὸ ἀθλητισμὸ γιὰ νὰ περάσει θριαμβευτικά ἡ ἀθλητικὴ ιδέα», *Αθλητική*, 16 Σεπτεμβρίου 1953, σ. 1.

³⁹⁵ Ο.π.

περάση μέσα απ' αυτά θριαμβευτικά η αθλητική ιδέα, η νίκη δεν θα είναι κανενός. ΘΑ ΕΙΝΑΙ ΝΙΚΗ ΤΗΣ ΑΘΛΗΤΙΚΗΣ ΙΔΕΑΣ και μόνον αυτής»³⁹⁶.

Στις 19 Σεπτεμβρίου, ο Αθλητισμός τοποθετείται χωρίς περιστροφές υπέρ της θετικής έκβασης των τεκταινομένων. «Η συνεργομένη σήμερα Γενική Συνέλευσις της Κυπριακής Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου έχει καθήκον να ταχθῆ ανεπιφυλάκτως υπέρ της ενιαίας εμφανίσεως του ποδοσφαίρου μας. Η επικρατούσα σήμερα μετριοπάθεια δημιουργεί θαυμάσιαν ευκαιρίαν λύσεως του επίμαχου αυτού προβλήματος, η οποία δεν πρέπει να αφεθῆ ὅπως παρέλθῆ ανεκμετάλλευτος. Η ενοποιήσις είναι η μόνη οδός προς την προκοπή του ποδοσφαίρου μας»³⁹⁷. Συνεχίζοντας, αναδεικνύεται η καταλυτική επίδραση των πολιτικοκοινωνικών συνθηκών στον αθλητισμό κατά τα προηγούμενα χρόνια αλλά και τη συγκεκριμένη στιγμή: «Κάποτε εἰς συνθήκας κατὰ τὰς ὁποίας ἐκόχλαζον τὰ κομματικά μίση καὶ οἱ φανατισμοί, ὅταν τὸ κομματικόν πάθος ἐδημιούργει μιαν ατμόσφαιραν λίαν ηλεκτρισμένην εἰς κάθε ἐκδήλωσιν τῆς κυπριακῆς ζωῆς καὶ τὰ πολιτικά πάθη ἔτεινον νὰ διαχωρίσουν εἰς δύο διστάμενα ἀπ' ἀλλήλων στρατόπεδα καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ μέλη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οικογένειας, διεσπᾶσθῆ καὶ ὁ αθλητισμὸς μας. (...) Ἐυτυχῶς σήμερα ὁ καιρὸς τῆς ἐξάψεως τῶν πολιτικοκομματικῶν παθῶν ἔχει παρέλθει καὶ ἡ επικρατήσασα πρὸς στιγμὴν τρικυμία ἔχει κοπάσει. Ἡ ατμόσφαιρα σήμερα εἶναι πολὺ ὀλιγότερον ηλεκτρισμένη καὶ ἡ μετριοπάθεια πρυτανεύει εἰς τὰ πνεύματα ὄλων»³⁹⁸.

Τελικῶς, ἐπιλέχθηκε ὁ φωτεινὸς δρόμος τῆς Ὀλυμπιακῆς φλόγας «κι' ὄχι τὸ τρεμοσβύνον φῶς τοῦ κεριοῦ καὶ τῆς μικρόχαρης ἀδιαλλαξίας καὶ τοῦ στενόκαρδου ὑπολογισμοῦ»³⁹⁹.

³⁹⁶ Ο.π.

³⁹⁷ Φοινικαρίδης, ὁ.π., σ. 254-255.

³⁹⁸ Ο.π., σ. 255.

³⁹⁹ Ι. Κιούνσλερ: «Ποδοσφαίρον, γήπεδα καὶ ἐνοποίηση: Τὸν δρόμον μας πρέπει νὰ φωτίξῃ ἡ Ὀλυμπιακὴ φλόγα κι' ὄχι τὸ τρεμοσβύνον φῶς τοῦ κεριοῦ καὶ τῆς μικρόχαρης ἀδιαλλαξίας καὶ τοῦ στενόκαρδου ὑπολογισμοῦ», *Αθλητικὴ*, 8 Σεπτεμβρίου 1953, σ. 1.

Πρόκειται γιὰ τὶς καταληκτικὲς προτροπὲς τοῦ Γιόζεφ Κιούνσλερ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν σωματείων ποὺ θὰ ἀπάρτιζαν τὴν Γενικὴν Συνέλευση. Ἀκόμη, σημειώνεται ὅτι τὸ ἄρθρο ἀποτελεῖ ἀπάντησις σὲ προηγούμενο κείμενο τοῦ Ἀργύρη Γαβαλά (προπονητῆς ΑΕΛ: 1932-54, Ἀπόλλωνα: 1956-62, Μικτῆς Κύπρου: 1933, 1949, 1954, Ἐθνικῆς Κύπρου: 1960-67) ποὺ υποστήριξε ὅτι: «δεν πρέπει νὰ γίνουν δεκτὰ στὴν Κόπ ἄλλα αθλητικὰ σωματεία γιὰ λόγους τεχνικῶν κι' ὡς τέτοιους προβάλλει τὴν ἔλλειψη ποδοσφαιρικῶν γηπέδων στὴ Λευκωσία, τὴν ἀνεπάρκεια τοῦ γηπέδου τοῦ ΓΣΠ, τὴν ἀπώλεια πολλῶν Κυριακῶν λόγω τῆς τελέσεως σ' αὐτὸ ἀθλητικῶν συναντήσεων καὶ σχολικῶν εορτῶν κλπ» (βλ. ὁ.π.). Ἐκμεταλλεῦόμενοι τὴν ἀναφορά, καταγράφουμε ὅτι ὁ Γαβαλὰς σφράγισε ἀνεξίτηλα τὸ χῶρο ὄντας «ἓνας ἐκ τῶν βασικῶν σκαπανέων τοῦ» (βλ. Μελετίου, ὁ.π., σ. 90). «Δίδαξε με ἀφοσίωση, ἐνδελέχεια, πάθος καὶ μεθοδικότητα τὴν τεχνικὴν τοῦ ποδοσφαίρου σὲ ἑκατοντάδες νέους, οἱ ὁποῖοι τὸν θεωροῦσαν «πατέρα» τοῦ. [...] Ταυτόχρονα ὁμοῦ με τὴν ποδοσφαιρικὴ ἀφαβήτα, τὴν

Έπεσαν τα τείχη που κρατούσαν δεσμώτη τον κυπριακό αθλητισμό, ακούστηκε στεντόρεια ιαχή προς το φίλαθλο κοινό «ΦΘΑΝΕΙ ΠΕΙΑ Η ΦΘΟΡΟΠΟΙΑ ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΤΩΝ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΜΑΣ ΔΥΝΑΜΕΩΝ! Φθάνει πειὰ τὸ χάρισμα τῶν ποδοσφαιρικῶν σωματείων σὲ δύο ὁμοσπονδίες!»⁴⁰⁰. Ωστόσο, δεν έγινε αποδεχτή η εισδοχή της Ομόνοιας, του Ανταίου και της Νέας Σαλαμίνας στην Α΄ Κατηγορία λόγω της επίκλησης ενός άρθρου του καταστατικού που δεν επέτρεπε την αύξηση του αριθμού των σωματείων, συνεπώς συγκλήθηκε έκτακτη συνέλευση ούτως ώστε να τροποποιηθεί το επίμαχο άρθρο. Επίσης, αποφασίστηκε η συμπερίληψη των σωματείων ΑΠΟΠ Πάφου, Πανελληνίου Λεμεσού και της τουρκοκυπριακής Κενσγίκ Κιουτζιού Λευκωσίας στη Β΄ Κατηγορία⁴⁰¹.

Στη συνέχεια, έλαβαν χώρα τρεις γενικές συνελεύσεις ούτως ώστε να περατωθεί το πρώτο μέρος της ολοκληρωμένης ενοποίησης καθώς στην τελευταία γενική συνέλευση (7 Οκτωβρίου) έγινε αποδεχτή η Ομόνοια στην Α΄ Κατηγορία και ο Ανταίος με τη Νέα Σαλαμίνα στη Β΄. Το δεύτερο μέρος υλοποιήθηκε τον επόμενο χρόνο όταν εντάχθηκαν η Αλκή και ο Ορφέας στη Β΄ Κατηγορία. Σε πλήρη αντίθεση το αίτημα του Νέου Αστέρα Μόρφου απορρίφθηκε καθώς δεν πληρούσε τους όρους για να γίνει μέλος της Ομοσπονδίας⁴⁰². Αξίζει πάντως να υπογραμμιστεί ότι επιβλήθηκε η σύγκληση πολλών συνελεύσεων καθώς στη δεύτερη μεταγράφηκε, χωρίς να έχει εξασφαλίσει την απόλυτη πλειοψηφία, η τουρκοκυπριακή ομάδα Τεμίρ Σπόρ στην Α΄ Κατηγορία. «Δεν είναι ξεκάθαρο ποια συμφέροντα οδήγησαν στην πιο πάνω απόφαση, με τις δύο αθλητικές εφημερίδες να αφήνουν αιχμές ακόμη και για εκβιασμούς από σωματεία της ΚΟΠ προς τα σωματεία της ΚΕΠΟ, ότι για να ψηφίσουν υπέρ της ενοποίησης θα έπρεπε να τους παραχωρήσουν ποδοσφαι-

οποία με μαεστρία δίδασκε, προσπαθούσε να διαπαιδαγωγήσει τους νέους με στόχο τη διαμόρφωση σωστών χαρακτήρων, οι οποίοι να διέπονται από αρχές και ήθος. [...] Τόνιζε πάντα στους παίκτες του: «Υπάρχουν τρεις νίκες σε κάθε αγώνα. Η νίκη, η ισοπαλία και η ήττα. Η μεγαλύτερη, η πιο σημαντική και πάνω απ' όλα όμως είναι η ηθική του παιγνιδιού. Προτιμώ να χάσετε αλλά να είστε κύριοι μέσα στο γήπεδο»(ό.π.).

⁴⁰⁰ «Μετά τήν απόφαση τῆς συνέλευσης τῆς ΚΟΠ ἡ ἐνοποίηση ἔγινε πραγματικότητα! Νέα καθήκοντα προβάλλουν μπροστά στήν αὐριανή ἔκτακτη συνέλευση τῆς Κ.Ο.Π.: νά μεταγράψει τά τρία σωματεία στήν Α΄ κατηγορία », *Αθλητική*, 22 Σεπτεμβρίου 1953, σ. 1.

⁴⁰¹ Μελετίου, ό.π. σ. 204 · *Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου...*, ό.π., σ. 168 · Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π., σ. 48.

⁴⁰² Μελετίου, ό.π.

ριστές χωρίς ανταλλάγματα»⁴⁰³. Τελικά, στην επόμενη συνέλευση κηρύχθηκε άκυρη η εισδοχή και αποφασίστηκε η σύγκληση τέταρτης για λήψη οριστικής απόφασης⁴⁰⁴.

Όπως και αν έχει, η ενοποίηση αν και ημιτελής έγινε αποδεκτή από το φιλάθλο κοινό που κατέκλυσε κατά χιλιάδες τα στάδια για τη διεξαγωγή των πρώτων φιλικών συναντήσεων. Ειδικότερα, στις 27 Σεπτεμβρίου η Ανόρθωση αντιμετώπισε τη Νέα Σαλαμίνα στο ΓΣΕ (3-1) ενώπιον 5200 θεατών⁴⁰⁵. Ακολούθησε, μια βδομάδα αργότερα η αναμέτρηση Ανόρθωσης-Ομόνοιας στο ΓΣΕ (3-2) με σημαντικό μέρος των εισπράξεων (300 ή 380 από 561 λίρες⁴⁰⁶) να διατίθενται υπέρ των σεισμοπαθών της Πάφου. Πέραν τούτου, αποτυπώνεται με έκδηλη συγκίνηση ότι: «Για όλους έγινε το στάδιο του μεγάλου Ευαγόρα κολυμβήθρα αναβάπτισης μέσα στην οποία ξεπλύθηκαν τα αμαρτήματα του αθλητικού παρελθόντος, λησμονήθηκαν τα μίσση και τα πάθη, εξανεμίστηκε ότι μικρό και ταπεινό μόλυνε την πανίερη αθλητική ιδέα. Μάτια δάκρυσαν από συγκίνηση όταν οι αθλητές της Ομόνοιας κάνοντας το γύρο του σταδίου στάθηκαν στο κέντρο του και υψώνοντας τα χέρια φώναζαν με όλη τη δύναμη των πνευμόνων τους: Ζήτω η Ανόρθωση, ζήτω η Ανόρθωση, Ζήτω η Ανόρθωση!»⁴⁰⁷.

Παρόμοιας φύσεως στιγμιότυπα εκτυλίχθηκαν και στην αναμέτρηση ΑΠΟΕΛ-Ομόνοιας που έλαβε χώρα στις 24 Οκτωβρίου στο ΓΣΠ (2-0) υπό την παρουσία 5000 φιλάθλων. Αξίζει να τονιστεί ότι ο αγώνας ήταν αθλοθετημένος με ειδικά κύπελλα από τον *Αθλητισμό*, την *Αθλητική* αλλά και την *Αλήθεια*⁴⁰⁸. Σχετικά με την περιγραφή, είναι ευδιάκριτος ο συγκινησιακός χαρακτήρας από τη μια και η ασυγκράτητη χαρά ενός γεγονότος που επέφερε την ειρηνική συνύπαρξη από την άλλη. Έτσι, ο *Αθλητισμός* σχολιάζει ότι: «Οι ομάδες μπαίνουν τώρα στο γήπεδο αδελφωμένες. Προχωρούν στο κέντρον του γηπέδου. Μερικοί ποδοσφαιριστές της Ομόνοιας κρατούν ανθοδέσμες, τις οποίες διανέμουν σε όλους τους

⁴⁰³ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 256.

⁴⁰⁴ Ο.π., σ. 257.

⁴⁰⁵ Μελετίου, ό.π., σ. 212. Η σχετική φωτογραφία παρατίθεται στο παράρτημα της παρούσης εργασίας (πηγή: ό.π.). · Οι εισπράξεις ανήλθαν στις 264 λίρες (βλ. *Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου...*, ό.π., Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π.).

⁴⁰⁶ Από τη μια, η ειδική έκδοση για τα 30χρονα της Ομόνοιας (ό.π.) και η *Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου...* (ό.π., σ. 168) σημειώνουν ότι οι συνολικές εισπράξεις ανήλθαν στις 561 λίρες και οι 300 ,ως καθαρό προϊόν, παραδόθηκαν προς όφελος των σεισμοπαθών έπειτα από συνάντηση με τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Από την άλλη, τόσο ο Φοινικαρίδης (ό.π., σ. 259) όσο και ο Χρυσάνθου (βλ. «1948-1953: τα γεγονότα της διάσπασης», ό.π., σ. 15) καταγράφουν ότι το ποσό των εισπράξεων ανήλθε σε 380 και 300 λίρες αντίστοιχα.

⁴⁰⁷ Φοινικαρίδης, ό.π., σ. 258-259.

⁴⁰⁸ Ο.π., σ. 259.

παίκτης και τις μοιράζουν ύστερα σε όλους τους θεατές. Πολύ συγκινητική πράγματι η σκηνή. Ακράτητες οι χιλιάδες των θεατών ξεσπούν σε ουρανομηκείς ζητοκραυγές και παταγώδη πράγματι χειροκροτήματα»⁴⁰⁹. Από την πλευρά της η Αθλητική αναφέρει ότι: «Δέχθηκε ακόμα προχθές το Γ.Σ.Π με λουλούδια τους ποδοσφαιριστές της Ομόνοιας, που τα μοίρασαν στους αντιπάλους των στον στίβο της ευγενικής αμίλλης. Δονήθηκε ακόμα προχθές το Γ.Σ.Π από την στεντόρεια ιαχή των ποδοσφαιριστών της Ομόνοιας. «Ζήτω το ΑΠΟΕΛ» και από την ιαχή των ποδοσφαιριστών του ΑΠΟΕΛ. «Ζήτω η Ομόνοια». Πολιτισμός, αθλητοπρέπεια, αθλητική ιδέα ένωσαν τους αθλητές και τους φιλάθλους και έμειναν εκστατικοί στο θέαμα και ακόμη εκείνοι οι λίγοι που φοβούνται την ενότητα. Όλοι την μεγάλη γιορτή χάρηκαν, το πανηγύρι της ασύγκριτης αθλητικής μυσταγωγίας»⁴¹⁰.

Συνοψίζοντας, υποστηρίζουμε ότι η τμηματική εισδοχή στην ΚΟΠ αν και κατέστη εφικτή υπό τους όρους της κραταιάς πλέον Δεξιάς δεν υποβαθμίζει τη μεγαλειώδη δυναμική του γεγονότος της ενοποίησης. Για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων δεκαετιών της Αγγλοκρατίας η ενότητα και η συναντίληψη επικράτησαν της συνηθισμένης επιβολής οξύτατης πόλωσης και διάσπασης όπως λ.χ. η οριστική αποχώρηση των Τουρκοκυπρίων από το πρωτάθλημα (Οκτώβριος 1955)⁴¹¹ και οι μετωπικές συγκρούσεις

⁴⁰⁹ Ο.π., σ. 259-260.

⁴¹⁰ Ο.π., σ. 260.

⁴¹¹ Το πρώτο ρήγμα σημειώθηκε μόλις δύο μέρες μετά την έναρξη δράσης της ΕΟΚΑ όταν ο προγραμματισμένος αγώνας Τσιετίν Καγιά-Πεζοπορικός (ΓΣΠ, 3 Απριλίου) αναβλήθηκε έπειτα από την απόφαση της ΤΕΣΚ για κλείσιμο του σταδίου διεξαγωγής. Ας υπογραμμιστεί ότι όλες οι συναντήσεις είχαν αναβληθεί λόγω της επιβολής κατάστασης έκτακτης ανάγκης. Η απόφαση προκάλεσε έντονες διαμαρτυρίες καθώς εκλήφθηκε τόσο «ως αντίδραση στην στάση που η τουρκοκυπριακή κοινότητα τήρησε, αμέσως μετά την έναρξη του ελληνοκυπριακού αντάρτικου» (βλ. Κτωρής, «Οι ποδοσφαιρικές...», ό.π.) όσο «ως παραγκωνισμό τους και ως έλλειψη σεβασμού έναντι τους» (βλ. Μελετίου, ό.π., σ. 244).

Ωστόσο, οι ομάδες, παρά την όξυνση, συμμετείχαν κανονικά στις δραστηριότητες και τα συλλογικά όργανα της ΚΟΠ χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα παρά μόνο την εκδήλωση σοβαρών επεισοδίων στον αγώνα Ομόνοια-Τσιετίν Καγιά (5 Μαΐου) που ώθησαν «την *Halkin Sesi* να ισχυρίζεται με υπερβολή πως οι Ελληνοκύπριοι κήρυξαν πόλεμο κατά των Τουρκοκυπρίων» (βλ. Κτωρής, ό.π. · Βλ. επίσης «Επεισόδια εις Ποδοσφαιρικών Αγώνα μεταξύ Ομόνοιας και Τουρκικής ομάδος-Αρκετά πρόσωπα ετραυματίστησαν από εξσφενδονισθείσας φιάλας», *Ελευθερία*, 5 Μαΐου, στο Μαγδαληνή Αντρέου, *Πως εμφανίζονται οι Τουρκοκύπριοι στην εφημερίδα «Ελευθερία» την περίοδο 1930-1958*, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2008, σ. 155).

Το ουσιαστικό ρήγμα έλαβε χώρα στις 22 Οκτωβρίου όταν το Συμβούλιο Κυπριακών Σταδίων απέκλεισε τις ομάδες από όλα τα ελληνοκυπριακά στάδια επικαλούμενο τόσο τις έκτακτες συνθήκες όσο και «την *έξαψη και αναταραχή των πνευμάτων*» (βλ. Κτωρής, «Κυπριακό ποδόσφαιρο...», ό.π.) εξαιτίας επίκαιρων γεγονότων όπως τα «Σεπτεμβριανά», η στελέχωση του επικουρικού σώματος με

Τουρκοκύπριους προς βοήθεια των δυνάμεων ασφαλείας, η δημιουργία της παραστρατιωτικής οργάνωσης ΒΟΛΚΑΝ και η διεξαγωγή της δίκης του αγωνιστή Μιχαλάκη Καραολή με μάρτυρες κατηγορίας τρεις τουρκοκύπριους και συνήγορο του Στέμματος τον Rauf Denktaş (βλ. ό.π.· Κτωρής, «Οι ποδοσφαιρικές...», ό.π.). Οκτώ μέρες αργότερα, η Γενική Συνέλευση της ΚΟΠ ενεργώντας με την ίδια λογική επικύρωσε τη σχετική απόφαση αναστέλλοντας προσωρινά τη συμμετοχή των ομάδων στα πρωταθλήματα (βλ. Μελετίου, ό.π., σ. 207). Πέραν τούτου, υπερτόνιζε από τη μια ότι «θα εξακολουθήσει να θεωρεί τα τουρκοκυπριακά σωματεία ότι είναι μέλη της και ευχαρίστως θα αναθεωρήσει την απόφασή της μόλις οι συνθήκες, όπως ελπίζεται, θα το επιτρέψουν» (ό.π.) ενώ από την άλλη υπογράμμισε πως «είναι με πολλήν θλίψη που η Γενική Συνέλευση έλαβε την απόφαση αυτή χωρίς βέβαια να παρακινείται από πολιτικά ή φυλετικά κίνητρα, τα οποία είναι ανίδια με τα υψηλά ιδεώδη της αθλητικής ιδέας. Το γεγονός αυτό αποδεικνύεται και από την όλη στάση της ΚΟΠ και εκείνης των ελληνοκυπριακών σωματείων απέναντι στα αδελφά τουρκοκυπριακά σωματεία κατά τη διάρκεια της 21ετούς ζωής της Ομοσπονδίας. Η απόφαση ελήφθη ως ένα εντελώς προσωρινό μέτρο με μοναδικό και αποκλειστικό σκοπό τη διατήρηση της δημόσιας τάξεως» (ό.π.).

Σ' ένα άλλο επίπεδο, αποκτά ιδιαίτερη σημασία το γεγονός της απουσίας σχολιασμού οποιασδήποτε ελληνοκυπριακής φωνής πέραν του ΑΚΕΑ. Μέσω του *Νέου Δημοκράτη* κάλεσε από τη μια την ΤΕΣΚ «να αναθεωρήσει την αντιαθλητική της απόφαση και να αναλογιστεί τις ευθύνες της από μια τέτοια απόφαση» (βλ. Κτωρής, ό.π.) και την ΚΟΠ «να εγκαταλείψει την ευθυγράμμιση της με την ΤΕΣΚ» (ό.π.). Από την άλλη σημείωσε ότι «το ζήτημα του αποκλεισμού των τουρκικών ποδοσφαιρικών σωματείων από τα ελληνικά στάδια, συνιστούσε ολέθρια τακτική που θα οδηγούσε όχι μόνο στη διάσπαση του κυπριακού ποδοσφαίρου αλλά θα συνέβαλε και στην όξυνση των διακοινοτικών σχέσεων» (ό.π.).

Τέλος, υποστηρίζεται ότι η απόφαση υπήρξε «πολιτικά επιπόλαιη και ανεύθυνη και εξυπηρετούσε πλήρως τις πολιτικές επιδιώξεις της τουρκοκυπριακής ηγεσίας, η οποία επιδίωκε να πείσει πως ήταν αδύνατη η συμβίωση των δύο κοινοτήτων» (βλ. Κτωρής, «Κυπριακό ποδόσφαιρο...», ό.π.). Ο ισχυρισμός στοιχειοθετείται με την επισήμανση τόσο των πρώτων θετικών αντιδράσεων του Τύπου που «καλωσόρισε» τη αναστολή των ποδοσφαιρικών συναντήσεων μεταξύ ελληνοκυπριακών και τουρκοκυπριακών ομάδων σημειώνοντας πως, η επιδείνωση των διακοινοτικών σχέσεων, καθιστούσε επιβεβλημένη την απόφαση» (ό.π.) όσο και της ικανοποίησης της ηγεσίας που προχώρησε στη σύσταση ξεχωριστής Ομοσπονδίας (30 Οκτωβρίου). Ως βασικότερη προτεραιότητα ορίστηκε η «οικοδόμηση ενός ευρύτατου ποδοσφαιρικού δικτύου και την εξεύρεση πόρων για την οικοδόμηση ιδιόκτητων ποδοσφαιρικών σταδίων» (ό.π.) ενώ «σε μια άλλη σημαντική, από απόψεως πολιτικής σημειολογίας, απόφαση [...] αποφάσισε τη δημιουργία μιας τουρκοκυπριακής εθνικής ομάδας» (ό.π.).

Κατά τα επόμενα χρόνια οι σχέσεις περιορίστηκαν στη συμμετοχή αριθμού τουρκοκυπρίων -πολλοί προπονούνταν ελάχιστοι αγωνίστηκαν- στις ελληνοκυπριακές ομάδες, ιδιαίτερα κατά τις αρχές της δεκαετίας του '70 (βλ. Νταγλί, ό.π., σ. 101) παρά τις απειλές της Τουρκικής Οργάνωσης Αντίστασης (Türk Mukavemet Teşkilati -TMT-) και της συνεχούς έντασης στο εσωτερικό της ελληνοκυπριακής κοινότητας. Μετά το 1974 είναι γνωστές μόνο δύο περιπτώσεις, αν και «είναι αρκετοί οι τουρκοκύπριοι ποδοσφαιριστές που αγωνίζονται στα πρωταθλήματα της ΚΟΠ αλλά δεν είναι γνωστοί» (ό.π., σ. 113), του Αλί Ιμάμ (Νέα Σαλαμίνα, Αναγέννηση Δερύνειας, Άδωνης Ιδαλίου, Ξυλοτύμπου: 2003-2009) και του Τζοσκούν Ουλούσοϊ (Νέα Σαλαμίνα: 2004-2005) (ό.π., σ. 109-113, 115-118).

Ως ιδιαίτερες περιπτώσεις καταγράφονται κατά το προηγούμενο χρονικό διάστημα οι Ιμπραχίμ Αζίζ, Χουσεϊν Αλντέρ Καλλικά και Ζιχνί (Αχμέτ) Καλμάζ. Ο πρώτος ήταν ο μόνος που κατόρθωσε να αγωνιστεί στη λαοφιλή Ομόνοια έστω για λίγες συναντήσεις (1956-57) καθώς είχαν ήδη εκδηλωθεί τα πρώτα σοβαρά κρούσματα διακοινοτικού διαχωρισμού. Ακολούθως, «διωγμένος από τούς σωβινιστικούς κύκλους της Τουρκοκυπριακής ηγεσίας έπαιρνα τό δρόμο της ξενιτειάς μαζί με άλλους προοδευτικούς Τουρκοκύπριους» (βλ. «Ιμπραχίμ Αζίζ: ο μοναδικός Τουρκοκύπριος που αγωνίστηκε στην Ομόνοια» στο Γεωργίου, Θεοδώρου, Πούλλος (επιμ.), ό.π., σ. 62). Από τη σχετική καταγραφή αποκτά ιδιαίτερο νόημα η αντιπροσωπευτική δήλωση για την καλλιέργεια και επικράτηση του διχασμού: «Η

μεταξύ των διπόλων ΑΚΕΛ-ΕΟΚΑ, Ελληνοκύπριοι-Τουρκοκύπριοι καθ' όλη τη διάρκεια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ (1955-59). Έτερο σημείο ιδιαίτερου σχολιασμού αποτελεί η διαπίστωση για την καταλυτική επίδραση των πολιτικοκοινωνικών συνθηκών στον συγκεκριμένο χώρο. Οι εξάψεις των κομματικών παθών σε συνδυασμό με διάφορα στοιχεία κοινωνικής σύγκρουσης όπως λ.χ. απεργίες, εξαγγελία «οικονομικού πολέμου», οδήγησαν στη διάσπαση του 1948 έτσι και τη δεδομένη στιγμή η επικρατούσα νηνεμία οδήγησε στην μετριοπάθεια και τον κατευνασμό.

Ομόνοια ήταν η αγαπημένη μου ομάδα από τα παιδικά μου χρόνια. Μου ήταν όμως δύσκολο να φαντασθώ ότι ήταν δυνατό να φορέσω κάποια μέρα την πράσινη φανέλλα και να βγω στο γήπεδο με την αγαπημένη μου ομάδα, στην όποια αγωνίζονταν μόνον Έλληνοκύπριοι» (ό.π.).

Όσον αφορά τον Καλλικά, αγωνίστηκε για δύο χρόνια (1971,1972) στην Ένωση Νέων Παραλιμνίου -έτος ίδρυσης: 1936- ως επιθετικός παρ' όλη την ιδεολογική αντίθεση όντας σωματείο δεξιών πεποιθήσεων. Δεν αποπέμφθηκε αλλά αποχώρησε υπό την αφόρητη πίεση της τουρκοκυπριακής Ομοσπονδίας καθώς είχε αποκαλυφθεί η παράλληλη συμμετοχή (αγωνιζόταν στην ΜΤΓ) με τη δημοσίευση φωτογραφίας πανηγυρισμού επίτευξης τέρματος με την ΕΝΠ. Χαρακτηριστικά όπως δηλώνει ο ίδιος: «*Αν το Σάββατο είχα παιχνίδι με την ΜΤΓ την Κυριακή θα αγωνιζόμουν με το Παραλίμνι. Όταν όμως τα παιχνίδια έπεφταν την ίδια μέρα ήμουν υποχρεωμένος να παίξω με την ΜΤΓ*» (βλ. Νταγλί, ό.π., σ. 41).

Ο Ζιχνί, «*τον φώναζαν ο Τζόρτζ Μπέστ της Κύπρου*» (ό.π., σ. 97), αρχικά είχε την ευκαιρία να αγωνιστεί στην Ομόνοια το 1962 αλλά η ΤΜΤ έθεσε πρόωρο τέλος στην μεταγραφή όταν γράφτηκε στο πρωτοσέλιδο της *Χαλκίν Σεσί*: «*ο Ζιχνί πάει σε μια ελληνοκυπριακή κομμουνιστική ομάδα. Τότε ο χαρακτηρισμός «κομμουνιστής» ήταν μια πάρα πολύ σοβαρή κατηγορία*» (ό.π., σ. 100). Τελικά, το 1969 κατόρθωσε να αγωνιστεί για δύο χρόνια στην «Ποδοσφαιρική Αθλητική Ένωση Επαρχίας Κερύνειας» (Π.Α.Ε.Ε.Κ.) -έτος ίδρυσης: 1953-, αποκρύπτοντας όμως ότι αγωνιζόταν ταυτόχρονα σε τουρκοκυπριακή ομάδα. Έτσι, όπως και ο Καλλικά δήλωνε: «*Αν το Σάββατο αγωνιζόμουν με την ΠΑΕΕΚ, την Κυριακή έπαιζα με τη Γενίτζαμι. Μάλιστα υπήρξε μια φορά που στις 11 το πρωί έπαιζα σε αγώνα της ΠΑΕΕΚ και το απόγευμα ήμουν βασικός σε αγώνα της Γενίτζαμι*» (ό.π.). Στη συνέχεια, η καριέρα του θα απογειωνόταν αναντίρρητα με την πρόταση του Ολυμπιακού Λευκωσίας (1971) ο οποίος ως πρωταθλητής θα συμμετείχε στην Α' Εθνική. Ωστόσο, η ΤΜΤ αποτέλεσε και πάλι τροχοπέδη καθώς τον προειδοποίησε θέτοντας του το δίλημμα «*μπορείς να παίζεις εκεί αλλά πρέπει να αποφασίσεις ή θα εγκατασταθείς εκεί ή θα μείνεις εδώ και θα αγωνιζόσαι στο πρωτάθλημά μας*» (ό.π., σ. 101).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εξετάζοντας την πορεία των γεγονότων κατά τη διάρκεια του οριζόμενου διαστήματος, εστιάζουμε αρχικά στην διπαραταξιακή επίδραση στον αθλητισμό. Μέσα από τη μελέτη του διαθέσιμου υλικού προκύπτουν μόνο δύο στοιχεία για συγκεκριμένη κομματική ανάμιξη (συστέγαση της Ανόρθωσης με το ΚΕΚ Αμμοχώστου, άρθρο του Εθνικού Απελευθερωτικού Συνασπισμού (Ε.Α.Σ.) για την προσπάθεια υποδούλωσης του αθλητισμού). Ο τομέας επηρεάστηκε ανεπανόρθωτα από την πολιτική μετακένωση του ελληνικού εμφυλίου και την επακόλουθη εξάπλωση σε όλες τις πτυχές της κοινωνίας των πολιτών. Υιοθετήθηκαν ακραίοι χαρακτηρισμοί και φράσεις, επιβλήθηκαν και εδραιώθηκαν ο έντονος φανατισμός, η προκατάληψη, το κήρυγμα του μίσους και της αλληλοεξόντωσης ενώ δημοσιεύτηκαν στον Τύπο «τερατώδη και ουτοπικά» συνθήματα. Η παραφροσύνη και ο εκτροχιασμός επέφεραν τόσο την κάθετη διαιρετική τομή όσο και τον «σαφή, ανεπιφύλακτο και οριστικό» διαχωρισμό.

Ακολούθως, τονίζουμε την στάση του φίλαθλου κοινού απέναντι στο διχασμό. Εντοπίσαμε πληροφορίες μόνο για τον κόσμο των αριστερών ομάδων ή όπως αποτυπώνεται γλαφυρά τους «πραγματικούς» φίλαθλους. Εξέφρασαν την ικανοποίηση για την ίδρυση των νέων σωματείων καθώς πίστεψαν τις αρχές και τα ιδανικά τους που θα εξυγιάιαν και θα απάλλασαν τον αθλητισμό από κάθε κομματική υποδούλωση. Έτσι, εμπνεόμενοι από απaráμιλλη πίστη, θάρρος και επιμονή συνέβαλαν με εθελοντική δουλειά και εισφορές στην υπέρβαση των τεχνικών (έλλειψη γηπέδων) και οικονομικών εμποδίων που αντιμετώπιζαν οι «πρωτοπόροι και πραγματικοί» ποδοσφαιριστές και παράγοντες. Ακόμη, πλημμύριζαν ασφυκτικά τα γήπεδα, εκμεταλλεζόμενοι τη σύσταση της ΚΕΠΟ, εξαπλώνοντας περαιτέρω τη δυναμική απήχηση.

Επίσης, διαμέσου της εξέτασης προκύπτουν εύλογα ερωτήματα για τη στάση των Άγγλων στο όλο θέμα. Παρατηρήθηκε ή όχι κάποια αντίδραση στον οποιονδήποτε βαθμό και γιατί; Υπήρξε κάποια μορφή δράσης και πού στόχευε; Παρακίνησαν τα γεγονότα προς δικό τους όφελος; Δυστυχώς, τα προαναφερόμενα μένουν αναπάντητα καθώς δεν εντοπίσαμε κάτι σχετικό.

Σ' ένα δεύτερο επίπεδο, τονίζουμε ότι η παραμελημένη από ιστοριογραφική άποψη δεκαετία του '40 υπήρξε μία από τις πιο συναρπαστικές περιόδους της σύγχρονης Ιστορίας

του τόπου καθώς επέδρασε καταλυτικά σ' όλες ανεξαιρέτως τις εκφάνσεις της ζωής τόσο κατά την συγκεκριμένη όσο και κατά τις επόμενες περιόδους. Συνεπώς, ο μελετητής εμβαθύνοντας σ' αυτήν καθίσταται ικανός να απαντήσει από τη μια ικανοποιητικό αριθμό ερωτημάτων σχετικά με τους θεσμούς και τα γεγονότα που καθόρισαν τον ρου της Ιστορίας ενώ παράλληλα από την άλλη μπορεί να θέσει είτε καινούργια είτε συμπληρωματικά ερευνητικά ερωτήματα για γνωστά αλλά και άγνωστα γεγονότα.

Ως ενδεικτικά παραδείγματα απαντήσεων σημειώνονται μεταξύ άλλων, η δημιουργία ενός άτυπου μεν αλλά ισχυρότατου δε διπαραταξιακού συστήματος κομμάτων και μετωπικών οργανώσεων και η αποτυχία της Αριστεράς να μετατραπεί σε μια παράταξη πλειοψηφικής κλίσης. Παράλληλα, είναι ευδιάκριτη η μετριοπάθεια που επέδειξε η Αριστερά κατά την δραματική όξυνση της περιρρέουσας ατμόσφαιρας λόγω του εμφυλίου και η συγκαταβατικότητα μετά την ανακοίνωση της διεξαγωγής του Ενωτικού δημοψηφίσματος από την Εθναρχία. Ακόμη, ερμηνεύεται η αδυναμία της παρουσίας ενός «τρίτου πόλου» καθώς και η περαιτέρω πορεία προς τον αγώνα της ΕΟΚΑ και τις συνέπειες του. Επιπλέον, όσον αφορά την ειδικότερη θεματική, καθίσταται εφικτή η κατανόηση των πολιτικοκοινωνικών αιτιών που οδήγησαν στη διάσπαση και την ενοποίηση, αμφότερα σημεία αναφοράς για την μετέπειτα πορεία του χώρου αλλά και αντίληψης της σημερινής πραγματικότητας.

Όπως και αν έχει, κατά την προσωπική μας άποψη πραγματοποιήθηκε ο σκοπός της εργασίας, παρ' όλες τις αντιξοότητες που αναφέρθηκαν στην εισαγωγή, μέσω της απάντησης όλων των ερευνητικών ερωτημάτων. Κατά αυτόν τον τρόπο, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως αποτελεί μια μικρή προσθήκη στην ισχνή, δυστυχώς, παρουσία σχετικών μελετών, ιστορικών και μη, τόσο για την συγκεκριμένη θεματική όσο και άλλες που αφορούν την υπό διερεύνηση ιστορική περίοδο. Επιπλέον, μια έρευνα η οποία ασχολείται με την διαμόρφωση του αθλητικού και ειδικότερα του ποδοσφαιρικού χώρου κατά την διάρκεια μιας συγκεκριμένης περιόδου, αποτελεί εφελκυστικό σχετικής ενασχόλησης με την εξέλιξη και διαμόρφωση του φαινομένου σε προγενέστερα αλλά και μεταγενέστερα διαστήματα με την συνεργασία διεπιστημονικών ομάδων ούτως ώστε να είναι εφικτή η εξέταση σε ένα πολυδιάστατο επίπεδο.

Στο πλαίσιο αυτό, θα αποκτούσε εξαιρετικό ενδιαφέρον λ.χ. η διερεύνηση των πρώτων δεκαετιών ζωής (1900-1940) όπου το άθλημα παρέμεινε σχετικά περιορισμένο και έπειτα εξαπλώθηκε αστραπιαία με κυρίαρχο απότοκο τον φανατισμό και την έξαψη των παθών.

Αρκετά χρόνια αργότερα, η περίπτωση της «ποδοσφαιρικής Ένωσης», συμμετοχή πρωταθλήτριας Κύπρου στην Α΄ Εθνική και η διεξαγωγή του Κυπέλλου Μεγάλης Ελλάδας -«Κύπελλον Φιλίας Μητρός Ελλάδος και Θυγατρός Κύπρου»- ανάμεσα στους κυπελλούχους των δύο χωρών, κατά τη διάρκεια της Επταετίας και η περίοδος αμέσως μετά το 1974 όταν η Δεξιά είχε στιγματιστεί με το πραξικόπημα. Ακόμη, η ανάδειξη της σημειολογίας της πρώτης αναμέτρησης μεταξύ ελληνοκυπριακής και τουρκικής ποδοσφαιρικής ομάδας (1986) όταν ο ΑΠΟΕΛ κληρώθηκε να αντιμετωπίσει την Μπεσίκτας για το Κύπελλο Πρωταθλητριών αλλά τελικά λόγω άσκησης αφόρητων πιέσεων τόσο της κυπριακής κυβέρνησης όσο και της Εκκλησίας δεν μετέβη στην Τουρκία να αγωνιστεί. Επίσης, η δραματική ανάπτυξη του οπαδικού φαινομένου και της επακόλουθης βίας κατά τα τέλη της δεκαετίας του '80 και κυρίως κατά τη δεκαετία του '90, άρρηκτα συνδεδεμένα με την ανάρτηση ποικιλίας πολιτικών συμβόλων όπως λ.χ. ελληνικές και κυπριακές σημαίες, σβάστικες και σφυροδρέπανα.

Έτερο ιδιαίτερο πεδίο αποτελεί «το έπος της Τραπεζούντας» που επιτεύχθηκε το 2005 όταν στα πλαίσια του Champions League η Ανόρθωση έγινε η πρώτη ελληνοκυπριακή ποδοσφαιρική ομάδα που αγωνίστηκε και κυρίως επικράτησε αντίστοιχης τουρκικής. Αξίζει πάντως να υπογραμμιστεί ότι τόσο ο συγκεκριμένος αγώνας όσο και οι υπόλοιποι που έλαβαν ή θα λάβουν χώρα στα διάφορα αθλήματα αποκτούν ιδιαιτέρως σημειολογική αξία καθώς η Τουρκία ενώ δηλώνει σε όλους τους τόνους ότι δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία - την θεωρεί εκλιπούσα- όταν πρόκειται για αθλητικές εκδηλώσεις υποκύπτει και συμμορφώνεται με τους ισχύοντες αυστηρούς κανόνες των διεθνών Ομοσπονδιών.

Τέλος, επισημαίνουμε ότι καθίσταται αδήριτη ανάγκη να μελετηθεί το ευρύτερο φάσμα του τοπικού αθλητισμού καθώς πριν πολλά χρόνια δεν ασχολούνταν μόνο με το ποδόσφαιρο αλλά με το τένις και το χόκεϊ ενώ αργότερα με τον κλασσικό αθλητισμό, την πετόσφαιρα και την καλαθόσφαιρα. Μπορούμε άραγε να ξεκολλήσουμε από το βράχο όσους βρίσκονται κολλημένοι σαν τα στρείδια και έχουν ως μοναδικό ιδανικό μια στρογγυλή μπάλα γεμάτη αέρα όπως καυτηρίαζε η *Αθλητική*; Η απάντηση οφείλει να είναι καταφατική.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Πίνακας 1: Χρονολόγιο ίδρυσης ομάδων

1900	Νέος Αιώνας	Τρίκωμο
1911	Ανόρθωση	Αμμόχωστος
1916	Ποδοσφαιρικός Όμιλος Παγκύπρια	Λευκωσία
1921	Πανεργατικός	Λευκωσία
	ΤΡΑΣΤ	Λευκωσία
1924	Πεζοπορικός	Λάρνακα
1926	Α.Μ.Ο.Λ	Λάρνακα
1926	ΠΟΕΛ (μετονομάστηκε σε ΑΠΟΕΛ το 1928)	Λευκωσία
	ΑΕΛ	Λεμεσός
1930	Τουρκική Λέσχη (τουρκοκυπριακή)	Λευκωσία
1931	Ολυμπιακός	Λευκωσία
1932	Άρης	Λεμεσός
1932	ΕΠΑ	Λάρνακα
1934	ΑΪΜΑ (αρμενική)	Λευκωσία
1937	Πεζοπορικός (επανίδρυση)	Λάρνακα
	Τσιετίν Καγιά (τουρκοκυπριακή)	Λευκωσία
1943	ΑΜΟΛ (μετονομάστηκε σε Ανταίο το 1951)	Λεμεσός
1944	Νέος Αστέρας	Μόρφου
	Νέα Σαλαμίνα	Αμμόχωστος
	Αλκή	Λάρνακα
1948	Ορφέας	Λευκωσία
	Ομόνοια	Λευκωσία
1953	ΑΠΟΠ	Πάφος

Πίνακας 2: Χρονολόγιο πρωταθλημάτων-κυπέλλων ΚΟΠ (1934-1953)

Περίοδος	Πρωταθλήτρια	Κυπελλούχος
1934-35	ΤΡΑΣΤ	ΤΡΑΣΤ
1935-36	ΑΠΟΕΛ	ΤΡΑΣΤ
1936-37	ΑΠΟΕΛ	ΑΠΟΕΛ
1937-38	ΑΠΟΕΛ	ΤΡΑΣΤ
1938-39	ΑΠΟΕΛ	ΑΕΛ
1939-40	ΑΠΟΕΛ	ΑΕΛ
1940-41	ΑΕΛ	ΑΠΟΕΛ
1941-42	Δεν διεξήχθηκε	Δεν διεξήχθηκε
1942-43	Δεν διεξήχθηκε	Δεν διεξήχθηκε
1943-44	Δεν διεξήχθηκε	Δεν διεξήχθηκε
1944-45	ΕΠΑ	ΕΠΑ
1945-46	ΕΠΑ	ΕΠΑ
1946-47	ΑΠΟΕΛ	ΑΠΟΕΛ
1947-48	ΑΠΟΕΛ	ΑΕΛ
1948-49	ΑΠΟΕΛ	Ανόρθωση
1949-50	Ανόρθωση	ΕΠΑ
1950-51	Τσιετίν Καγιά	ΑΠΟΕΛ
1951-52	ΑΠΟΕΛ	Τσιετίν Καγιά
1952-53	ΑΕΛ	ΕΠΑ

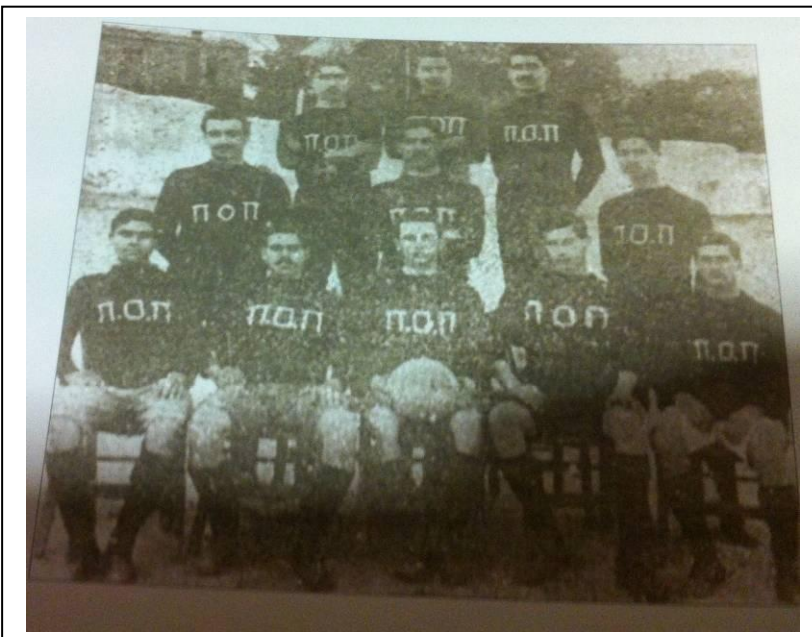
Πίνακας 3: Χρονολόγιο πρωταθλημάτων-κυπέλλων ΚΕΠΟ (1948-1953)

Περίοδος	Πρωταθλήτρια	Κυπελλούχος
1948-49	Ομόνοια	Ομόνοια
1949-50	Ομόνοια	Ομόνοια
1950-51	Ομόνοια	Ομόνοια
1951-52	Ομόνοια	Ομόνοια
1952-53	Ομόνοια	Ανταίος

ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΙΚΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ

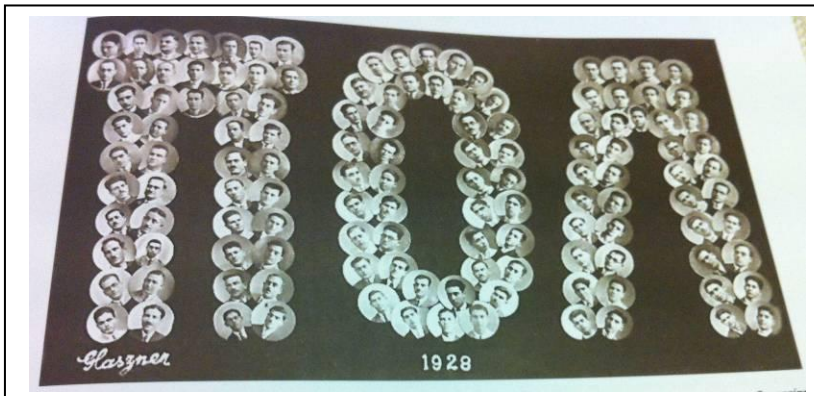
Εικόνα 1. Η ομάδα του «Ελληνικού Αθλητικού Γυμναστικού Συλλόγου» (Ε.Α.Γ.Σ.) το 1900 (Μελετίου, ό.π., σ. 22).

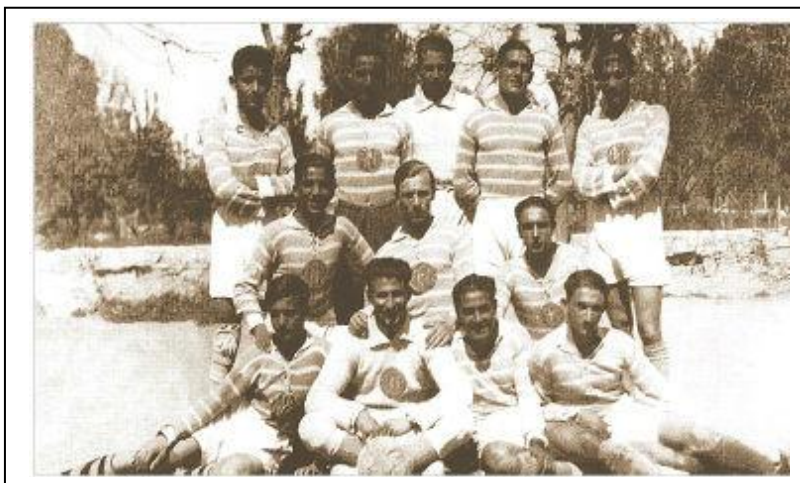
Εικόνα 2. Η ομάδα του Ποδοσφαιρικού Ομίλου Παγκύπρια «Π.Ο.Π.» το 1916 (Ο.π.).

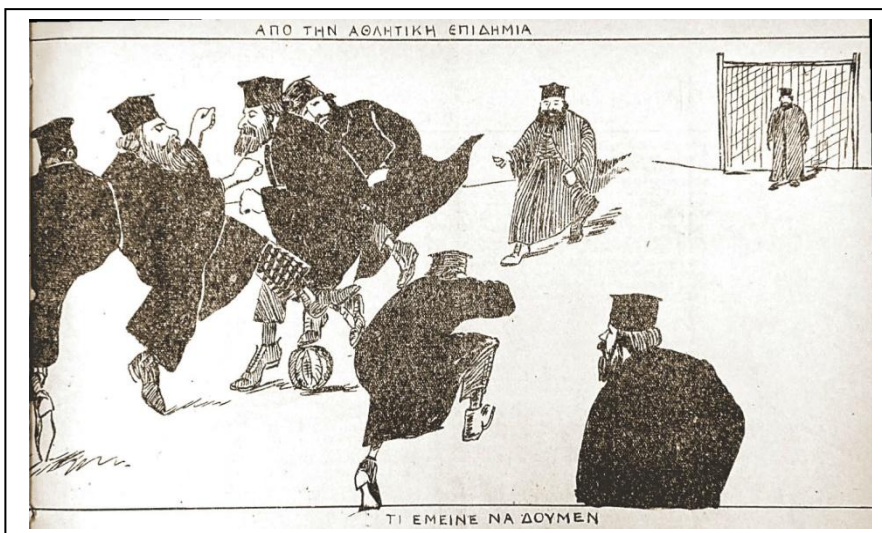
Εικόνα 3. Η πρωταθλήτρια ομάδα του ΤΡΑΣΤ (1925-26) (Ο.π., σ. 24).

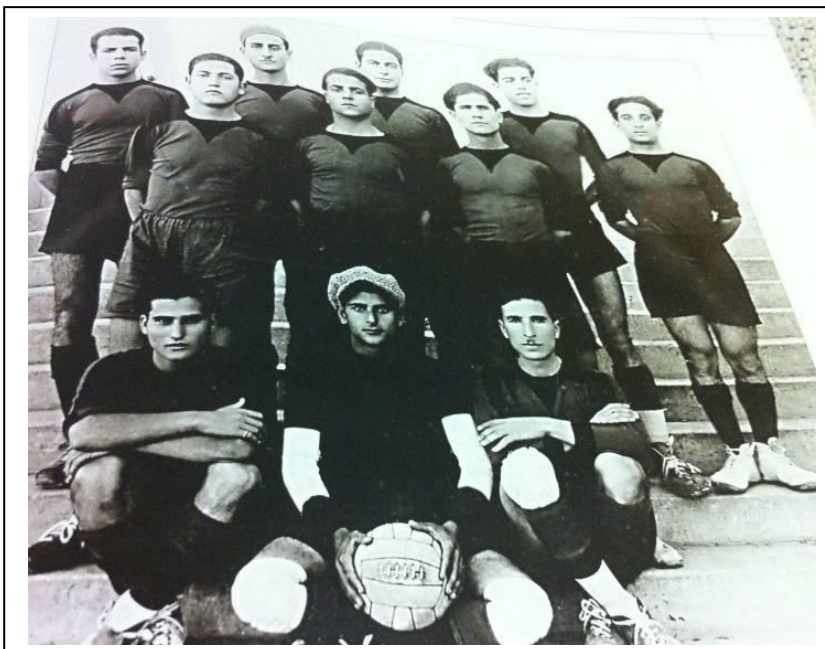
Εικόνα 4. Μέλη του Πεζοπορικού κατά το 1928 (Ο.π., σ. 25).

Εικόνα 5. Η πρώτη ομάδα της ΑΕΛ (1931)
(Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρομανία...», ό.π., σ. 176).

Εικόνα 6. «Πού θα καταντήσουμε; Σε λίγο θα παίζουν ποδόσφαιρο και οι παπάδες, αναφωνούσε με τη γελοιογραφία του αυτή ο Γιώργος Φασουλιώτης, καθηγητής τέχνης στο Γυμνάσιο Λεμεσού και εκδότης της εφημερίδας «Το Γέλιο» (1928-1938). Τόση ήταν η ποδοσφαιρομανία που κατέλαβε τους Λεμεσιανούς τη δεκαετία του 1930» (Ο.π., σ. 174).

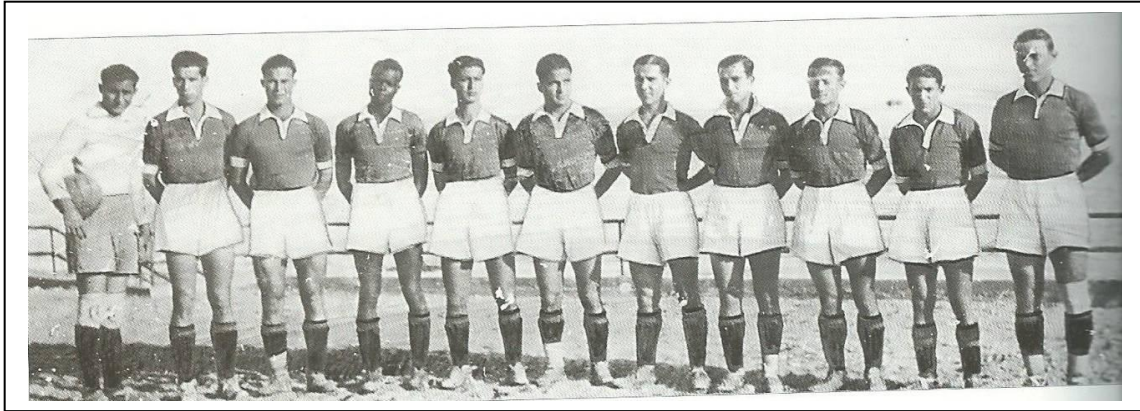
Εικόνα 7. Η πρώτη ομάδα του Ολυμπιακού γύρω στο 1932 (Μελετίου, ό.π., σ. 39).

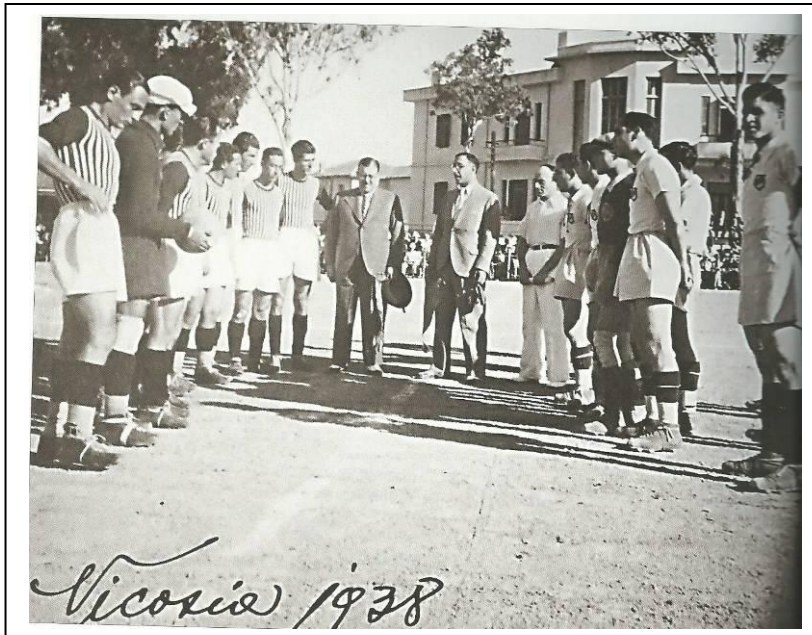
Εικόνα 8. Η ομάδα του ΑΠΟΕΛ εναντίον αγγλικής ομάδας γύρω στο 1933 (Ο.π., σ. 41).

Εικόνα 9. Η ομάδα της Τουρκικής Λέσχης Λευκωσίας κατά την περίοδο 1934-35 (Ο.π., σ. 61).

Εικόνα 10. Η ομάδα του Άρη κατά την περίοδο 1934-35 (Ο.π., σ. 64).

Εικόνα 11. Οι ομάδες του ΑΠΟΕΛ και του Παναθηναϊκού πριν από την έναρξη φιλικού αγώνα (ΓΣΠ, 08/05/1938). Ήταν η πρώτη επίσκεψη ελλαδικής ομάδας στο νησί (Ο.π., σ. 78).

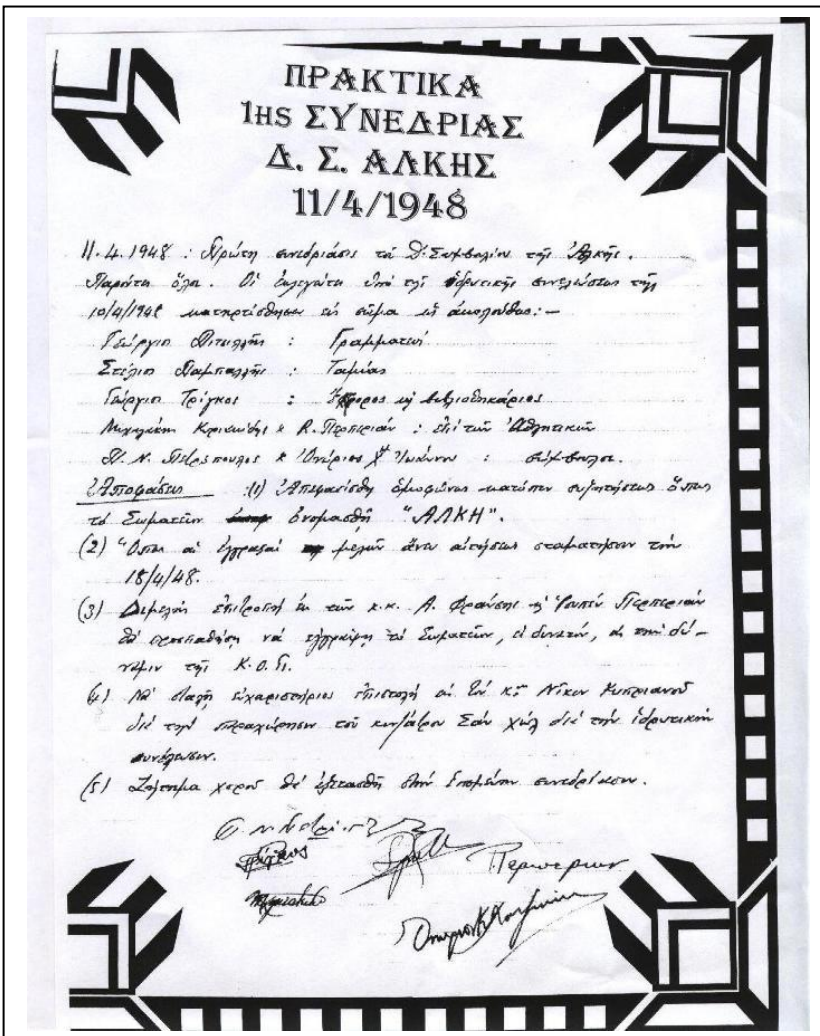
Εικόνα 12. Η ομάδα της ΑΓΜΑ το 1945
(Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρικές συγκρούσεις...», ό.π., σ. 166).

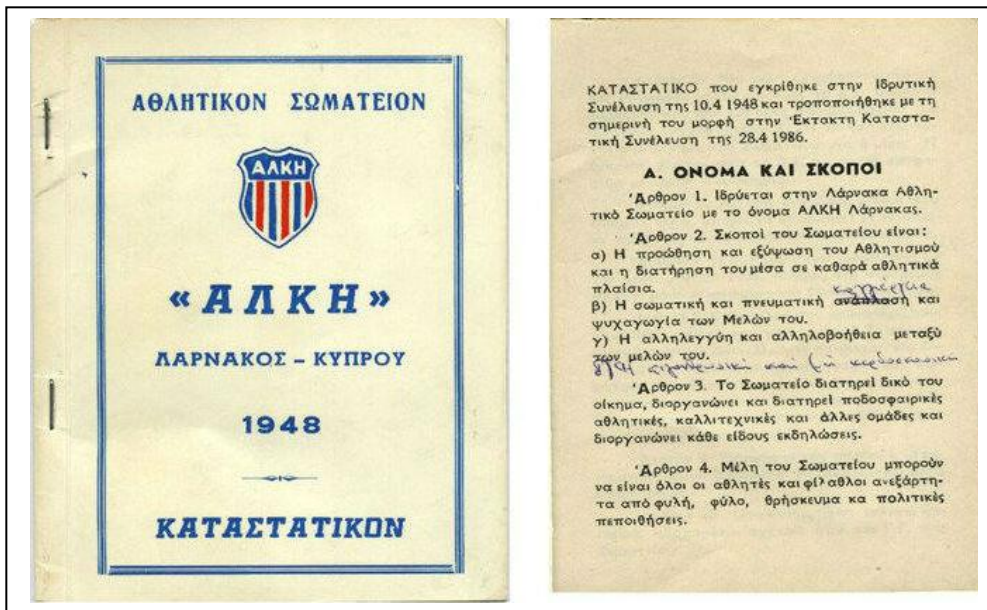
Εικόνα 13. Άλλοι καιροί και άλλα ήθη... Οι αρχηγοί της Ανόρθωσης (αριστερά) και του ΑΠΟΕΛ (δεξιά) πριν την έναρξη του φιλικού αγώνα της Κυριακής του Πάσχα (ΓΣΕ, 21/04/1946) (Μελετίου, ό.π., σ. 113).

Εικόνα 14. Μια από τις πρώτες ομάδες της Αλκής (1948) (Ο.π., σ. 197).

Εικόνα 15.

-3-

Άρθρον 5. Νέα μέλη εγγράφονται κατόπιν εγγράφου αιτήσεως προς το Δ.Σ υποστηριζόμενης από Δύο (2) μέλη του Σωματείου. Το δικαίωμα εγγραφής είναι £1. Η αίτηση αναρτάται στο οίκημα του Σωματείου για 8 μέρες. Η έγκριση γίνεται από το Δ.Σ. το οποίο αποφασίζει με απλή πλειοψηφία.

Άρθρον 6. Αίτηση εγγραφής μέλους που απορρίπτεται, μπορεί να υποβληθεί εκ νέου μόνο προς την αμέσως επόμενη Γενική Συνέλευση.

Άρθρον 7. Η συνδρομή των μελών είναι £2- τον μήνα για το 1986. Αύξηση της συνδρομής γίνεται μόνο με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης.

Άρθρον 8. Κάθε μέλος που καθυστερεί αδικαιολόγητα κατά την γνώμη του Δ.Σ την συνδρομή του για Δύο (2) μήνες στερείται του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Εάν παραταθεί η καθυστέρηση για ένα (1) ακόμη μήνα με εισήγηση του Ταμιά και απόφαση του Δ.Σ. διαγράφεται κατόπιν εγγράφου προειδοποιήσεως μιας τουλάχιστον εβδομάδας.

Άρθρον 9. Υποψήφιος του οποίου η αίτηση απορρίφθηκε δικαιούται να ξανααιτηθεί μετά από 6 μήνες.

Άρθρον 10. Όταν υποψήφιος εκλεγεί κανονικά, ειδοποιείται σχετικά από τον Γ.Γ. του Σωματείου.

Άρθρον 11. Κάθε μέλος που η διαγωγή του είναι ασυμβίβαστη με τους σκοπούς και τα συμφέροντα του Σωματείου διαγράφεται από το Δ.Σ. αφού απολογηθεί ενώπιόν του. Διαγραφή για παραπάνω από τρεις (3) μήνες αποφασίζεται ΜΟΝΟ από την ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ.

Άρθρον 12. Πρόσωπα που υποστηρίζουν και βοηθούν το Σωματείο ή που κρίνονται κατάλληλα μπορούν να εκλεγούν Επίτιμα Μέλη του Σωματείου από την Γενική Συνέλευση. Η Γενική Συνέλευση δικαιούται να δώσει τον τίτλο του Επίτιμου Προέδρου, Αντιπροέδρου, Γραμματέα και Μέλους.

Άρθρον 13. Τα μέλη έχουν τα εξής Δικαιώματα και Καθήκοντα:
 Δικαίωμα 1: Να εκλέγουν και να εκλέγονται.
 2: Να εισέρχονται ελεύθερα στο οίκημα του Σωματείου.
 Καθήκοντα 1: Να συμμετάσχουν στις τακτικές και έκτακτες συνελεύσεις.
 2: Να συμμορφώνονται με τις διατάξεις του Καταστατικού και να υπακούουν στις αποφάσεις των Γ. Συνελεύσεων και του Δ.Σ.

Β. ΔΙΟΙΚΗΣΗ

Άρθρον 14. Το Σωματείο Διοικείται από 15 μέλη Δ.Σ. Ο αριθμός του Δ.Σ. αποφασίζεται από την Γενική Συνέλευση του Σωματείου.

Εικόνα 16.

Άρθρον 15. Τα μέλη του Δ.Σ. εκλέγονται από την Γενική Συνέλευση με μυστική ψηφοφορία αφού υποβάλουν γραπτή αίτηση υποψηφιότητας στον Γ.Γ. του σωματείου τουλάχιστον 48 ώρες πριν από τη Γ. Συνέλευση. Η θητεία τους είναι για 12 μήνες.

Άρθρον 16. Κάθε ψηφοδέλτιο που φέρει μεγαλύτερο αριθμό ονομάτων από τις θέσεις του Δ.Σ. θεωρείται άκυρο.

Άρθρον 17. Σε περίπτωση χρείας θέσης στο Δ.Σ. διορίζεται ο 1ος επιλογών. Σε περίπτωση που δεν υπάρχουν επιλογόντες τότε το Δ.Σ. δικαιούται να προσλάβει στο Δ.Σ. μέλη του σωματείου μέχρι και το 1/3 του αριθμού των μελών του Δ.Σ. μέχρι την επόμενη Γ. Συνέλευση. Σε περίπτωση παραιτήσεως της πλειοψηφίας του Δ.Σ. τότε γίνονται εκλογές σε Γ. Συνέλευση.

Άρθρον 18. Το Δ.Σ. συνεδριάζει τακτικά κάθε εβδομάδα και έκτακτα όποτε χρειαστεί. Μέλος που απουσιάζει αδικαιολόγητα από τρεις (3) συνεχείς συνεδριάσεις, καθαιρείται.

Άρθρον 19. Απαρτία του Δ.Σ. θεωρείται η παρουσία των μισών συν 1 των μελών, των συνεδριάσεων προεδρεύει ο Πρόεδρος ή ο Αντιπρόεδρος ή ο Γραμματέας.

Άρθρον 20. Το Δ.Σ. μπορεί να αναθέσει σε οποιονδήποτε μέλος του Σωματείου οποιονδήποτε καθήκον ή υπευθυνότητα.

Άρθρον 21. Το Δ.Σ. έχει την γενική διοίκηση του σωματείου σύμφωνα με τις διατάξεις του καταστατικού, εκπροσωπεί το σωματείο και διερμηνεύει την θέληση του σε όλες τις σχέσεις.

Άρθρον 22. Ο Γ. Γραμματέας κρατεί τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Δ.Σ., εκτελεί την αλληλογραφία και φυλάττει τα Αρχεία και την σφραγίδα του Σωματείου.

Άρθρον 23. Ο ταμίας κρατεί βιβλία ταμείου, διπλοτύπων αποδείξεων για τα έσοδα του Σωματείου και γενικά κρατεί όλα τα αναγκαία βιβλία. Ο ταμίας υπογράφει τις αποδείξεις εισπράξεων που εκδίδει, εκτελεί πληρωμές με εγκριση του Δ.Σ. υποβάλλει δε στο Δ.Σ. κάθε μήνα οικονομική κατάσταση. Ο ταμίας ευθύνεται προσωπικά για τα χρήματα του ταμείου. Ο ταμίας οφείλει να υποβάλλει στο Δ.Σ. οικονομικό απολογισμό του έτους πριν την Γ. Συνέλευση.

Άρθρον 24. Ο ταμίας οφείλει κατά την ημέρα των εκλογών να έχει έτοιμο τον κατάλογον των μελών που δικαιούνται ψήφου.

Άρθρον 25. Δικαιώμα ψήφου έχουν όλα τα μέλη με κανονισμένες τις υποχρεώσεις τους.

Άρθρον 26. Οι αρχαιρεσίες γίνονται κάθε χρόνο το αργότερον και μέχρι 30 μέρες μετά την λήξη του Παγκυπρίου Πρωταθλήματος.

Άρθρον 27. Ο έφορος οικήματος φροντίζει για την ευπρέπεια και την τάξη εις το οικήμα του Σωματείου και την κανονική λειτουργία του.

Άρθρον 28. Το Δ.Σ. καταρτίζεται σε σώμα ως εξής: Πρόεδρος, Αντιπρόεδρος, Γραμματέας, Ταμίας, Βοηθός γραμματέας, εισπράκτορες έφορος οικονομικής επιτροπής, έφορος (κοσμητώρας) οικήματος κ.λ.π.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ

Γ) Άρθρον 29. Κάθε χρόνο συγκαλείται από τον Γραμματέα τουλάχιστον 15 μέρες μετά λήξη των πρωταθλημάτων Η ΤΑΚΤΙΚΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ με θέματα:

- 1) Λογοδοσία Δ.Σ.
- 2) Έκθεση Ελεγκτών
- 3) Εκλογή νέου Δ.Σ.

Άρθρον 30. Τα μέλη της ελεγκτικής επιτροπής δεν μπορούν να είναι μέλη του Δ.Σ.

Άρθρον 31. Το Δ.Σ. συγκαλεί τα μέλη σε έκτακτη Γενική Συνέλευση όποτε κρίνει αναγκαίο.

Άρθρον 32. Μπορεί να συγκληθεί Έκτακτη Γενική Συνέλευση, όταν το ζητήσουν το 1/3 των μελών. Στην αίτηση πρέπει να αναφέρονται τα θέματα και ο σκοπός της σύγκλησης.

Άρθρον 33. Η Γ.Σ. θα γίνεται με γνωστοποίηση στον τύπο και τοιχοκόλληση στο οικήμα του Σωματείου 8 μέρες τουλάχιστον πριν την Γ.Σ. Η γνωστοποίηση θα αναφέρει τα θέματα.

Άρθρον 34. Η Γ.Σ. θεωρείται σε απαρτία όταν παρευρίσκονται το 1/2 των μελών. Μισή ώρα μετά την οριαθείσα σαν έναρξη η Συνέλευση θεωρείται σε απαρτία ανεξάρτητα με τον αριθμό των μελών που παρευρίσκονται.

Άρθρον 35. Οι αποφάσεις της Γ.Σ. λαμβάνονται με απλή πλειοψηφία. Σε περίπτωση ισοψηφίας, την νικώσα ψήφο έχει ο πρόεδρος της Συνέλευσης.

Άρθρον 36. Ο πρόεδρος της Γενικής Συνέλευσης εκλέγεται από αυτή.

ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρον 37. Απαγορεύεται στο σωματείο το χαρτοπαίγνιο και η κυβία.

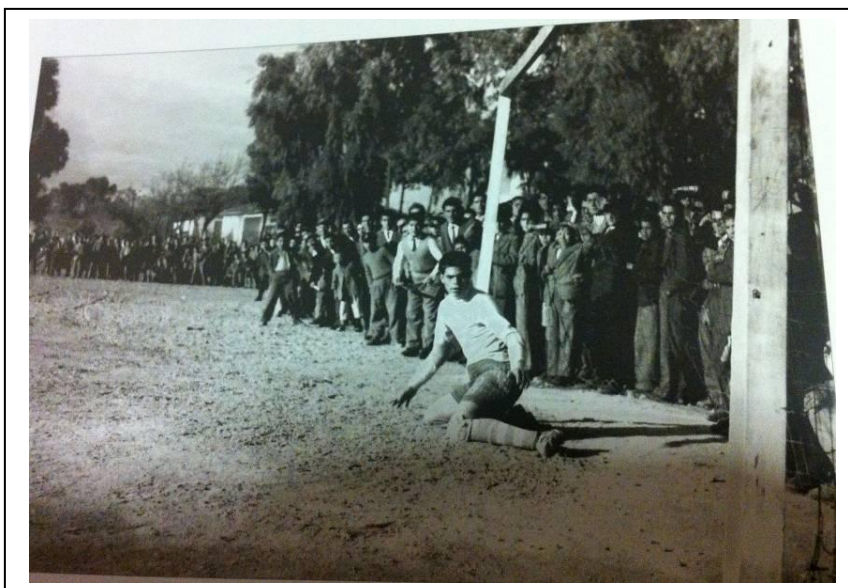
Άρθρον 38. Απαγορεύονται στο σωματείο πολιτικές αντεγκλήσεις.

Άρθρον 39. Το σωματείο έχει σφραγίδα που ορίζει το Δ.Σ. που φέρει το όνομα του Σωματείου. Κάθε έγγραφο του Σωματείου επικυρώνεται με την σφραγίδα του Σωματείου.

Εικόνα 17.

Εικόνα 18. Η πρώτη ομάδα της Ομόνοιας στο γήπεδο-έδρα «Γκόουλ» πριν από την έναρξη του πρώτου πρωταθλήματος της ΚΕΠΟ (1948) (Μελετίου, ό.π., σ. 196).

Εικόνα 19. Χαρακτηριστικό στιγμιότυπο από αγώνα της Ομόνοιας στο «Γκόουλ». Λόγω της απουσίας περίφραξης και κερκίδων, μεγάλο μέρος του φίλαθλου κοινού εισβάλλει κυριολεκτικά στον αγωνιστικό χώρο για να διαπιστώσει ότι παρά την προσπάθεια του τερματοφύλακα Εξαδάκτυλου μπήκε γκολ (Ο.π., σ. 200).

Εικόνα 20. Η ομάδα της Νέας Σαλαμίνας το 1949 με γαλανόλευκη (!) εμφάνιση (Ο.π., σ. 196.)

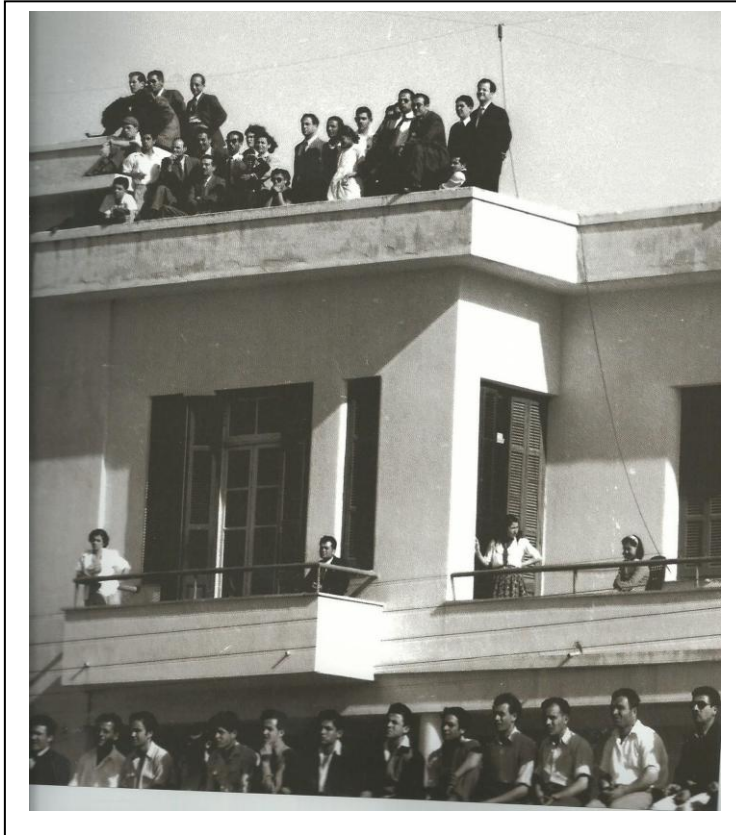
Εικόνα 21. Η ομάδα του Ορφέα κατά την περίοδο 1949-50 (Σιακαλλή, «Ορφέας...», ό.π., σ. 3).

Εικόνα 22. «Στο αρχείο του σωματείου φυλάγονται οι ιστορικές μνήμες του, με τις ταυτότητες των ποδοσφαιριστών που αγωνίστηκαν [...] στα πρωταθλήματα της Κ.Ε.Π.Ο» (Ο.π., σ. 14).

Εικόνα 23. Παράταξη των ομάδων της ΚΕΠΟ για τη διεξαγωγή πρωταθλήματος (Χρυσάνθου, «Ποδοσφαιρομανία...», ό.π., σ. 192).

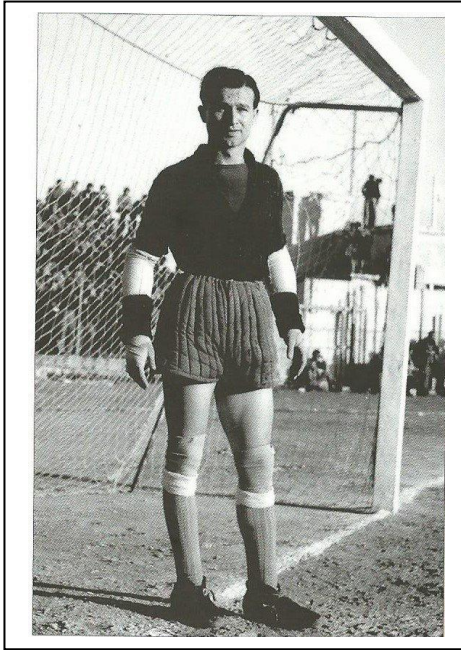
Εικόνα 24.

Θεατές στον τοίχο και στα κτήρια απέναντι από το ΓΣΠ (τέλη δεκαετίας '40) (Μελετίου, ό.π., σ. 125).

Εικόνα 25.

Καταπληκτικό ενστανανέ με την καθιερωμένη ρίψη του νομίσματος για επιλογή εστίας πριν από τον επαναληπτικό τελικό κυπέλλου Ανόρθωση-ΑΠΟΕΛ (1949). Διακρίνονται από αριστερά ο διαιτητής, ο αρχηγός της Ανόρθωσης και ο αρχηγός του ΑΠΟΕΛ (Ο.π., σ. 153.)

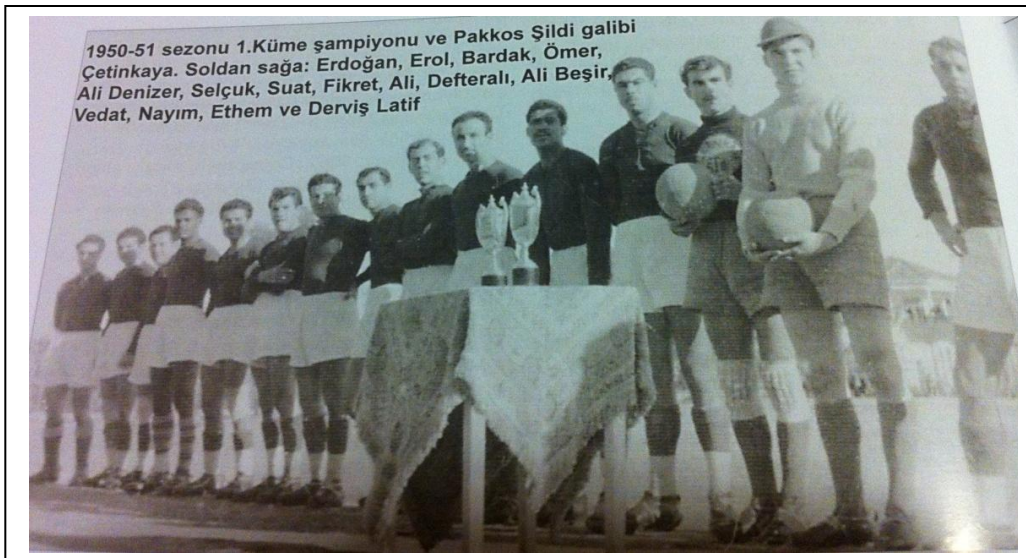
Εικόνα 26.

Ο τερματοφύλακας (Λέλλος Γεωργιάδης, ΑΠΟΕΛ) της εποχής (τέλος '40-αρχές '60) αντί γαντιών χρησιμοποιούσε επιγονατίδες. Επίσης, φορούσε χοντρό παντελονάκι ενισχυμένο με βαμβάκι προκειμένου να αποφευχθούν οι κακώσεις από τις πτώσεις στα σκληρά χωμάτινα γήπεδα (Ο.π., σ. 148).

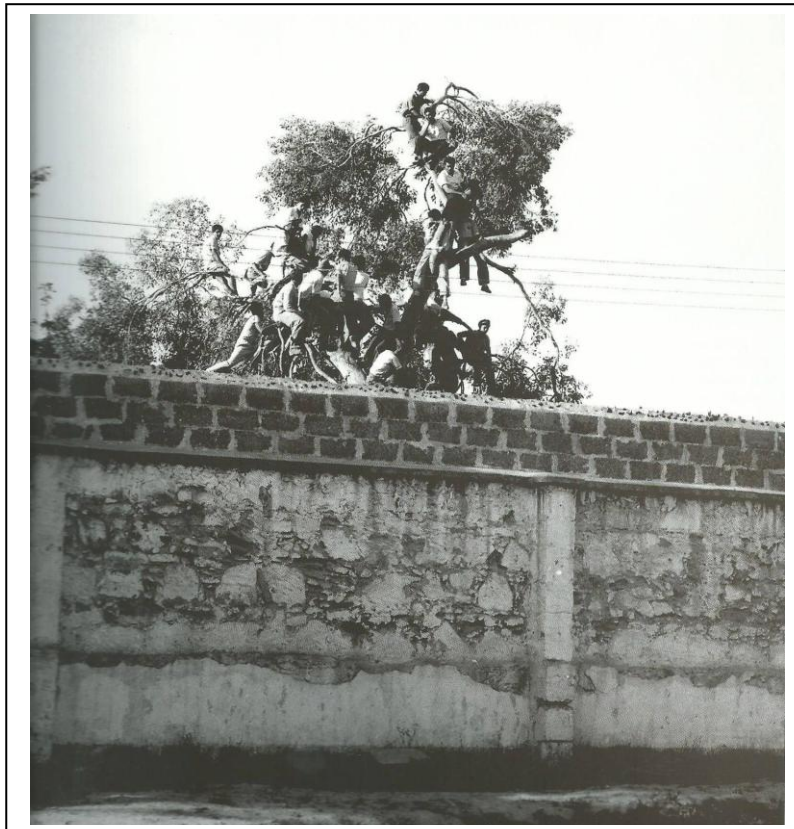

Εικόνα 27. Η αποστολή της Μικτής Λευκωσίας που μετέβη στο Λίβανο για δύο φιλικά παιχνίδια το Μάιο του 1950.

Απαρτιζόταν από έντεκα ελληνοκύπριους (ΑΠΟΕΛ: οκτώ, Ολυμπιακός: τρεις), πέντε τουρκοκύπριους (Τσιετίν Καγιά) και δύο αρμένιους (ΑΫΜΑ). Η πολυποικιλότητα ίσχυσε και για τους υπηρεσιακούς παράγοντες καθώς συμμετείχε ο ελληνοκύπριος πρόεδρος, ο τουρκοκύπριος αντιπρόεδρος και δύο μέλη, ένας ελληνοκύπριος και ένας αρμένιος, του Δ.Σ. της Ομοσπονδίας (Ο.π., σ. 168).

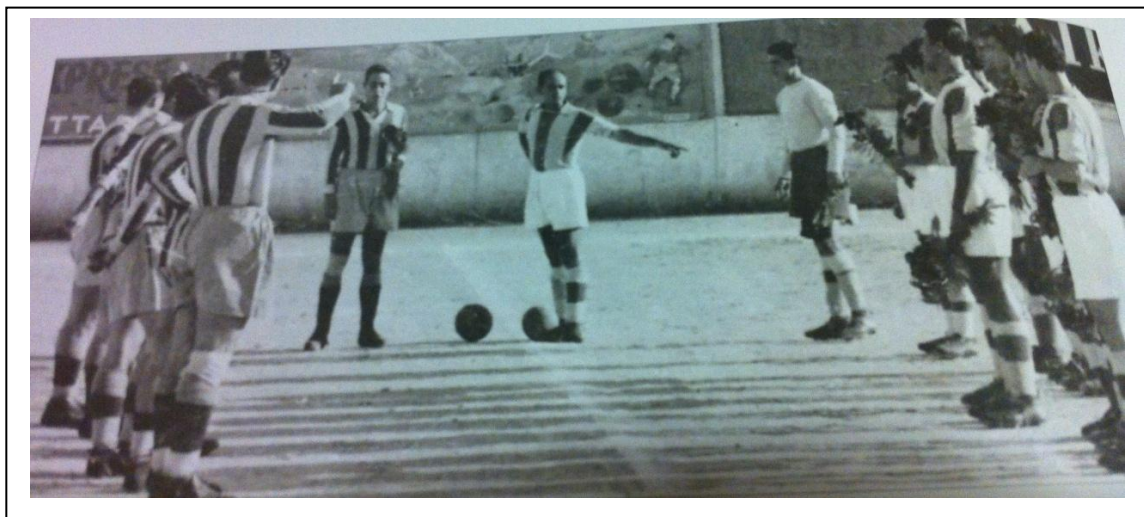
Εικόνα 28. Η ομάδα της πανίσχυρης πρωταθλήτριας Τσιετίν Καγιά στο ΓΣΠ το οποίο χρησιμοποιούσε ως έδρα (1951) (Ο.π., σ. 170).

Εικόνα 29. Καταπληκτικό ενσταντανέ έξω από το ΓΣΖ στις αρχές της δεκαετίας του '50 (Ο.π., σ. 163).

Εικόνα 30. Η πρώτη συνάντηση, φιλική, του ενοποιημένου πλέον ποδοσφαιρικού χώρου, μεταξύ Ανόρθωσης-Νέας Σαλαμίνας (ΓΣΕ, 27/09/1953) (Ο.π., σ. 212).

Εικόνα 31. Η πρώτη συνάντηση, φιλική, ΑΠΟΕΛ-Ομόνοιας (ΓΣΠ, 24/10/1953) (Ο.π., σ. 214).

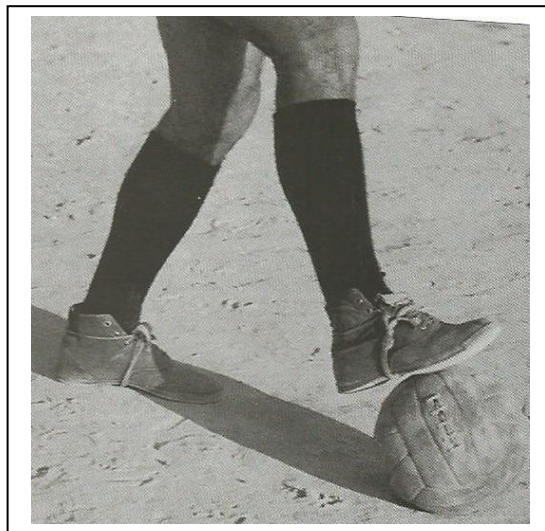
Εικόνα 32. Μία από τις πρώτες μικτές ΑΠΟΕΛ/Ομόνοιας εναντίον του Ερυθρού Αστέρα Βελιγραδίου (ΓΣΠ, 30/01/1954). Στο πρώτο ημίχρονο οι ποδοσφαιριστές αγωνίστηκαν με τα χρώματα της Ομόνοιας και στο δεύτερο με αυτά του ΑΠΟΕΛ. Συμβολική επίσης και η παρουσία του προπονητή Πάμπου Αβρααμίδη, σημαία του ΑΠΟΕΛ για πολλά χρόνια, χάρη της πρωτοβουλίας των Τσιαλή-Λυμπουρή για ουσιαστική οικοδόμηση της ενοποίησης (Ο.π., σ. 227).

Εικόνα 33. Η Μικτή Κύπρου (συγκροτήθηκε για πρώτη φορά μετά το 1949) στο στάδιο Ραμάτ Γκάν του Τελ Αβίβ (1954). Απαρτιζόταν από δέκα ελληνοκύπριους (ΑΠΟΕΛ, Ανόρθωση, Ομόνοια, ΠΟΛ, ΑΕΛ), τέσσερις τουρκοκύπριους (Τσιετίν Καγιά, ΑΕΛ) και δύο αρμένιους (ΕΠΑ, ΑΎΜΑ) (Ο.π., σ. 225).

Εικόνα 34. Οι ποδοσφαιριστές της ΑΎΜΑ (ΓΣΠ, 1954) όπως και οι υπόλοιποι παρήγγειλαν στους τσαγκάρηδες «βαριά, σκληρά και ανθεκτικά παπούτσια με ξύλινη σχάρα στο κάτω μέρος και σκληρό δέρμα στο πάνω, ενώ στη μύτη του παπουτσιού τοποθετείτο και μικρό κομμάτι σιδήρου. Αυτό το είδος των ποδοσφαιρικών παπουτσιών χρησιμοποιήθηκε έως και τη δεκαετία του '60» (Ο.π., σ. 229).

Εικόνα 35.

«Οι μπάλες, οι οποίες χρησιμοποιούντο στις δεκαετίες '30, '40 και '50, ήταν δερμάτινες, βαριές και είχαν εσωτερικό. [...] Δεν ήταν φυσικά αδιάβροχες και στις περιπτώσεις που ο αγωνιστικός χώρος ήταν βρεγμένος ή λασπωμένος γίνονταν ακόμη πιο βαριές» (Ο.π., σ. 230).

Εικόνα 36. Οι ποδοσφαιριστές της Τσιετίν Καγιά έξω από το ΓΣΠ (03/04/1955) (Ο.π., σ. 244).

Εικόνα 37. Σε φιλικό αγώνα της ΕΠΑ στο στάδιο του Διαγόρα Ρόδου (Πάσχα 1956) διακρίνεται στο βάθος ένα ιδιαίτερο και συγκινητικό πανό το οποίο αναγράφει: «Καλώς ήλθατε ηρωικά μας αδέρφια της Κύπρου» (Ο.π., σ. 250).

ΠΗΓΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A) ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Αθλητική: 1952, 1953

Αθλητισμός: 1953

Ανεξάρτητος: 1947, 1948, 1950, 1952

Δημοκράτης: 1948

Έθνος: 1949, 1950

Ελευθερία: 1948, 1949, 1950

Εσπερινή: 1948

Νέος Δημοκράτης: 1952

Νέος Κυπριακός Φύλαξ: 1948

Πάφος: 1948

Χρόνος: 1951

B) ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ

1) ΕΠΙΚΑΙΡΑ

British Pathé: 1955

2) ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΑ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ

Μελετίου Γιώργος (επιμ.), *Αθλητικό Ρετρό: Ομόνοια*, ΡΙΚ 2, 2010.

Φοινικαρίδης Ντίνος (επιμ.), *Οι κερκίδες της πολιτικής*, ΡΙΚ 1/ΡΙΚ SAT, 21/03/2014.

Γ) ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ (μονογραφίες και άρθρα)

- Αλέκου Χρ. Αλέξης., *1948: Ο Ελληνικός Εμφύλιος και η Κύπρος*, Λευκωσία: Power Publishing, 2012.
- Αναγνωστοπούλου, Σία., «Η Εκκλησία της Κύπρου και ο εθναρχικός της ρόλος: 1878-1960», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 68-69-70, (Ιουλ. 1998-Μάρτ. 1999), σ. 198-227.
- Αναγνωστοπούλου, Σία., «Η Κύπρος και το κυπριακό πρόβλημα στά ΑΣΚΙ», *Αρχειοτάξιο*, τχ. 2, Ιούνιος 2000, σ. 100-105.

- Αντρέου, Μαγδαληνή., *Πως εμφανίζονται οι Τουρκοκύπριοι στην εφημερίδα «Ελευθερία» την περίοδο 1930-1958*, αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2008.
- Αργυρίου, Σοφία., *Το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων κατά την τελευταία περίοδο της Αγγλοκρατίας 1945-1960*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2014.
- Βουδούρης Γ. Αθανάσιος., *Το εκκλησιαστικό ζήτημα της Κύπρου κατά την περίοδο 1933-1947*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη, 2015.
- Βρεπού Ελένη, Σιανής Μίκης, Χατζηθωμάς Ανδρέας (επιμ.), *{90} χρόνια ΤΡΑΣΤ: επετειακή έκδοση*, Λευκωσία: Ένωσις Νέων ΤΡΑΣΤ, 2014.
- Γαβριηλίδης Μιχάλης (επιμ.), *ΑΠΟΕΛ: 1926-2001, 75 χρόνια ένδοξης πορείας*, Λευκωσία: ΑΠΟΕΛ, 2002.
- Γαβριηλίδης Μιχάλης, Παπαμυσέως Στέλιος, *Ένας αιώνας κυπριακό ποδόσφαιρο*, Λευκωσία: Printco, 2001.
- Γεωργίου Βάσος, Θεοδώρου Ντίνος, Πούλλος Κωστάκης (επιμ.), *Ομόνοια 1948-78: 30 χρόνια πορείας*, Λευκωσία, 1978.
- Γεωργίου Χρ. Γεώργιος., *80 χρόνια ΑΕΛ*, Λεμεσός: ΑΕΛ, 2010.
- Crouzet, Francois., *Η Κυπριακή διένεξη 1946-1959*, τόμος Α, Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2011.
- Ζαϊμάκης Γιάννης, Φουρναράκη Ελένη (επιμ.), *Κοινωνία και αθλητισμός στην Ελλάδα: κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2015.
- Ζάφειρα Διονυσία (επιμ.), *Ποδόσφαιρο και πολιτισμός: το ποδόσφαιρο ως ψυχαγωγία και πολιτισμικό φαινόμενο*, Αθήνα: Γκοβόστης, 2012.
- Θρασυβούλου, Μάριος., *Ο εθνικισμός των Ελληνοκυπρίων από την αποικιοκρατία στην ανεξαρτησία: Όψεις, τάσεις και ο ρόλος της Αριστεράς*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2016.

- *Ιστορία του κυπριακού ποδοσφαίρου: από 1932 μέχρι σήμερα*, Λευκωσία: Σταυρινίδη.
- Ιωάννου, Φιφής., *Έτσι άρχισε το Κυπριακό: Στα χνάρια μιας δεκαετίας (1940-1950), Σχέσεις ΑΚΕΛ-ΚΚΕ στα χρόνια του εμφύλιου*, Αθήνα: Φιλίστωρ, 2005.
- Κακουλλής, Λουκάς., *Αδάμ Αδάμαντος και Τάσσος Παπαδόπουλος*, Λευκωσία, 2011.
- Κατσιαούνης, Ρολάνδος., *Η Διασκεπτική 1946-1948 (Με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945)*, Λευκωσία: Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, 2000.
- Κατσουρίδης Γιάννος., «Πολιτικός ανταγωνισμός, κρατική καταστολή, και ο χαρακτήρας του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου», στο Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας (επιμ.), *Κοινωνική, Οικονομική και Πολιτική Ιστορία της Κύπρου*, πρακτικά συνεδρίου στη μνήμη του Ρολάνδου Κατσιαούνη, 19-20 Ιουνίου 2015, Λευκωσία: Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας, 2015, σ. 79-100.
- Katsourides, Yiannos., *The History of the Communist Party in Cyprus: Colonialism, Class and the Cypriot left*, London: I.B. Tauris, 2014.
- Κιτρομηλίδης Μ. Πασχάλης., «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου: Κριτική θεώρηση», στο Γιώργος Τενεκίδης-Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος-Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 1981, σ. 449-471.
- Κουλλαπής, Λώρης., «Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης με έμφαση στο μάθημα της ιστορίας», *Σύγχρονα Θέματα*, τχ. 68-69-70, (Ιουλ. 1998-Μάρτ. 1999), σ. 276-296.
- Κτωρής Σώτος., «Οι ποδοσφαιρικές σχέσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στην αποικιακή περίοδο», (αδημοσίευτο κείμενο παρουσίασης της ανακοίνωσης «Το τουρκοκυπριακό ποδόσφαιρο στη δίνη της εθνοτικής διένεξης στις τελευταίες δεκαετίες της Αγγλοκρατίας»), στα πλαίσια του επιστημονικού συνεδρίου: «Όψεις και πτυχές της ιστορίας του ποδοσφαίρου στην Ελλάδα και στην Κύπρο», Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κύπρου, Λευκωσία, 18-19/10/2013.

- Κτωρής, Σώτος., *Τουρκοκύπριοι: Από το Περιθώριο στο Συνεταιρισμό (1923-1960)*, Αθήνα: Παπαζήσης, 2013.
- Κωνσταντινίδης, Στέφανος., *Επισκόπηση της νεότερης Κυπριακής ιστορίας: Κοινωνικές δομές, θεσμοί και ιδεολογία: Από την οθωμανοκρατία και την αγγλοκρατία στην ανεξαρτησία*, Αθήνα: Εκδόσεις «Ταξιδευτής»-Κέντρο Ελληνικών Ερευνών Καναδά ΚΕΕΚ, 2011.
- Κωνσταντίνου Χ. Άντρη., *Το θέατρο στην Κύπρο από το 1960 ως το 1974: Οι θίασοι, η κρατική πολιτική και η ίδρυση του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Θεάτρου, Σχολή Καλών Τεχνών, Θεσσαλονίκη, 2004.
- Μακρίδης Ανδρέας (επιμ.), *«Εθνικιστικά» κείμενα του ΑΚΕΛ: 1. Εθνική Συνεργασία για Ένωση με την Ελλάδα, 1945, 2. Το Ανακοινωθέν της Εθνικής Σύσκεψης Λεμεσού, 1945*, Λευκωσία: Αιγαίον, 2010.
- Μάνιου Θεοδώρα, Κοντού Μαρία, *«Η Πολιτικοποίηση του Ποδοσφαίρου και ο ρόλος των Εφημερίδων: Η περίπτωση της Κύπρου»*, (αδημοσίευτο κείμενο ανακοίνωσης), Επιστημονική Διημερίδα: «Αθλητισμός-Περιβάλλον, Τουριστική Ανάπτυξη και ΜΜΕ», Τμήμα Δημοσιογραφίας & Μ.Μ.Ε. Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Θεσσαλονίκη, 13-14/09/2012.
- Μαυράτσας Β. Καίσαρ., *Εθνική ομοψυχία και πολιτική ομοφωνία: Η ατροφία της ελληνοκυπριακής κοινωνίας των πολιτών στις απαρχές του 21ου αιώνα*, Αθήνα: Κατάρτι, 2003.
- Μαυράτσας Β. Καίσαρ., *Όψεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο: Ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και η κοινωνική κατασκευή της ελληνοκυπριακής ταυτότητας 1974-1996*, Αθήνα: Κατάρτι, 1998.
- Μαυροκορδάτος, Γεώργιος., *Έγγραφα του Αρχείου της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου της περιόδου 1947-1955*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας, Κέρκυρα, 2001.
- Μελετίου, Γιώργος., *Κυπριακό ποδόσφαιρο 1900-1960*, Λευκωσία: Power Publishing, 2011.

- Μιχαήλ Μιχάλης, «Η ιστορία, η ιδεολογική της χρήση και ο διαφορετικός αντιαποικιακός λόγος της Αριστεράς», στο Γιώργος Γεωργής-Γιάννος Κατσουρίδης (επιμ.), *Η Κυπριακή Αριστερά στην Πρώτη Περίοδο της Βρετανικής Αποικιοκρατίας: Εμφάνιση, Συγκρότηση, Εξέλιξη*, πρακτικά συνεδρίου, 24-25 Απριλίου 2012, Ινστιτούτο Ερευνών Προμηθέας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστημίου Κύπρου, Αθήνα: Ταξιδευτής, 2013, σ. 97-115.
- Μουστακά, Σωτηρούλα., *Το Εργατικό Κίνημα στην Κύπρο την περίοδο της Αγγλοκρατίας 1878-1955*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2010.
- Μπουλετή, Ελένη., *Η αγγλική πολιτική απέναντι στην τουρκοκυπριακή κοινότητα 1878-1950. Η πορεία προς την εθνοποίηση της μουσουλμανικής-κυπριακής κοινότητας*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Αθήνα, 2008.
- Νταγλί, Οκάν., *Μαζί στη μάππα: Τουρκοκύπριοι ποδοσφαιριστές σε Ελληνοκυριακές ομάδες*, [μετάφραση: Μαρία Σιακαλλή], Λευκωσία: Heterotopia/Ετεροτοπία, 2015.
- Παπαγεωργίου, Θωμάς., *Η κυπριακή ενωτική κίνηση στην Αθήνα, 1931-1940: οι βρετανικές αντιδράσεις και η στάση των ελληνικών κυβερνήσεων*, Λευκωσία: Εν Τύποις, 2015.
- Παπαμωυσέως, Στέλιος., *Από τα αλώνια... στα σαλόνια*, Λευκωσία: Printco Ltd, 2009.
- Παπαμωυσέως, Στέλιος., *Κορυφαίων κορυφαίες στιγμές*, τόμοι Α-Γ, Λευκωσία: Printco Ltd, 2007, 2011, 2012.
- Παπαμωυσέως, Στέλιος., *Κυπριακό ποδόσφαιρο: 1964-2014: 50 χρόνια, 50 παίκτες, 22 ομάδες, 4 αστέρια*, Λευκωσία: Printco Ltd, 2014.
- Παπαπολυβίου, Πέτρος., «Ο αντίκτυπος του Μακεδονικού Ζητήματος στην Κύπρο στα χρόνια του ελληνικού εμφυλίου και οι επιπτώσεις του στο κυπριακό ενωτικό ζήτημα», *Επετηρίδα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών*, XXV, Λευκωσία, 1999, σ. 263-283.

- Παπαφώτης, Φώτης., *Ο σύγχρονος Εφιάλης του Έθνους* (ΚΚΕ&ΑΚΕΛ), Λεμεσός: ο συγγραφ., 1996.
- Πασχαλούδη, Ελένη., *Η δεκαετία του 1940 στη ρητορική των ελληνικών παρατάξεων: η πολιτική χρήση του παρελθόντος κατά την περίοδο 1950-1967*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών, 2009.
- Πρωτοπαπάς, Βασίλης., *Εκλογική ιστορία της Κύπρου: Πολιτευτές, κόμματα και εκλογές στην Αγγλοκρατία: (1878-1960)*, Αθήνα: Θεμέλιο, 2012.
- Ριρής Χρ. Κωνσταντίνος, Καλλής Λ. Ανδρέας, Στεφανίδης Γιώργος (επιμ.), *Η Ανόρθωσις και η Αμμόχωστος*, 2η έκδοση αναθεωρημένη και συμπληρωμένη, Λεμεσός: Κωνσταντίνος Χρ. Ριρής, 2005.
- Richter A. Heinz., *Ιστορία της Κύπρου*, τόμος Α (1878-1949), Αθήνα: Εστία, 2007.
- Σιακαλλή Αναστασία (επιμ.), «Ορφέας: ο αθλητικός σύλλογος της ακριτικής γραμμής», στο Χρυσάνθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Η Ιστορία της πόλης μου: Λευκωσία, Ο Φιλελεύθερος*, Νο 16, 24/02/2008, σ. 2-16.
- Σοφοκλέους Κλ. Ανδρέας., *Αθλητική Δημοσιογραφία: Θεωρία και πράξη*, Λευκωσία: Νικοκλής, 2008.
- Σοφοκλέους Κλ. Ανδρέας., *Συμβολή στην ιστορία του Κυπριακού τύπου*, τόμος Α (1878-1890), Λευκωσία: Intercollege Press/ Εκδόσεις Intercollege, 1995.
- Σοφοκλέους, Κλ. Ανδρέας., *Συμβολή στην ιστορία του Κυπριακού τύπου*, τόμος Β (1890-1900), Λευκωσία: Intercollege Press/ Εκδόσεις Intercollege, 1998.
- Σοφοκλέους Κλ. Ανδρέας., *Συμβολή στην ιστορία του Κυπριακού τύπου*, τόμος Γ μέρος Α-Β (1900-1914), Λευκωσία: Intercollege Press/ Εκδόσεις Intercollege, 2003.
- Σοφοκλέους Κλ. Ανδρέας., *Συμβολή στην ιστορία του Κυπριακού τύπου*, τόμος Δ μέρος Α-Β (1914-1931), Λευκωσία: Intercollege Press/ Εκδόσεις Intercollege, 2006.

- Σοφοκλέους Κλ. Ανδρέας., *Συμβολή στην ιστορία του Κυπριακού τύπου*, τόμος Ε μέρος Α-Β (1931-1945), Λευκωσία: Intercollege Press/ Εκδόσεις Intercollege, 2009.
- Σοφοκλέους Κλ. Ανδρέας., *Συμβολή στην ιστορία του Κυπριακού τύπου*, τόμος ΣΤ μέρος Α-Β (1945-1960), Λευκωσία: Νικοκρέων, 2011.
- Τζιαμπάζης, Κυριάκος., *Ορφέας: το όραμα που έγινε ιστορία*, αδημοσίευτο χρονικό-μελέτη, Λευκωσία, 2012.
- Φάντης, Ανδρέας., *Το Κυπριακό συνδικαλιστικό κίνημα στα χρόνια της αγγλοκρατίας: (1878-1960)*, τόμοι Α-Β, Λευκωσία, 2005.
- Φοινικαρίδης, Ντίνος., *Ποδόσφαιρο: άθλημα του λαού ή των κομματικών ελίτ;*, Λευκωσία: Power Publishing, 2013.
- Χατζηβασιλείου Ευάνθης., «Η πολιτική εξέλιξη της Κύπρου τον 20^ο αιώνα», στο Γεώργιος Προδρόμου (επιμ.), *Η Κύπρος στον 20ο αιώνα: εκκλησία, εκπαίδευση-παιδεία, επιδράσεις των ξένων, αρχαιολογία, λογοτεχνία, σχέσεις ελληνοκυπρίων-τουρκοκυπρίων, πολιτική εξέλιξη, κοινωνία, τοπική αυτοδιοίκηση*, Λευκωσία: Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, 2007, σ. 137-159.
- Χρυσάνθου Χρύσανθος (επιμ.), «Αδάμ Αδάμαντος», στο Χρύσανθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Μεγάλοι Κύπριοι: 150 Πρωτοπόροι*, τόμος 1 [Α-Κο], *Ο Φιλελεύθερος*: Εκδόσεις Βιβλιοθήκης, Λευκωσία, 2015, σ. 10-15.
- Χρυσάνθου Χρύσανθος (επιμ.), «Αθλητισμός», *Η Ιστορία της πόλης μου: Πάφος*, *Ο Φιλελεύθερος*, No 5, 01/04/2007, σ. 2-16.
- Χρυσάνθου Χρύσανθος (επιμ.), «Ανδρέας Καριόλου: ο γενναίος θαλασσόλυκος», στο Χρύσανθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Σελίδες της Κύπρου-Μεγάλοι Κύπριοι: υπηρέτησαν την κοινωνία και τον πολιτισμό μας*, *Ο Φιλελεύθερος*, τχ. 9, 12/06/2011, σ. 42-47.
- Χρυσάνθου Χρύσανθος (επιμ.), «Α.Π.Ο.Π.: το σωματείο ανδρώθηκε παρά τις αντιξοότητες», *Η Ιστορία της πόλης μου: Πάφος*, *Ο Φιλελεύθερος*, No 11, 30/09/2007, σ. 2-16.
- Χρυσάνθου Χρύσανθος (επιμ.), *Γελοιο-γραφώντας την Ιστορία του Κυπριακού*, Λευκωσία: Αρμίδα, 2009.

- Χρυσάνθου Χρύσανθος (επιμ.), «Θεατρική Κοσμογονία», *Ενθύμιον*, τόμος 2, *Ο Φιλελεύθερος*: Εκδόσεις Βιβλιοθήκης, Λευκωσία, 2011.
- Χρυσάνθου Χρύσανθος (επιμ.), «Θεμιστοκλής Δέρβης: ο εκρηκτικός και αθυρόστομος δήμαρχος», *Η Ιστορία της πόλης μου: Λευκωσία, Ο Φιλελεύθερος*, No 38, 27/12/2009, σ. 2-16.
- Χρυσάνθου Χρύσανθος (επιμ.), «Ιωάννης Κληρίδης», *Κύπρος {Ιστορία}, Πρόσωπα και Γεγονότα*, *Ο Φιλελεύθερος*, τχ. 29, 29/06/2003, σ. 2-22.
- Χρυσάνθου Χρύσανθος (επιμ.), «Νίκος Στυλιανάκης: στυλοβάτης του αθλητισμού», στο Χρύσανθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Σελίδες της Κύπρου-Μεγάλοι Κύπριοι: υπηρέτησαν την κοινωνία και τον πολιτισμό μας*, *Ο Φιλελεύθερος*, τχ. 9, 12/06/2011, σ. 48-53.
- Χρύσανθου, Χρύσανθος., «Οι δημοτικές εκλογές του φανατισμού: 1943-1953», στο Χρύσανθος Χρυσάνθου, (επιμ.), *Η Ιστορία της πόλης μου-Λευκωσία*, τόμος 1, *Ο Φιλελεύθερος*: Εκδόσεις Βιβλιοθήκης, Λευκωσία, 2011, σ. 8-27.
- Χρυσάνθου, Χρυσάνθος., «Ποδοσφαιρικές συγκρούσεις: η ίδρυση αθλητικών σωματείων στη Λευκωσία με έναυσμα ιδεολογικές και πολιτικές διαφορές», στο Χρύσανθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Λευκωσία: της νήσου η πρωτεύουσα*, *Ο Φιλελεύθερος*: Εκδόσεις Βιβλιοθήκης, Λευκωσία, 2012, σ. 146-175.
- Χρυσάνθου Χρύσανθος (επιμ.), «Ποδόσφαιρο και πολιτική», *Κύπρος {Ιστορία}, Πρόσωπα και Γεγονότα*, *Ο Φιλελεύθερος*, τχ. 21, 04/05/2003, σ. 2-22.
- Χρυσάνθου, Χρύσανθος., «Ποδοσφαιρομανία κατέλαβε την πόλη: η αγάπη για το νέο άθλημα και οι πολιτικές αντιπαλότητες που το σημάδεψαν», στο Χρύσανθος Χρυσάνθου (επιμ.), *Λεμεσός: καινοτόμος και πρωτομάστορας*, *Ο Φιλελεύθερος*: Εκδόσεις Βιβλιοθήκης, Λευκωσία, 2012, σ. 170-199.